

Települési verseny a humán tőkéért:

A középvárosok potenciálja a fiatal, kreatív osztály vonzására, mint a policentrikus fejlődés lehetséges esélye Magyarországon.

Varga Virág

Témavezető: Dr. Salamin Géza

Programvezető: Marjainé Prof. Dr. Szerényi Zsuzsanna

Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszék

Fenntartható Fejlődés Intézet

Budapesti Corvinus Egyetem
Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

Települési verseny a humán tőkéért:
A középvárosok potenciálja a fiatal, kreatív osztály vonzására, mint a policentrikus fejlődés
lehetséges esélye Magyarországon.

doktori értekezés

Budapest, 2024

TARTALOM

ÁBRAJEGYZÉK	3
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	5
1. BEVEZETÉS	6
1.1. Személyes motivációk	7
1.2. A kutatás tudományterületi kontextusa	8
1.3. A kutatás célja és kutatási kérdései, hipotézisei	11
2. TELEPÜLÉSI VERSENY, HUMÁN TŐKE ÉS POLICENTRIKUS FEJLŐDÉS - SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	14
2.1. Települési versenyképesség a humán tőke-vonzó képesség szempontjából.....	14
2.1.1. A települések versenyképességének városgazdaságtani szempontú értelmezései	14
2.1.2. A települési versenyképesség humántőke fókuszú kutatásának hazai vonatkozásai ...	19
2.2. Lakóhelyválasztás és versenyképesség – a kreatív humán tőke települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciáinak szerepe a városi versenyképesség tekintetében	25
2.2.1. A magasan képzett fiatal munkaerő vonzásának és megtartásának sikertényezői	26
2.2.2. Lakóhelyválasztási preferenciák változó megközelítései és magyarországi területi mintázatai 33	
2.3. A policentrikus városfejlődés, alközpontok és a városok versenyképessége	38
2.3.1. A policentricitás meghatározása, értelmezésének szintjei, versenyképesség-fókuszú jelentősége40	
2.3.2. A policentrikus térstruktúra központjainak és alközpontjainak különböző meghatározásai	43
2.3.3. A központképző funkciók értelmezései a policentrikus térstruktúrában	44
2.3.4. A policentrikus térstruktúra központjainak azonosításának módszerei	46
2.3.5. A policentrikus városfejlődés nemzetközi, Európai uniós vonatkozásai	47
2.3.6. A középvárosok és a policentrikus városfejlődés hazai sajátosságai	48
3. AZ EMPIRIKUS VIZSGÁLAT MÓDSZERTANA	53
3.1. Módszertani lépések.....	53
3.2. Az empirikus kutatás alapfogalmainak meghatározása	57
3.3. A lakóhelyválasztási preferenciák vizsgálata - fókuszcsoportos elemzés	61
3.4. A középvárosok alközponthálózatának kvantitatív elemzése	63
3.5. A csapágyvárosok elemzésének módszertana.....	67
3.6. A budapesti metropolisztérség alközponthálózatának elemzésének módszertana	71
4. EMPIRIKUS EREDMÉNYEK	75
4.1. Lakóhelyválasztási preferenciák dinamikája – a fiatal kreatív osztály által támasztott keresleti oldal és annak változása	75
4.2. A magyar középvárosok vonzereje a fiatal-kreatív csoportok számára a policentrikus fejlődés szempontjából – a kínálati oldal elemzése	87
4.2.1. A magyar középvárosok tipológiája a humán tőkét vonzó potenciáljuk alapján	87

4.2.2.	A csapágyvárosok vonzereje a kreatív humán tőke számára.....	95
4.2.3.	A budapesti metropolisztérség alközpont-hálózata azok humántőke-vonzó potenciálja szempontjából	114
5.	KÖVETKEZTETÉSEK	118
5.1.	Összegző válaszok a kutatás kérdéseire	122
5.2.	Szakpolitikai ajánlások a policentrikus városstruktúra kialakulását elősegítő központi funkciók megerősítéséhez és a középvárosok humán tőke vonzerejének növeléséhez	126
5.3.	Jövőbeli kutatási irányok.....	129
6.	ÖSSZEGZÉS.....	131
7.	IRODALOMJEGYZÉK.....	136
8.	PUBLIKÁCIÓK.....	160
9.	MELLÉKLETEK.....	161

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Lakóhelyi mobilitási tényezők Szabó (2014) struktúrája szerint. Forrás: Szabó (2014) alapján saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)	36
2. ábra: A települések és a népesség megoszlása népességnagyság-kategóriák szerint, 2014. január 1-jén. Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján	49
3. ábra: A kutatás módszertani eszközeinek egymásra épülése, iteratív jellege. Forrás: saját szerkesztés	54
4. ábra: "Mi az első három szó, ami eszedbe jut a vidékről?" - szófelhő a fókuszcsoportokon résztvevők válaszaiból. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023).....	76
5. ábra: A fiatal, kreatív osztály tagjainak lakóhelyválasztási preferencia módosulása, átstrukturálódása 2019-2021 között a kvalitatív elemzésbe bevont 23 kreatív fiatal válasza alapján. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023).....	81
6. ábra: Lakóhelyválasztási preferenciák prioritási sorrendje pontozás alapján, a megkérdezett 23 fiatal fókuszcsoportos résztvevő szerint, 2021-ben. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023).....	81
7. ábra: A fiatal, kreatív osztály tagjainak lakóhelyválasztási preferencia módosulása, átstrukturálódása 2019-2023 között a kvalitatív elemzésbe bevont résztvevők válasza alapján. Forrás: saját szerkesztés, Varga & Teveli-Horváth (2023) nem publikált kézírata.....	84
8. ábra: Lakóhelyválasztási preferenciák prioritási sorrendje pontozás alapján, a megkérdezett 23 fiatal fókuszcsoportos résztvevő szerint, 2023-ban. Forrás: saját szerkesztés, Varga & Teveli-Horváth (2023) nem publikált kézírata	85
9. ábra: Lakóhelyválasztási preferenciák prioritási sorrendjének változása 2021-2023 között, pontozás alapján, a fókuszcsoport megkérdezett résztvevői szerint. Forrás: saját szerkesztés, Varga & Teveli-Horváth (2023) nem publikált kézírata	86
10. ábra: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának számszerűsítése során létrejött, az egyes klaszterekhez tartozó városok elhelyezkedése közigazgatási határaik alapján lehatárolva. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021).....	89
11. ábra: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának modelljében az egyes faktorértékek átlagértékei klaszterenként. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)....	90
12. ábra: A csapágyvárosok elhelyezkedése. Forrás: saját szerkesztés, Budapest Versenyképességi Munkacsoport (2020) nem publikált tanulmánykötete	96
13. ábra: A csapágyvárosok lakónépességének változása (2000 év = 100%). Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.....	97
14. ábra: Természetes szaporodás / fogyás változása a csapágyvárosokban (2000. év = 100%). Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján	98
15. ábra: 20-39 évesek aránya a népességből a csapágyvárosokban. Forrás: saját szerkesztés a KSH (2011) adatai alapján	98
16. ábra: 0-14 éves népesség aránya a lakónépességből a csapágyvárosokban. Forrás: saját szerkesztés a KSH (2011) adatai alapján.....	99
17. ábra: 1 főre jutó összevont SZJA alapba tartozó jövedelem a Budapestet körülvevő csapágyvárosokban (2018). Forrás: Budapest Versenyképességi Munkacsoport (2020) nem publikált tanulmánykötete. Az ábrát szerkesztette: Bauer Ádám.....	100
18. ábra: Egyetemi, főiskolai végzettségük aránya a lakónépességből a csapágyvárosokban. Forrás: saját szerkesztés a KSH (2011) adatai alapján	101
19. ábra: Az el- és beingázók aránya a csapágyvárosokban, 2011. Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.....	101
20. ábra: Újépítésű lakások aránya a helyi lakásállományból (2017) Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.....	102

21. ábra: Zöldfelület a települési belterület arányában (2017). Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.....	103
22. ábra: Átlagos eljutási idő a csapágyvárosokból Budapest belvárosába (V. kerület Szabadság tér) hétköznap délelőttönként, perc, autóval és tömegközlekedéssel. Forrás: saját szerkesztés a Google Maps adatai alapján.....	104
23. ábra: Az összes belföldi jövedelem 1000 adózóra vetítve (Budapest = 100%), 2017. Forrás: saját szerkesztés a NAV adatai alapján.....	105
24. ábra: 1000 főre jutó regisztrált KKV-k száma a csapágyvárosokban. Forrás:saját szerkesztés a KSH (2018) adatai alapján.....	105
25. ábra: 1000 főre jutó regisztrált KKV-k számának változása a csapágyvárosokban 2014-2018 között (2014=100%). Forrás: Budapest Versenyképességi Munkacsoport (2020) nem publikált tanulmánykötete. Az ábrát szerkesztette: Bauer Ádám.....	106
26. ábra: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérő modell Kreatívtudás-vonzerő változásindikátorának különbségei a vizsgált városok 2010. évi teljesítményének százalékában. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020).....	107
27. ábra: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérő modell attraktivitás alindexének eredményei, 2017. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020).....	111
28. ábra: A budapesti metropolisztérség kreatív humántőke vonzerő potenciáljának bázisán kialakult alközponti hálózata. Forrás: saját szerkesztés, Kocsis-Varga (2023) nem publikált kézírata.....	116

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A disszertáció kutatási alkérdései és hipotézisei. Forrás: saját szerkesztés	12
2. táblázat: A területi tőke egyes típusainak megjelenése az endogén modellekben. Forrás: Tóth [2013] (44. old.) alapján szerkesztette Kovács & Bodnár (2016).....	16
3. táblázat: Hazai várostipológiák a vizsgálatba bevont városok köre, és a vizsgálati szempontok szerint. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)	22
4. táblázat: A városok élhetőségét és vonzerejét elemző nemzetközi és hazai ranglisták dimenziói. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020).....	29
5. táblázat: A legfontosabb ellenurbanizációs motivációk Cloke (1985), Paniagua (2008) és Skifter Andersen (2009) szerint. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)	35
6. táblázat: A disszertáció kutatási kérdései, és azok megválaszolásához alkalmazott módszertani eszközök és adatforrásaik. Forrás: saját szerkesztés	56
7. táblázat: A Középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának számszerűsítéséhez kapcsolódóan alkalmazott főkomponensek, a főkomponensben foglalt változók és adatforrásaik. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021).....	65
8. táblázat: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának számszerűsítéséhez kapcsolódó faktoranalízis KMO értékei és az általuk megmagyarázott hányad. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021).....	67
9. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérni hivatott kreatív tudás-vonzerő index dimenziói és azok forrásai. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020) ...	68
10. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérni hivatott kreatív tudás-vonzerő index felépítése. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)	70
11. táblázat: A budapesti metropolisztérség kreatív humántőke vonzerő potenciáljának bázisán létrejövő alközpontok meghatározásához javasolt modell. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Kocsis-Varga (2023) nem publikált kézírata.....	72
12. táblázat: A 2019-es fókuszcsoporthoz során kirajzolódó lakóhelyválasztási preferenciák a fókuszcsoporthoz tartozók körében. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023) ..	79
13. táblázat: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálja bázisán létrejött klaszterhovatartozás összefüggése a településeken élő 20-39 éves népesség lakónépességi arányával, a diplomások arányával, a helyben dolgozók és az összes foglalkoztatott hányadosával. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021).....	94
14. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának modelljében alkalmazott felszereltség alindex eredményei, 2017. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)	109
15. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának modelljében alkalmazott kreatív tudás-vonzerő index részeredményei, 2017. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020).....	113
16. táblázat: A budapesti metropolisztérség kreatív humántőke vonzerő potenciáljának modelljében alkalmazott központtípusok jellemzése. Forrás: saját szerkesztés, Kocsis & Varga (2023) nem publikált kézírata	114

1. BEVEZETÉS

Az elmúlt évtizedekben nyilvánvalóvá vált, hogy a kreativitás, a tudás és az innováció éppoly meghatározó elemei egy gazdaság sikeressé válásának, mint a helyi gazdaság mérete, a specializáció vagy a termelési mód, így a figyelem egyre inkább az emberek, a humán erőforrás, mint a versenyképesség kulcseleme felé fordult (Keresneyei & Egedy 2016). E szemlélet nyomán a kreatív gazdaság térnyerése a városi társadalom átformálódását is magával hozta, kialakult egy, a város és régiója gazdasági teljesítményéhez egyre nagyobb mértékben hozzájáruló új csoport, melyet Richard Florida (2002) kreatív osztályként ír le.

E szerző szerint a kreatív korban e tehetséges réteg kapja a főszerepet – hisz e csoport aránya egy város népességében alapvetően meghatározhatja annak sikerességét - így a versenyképesség tekintetében egyre inkább olyan tényezők kerülnek előtérbe, amelyek az ő letelepedésüket és beáramlásukat célozzák. Ezek a tényezők, főként konkrét földrajzi kontextusban hatnak, így alakítani is területi szinten lehet őket, mely szintén növeli a városi tér jelentőségét, ahogy a méretgazdaságossági- és urbanizációs-, és lokalizációs előnyök kiaknázása iránti fokozott igény is a városok szerepének felértékelődése felé mutat (Salamin et al, 2016). A szűkös erőforrásként és versenyképességi faktorként értelmezhető „kreativitásért”, és ezáltal az ezzel rendelkező magasan képzett munkaerőért, egyre fokozódó városverseny (Enyedi, 1995) van kialakulóban, melynek során a méretből adódó előnyök mindinkább felértékelődnek, fokozva a térbeli koncentrációs folyamatokat (Salamin et al. 2016).

Mindez a tudományos élet figyelmét főként a metropoliszokra, mint a szolgáltatásokat, infrastruktúrát, és a gazdasági csúcshintézményeket koncentráló térségekre irányította, azonban megfigyelhető továbbá, hogy az európai városi népesség döntő többsége a 300 ezer fő alatti lakosságú városokban tömörül, így kontinensünkön a kisebb városok vizsgálata kiemelt jelentőségű kell, hogy legyen (Hardi, 2014). Tekintve továbbá, hogy Mcgranahan, D. és Wojan, T(2005) kutatása igazolta, hogy vidéki települések is vonzóak lehetnek a kreatív dolgozók számára, e térségekben is pozitív kapcsolat áll fenn a kreatív dolgozók foglalkoztatottsága és a foglalkoztatottság növekedése között, a téma hazai középvárosi tanulmányozása indokolt.

A rendszerváltozás után Kelet-Közép-Európa országainak jelentős részében a tömeges várossá nyilvánítások mentén az urbanizáció tekintetében erősödött a kis- és középvárosok szerepe (Baráth & Hardi 2014). A gazdasági növekedés térbeli pólusait a térségben a – fővárosi ranggal rendelkező - nagyvárosok mellett a nemzeti városhálózat második vonalához tartozó központok (pl. Győr, Székesfehérvár, Poznan, Wrocław, Kassa, Plzen, Bmo) kezdték jelenteni (Kovács, 2009).

A gazdasági növekedés koncentrálódása a térség többi országához hasonlóan a Visegrádi Országokban, így hazánkban is jellemzőek: megfigyelhető a dinamikus növekedést, felzárkózást lehetővé tevő innovatív tényezők, a magas hozzáadott értéket előállító munkaerő, a nagyvállalati központok tömörülése a megyék legnagyobb településein, és a megyeszékhelyként funkcionáló városokban (Csomós, 2011). Lengyel és Kotosz (2018) kimutatta a megyék felzárkózása és legnagyobb városuk lakónépessége közötti pozitív, nemlineáris kapcsolatot. Mindezek alátámasztják ezen városok - a globális versenyben saját és régiójuk fejlődésének javára fellépni képes „kapuvárosok” - gazdasági felzárkózásban betöltött szerepét. E „kapuvárosok” Barta (2002) alapján a fejlett gazdasági régiók határzónájában találhatóak, és szerepük abban ölt testet, hogy befogadják, feldolgozzák és saját régiójuknak továbbítják a fejlett régióból érkező innováció-, információ-, tőke-, termék- és termelési kapcsolat-áramlásokat, ennél fogva nem csupán egyszerű tranzit feladattal rendelkeznek, de képesek prosperitást adni a városnak és régiójának is.

Mindezeknek megfelelően fontos kérdés lehet, hogy a fejlődés - potenciális - motorját jelentő regionális középvárosok képesek-e vonzó letelepedési célpontot biztosítani a társadalom dinamizáló rétegét jelentő és a városok versenyképességéhez jelentősen hozzájáruló magasan képzett, „kreatív” rétegnek, biztosítva ezáltal hazánk policentrikus, kiegyensúlyozott területi fejlődésének lehetőségét.

Mindezeknek megfelelően a dolgozat a területi fejlődés tágabb témakörén belül a középvárosok fejlődési potenciáljával foglalkozik, választ keresve arra a kérdésre, hogy e városok mennyiben lehetnek képesek a napjainkra felértékelődött humán tényező szempontjából vonzóvá válni, ezáltal elősegítve a többközpotú fejlődést. A kutatás fókuszja tehát a humán tőke által támasztott, a lakóhelyválasztási preferenciák bázisán kirajzolódó kereslet, és a preferenciák reciprok oldalaként leírható, városi vonzerőként is aposztrofálható, a városok nyújtotta szolgáltatás és infrastruktúra-kínálat metszetének megtalálása. Mindezekben belül, a kutatás a kreatív fiatalok vonzása szempontjából legnagyobb potenciált hordozó középvárosokkal foglalkozik hármas léptékben: az ország egészének szintjén középvárosi tipológiát alkotva, részletesebben a Budapest körüli csapágyvárosoknak nevezett középvárosi gyűrű városainak elemzésével, végül az agglomeráció térségében a központrendszer elemzésével.

1.1.Személyes motivációk

Munkám többek között abból a személyes tapasztalásból is táplálkozik, mely „vidékiént” már egészen gyermekkoromtól szembeötlő volt: a szelektív migráció jelensége révén nem csupán

szülőtelepülésem legtehetségesebb diákjai találtak új otthonra a fővárosban, de a helyi vállalkozások működésének is komoly kihívást jelentett a magasan képzett munkaerő hiánya.

Doktori képzésem során számos inspiráló kollégával, és doktori hallgató társammal dolgozhattam együtt, melynek eredményeként több közös cikkünk is született, melyek rangosabb folyóiratokban már publikálásra kerültek. Ezek mindegyike – bár eltérő fókusszal és területi vonatkozással, de – azt a kérdést járta körül, hogy a középvárosainkban rejlő lehetőségek kiaknázásával hogyan válhatnak e települések is vonzóvá a fiatal értelmiségi réteg számára, elősegítve ezzel az egyközpontú térszerkezet hazai oldását és támogatva hazánk versenyképességét.

Mindezek mellett továbbá 2019 és 2021 között volt szerencsém bekapcsolódni a Budapest Versenyképességi Munkacsoport munkásságába, így részt vehettem a metropolisztérség versenyképességének előmozdítását célzó műhelymunkák, illetve tanulmányorozatok elkészítésében, olyan témaköröket körüljárva, mint például a városi és agglomerációs alközpontok jelentősége, a kreatív osztály lakhatási kérdései, valamint a tágabb térség dinamizálásának lehetőségét magában hordozó csapágyvárosokban rejlő potenciál vizsgálata.

Dolgozatom alapját ezen építőkövek képezik, melyeket egységes logikai ívbe illesztve, és szintetizálva igyekszem megválaszolni a disszertáció fő kérdését, vagyis, hogy milyen potenciál rejlik hazánk középvárosaiban arra, hogy a fiatal, kreatív osztály számára vonzó letelepedési célpontként szolgáljanak, hozzájárulva hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez.

1.2.A kutatás tudományterületi kontextusa

Napjaink gazdasági struktúrájában jelentősen felértékelődött a humán tőke, kiemelt szerepet adva a kreatív, mobil, magasan képzett fiatalok rétegének a versenyképesség tekintetében. E csoport aránya egy város népességében alapvetően meghatározhatja annak sikerességét – hiszen egy gazdaság tudásállománya, kollektív tehetsége és kreativitása döntő szerepet játszik annak produktívitasában, innovációs készségében és fenntarthatóságában (Florida, 2002). Ezek szempontjából pedig a tudásgazdaság térnyerésével a tehetség és a jövőbeli perspektíva tekintetében kitüntetett pozícióban levő, magasan képzett fiatalok csoportjának hihetetlenül jelentős szerepe van. E trendnek megfelelően a versenyképesség tekintetében egyre inkább olyan tényezők kerülnek előtérbe, amelyek e réteg letelepedését és beáramlását célozzák. Ezek a tényezők főként konkrét földrajzi kontextusban hatnak, így alakítani is területi szinten lehet őket. Mindez szintén növeli a városi tér jelentőségét, ahogy a méretgazdaságossági- és

urbanizációs-, és lokalizációs előnyök kiaknázása iránti fokozott igény is a városok szerepének felértékelődése felé mutat (Salamin et al, 2016). A szűkös erőforrásként és versenyképességi faktorként értelmezhető „kreativitásért”, és ezáltal az ezzel rendelkező magasan képzett munkaerőért egyre fokozódó városverseny (Enyedi, 1995) van kialakulóban, melynek során a méretből adódó előnyök mindinkább felértékelődnek, fokozva a térbeli koncentrációs folyamatokat (Salamin et al. 2016) – melyek mentén a nagyobb városok kiemelkedése mellett a kisebb települések súlyvesztésének trendje figyelhető meg.

A térben koncentrálódó fejlődés ellensúlyozására létrejött szakpolitikai válasz a többközpontú fejlődés ösztönzése, amely különösen az EU-ban a legfőbb területpolitikai céllá vált. A kelet-közép-európai térségben a fővárosok és a vidék közötti különbségek erősödtek az elmúlt két évtizedben, amit hazánkban tovább erősít a történelmi okokra is visszavezethető egyközpontú településszerkezet. Magyarországon a legnagyobb vidéki városoknak nem csak Budapest, hanem a külföldi városok erőteljes elszívó hatásával is szembesülnie kell. Mindezeknek megfelelően hazánkban különösen releváns a policentricitás előmozdítása a fővároson kívüli térségek versenyképességének erősítése szempontjából. Dolgozatom ennek a lehetőségeit vizsgálja hazánkban.

Ennek megfelelően a kutatás három nagyobb kutatási terület szintézisére törekszik, felrajzolva a versenyképességnek, a kreatív munkaerő települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciáinak és a policentrikus területi fejlődésnek a kapcsolatrendszerét.

Számos kutató foglalkozott már a városok versenyképességével (Szász, 1984; Herbert & Smith, 1989; Lengyel, 2000; Bódi & Böhm, 2000; OECD, 2001; Erdősi, 2002; Camagni, 2005; Rechnittzer & Grosz, 2005; Meyer & Stamer 2008; Camagni, 2008; Lukács, 2008; Camagni, 2009; Barca, 2009; Varga, 2009; Fabbro & Mesolella, 2010; Horváth, 2013; Lengyel B., 2012; Lux, 2013; Fischer & Nijkamp, 2014; Lukovics & Zuti, 2014; Aiginger & Firgo, 2015; Capello, 2015). Az irodalomban mára egy eltolódás látható a korábbi gazdasági, anyagi szemlélet irányából egy szociálisan érzékenyebb, emberközpontúbb megközelítés felé, valamint egyre inkább az endogén jellegű értelmezések kerülnek a fókuszba, hangsúlyozva a tudásbázis, a kutatás-fejlesztés, az innovációs milió, a klaszterek és hálózatok, a humán tőke, a bizalom szerepét.

A képzett munkaerő, mint versenyképességi tényező már az 1960-as évektől számos kutatás és tudományos vita tárgyát képezte. Glaeser és Berry (2005) a képzett lakosság arányát, mint települési sikertényezőt azonosította, Granovetter (1977) a gyenge és erős kötések, a társadalmi

háló szerepét hangsúlyozta, Bourdieu (1989) és Putnam (1995) társadalmi bizalmat igyekezett megragadni, míg Florida (2002) ezek mellett a technológiai fejlődés, a tehetséges, kreatív munkaerő, illetve a társadalmi befogadás, tolerancia mértékét emelte ki.

A települések népességmegtartó és -vonzó képességét több magyar szerző is kutatta (Tóth, 1982; Matolcsi, 1982; Bakos L.-né et al., 1985; Salánczi & Fekete, 1985; Koltai, 2005), valamint az utóbbi időben divatossá váló városi versenyképességi rangsorok között is számos olyat találunk, amely kifejezetten vagy közvetetten a fiatal tehetségek vonzására és megtartására fókuszál (The Global Creativity Index, 2002; Cultural and Creative Cities Monitor, 2017; Millennial Cities Ranking, 2017; „List of places to live if you’re under 26”, 2018; Sustainable Cities Index, 2018; Generation Z City Index, 2019; Mercer Quality of living, 2019; Economist Intelligence Unit Global Liveability Ranking, 2019; Mercer Cost of living ranking, 2019). Ezekben kiemelt szerepet kapnak olyan tényezők, mint a munkahelyek és helyi gazdaság, a városok nemzetközisége és a társadalmi egyenlőség, rekreációs lehetőségek, környezeti tényezők, közlekedés, az élet megfizethetősége, a digitalizáció mértéke, oktatás, egészségügy, közbiztonság, a helyi közösség, demográfiai adottságok, közműszolgáltatások, valamint a jövedelem szintje és egyenlőtlenségei. A nemzetközi városrangsorok mellett említést érdemelnek továbbá a nemzetközi és hazai szakirodalomban megjelenő, települési, várostérségi vonzerőt és versenyképességet mérő rangsorok és várostípológiák is (EC, 2007; ESPON, 2006; Egri & Paraszt, 2013; Egri & Kószegi, 2018).

A migrációs elméletek területe szintén jól kutatott terep, melynek alapjait a 20. század elején fektették le, s azóta is számos szerző igyekezett bővíteni meglátásaival a téma irodalmát (Ravenstein, 1889; Hicks, 1932; Stewart, 1948; Sjaastad, 1962; Todaro, 1969; Sell & DeJong, 1978; Dorigo & Tobler, 1983; Rudzitis, 1991; Clark & Hunter, 1992; Greenwood, 1997; Tassinopoulos & Werner, 1999; Massey et al., 1993; Deléchat, 2001; Castles & Miller, 2003; Taylor, 2003; Kincses & Rédei, 2010; De Haas, 2014; Hautzinger, 2016). Stewart (1948) demográfiai gravitációs modellt dolgozott ki, Alonso (1960) a neoklasszikus gazdaságelmélet alapján közelítette meg a migrációt, mint befektetési döntést, Haug (2008) a kapcsolati háló migrációs döntésbefolyásoló szerepével foglalkozott, míg Németh és Lőrincz (2019) az életciklus események mentén ragadta meg a témát.

A lakóhelyválasztással, lakhatási preferenciákkal foglalkozó korai vizsgálatok között akad, amely főként a szocioökonómiai és a demográfiai változókra összpontosít, hangsúlyozva a háztartás, mint gazdaságilag racionális szereplő (lásd Littlewood & Munro, 1997) gazdasági egyensúlyra törekvő voltát. Más vizsgálatok a strukturális perspektíva felől közelítenek (lásd

Clark et al., 1984; Kemeny, 1981), a bérlői és tulajdonosi preferenciák közt húzóó különbségeket kiemelve. Népszerű megközelítés továbbá – mely még napjainkban is tartja magát – az életciklus szerepét előtérbe állító elképzelés, amely egy háztartás tagjainak fontos életeseményeihez, a családméret bővüléséhez köti a lakóhelyválasztásban döntő tényezők változását (lásd Rossi, 1955, 1980; Clark & Onaka 1983; Michaelson, 1997; Lawton et al., 2013).

Mindezek mellett pedig a dolgozat harmadik sarokpontját képviseli a policentrikus területi fejlődés kérdésköre, mely napjainkra az európai területi kohéziós és versenyképességi szakpolitika homlokterébe is került. A téma tekintetében elmondható, hogy míg egyes szerzők a monocentrikus struktúrákkal szembeni előnyeivel foglalkoztak (Decamps et al., 2019; Veneri & Burgalassi, 2012), mások önmagában véve a gazdasági teljesítményt és életfeltételeket javító voltával (Meijers & Burger, 2010). Bizonyos kutatók a hazai és nemzetközi területi vonatkozásait és ezek történetiségét vizsgálták (pl. Rechnitzer, 2007; Beluszky & Györi, 1999; Kocsis, 2012; Nemes-Nagy & Lócsei, 2015; Egedy, 2012, 2021; Salamin et al., 2016). Más szerzők pedig a policentrikus struktúrákban jelen levő központok képződésének kérdéseivel foglalkoztak (Bogart & Ferry, 1999; McMillen, 2003; Shearmur et al., 2007; McDonald & Prather, 1994; Cleveland & Devlin, 1988; Krehl, 2018; McMillen, 2001; Pan et al., 2015; Sun et al., 2016; Yu et al., 2020; Roth et al., 2011; Veneri, 2013; Wei et al., 2020; Heikkila et al., 1989; Qin & Han, 2013).

Munkám tehát a policentrikus területi fejlődés elméletét kapcsolja össze a városi versenyképesség és a kurrens humántőke elméletek és a lakóhelyválasztási preferenciák elméletének megközelítéseivel. Kutatásom során e főbb tématerületek szintetizálására törekszem az alábbiakban bemutatott kutatási kérdéseim megválaszolása érdekében.

1.3.A kutatás célja és kutatási kérdései, hipotézisei

A kutatás célja, hogy feltárja, milyen potenciál rejlik hazánk középvárosaiban arra, hogy a fiatal, kreatív osztály számára vonzó letelepedési célpontként szolgáljanak, hozzájárulva hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez.

A kutatás ennek megfelelően azt a fő kérdést járja körül, hogy a fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztási preferenciái, mint keresleti tényezők, és a települések népességvonzó és megtartó képessége, mint a kínálati oldal, képes-e hozzájárulni hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez.

Mindezen belül, a kutatás fő kérdésének megválaszolása érdekében az értekezés az alábbi kérdésekkel foglalkozik:

K1. Hogyan lehetséges mérni a hazai középvárosok vonzerejét a fiatal, kreatív osztály számára?

K2. Milyen – települési szinten értelmezett - lakóhelyválasztási preferenciák azonosíthatók a hazai, fiatal, kreatív osztály körében?

K3. Mely középvárosainkban rejlik a legnagyobb potenciál a fiatal, kreatív osztály vonzására, egy policentrikus városstruktúra lehetőségét elősegítve?

A kutatás hipotézisei a következők szerint összegezhetők (1 táblázat).

1. táblázat: A disszertáció kutatási alkérdései és hipotézisei. Forrás: saját szerkesztés

Kutatási alkérdések	Hipotézisek
K1. Hogyan lehetséges mérni a városok vonzerejét a fiatal, kreatív osztály számára hazánkban, középvárosi kontextusban?	H1. A fiatal kreatív osztály számára a városok vonzereje a városi szolgáltatások, infrastruktúra és egyéb (szubjektív, puha) tényezőkre vonatkozó adatokkal összehasonlítható és számszerűsíthetően mérhető.
	H2. A városok vonzerejének mérése során a kemény tényezők nagyobb súllyal esnek számításba, mint a puha tényezők.
K2. Milyen – települési szinten értelmezett - lakóhelyválasztási preferenciák azonosíthatók a hazai, fiatal, kreatív osztály körében?	H3. A hazai fiatal kreatív osztály tagjai elsősorban olyan településeket részesítenek előnyben lakóhelyként, amelyek prosperáló helyi gazdasági miliót, magas színvonalú szolgáltatási és infrastrukturális környezetet kínálnak.
	H4. E preferenciák jelentősen átstrukturálódtak a COVID-19 pandémia hatására.
K3. Mely középvárosainkban rejlik a legnagyobb potenciál a fiatal, kreatív osztály vonzására, egy policentrikus városstruktúra lehetőségét elősegítve?	H5. Azok a magyarországi középvárosok rendelkeznek a legnagyobb potenciállal a fiatal kreatív osztály vonzására, amelyek kiegyensúlyozottan ötvözik a gazdasági dinamizmust, a magas színvonalú oktatási és kulturális intézményeket, valamint a kiváló életminőséget biztosító szolgáltatásokat.

A disszertáció felépítésére kitérve, munkám szakirodalmi fejezetében áttekinti a települési versenyképesség elméletét a városok humántőke-vonzó képessége szempontjából, megvizsgálja a kreatív humán tőke lakóhelyválasztási preferenciáit és ezek szerepét a versenyképesség tekintetében, valamint foglalkozik a policentrikus fejlődés és a városi alközpontok versenyképességi vonatkozásaival.

Ezt követően az empirikus vizsgálat módszertana kerül bemutatásra, külön kitérve az egyes területi egységek (budapesti metropolisztérség, csapágyvárosok, középvárosok) kreatív humántőke-vonzó potenciáljának elemzési módszertanára.

Az empirikus eredmények bemutatása során a dolgozat elsőként a keresleti oldalra fókuszálva a fókuszcsoportos vizsgálat eredményeit tárgyalja, majd erre építkezve a kínálati oldalra fókuszálva felfedi az egyes területi egységekre vonatkozó eredményeket.

A dolgozat következtetései szintetizálják a kapott eredményeket, választ adva a kutatás fő kérdéseire, és kitekintve az ország egyközpontúságának oldásának lehetőségeire.

2. TELEPÜLÉSI VERSENY, HUMÁN TŐKE ÉS POLICENTRIKUS FEJLŐDÉS - SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. Települési versenyképesség a humán tőke-vonzó képesség szempontjából

A globalizációs és urbanizációs tendenciák egyre nagyobb mértéket öltő folyamatával párhuzamban ma már a városok széleskörű hálózata kapcsolódik be a szolgáltatások, emberek, valamint a tőke nemzetközi áramlásába, elősegítve ezzel a gazdaság világméretűvé válását. Az uniós törekvések irányába ható területi kohéziós irányítás a metropolisztérségek mellett felértékeli a közép- és nagyvárosok szerepét, amelyek policentrikus struktúrába szerveződve allokálhatják legkedvezőbb módon erőforrásaikat a világméretű értéktermelés helyi folyamatai számára (Waterhout et al., 2005; Kovács & Szabó, 2013; Burger et al., 2014). Mivel az előbbieket által egyre fontosabbá válik a városok növekedéshez és jóléthez való hozzájárulása, kiemelt figyelmet kell szentelnünk ezen entitásoknak a globális versenyképesség kontextusában (Leff, & Petersen, 2015).

E tendenciával párhuzamosan, egyfajta szemléletváltást hozva, a gazdasági tényezők mellett a társadalmi és kulturális faktorok szerepének erősödése figyelhető meg a városok humán tőke vonzó és megtartó képessége tekintetében – ezáltal emelve e puha tényezőket városi versenyképességi indikátorrá.

A fejezet célja, hogy meghatározza a városi versenyképesség és a települések humán tőkét vonzó potenciáljának kapcsolatrendszerét, rávilágítva a fiatal, kreatív munkaerő városi sikerességben játszott szerepére.

2.1.1. A települések versenyképességének városgazdaságtani szempontú értelmezései

Az egységes fogalmi meghatározás szerint a versenyképesség „*a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a külgazdasági (globális) versenynek ki vannak téve*” (EC, 1999: 75; Lengyel, 2000: 974). Meyer & Stamer (2008) bevezette a rendszerszemléletű versenyképesség fogalmát, melyben a magas és növekvő jövedelem létrehozására való képesség mellett a helyi lakosság megélhetésének (livelihoods) javítását is hangsúlyozta. E diskurzus mentén bontakozott ki az Aininger & Firgo (2015) szerzőpáros továbbá Stiglitz et al. (2010) értekezése, akik a társadalmi haladás, a jólét és jóllét fogalmát helyezték előtérbe, kontrasztot állítva a gazdasági növekedés egyoldalú, a GDP jelentőségét túlhangsúlyozó felfogásnak. Erdősi (2002) megállapítja, hogy a városközi verseny valódi tétje és mértéke az életminőség, amely magába foglal olyan puha tényezőket is, mint a természeti,

valamint az épített környezet, a táj arculata, művészeti értékek, kultúra. Látható tehát egy eltolódás a korábbi, pusztán gazdasági, anyagi szemlélet irányából egy szociálisan érzékenyebb, emberközpontúbb megközelítés felé. Fontos kiemelni továbbá, hogy a regionális versenyképesség elemzésében, a gazdasági növekedés és fejlődés magyarázataiban egyre inkább az endogén jellegű értelmezések¹ kerülnek a fókuszba, hangsúlyozva a tudásbázis, a kutatás-fejlesztés, az innovációs miliő, a klaszterek, hálózatok, a humán tőke, valamint a bizalom szerepét (Varga, 2009; Horváth, 2013; Lengyel, 2012; Lux, 2013; Capello, 2015; Fischer & Nijkamp, 2014), egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítva az innovációs potenciálnak – mint a területi versenyképességet is befolyásoló tényezőnek – melynek legfontosabb elemei a technológiai és tudástranszfer, az innovációs szolgáltatások, valamint az elérhető adattömeg, a helyi és regionális környezet (a lakókörnyezet továbbá a kulturális szolgáltatások) (Rechnitzer & Grosz, 2005).

A versenyképesség e tág értelmezése vezet el a városok sikerességének megértéséhez – mely fogalmakat a következőkben citált szerzők szinonim kifejezéseként alkalmaznak. Herbert, & Smith (1989) szerint a sikeres városban a terciér szektor térnyerése jellemző, melyben az érték húzó ágazatok nagy számban jelen vannak, s a felértékelődő tudás által kiemelt szerepet kap a K+F és az innovációs képesség. Lukács (2008) a magasan kvalifikált munkaerő, valamint az általa fejlődő gazdaság fontossága mellett olyan tényezőknek is kulcsszerepet tulajdonít a települési siker érdekében, mint a könnyű megközelíthetőség, elérhetőség, a megfelelő színvonalú (szociális) infrastruktúra, illetve az üzleti szolgáltatások megléte, hangsúlyozva emellett a szolidaritás és cselekvőkészség fontosságát, valamint a kulturális, műveltségi, történeti, helyi közösségi, attitűd- továbbá mentalitásbeli feltételeket. Ezzel párhuzamban Bódi & Böhm (2000) a települési siker tekintetében olyan puha elemek elengedhetetlenségét írják le, mint a hagyományos polgári értékek, az identitás, az empátia, az újra való nyitottság, továbbá egy kapcsolati háló megléte. Mindezek mellett azonban nem elhanyagolható a sikeresség demográfiai vonatkozása sem (Szász, 1984).

A városok versenyképessége, illetve sikeressége tehát nem csupán hagyományos erőforrások (tőke, munkaerő, infrastruktúra) függvénye, hanem olyan addicionális tényezőkön is múlik, melyek az adott terület endogén fejlődését is táplálják. Ezeket összefoglaló néven területi tőkének (Camagni, 2005, 2008, 2009) nevezhetjük. Ide sorolható a földrajzi elhelyezkedés, a

---

¹ „...endogén alatt a közgazdaságtanban az olyan tényezőket értjük, amelyek nem örökölték („nem Istentől valók”), hanem a gazdasági tevékenység által tudatosan hozták létre azokat. A regionális tudományban a régiókn belül tudatosan kialakított, az egyedi helyi tényezőkön alapuló, alulról szerveződő, a helyi társadalom aktív részvételével zajló közösségi fejlesztéseket, akciókat tartjuk endogén jellegűnek.” (Lengyel [2012] 145. old.)

méret, a termelés szintje, a klíma, tradíciók, természeti erőforrások, életminőség, üzleti inkubáció, ipari parkok, üzleti hálózatok, szokások, informális szabályok, szolidaritás, közös támogatások, ötletek találkozása, környezet (OECD, 2001). A területi tőke elmélete figyelembe veszi, hogy a gazdasági fejlődés nem minden esetben segíti közvetlenül a társadalmi jólét elérését (Barca, 2009; OECD, 2001: 16), újszerűsége pedig jórészt abban rejlik, hogy a korábban mérhetetlennek vélt immateriális javaknak ugyanolyan értéket tulajdonít, mint a materiális tőkének (Fabbro & Mesoella, 2010). A témával foglalkozó egyes szerzők a 2. táblázatban szemléltetett tőketípusok mentén határozták meg a területi tőke fogalmát.

2. táblázat: A területi tőke egyes típusainak megjelenése az endogén modellekben. Forrás: Tóth [2013] (44. old.) alapján szerkesztette Kovács & Bodnár (2016)

Modell	Magán állótőke	Humán tőke	Társadalmi tőke	Természeti tőke	Kulturális tőke	Kapcsolati tőke	Infrastrukturális tőke	Intézményi tőke	Fizikai tőke	Kreatív tőke	Szimbolikus tőke	Strukturális tőke	Kognitív tőke	Települési tőke	Vállalkozói tőke	Épített tőke	Politikai tőke	Üzleti vállalatok	Külső kapcsolatok	Imázs
AEIDL (1999)	X	X	X		X				X	X								X	X	X
Capello (2007)	X	X				X		X		X					X					
ETC Foundation-Compass (2007)	X	X	X	X	X				X											
Vermeire et al (2008)	X	X	X	X					X											
Camagni (2008)	X	X	X	X	X	X	X	X												
Braithwaite (2009)	X	X	X	X	X											X	X			
Affuso-Camagni (2010)			X		X	X	X						X							
Milone et al (2010)	X	X	X	X	X			X			X									
Simson-Stough-Nijkamp (2011)	X	X	X	X						X										
Brasili et al (2012)	X	X	X	X		X	X						X	X						
Lengyel-Szakálné Kanó (2012)	X	X	X			X	X	X	X											
Atkinson (2013)	X	X	X	X	X		X	X							X					
Dinya (2013)	X	X	X	X	X	X	X	X	X											
Tóth (2013)	X		X	X	X	X					X	X								

Az endogén növekedésemélet szerint a regionális gazdasági folyamatokban a területi tőke humán tőkeelemei kulcsszerepet kapnak, mert a térség helyi erőforrásait és attraktivitását egyszerre fejlesztik (Jóna, 2013). A humán tőke szerves részét képezi a kulturális tőke

(Bourdieu, 2004), amely azért nyer egyre nagyobb szerepet, mert a tudás és emellett a szélesebb értelemben vett kultúra gazdasági tőkévé alakítható (Jóna, 2013).

A globális versenyben az immateriális javak, amilyen a tudás vagy a kapcsolati tőke, napjainkra a gazdasági fejlődés egyik legfontosabb mozgatórugóivá, a termelés fő erejévé váltak (Lukovics & Zuti, 2014). A magasfokú szakértelem megtartása, vonzása így egyre nagyobb értéket képvisel a városi versenyképesség és gazdasági teljesítmény tekintetében, így a városoknak képessé kell válniuk egy olyan tudásbázis vonzására, illetve megtartására, mely aztán magával hozza a tőkebeáramlást is (Glossop, 2008).

A globális térstruktúra átalakulásával a városok a világ gazdasági, hatalmi csomópontjaivá váltak századunkban (Czene & Ricz, 2010). A lokalitás felértékelődésével a városok versenyképességében – a városi versenyképesség előbbi meghatározásainak értelmében - döntő szerepet játszó humán tőke, annak vonzása és megtartása kardinális kérdéssé vált.

Mіндеzt indokolja, hogy egy gazdaság tudásállománya, kollektív tehetsége és kreativitása döntő szerepet játszik annak produktívitasában, innovációs készségében és fenntarthatóságában (Florida, 2002). Ezek szempontjából pedig a tudás, tehetség és a jövőbeli perspektíva tekintetében kitüntetett pozícióban levő, magasan képzett, gyakran egyedülálló fiatalok csoportjának, a yuppie-knak (Ehrenreich & Ehrenreich, 1977; Hammond, 1984; Karsten, 2013) hihetetlenül jelentős szerepe van.

A képzett munkaerő, mint versenyképességi tényező már az 1960-as évektől számos kutatás és tudományos vita tárgyát képezte. Glaeser és Berry (2005) humántőke elméletében azt állította, hogy egy település sikerességét alapvetően a képzett lakosság aránya határozza meg, míg Granovetter (1977) munkájában – elsősorban az egyének szintjén - a gyenge és erős kötések szerepét hangsúlyozta. Szerinte a laza, de kiterjedt társadalmi hálónak van kiemelt szerepe az egyén boldogulásában.

Granovetter munkájához kapcsolódik Bourdieu (1989) és Putnam (1995) érvelése is, akik a társadalmi tőke fontosságát hangsúlyozzák. Az előbbi szerző felhívta a figyelmet az amerikai társadalom individualizációjára, elmagányosulására, és ennek hosszú távú gazdasági hátrányaira. A társadalmi tőke, társadalmi kapcsolatok megléte ugyanis társadalmi bizalmat, ezáltal hatékonyabb gazdasági együttműködést is eredményez. Ezzel szemben egy bizalmatlanságon alapuló társadalmi-gazdasági intézményrendszer ellenőrző mechanizmusainak fenntartása jelentős költségekkel jár.

Florida (2002) ezzel szemben - egyrészt merítve a korábbi elméletekből, másrészt kritizálva azokat – azzal érvelt, hogy a XXI. században versenyképes város nem csupán képzett lakosságából és szoros társadalmi kapcsolataiból, közösségeiből meríti sikerét. A szerző szerint három alapvető tényező („3 Ts”) szükséges a versenyképesség növeléséhez: a technológiai fejlődés, a tehetség, kreatív munkaerő, illetve a társadalmi befogadás, tolerancia.

Bár az elmúlt években Florida kreatív osztály elméletére hivatkoznak a leggyakrabban, a szakirodalomban meglepően bőséges kritika található az elmélet számos részével kapcsolatban. A kritikák között szerepelt például az, hogy az elmélet nem adaptálható nem amerikai, kisebb városokra (Andersen et al., 2010), kiemelve például az európai munkavállalók csekélyebb mobilitási hajlandóságát (Hansen, H. K. – Nyedomysl, T. 2009; Martin-Brelot, H. et al. 2010). Az elmélet továbbá nem kínál magyarázatot a poszt szocialista nagyvárosok fejlődésére (Czirfusz, 2014), illetve, nem veszi számításba a városok eltérő történelmi fejlődésének tényezőit (Bontje & Musterd 2009). Voltak, akik megkérdőjelezték a fogalom újdonságtartalmát, szembe állítva a kreatív tőkét a már régóta vizsgált humán tőkével (Glaeser, 2005). Mások az osztályképző ismérvek és az egységes életstílus hiányára hívták fel a figyelmet Florida kreatív osztály meghatározása tekintetében (Peck, J. 2005; Scott, A. J. 2006; Mcgranaham, D. – Wojan, T. 2007, Markusen, 2006). Újabb amerikai és skóciai kutatások pedig rávilágítottak arra, hogy Florida túlbecsülhette a „puha tényezők” (pl. tolerancia, nyitottság) szerepét a kreatív munkaerő migrációs hajlandóságának befolyásolásában (Bereitschaft, B. 2017; Houston, D. Et Al. 2008, Darchen, S. És Tremblay, D – G. (2010).

A kreatív osztály elmélete megjelenése óta sokat formálódott, az elmélet érdemének tekinthető többek között, hogy felhívja a figyelmet a tudás és innovációs társadalom gazdasági fejlődésben játszott szerepére, a gazdasági környezete mellett/helyett az emberi környezetre is hangsúlyt helyezve (Egedy, 2020), és a hagyományostól eltérő tökejavakat, puha tényezőket is beemelve a migrációs hatótényezők közé.

Mindezekkel együtt, a fiatal, kreatív osztály, és az ő vonzásuk hatásainak vizsgálata adekvát kutatási terület, hiszen számos más szerző megállapításai szerint az alacsonyabb életkorral, így eltérő életkori sajátosságokkal rendelkező csoportok könnyebben változtatnak lakóhelyet, mint idősebb társaik, melynek egy lehetséges magyarázata, hogy amennyiben a vándorlás költségeit az emberi beruházás egy formájának tekintjük, úgy a fiatalabb egyének számára több idő áll rendelkezésre a beruházás hozamának realizálására, amely miatt akár kisebb bérkülönbség is gazdaságilag előnyös választás számukra a vándorlás (Lengyel & Szántó 2005). Rogers & Castro (1981) migrációs korspecifikus életgörbéje szintén magyarázó erővel bír e témakörben,

hiszen a legtöbb olyan életfordulóhoz köthető esemény (pl. tanulás, önállósulás, házasság, családalapítás, munkahelyváltás), mely motiválja a lakóhelyváltásokat, az ismétlődő vándorlási eseményeket, főként ehhez a korai életszakaszhoz köthető. Agesa (2001), Vadean-Piracha (2009), Massey & Brown (2011) a migráció fő életkori szakaszaként a 20-30 éves kort azonosítja, Valkovics (2001) a 20-35, Böheim & Taylor (2002) a 23-29, míg Franklin (2003) a 25-39 közötti életkort. A csoport kiválasztását indokolja továbbá, hogy nem csupán a kor és a migráció ténye, de a kor és a migráció távolsága között is kimutatható negatív irányú szignifikáns kapcsolat, vagyis a kor előrehaladtával kisebb távolságokra történik a vándorlás. A kor mellett a képzettség szintén kapcsolatot mutat a migrációval, a magasabb képzettség nagyobb migrációs hajlandósággal és nagyobb távolság megtételével párosul (Huzdik, 2014). Brome (2009) kutatása pedig azt igazolta, hogy a fiatal, tehetséges és kreatív munkaerő a XXI. században minden korábbinál mobilabb, ez a csoport tud legkönnyebben lakó- és munkahelyet változtatni, tehát lehetősége van azokat a városokat választani lakhelyéül, amelyek a legjobb lehetőségeket kínálják számára.

2.1.2. A települési versenyképesség humántőke fókuszú kutatásának hazai vonatkozásai

A települési versenyképesség humán tőke fókuszú kutatásának hazai vonatkozásai sorában fontos megemlíteni Keresnyei és Egedy (2016) munkásságát, akik rámutattak arra, letelepedési döntéshozataluk során az európai kreatívak alapvetően a kemény tényezők, vagyis például a munkahelyek minősége alapján döntenek egy adott település mellett - így ezek e réteg bevonzásában nyújthatnak segítséget; a puha faktorok pedig a településen belüli városrész kiválasztása során kerülnek előtérbe – így e tényezők a kreatívak hosszú távú megtartásban játszanak jelentős szerepet.

A fiatal, képzett munkaerő ilyen jellegű mobilitása azt eredményezi, hogy egy adott térség egy-egy városába koncentrálódik ez a versenyképesség szempontjából fontos réteg (Németh & Dövényi 2018). E megközelítésben a városi versenyképességet, gazdasági-társadalmi fenntarthatóságot alapvetően meghatározza a rendelkezésre álló fiatal, képzett lakosság mennyisége, s a jövőbeli sikeresség indikátora lehet a fiatal, képzett lakosság arányának mértéke.

Bár abban nincs egyetértés, hogy inkább a munkahelyek vonzzák a munkaerőt, vagy a munkaerő vonzza a munkahelyeket egy adott településre, abban a legtöbb szakértő - köztük a bemutatott elméletek képviselői is - egyetért, hogy a képzett, fiatal munkaerő egyértelműen hozzájárul a város gazdasági-társadalmi fenntarthatóságához.

Mindezekből jól látható, hogy a magasfokú szakértelem, a „kreatív osztály” vonzása egyre inkább kardinális kérdéssé válik a gazdasági teljesítmény szempontjából is, így a városoknak megfelelő tudásbázis vonzására és megtartására kell berendezkedniük versenyképességük fenntartása, növelése érdekében.

A települési versenyképesség hazai területi mintázatait és a magyarországi versenyképességi településtipológiákat elemezve látható, hogy az elmúlt húsz évben több magyar kutató vizsgálta kvantitatív módszerekkel, komplex mutatóval Magyarország településhálózatát versenyképességi vonatkozásaiban.

Az elemzések egy része a vizsgálatba bevont városokat csoportosította (Beluszky & Győri, 1999; Beluszky & Győri, 2004; Rechnitzer et al., 2004; Egedy, 2012; Csomós, 2016; Rechnitzer et al., 2014; Lengyel & Vas, 2015), míg másik részük a komplex mutató alapján városrangsort állított fel (Ambrus et al., 2008; Makra & Sümeghy, 2010; Tóth, 2011; Tóth & Nagy, 2013; Péli et al., 2017; Molnár et al., 2018), vagy a várostérségek komplex versenyképességét értékelte (Salamin, 2004) (lásd 3. táblázat). Bár mind a bevont települések köre, mind a komplex mutató változói, mind az elemzési módszertan eltérők, kutatásunk szempontjából érdemes összevetni ezeket az eredményeket.

A településtipológiákat kidolgozó kutatások közül Beluszky & Győri (1999) munkája adja az egyik legrészletesebb áttekintést az ezredforduló Magyarországnak településhálózatáról, amelyben kvalitatív módon jellemzik a magyar kis- és középvárosokat, majd dinamikájuk szerint öt kategóriába sorolják őket (dinamikusan fejlődő, növekvő városok; mérsékelt dinamikájú városok; stagnáló városok; pozícióikban visszaeső, stagnáló-hanyatló városok továbbá csökkenő méretű, hanyatló városok). Beluszky & Győri (2004) longitudinális vizsgálatot is végeztek, melynek keretében a magyar közép- és nagyvárosok egymáshoz viszonyított pozícióinak változását elemezték melynek eredményeként négy csoportot különítettek el.

Rechnitzer et al. (2004, 2014) huszonhárom innovációs szempontból kiugró magyar várost hasonlított össze, melyeknek hat innovációs klaszterét különböztette meg. A magyarországi városok rangsorát kidolgozó kutatások közül Ambrus et al. (2008) a vállalkozásszerűségi, beruházási, külföldi befektetésekre, lakásépítésre vonatkozó adatok alapján Győr és Székesfehérvár kedvező helyzetét emeli ki. Molnár et al. (2018) a nyolc legnagyobb magyar város települési gazdasági erejét hasonlítja össze. A területi tőke szempontjából hasonló városi rangsorolásra vállalkozott Tóth & Nagy (2013) is, akik – felismerve, hogy a regionális

központok gazdasági teljesítménye csak agglomerációjukkal együtt értelmezhető és elemezhető – a nagyvárosi településegységek fejlettségét vizsgálta. Egedy (2012) a magyar városok helyzetét a válság hatásai szempontjából vizsgálta.

Hazai várostípológiák a vizsgálatba bevont városok köre, és a vizsgálati szempontok szerint a 3. táblázatban kerülnek bemutatásra.

3. táblázat: Hazai várostipológiák a vizsgálatba bevont városok köre, és a vizsgálati szempontok szerint. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)

Szerzők	Tipológia	Bevont városok köre	Szempontok
Beluszky & Győri (1999)	<ul style="list-style-type: none"> – Dinamikusan fejlődő, növekvő városok – Mérsékelt dinamikájú városok – Stagnáló városok – Pozícióikban visszaeső, stagnáló— hanyatló városok – Csökkenő méretű, hanyatló városok 		<ul style="list-style-type: none"> – népességszám – a munkahelyek számának változása – a munkanélküliségi ráta – a gazdasági szervezetek számának alakulása – városhierarchiában bekövetkezett változások
Beluszky & Győri (2004)	<ul style="list-style-type: none"> – 1910-ben megye- központok, ma középvárosok – Mindkét időpontban középvárosok – 1910 óta „felemelkedett” középvárosok – 1910-ben még középvárosok, ma kisvárosok 	36 város: megyeszékhelyek, közép- és kisvárosok	
Csomós (2016)	<ul style="list-style-type: none"> – Budapest és agglomeráció – Regionális központok – Tradicionális iparközpontok – Idegenforgalmi központok – Új gazdasági központok – Offshore települések 	25 város	<ul style="list-style-type: none"> – adózott eredmény – értékesítés nettó árbevétele export értékesítés nettó árbevétele – kibocsátás összesen – mérlegfőösszeg – saját tőke összege – bruttó hozzáadott érték – (településgazdasági súly)
Egedy (2012)	<ul style="list-style-type: none"> – Válság nyertesei – Billegők – Válság vesztesei 	10 nagyváros: Budapest, Győr, Tatabánya,	

Szerzők	Tipológia	Bevont városok köre	Szemponatok
		Székesfehérvár, Pécs, Szeged, Kecskemét, Debrecen, Nyíregyháza és Miskolc	
Lengyel & Vas (2015)	<ul style="list-style-type: none"> – Globális gazdaságba integrálódott településeggyüttes – Multinacionális feldolgozóipari településeggyüttesek – Nagy egyetemmel bíró településeggyüttesek – Hazai piacra termelő feldolgozóipari településeggyüttesek 	20 város (megyeközpontok és Budapest)	
Rechnitzer et al. (2004) és Rechnitzer et al. (2014)	<ul style="list-style-type: none"> – 6 innovációs klaszter 	23 innovációs szempontból kiugró város	<ul style="list-style-type: none"> – Gazdasági főkomponens - gazdasági fejlettség mutatója (62%-os sűrítés) – Iskolázottság és menedzsment főkomponens - fejlett munkaerőpiac (79%-os sűrítés) – Társadalmi aktivitás főkomponens - tudatos választói magatartás, virulens civil társadalom, összetett helyi nyilvánosság (60%-os sűrítés) – Humán erőforrás-főkomponens - a felsőoktatási szféra intézményi- és humán állományi súlya (62%-os sűrítés) – Innovációs főkomponens - az innovációs intézményhálózat összetettsége és sűrűsége, az innovációs potenciál mértéke (82%-os sűrítés)

Szerzők	Tipológia	Bevont városok köre	Szemponatok
Makra & Sümeghy (2010)	- 6 klaszter a Green Cities Index és a Green Counties Index alapján	88 magyar város	<ul style="list-style-type: none"> - vízfogyasztás - energiafogyasztás - közmű-ellátottság - közlekedés - hulladékkezelés - települési kényelmi tényezők - levegőminőség

2.2. Lakóhelyválasztás és versenyképesség – a kreatív humán tőke települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciáinak szerepe a városi versenyképesség tekintetében

A kreativitásért, és az azt birtokló magasan képzett munkaerőért, mint szűkös erőforrásért és mint versenyképességi faktorért egyre fokozódó városverseny (Enyedi, 1995) van kialakulóban.

A képzett és tehetséges csoportokért zajló városközi versenyben a méretből adódó előnyök a nagyobb hozzáadott értéket biztosító tudásgazdaságban mindinkább felértékelődnek, ami fokozza a térbeli koncentrációs folyamatokat (Salamin et al., 2016). A megnövekedett verseny számos várost - mint a tudás, a humán tőke, a kreativitás és az innováció kulcsfontosságú szervezőegységét – készítet arra, hogy megpróbálja fokozni vonzerejét a befektetők és szakemberek számára (Florida, 2002).

E fiatal szakembereket a szakirodalom gyakran a young urban professional kifejezésből eredően csak yuppie-knak nevez (Ehrenreich & Ehrenreich, 1977; Hammond, 1984; Karsten, 2013), a yuppie lét fő kritériumának tekintve olyan életmódbeli sajátosságokat, mint a siker és presztízs iránti vágy, a „szingli” életforma és/vagy a családalapítás elodázása, valamint a karrierizmus (Mukharlyamova et al., 2022). A csoport generációs adottságai miatt azonban „digitális bennszülötteként” (Palfrey & Gasser, 2008; Jones & Czerniewicz, 2010) is aposztrofálható, akiknek igényei, szokásai és az őket jellemző attitűdök jelentősen eltérnek elődeiktől (Ferincz & Szabó, 2012), életükben jelentős szerepet kapnak a posztmateriális értékek, a környezetvédelem és a kreatív munkavégzés, miközben munkahelyük nagy munkabírásukért és kreatív gondolkodásmódjukért igen magas jövedelemmel jutalmazza őket (Kocsis, 2015).

Mivel e fiatal, jól képzett generáció képviselheti egyes szerzők szerint a társadalom dinamizáló rétegét, az ő vonzásukért folytatott versenyben alulmaradó városok hatalmas veszteséget szenvednek (Haselbach, 2019) – hiszen e csoportok magasabb mobilitási hajlandósága miatt nagyobb a települések közötti verseny szerepe és a vonzerő jelentősége is. Így tehát nem csupán a gazdaság és a foglalkoztatás - mennyiségi ismérvek szerinti - fejlesztésére kell fektetni a hangsúlyt, amikor egy város igyekszik kialakítani a tehetségek vonzására és megtartására szolgáló „intézkedés-portfólióját”, hanem fontos építeni a célcsoport által támasztott valós és látens igényekre. Fontos itt kiemelni azonban, hogy az látható, hogy az imént említett megközelítésben a városi versenyképességet, a gazdasági-társadalmi fenntarthatóságot alapvetően meghatározza a rendelkezésre álló fiatal, magasan képzett lakosság lélekszáma, s

arányuk a jövőbeli sikeresség indikátora lehet. Ezen a ponton két kiegészítő megjegyzést kell tenni: egyrészt, a fiatal, magasan képzett lakosság mellett természetesen más társadalmi csoportok jelenléte is fontos lehet és vizsgálendő a városi versenyképesség szempontjából, mint például a középkorú vezetőké vagy a lokálpatrióta, hagyományőrző csoportoké is. Másrészt, a kreatív osztály, illetve a yuppie-kultúra koncepciója elsősorban az amerikai és a nyugat-európai világvárosokat jellemzi – a posztszocialista Kelet-Közép-Európa városainak társadalmá jelentősen eltérhet azoktól (lásd Czirfusz, 2014; Csomós, 2017; Fekete & Morvay, 2019). A vizsgálat tehát természetesen nem a teljes városi versenyképesség társadalmi hátterére irányul, hanem csupán a fiatal csoportokéra, abból kiindulva, hogy a fiatal, magasan képzett lakosság éppen mobilitása és innovativitása miatt kulcsszerepet játszhat a magyarországi középvárosokban is.

A fejezet célja tehát, hogy megvilágítsa a települések humán tőke vonzó képességének sikertényezőit, alapozva a kreatív osztály lakóhelyválasztási preferenciáira és migrációs mozgatórugóira, valamint – mint kortárs problémakört – felvetve a pandémia preferencia-módosító szerepét.

2.2.1. A magasan képzett fiatal munkaerő vonzásának és megtartásának sikertényezői

A települések népességmegtartó és -vonzó képességét több magyar szerző is kutatta (Tóth, 1982; Bakos L.-né et al., 1985; Salánczi & Fekete, 1985; Koltai, 2005; Morvay et al., 2020), valamint az utóbbi időben divatossá váló városi versenyképességi rangsorok között is számos olyat találunk – például a The Global Creativity Index (tSPACE.library.utoronto.ca), a Cultural and Creative Cities Monitor (Montalto et al., 2017), vagy a Millennial Cities Ranking (nestpick.com) –, amelyek kifejezetten a fiatal tehetségek vonzására és megtartására fókuszálnak (Varga et al., 2020; Varga et al., 2021). Érdekes kiemelni Lukovics et al. (2018) kutatását is, akik a kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözésével vizsgálták dél-alföldi tehetségek körében, hogy milyen jellemzőkkel bír egy általuk vonzónak leírt „biztonságos és egészséges” város.

Tóth (1982) a települések népességmegtartó képessége tekintetében a helybeli munkalehetőségek és az ingázás feltételeinek társadalmi elfogadottságát emeli ki a lakosság alapellátásának biztosítása mellett, melybe beleérti az út- és járdahálózat, a lakáskörülmények, a kereskedelmi ellátottság és forgalom, valamint az egészségügyi ellátás és az oktatási intézmények meglétét. Matolcsi (1982) ezt kiegészítve a közéletiség színtereinek is nagy szerepet tulajdonít, melyek segítséget nyújtanak az erős társadalmi kohézió és a lakosok településhez való érzelmi kötődésének elérésében. Bakos L.-né és munkatársai (1985) az

előbbiek mellett figyelmet fordítottak az élve születés és a vándorlási egyenleg arányára, a közlekedés helyzetére, a foglalkoztatási szerkezetre, valamint a kereskedelmi kapcsolatokra. Salánczi & Fekete (1985) elsődleges tényezőként a foglalkoztatottságot vizsgálta. Eredményeik azt tükrözik, hogy a településeken, ahol a munkalehetőség korlátozott, onnan a lakosság elvándorol és a település nem fejlődik. Azokon a településeken nagyobb a népességmegtartó képesség, ahol nagyobb az egy főre jutó bruttó jövedelem és az éves munkabér, korszerűbb a lakásállomány, jobb a kiskereskedelmi egységekkel, az egészségügyi és oktatási intézményekkel való ellátottság.

Koltai (2005) kutatása alapján láthatóvá vált, milyen szempontokat részesít előnyben a magyar lakosság lakóhelyének értékelésekor, melyek közül a legfontosabbnak ítélt tényezők a települési és közlekedési infrastrukturális adottságok, valamint a foglalkoztatási körülmények, a helyi egészségügyi szolgáltatások és a lakókörnyezet állapota. Kevésbé lényegesek az oktatási feltételek, a városi szerepkörök szélessége, a szabadidő eltöltésének lehetőségei, a település természeti adottságai és a lakásállományt jellemző vonzerő. A legalacsonyabb értéket pedig a település demográfiai adottságai és a lakóhely történelme, tradíciói kapták. A felsorolt tényezőkön kívül vonzó tényezőként fordultak még elő az emberi (családi, baráti) kapcsolatok, a közösség megléte, a közbiztonság színvonala és a lakosság etnikai összetétele. A fiatalok (15-29 éves korcsoport) körében az átlagnál magasabb értéket kapott a szabadidő eltöltésének lehetősége, míg a korosztály számára a település történelme, tradíciói a legkevésbé meghatározó a lakóhely értékelésénél. A felsőfokú végzettségű csoport esetében pedig az átlagnál magasabb pontszámot kapott az oktatás, a települési infrastruktúra, a városi szerepkörök szélessége, valamint a természeti adottságok mutatószáma.

Pahl (2016) elmélete szerint az egyének, egyben potenciális munkavállalók hajlandóságát arra, hogy más városba költözzenek a jobb lehetőségek reményében egyaránt befolyásolja a helyben elérhető ingatlanok típusa, minősége és megfizethetősége, saját, egyéni tulajdonságaik és preferenciáik, az életpálya, melyet követni kívánnak, akár csak az adott város attraktivitása és az ott megtalálható városi szolgáltatások, piaci feltételek és kulturális értékek.

Az utóbbi időben divatossá váló városi versenyképességi rangsorok (4. táblázat) között is számos olyat találunk, amely kifejezetten a fiatal tehetségek vonzására és megtartására fókuszál. Ezek közül vannak, amelyek közvetlenül a települések vonzerejét ragadják meg a célcsoport számára, míg akadnak, amelyek egyéb - a szakirodalom szerint - a célcsoport számára fontos attribútumok szerint rangsorolnak – ilyenek az élhetőségi rangsorok, a kreatív városokat osztályozó listák, valamint az okos- és fenntartható városok rangsorai.

Az előbbi típusra példa a Millennial Cities Ranking (2017), amely négy dimenzió mentén különíti el indikátorait és határozza meg a városok vonzó képességét, ezek a gazdasági ökoszisztéma, az alapvető szolgáltatások, az egyenlőség és a rekreáció. A „List of places to live if you're under 26” (2018) főként az alapinfrastruktúrára, a szolgáltatásokra és szórakoztatásra helyezi a hangsúlyt. A Generation Z City Index (2019) elsődleges fiatal vonzó tényezőként kezeli a digitalizációt, a város generációs alapelveinek és alapvetéseinek való megfelelését - mely magába foglalja a társadalmi egyenlőség, a nemzetköziség és a klíma-elkötelezettség megfelelő szintjét -, a szabadidős lehetőségeket és a helyi üzleti ökoszisztémát. A Gen -Y City URBACT-projektben kidolgozott szakmai javaslat inkább policy oldalról közelít a témakör felé – tehát nem kínál indikátorokat, és nem is állít fel rangsort -, célja inkább, hogy segédkezet nyújtson a városok számára tehetség-vonzó intézkedéscsomagjuk kialakításában. Bár alapvető célja némiképp különbözik az imént említettektől – számos hasonló elemet tartalmaz: szintén reflektál az alapvető infrastrukturális feltételek fontosságára a lakhatás, mobilitás terén, jelentős szerepet tulajdonít a „harmadik helyeknek” és a vonzó munkalehetőségeknek, azonban új tényezőként emeli be a marketingkommunikációt és a digitalizáció infrastrukturális feltételeinek fontosságát és inspiratív szerepét, és hangsúlyozza az oktatás, mint vonzó erő lényegességét.

Florida (2002) Global Creativity indexe – értelemszerűen – a városok kreativitásra koncentrálnak, ezen belül is a 3 T-re: a tehetségre, technológiára és toleranciára helyezi a fókuszot, kiemelve a kreatív iparban elérhető munkalehetőségeket, a K+F ráfordításokat, valamint az etnikai kisebbségek és az LMBTQ közösség tagjai felé irányuló tolerancia szerepét. Hasonló tematika mentén született az EU (2017) Cultural and Creative Cities Monitorja, mely a városokat kulturális vibrálásuk, kulturális gazdaságuk, és – a főként infrastrukturális és képzettségi adottságokat magába foglaló - „képesé tevő” környezet alapján értékeli.

A városok élhetőségét, mint vonzó tényezőt előtérbe állító rangsorok között említhetjük a Mercer – Quality of living (2019) listáját, mely a politikai és társadalmi-, gazdasági-, szociokulturális környezet, az egészségügy, az oktatás, a közszolgáltatások és a közlekedés, rekreációs lehetőségek, a fogyasztási cikkek elérhetősége és megfizethetősége, a lakhatás feltételei, valamint a természeti környezet minősége alapján rangsorol. Az Economist Intelligence Unit - Most Liveable Cities (2019) listájának dimenziói nagyban hasonlítanak az előbbiekhöz, azonban nem tartalmaznak a lakhatási körülményekre, a zöldfelületekre és a katasztrófa kitétségre vonatkozó mutatókat, ellenben a rekreációs lehetőségeket kevésbé a szórakoztatóipar, inkább a kulturális opciók és a sport irányából igyekszik megfogni, valamint

a digitalizáció mértékét is beemeli a vizsgált tényezők közé. A Mercer – Cost of living (2019) listája a megélhetési költségeket befolyásoló termékek és szolgáltatások ára alapján rangsorol, melybe főként az egészségügy, a közlekedés, a rekreáció és a lakhatás, valamint a közműszolgáltatások megfizethetőségét érti bele.

A városokat okosságának mérésére szolgál az IMD – Smart City Indexe (2019), amely az egészségügy és biztonság, a mobilitás, a szabadidős-, munka- és oktatási lehetőségek fontossága mellett kitér a governance eszközökre, ezen belül is a közszféra által biztosított online szolgáltatásokra és a participatív döntéshozatal, mint az elemzett listákban korábban nem szereplő elemre. Az IMD rangsora mellett említést érdemel a Lechner Tudásközpont Településértékelés és Monitoring módszertani javaslata, amely bár nem városrangsor, de módszertani szempontból, és az elemzett mutatók köréből fakadóan érdemes a vizsgálatra. Az anyag az új generáció számára igen fontos digitalizációs sémák mentén vizsgálódva szintén a város „okosságát” helyezi a középpontba, hangsúlyozva az okos mobilitás, a környezeti elemek fenntartható használata, a lakosság összekapcsoltsága és edukáltsága, a megfelelő életkörülmények és életminőség, valamint a városi kormányzás digitalizációja és az okos gazdaság jelentőségét.

Végül de nem utolsó sorban, a Sustainable Cities Index (2018) érdemel néhány szót, mely a szociális, környezeti és gazdasági fenntarthatóságra fókuszál, a korábbiakhoz hasonlóan megvilágítja az oktatás színvonalának fontosságát, a zöldfelületek arányának és minőségének, s a környezet állapotának szerepét, a fenntartható mobilitás elengedhetetlenségét, melyek mellett a digitalizáció foka és az élet megfizethetősége is megjelenik.

4. táblázat: A városok élhetőségét és vonzerejét elemző nemzetközi és hazai ranglisták dimenziói. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

	Ranglista szerzője, neve	Fókusz, vizsgált dimenziók
Nemzetközi példák	1. Florida (2002) The Global Creativity Index	Tehetség (például: tudományos kutatók aránya), technológia (például: K+F-befektetések mennyisége), tolerancia
	2. Európai Unió (2017) Cultural and Creative Cities Monitor	Kulturális vibrálás (például: láttnivalók, múzeumok, mozik, színházak, terek és használók száma), kreatív gazdaság (például: a kreatív gazdasághoz kapcsolódó munkahelyek száma), „képessé tevő” környezet (például: közlekedési lehetőségek)
	3. Millennial Cities Ranking (2017)	Üzleti ökoszisztéma, alapszolgáltatások (például: (39 m ² -es szoba havi ára, élelmiszerek ára, Uber- és biciklimegosztó szolgáltatás jelenléte), egyenlőség, szabadidő
	4. „List of places to live if you’re under 26” (2018)	Alapszolgáltatások (például: buszjáratok száma m ² -enként, albérlet-árak), infrastruktúra, rekreáció (például: sportolási lehetőségek száma és minősége, szórakozási lehetőségek

	Ranglista szerzője, neve	Fókusz, vizsgált dimenziók
		elérhetősége, zöldfelületek aránya), gazdaság (például: foglalkoztatottak aránya)
	5. Sustainable Cities Index (2018)	Emberek (például: helyi egyetemek világrangsorban elfoglalt helye), bolygó (például: zöldfelületek aránya, biciklimegosztó szolgáltatások jelenléte), profit
Hazai példák	6. Gen -Y City URBACT-projektben kidolgozott szakmai javaslat (2016)	Placemaking (például: lakhatás, mobilitás), megtartás (például: vonzó, minőségi munkahelyek), fejlesztés (például: inspiráló digitális közeg, tanárképzés és továbbképzés), vonzás (például: marketing, kommunikáció)
	7. Lechner Tudásközpont Településértékelés és Monitoring módszertani javaslata (2015)	Okos mobilitás (például: közösségi közlekedés), okos környezet, okos lakosság (például: internet-előfizetések, városi Facebook-csoport, civil és lakossági aktivitás), okos életkörülmények, életminőség (például: lakhatási feltételek, jövedelem-színvonal, foglalkoztatottság), okos kormányzás, okos gazdaság (például: K+F)

A ranglistákban felsorolt tényezőket kategorizálva, a többször előforduló indikátorokat figyelembe véve tizennégy tényezőcsoport rajzolódik ki előttünk, melyek az előfordulásuk számának sorrendjében a következők: munkahelyek és helyi gazdaság, nemzetköziség és társadalmi egyenlőség, rekreációs lehetőségek, környezeti tényezők, közlekedés, az élet megfizethetősége, a digitalizáció mértéke, oktatás, egészségügy, közbiztonság, a helyi közösség, demográfiai adottságok, közműszolgáltatások, valamint a jövedelem szintje és egyenlőtlenségei. A fiatal, kreatív osztály vonzására és megtartására koncentráló városrangsorokat és fókuszterületeiket részletesen az 1. sz. melléklet tartalmazza.

Összességében látható, hogy a szakirodalomban és a nemzetközi ranking-ekben kiemelt szerepet kapnak olyan tényezők, mint a munkahelyek és helyi gazdaság, a városok nemzetközisége és a társadalmi egyenlőség, a rekreációs lehetőségek, környezeti tényezők, közlekedés, az élet megfizethetősége, a digitalizáció mértéke, oktatás, egészségügy, közbiztonság, a helyi közösség, demográfiai adottságok, közműszolgáltatások, valamint a jövedelem szintje és egyenlőtlenségei, melyek mellett olyan alternatív tényezők is megjelennek, mint egy városban a gyalogos és kerékpáros közlekedés lehetősége (az ún. sétálhatóság és kerékpározhatóság) (Speck, 2013). Tehát számos puha tényező jelenik meg a korábbi „hard”, alapvetően a gazdasági racionalitásra és hasznosságra alapuló szemlélet mellett és/vagy helyett (Kocsis, 2015 a,b; Hack-Handa & Kocsis, 2018; Kocsis & Gere, 2021; Kiss et al., 2003).

Fontos felismerni azonban, hogy a vonzó városi attribútumok, tényezők jelenléte a potenciális vándorlási célhelyen szükséges, de nem elégséges feltétele a területre való migrációnak.

Ennek alátámasztására említhető a tradicionális migrációs elméletek első modellje, Ravenstein (1889) push-pull elmélete, amely szerint a potenciális elvándorlókat a migrációs célterületen található lehetőségek bevándorlásra készítetik, míg a kibocsátó terület kedvezőtlen körülményei kivándorlásra ösztökélik, így a vándorlás volumenét és irányát e két tényező, továbbá a vándorlás távolsága határozza meg. Dorigo és Tobler (1983) interpretációjában a push faktornak tekinthetők azok a tényezők, melyek miatt az egyén elégedetlen az aktuális lakóhelyével, míg pull faktornak a célhely azon tulajdonságai, melyek miatt az vonzónak tűnik. A Ravenstein gravitációs modelljét továbbfejlesztve Stewart (1948) a klasszikus fizika gravitációs elmélete mellett maradván a demográfiai viselkedés törvényszerűségeit kereste: elmélete szerint egy nagyobb városba a „demográfiai gravitáció” törvényszerű vonzásának hatására vándorolnak az emberek.

A neoklasszikus gazdaságelmélet egyik képviselője, Alonso (1960) szerint a lakóhelyi differenciáció egy olyan telekpiac eredménye, ahol az egyének azzal a céllal jelennek meg, hogy a lehető legnagyobb profitot vagy maximális elégedettségi szintet érjenek el. A neoklasszikus közgazdasági iskola a migráció elsődleges hajtóerejének tehát a jövedelmi egyenlőtlenségeket tekinti (pl. Hicks, 1932: 32, 76; Castles & Miller, 2003: 22; Todaro, 1969: 147), így a vándorlás csak akkor számít racionális döntésnek, ha a migráció előnyei meghaladják annak költségeit (De Haas, 2014) – vagyis a megszerezhető többletjövedelem kompenzálja az elvándorlás okozta veszteségeket. A neoklasszikus közgazdasági iskola képviselőinek jelentős része a hasznot a jövedelemmel, vagy még egyszerűbben a munkabérral azonosítja, így az egyén számára a migrációs döntés egyszerű beruházási döntéssé válik: a munkavállaló saját humán tőkéjének a legkedvezőbb megtérülését keresi. A vándorlás Harris–Todaro-féle feltétele (1970) szerint a célterületi munkavállalás hátrányai (vagy a kibocsátó területen maradás előnyei) egy preferenciafaktor segítségével értelmezhetők, amely módosítja a kibocsátó területi bérek szintjét, amelynek következtében a migráció akkor racionális cselekvés, ha a migrációs célterületen elérhető bérek meghaladják a kibocsátó területen elérhető bérek preferenciafaktorral módosított értékét. Tassinopoulos és Werner (1999) a preferenciafaktorok között említették a munkával és szabadidővel kapcsolatos helyszínspecifikus előnyöket, melyeknek szerepe van abban, hogy a magasabb elérhető bérek ellenére az egyének jelentős része mégsem vándorol.

A migrációs elméletek kutatási irányai az 1980-as években fordultak a mikro-behaviorista – vagyis az egyéni döntésekre alapuló - megközelítés felé, amelynek modelljei a Todaro-i elvart bérszínvonal alapú megközelítést tovább gondolva, és plusz faktorokkal kiegészítve, de továbbra is arra az alapgondolatra koncentráltak, hogy az össz-migrációs költségek nem haladják meg a nettó migrációs költségek előnyeit (Taylor, 2003). Ezen modellek fogalmi keretében is elmondható, hogy az egyén, amennyiben racionális cselekvőnek feltételezzük, akkor választja a vándorlást, amennyiben az nettó hasznot hoz, vagyis a költségeket – legyen szó gazdasági, pszichológiai vagy egyéb értelemben vett ráfordításokról - levonva is nyereséges. Sjaastad (1962), az irányzat egyik szószólója a migrációt az egyensúly irányába ható mechanizmusként értelmezte, és erőforrás-allokációs keretbe helyezte, ahol a cél a migrációs beruházások megtérülésének a meghatározása. A költségek ebben a narratívában pénzben kifejezhető (pl. a költözés anyagi vonzatai) és nem pénzbeli terhek (pl. a megváltozott környezet pszichés költségei).

A mikro-behaviorista modellek egy másik ága szerint a szociális tőke szintén kulcsszerepet játszhat a migrációs döntésekben. A kapcsolathálózatok fontossága azzal indokolható, hogy a vándorlás során az emberek számos költséggel szembesülnek, melyek jelentős része a potenciális célhellyel kapcsolatos információszerzéshez kötődik. Ezen értékes információk a kapcsolatokon keresztül megszerezhetők, ezzel csökkentve a migrációval járó költségeket és kockázatokat. Haug (2008) e kapcsolatokat push és pull faktorként értelmezi: a migrációs célhelyen fennálló kapcsolatok vonzóvá teszik a költözést, mivel segítik a célhelyen az információáramlást és a beilleszkedést, míg a kibocsátó helyen fennálló kapcsolatok az elvándorlás ellenében hatnak az erős közösségi kötődés miatt. Massey és munkatársai (1993) valamint Deléchat (2001) azt is kiemeli, hogy a családban vagy a közösségben meglévő migrációs tapasztalat szintén hatással van az egyén migrációs döntéseire.

E modellek mellett egyéb, sokszor nem gazdasági tényezőként leírható attribútumok is megjelennek a migrációs döntést befolyásoló elemek között. Rudzitis (1991) az időjárásnak, a szolgáltatások elérhetőségének, mennyiségi és minőségi jellemzőinek meghatározó szerepére hívja fel a figyelmet. Massey és munkatársai (1993) a kulturális háttér szerepét hangsúlyozzák, Kincses és Rédei (2010) a várakozások hatását, továbbá a forrás- és célterület centrum-periféria viszonyát emelik ki, míg Hautzinger (2016) a személyes információ korlátozottságának, a vagyoni lehetőségeknek és a hazai és nemzetközi jogi szabályozás különbözőségeinek tulajdonít prominens szerepet a migrációs döntések tekintetében.

Fontos megemlíteni továbbá az egyik leggyakrabban vizsgált és egyben az egyik legkézenfekvőbb migrációs döntésbefolyásoló attribútumot, az egyén életkorát és életciklusát. Német és Lőrincz (2019) rámutat, hogy számos életciklus-esemény bírhat jelentőséggel az egyén (vagy egy család) migrációs döntése során, például ilyen lehet a házasság, válás, gyermekvállalás vagy a gyermekek leválása, tanulmányok befejezése, vagy a nyugdíjazás. Az egyén igényeinek megváltozásával, és ezáltal a lakhely költség-haszon vonzatának átalakulásával ezen életciklusok váltása sok esetben együtt jár a migrációval. Mindezek mellett Greenwood (1997) szerint olyan, gyakran életciklusokhoz kapcsolódó jellemzők is fontosak lehetnek, mint a munkapiaci státusz, kereset, tanulmányok, a megszerzett készségek és képzettség vagy az egészségi állapot. Clark és Hunter (1992) az emberi tőke, a közjavak és az elérhető szolgáltatások összefüggéseit az életkor-specifikus migrációval kapcsolatban vizsgálva azt tapasztalta, hogy a munkalehetőségek, az adópolitika és a szolgáltatások az életciklus különböző szakaszaiban vannak befolyással a vándorlásra: míg a kereseti lehetőségek leginkább az aktív korúak számára, a szolgáltatások a középkorú és idősebb egyének számára fontosak migrációs döntéseik során.

Továbbá fontos megemlíteni a migrációs döntések place utility (helyhasznosság-) alapú megközelítését, amelynek keretében megkülönböztetik a küldő és a (potenciális) célterület(ek) jellemzőinek hatásait – melyekkel kapcsolatban kiemelendő, hogy a két komponens nem biztos, hogy ugyanazok a tényezők határozzák meg, vagyis az elvándorlásra és a célhely kiválasztására vonatkozó döntést befolyásoló tényezők eltérhetnek egymástól (Sell & DeJong, 1978). A migrációs döntés folyamatában ugyanis meg kell különböztessük a migrációs hajlandóságot és a letelepedés helyének kiválasztását (Wolpert, 1965; Brown & Longbrake, 1970).

2.2.2. Lakóhelyválasztási preferenciák változó megközelítései és magyarországi területi mintázatai

A lakóhelyválasztással, lakhatási preferenciákkal foglalkozó korai vizsgálatok között akad, amely főként a szocio-ökonómiai és a szocio-demográfiai változókra összpontosít, hangsúlyozva a háztartás, mint gazdaságilag racionális szereplő (lásd pl. (Littlewood & Munro, 1997) gazdasági egyensúlyra törekvő voltát. Más vizsgálatok strukturális perspektíva felől közelítenek (lásd pl. Clark et al., 1984; Kemeny, 1981), a bérlői és tulajdonosi preferenciák közt húzódó különbségeket kiemelve. Végül de nem utolsó sorban népszerű megközelítés – mely még napjainkban is tartja magát – az életciklus szerepét előtérbe állító elképzelés, amely egy háztartás tagjainak fontos életeseményeihez, a családméret bővüléséhez köti a

lakóhelyválasztásban döntő tényezők változását (lásd pl. Clark & Onaka, 1983; Michaelson, 1997; Rossi, 1955; Rossi, 1980).

A családok gyermekeik felnevelésére tágasabb lakóhelyre vágnak, és mivel az ilyen lakóhelyek a szuburbiában megfizethetőbbek, így kompromisszumot kötnek: az olcsóbb, tágasabb lakhatást választják költségesebb és hosszabb ingázást vállalva munkahelyükre. Az alacsonyabb ár mellett további szempont lehet – „pull faktor” - a jó minőségű iskolák elérhetősége, a minőségi helyi szolgáltatások, az elérhető szabadidős és rekreációs terek és a biztonságos és társadalmilag homogén lakónegyedek preferenciája (Hur & Morrow-Jones, 2008; Karsten, 2007). A kompromisszumhoz természetesen szükséges a munkahely megfelelő elérhetősége – melyet a jó közlekedési kapcsolatok biztosítanak.

Lawton és munkatársai (2013) a „kreatív osztály” lakossági preferenciáival foglalkozó kutatása is rámutatott az életciklus változásainak, beleértve a családalapításra vonatkozó döntést is, a lakóhely kiválasztására gyakorolt közvetlen hatására, melyet olyan „klasszikus” tényezőkkel egészítettek ki, mint a lakhatási költségek, akadálymentesség és a munkahelyre történő utazás ideje.

Rossi (1955) életciklus modelljének alkalmazása szintén bevett gyakorlat a lakhatási döntések leképezésére – ahol új családi életciklusba lépéshez kapcsolódnak a lakhatási preferenciák változásai és így a lakhatással kapcsolatos döntéshozatal. E jelenséghez kötődik a magán- és bérlakások közötti átmenet is.

Az életciklushoz kötődő változások szerepét hangsúlyozó modellek általában jelentős eltéréseket mutatnak ki a különböző háztartásszerkezetek preferenciái között, kiemelve, hogy míg az egyedülállók vagy gyermek nélküli párok szívesebben választanak olyan lakóhelyet, amely közelebb van munkahelyükhöz, avagy kifejezetten a belvárosban telepednek le, addig az idősebb – sok esetben már családos - munkavállalók túlnyomórészt olyan külvárosi vagy szuburbán területeken élnek, ahol jó közlekedési kapcsolatok adóttak a városközponttal vagy a munkahelyükkel.

Karstennek (2007) ezzel az általános vélekedéssel szemben azonban sikerült megragadnia Rotterdam példáját vizsgálva egy ezzel ellentétes jelenséget: a középosztályhoz tartozó belvárosi lakhatást választó családok egyre népesebb táborát azonosította, akik elkötelezettek a városban való letelepedési döntésük mellett, mely főként stratégiai okokra vezethető vissza – lévén, hogy a szülők mindegyike a városban dolgozik. Míg Karsten atipikusnak tartja az ilyen családokat, addig Boterman és munkatársai (2012) az amszterdami dzsentifikációs

folyamatokat vizsgálva arra jutottak, hogy egyre több középosztálybeli, dzsentrifikáns család marad a belvárosban a szuburbiába való kiköltözés helyett.

Az ezredforduló óta jelentős demográfiai, szocio-ökonómiai és szociokulturális elmozdulások mentek végbe a nyugati gazdaságokban: a háztartások kisebbek lettek és a háztartástípusok eltérései megnövekedtek, a specifikus életstílusra épülő szubkultúrák nagyobb változatossága és a jómódú háztartások arányának bővülése nagyobb fokú változatosságot eredményezett a lakhatási preferenciákban és magatartásban (Kersloot & Kauko, 2004) – ami mentén érdemes lehet újragondolni az alapvetően szocio-demográfiai karakterisztikákra építő lakhatási preferencia modelleket, az élet kulturális aspektusaival, életstílus variánsokkal gazdagítva a modelleket.

A COVID-19 járvány következményeinek fényében különösen is fontos az elmúlt néhány évtizedben kibontakozó ellenurbanizációs diskurzus, amelyből érdemes kiemelni Cloke (1985), Paniagua (2008) és Skifter Andersen (2009) kutatásait, akik empirikus vizsgálataik segítségével az ellenurbanizáció legfontosabb motivációs tényezőit tárták fel. A három szerző fő eredményeit az 5. táblázat összegzi.

5. táblázat: A legfontosabb ellenurbanizációs motivációk Cloke (1985), Paniagua (2008) és Skifter Andersen (2009) szerint. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)

	Cloke (1985)	Paniagua (2008)	Skifter A. (2009)
Település minősége	+	+	
Munkaerőpiac	+	+	+
Ingatlanpiac	+		+
Helyi közösség	+	+	
Közlekedés elérhetőség	+		
Érzelmi kötődés, visszavágyódás		+	+

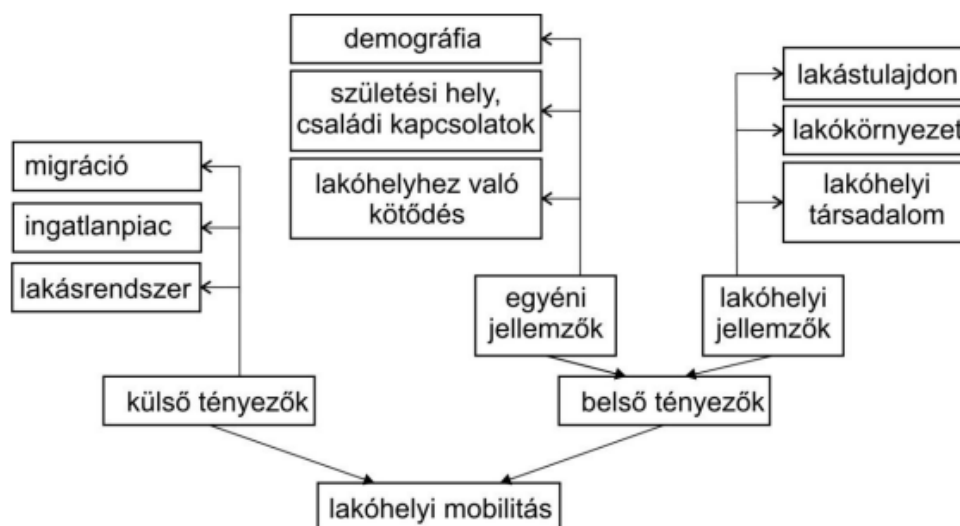
Az életstílus az egyének vagy csoportok által elfogadott fogyasztás, tevékenységek, attitűdök, preferenciák és értékek mintázatait foglalja magába. Mindez Glaeser (2011) szerint a fogyasztói kultúra erősödésével és a növekvő jóléttel párhuzamban egyre fontosabbá válik az emberek lakóhelyválasztási döntései során.

Mindezt Pinkster és van Kempen (2002) tanulmánya is alátámasztja, akik a szocio-ökonómiai és a szocio-demográfiai változók, az életmódváltozók és a lakókörnyezet típusának preferenciája közötti összefüggést tárták fel, bizonyítva, hogy a háztartások összetétele, életkora, jövedelme, iskolai végzettsége és etnikai hovatartozása jól bejósolja a lakókörnyezet preferált típusát, továbbá jelentős összefüggéseket találtak a lakókörnyezet előnyben részesített

típusa és az életmódváltozók (pl. múzeumok vagy templomok látogatása, politika iránti érdeklődés) között. A kutatók tapasztalata alapján modelljük nagyobb fokú magyarázó erővel bírt, ha az életmódváltozókat is tartalmazott, szemben azzal, ha ezeket kihagyva szimplán szocio-ökonómiai vagy demográfiai változókra építettek.

Az életstílus mentén történő lakóhelyválasztás implicit képviselője Richard Florida is. A „vibráló”, „bohém” negyedek létrehozása a szerző „kreatív osztály” tézisének kényelmi preferenciáinak középpontját képezi, ahol az élénk utcakultúra, amely magában foglalja a kávézók és éttermek sokaságának elérhetőségét, kulcsfontosságú szerepet játszik a kreatív- és tudástársadalom lakóövezet-választásában.

Mindezzel, továbbá az urbanizációs-ellenurbanizációs diskurzussal is párhuzamosan Tomay (2019) szerint a városmagokban már tapasztalható dzsentrifikáció a jövőben egyre inkább jellemzőbbé válhat a vidéki térségekben is. A vidéki dzsentrifikáció során „...a magas kulturális tőkével rendelkező középosztályi kreatív és szabadfoglalkozású értelmiségiek, ’üttörő dzsentrifikánsok’, valamint a magasabb anyagi tőkével (magasabb jövedelemmel) rendelkező felső középosztályi, főként pénzügyi és műszaki területeken dolgozó dzsentrifikánsok...” találkozásai támogatják a vidéki térségek gazdasági-kulturális fejlődését (Tomay, 2019: 58.). Szabó (2014) szerint a lakóhelyi mobilitást külső és belső tényezők határozzák meg (lásd 1. ábra) A külső tényezők között azonosítja a migrációt, az ingatlanpiacot és a lakásrendszert, míg belső tényezők között említi a demográfiai, családi, kötődési adottságokat (egyéni jellemzők), valamint a lakástulajdon, -környezet és a lakóhelyi társadalom adottságait (lakóhelyi jellemzők).

1. ábra: Lakóhelyi mobilitási tényezők Szabó (2014) struktúrája szerint. Forrás: Szabó (2014) alapján saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)

Az említett elméletek mindazonáltal nem számolnak az olyan rendkívüli események lakóhelyválasztási preferencia-módosító és migrációs mintázat-befolyásoló szerepével, mint a COVID-19. Guglielminetti és szerzőtársai (2021) kutatása alapján Olaszországban a járványtól való félelem és a távmunka fellendülése jelentősen módosították a háztartások lakóhelyválasztási preferenciáit, mivel a lakók korábbi otthonai alkalmatlanná váltak új szükségleteik kielégítésére. Mindez növelte az ingatlanok iránti keresletet az országban, ahol a vándorlás az alacsonyabb népsűrűségű külvárosi és vidéki, családi házas területek irányába következett be. Ennek oka az e térségekben megtalálható ingatlanállomány jellemzőinek is betudható, hiszen Zarrabi és szerzőtársai (2021) szerint a COVID-19 felértékelte az otthon mentális egészséggel kapcsolatos karakterisztikáit, mint például a szobákba jutó természetes fény, a jó kilátás, a kellemes hanghatások és a nyílt vagy félig nyitott terek (terasz vagy udvar) megléte. Pagani és szerzőtársai (2021) rámutattak, hogy míg a járvány miatt átalakuló életmód hatására az otthonon belül megnövekedett az önreprezentációs tér iránti vágy, addig az alapvető szükségletek kielégítésére szolgáló helyek iránti igény csökkent. A távmunka térnyerése, a magány és a járványhelyzetből eredő pszichológiai problémák (Devaraj & Parel, 2020), valamint a ház többi lakójával való kényszerű együttéléssel kapcsolatos nehézségek (Rogers & Power, 2020) mellett a COVID-19 gazdasági hatásai is jelentős mobilitási tényezőként azonosíthatók, pl. munkanélküliség vagy más, a nemzetgazdaság bénulásából eredő gazdasági problémák (Conde-Ruiz, 2020).

Hazánkban is számos szerző foglalkozott a lakóhelyválasztási preferenciák különböző megközelítéseivel, területi vonatkozásaival. Tóth (1982), Matolcsi (1982), Bakos L.-né et. al. (1985), Salánczi & Fekete (1985) és Koltai (2005, 2015, 2019) korábban említett kutatásai mellett érdemes kiemelni, hogy a felsőoktatás elérhetőségének fontosságára következtethetünk Jancsó & Szalkai (2017) elemzéséből, amelynek egyik eredménye, hogyha egy bizonyos távolságon belül nem található felsőoktatási intézmény, akkor a regionális központok felsőoktatási intézményeinek vonzáskörzetén kívül eső területekről a továbbtanulók nagyobb eséllyel választják Budapestet.

A népességmegtartás és az élhetőség szempontjából érdekes szempontot emel ki Lőrincz et. al. (2020) friss kutatása. A tanulmány a városi jogállású települések között megkülönböztet közép- vagy kisvárosokat, illetve városias jellegű településeket. A város történeti fejlődése, valamint a városstruktúra is jelentős szerepet játszhat a lakóhelyválasztásban.

Magyar viszonylatban Szirmai (2021) szekunder adatsorok alapján tett kísérletet a COVID-19 járvány lakóhelyválasztási preferencia-módosító hatásainak megbecslésére. Szerinte a COVID-

19 hatására a nagyvárosi környezet leértékelődésére, ezzel párhuzamosan az alacsonyabb beépítettségű, vidéki térségek felértékelődésére lehet számítani. Lennert (2020) a Balaton-környéki és északkelet-magyarországi térségek migrációs egyenlegének javulását prognosztizálta, a fővárosi agglomerációs egyenleg romlása és a nagyvárosi központok egyenlegének stagnálása mellett. Lipták (2021) kérdőíves elemzésében a távmunkára való átállás jellemzőit az észak-magyarországi térség vonatkozásában értelmezi. Legfontosabb megállapítása, hogy a távmunka a térségben jellemzőbb volt a városias térségekben, valamint a többgyermekes családok esetében különösen sikeres megoldásnak bizonyult. Varjú és szerzőtársai (2020) a pandémiás helyzet alatti egyéni munkacélú személygépjármű-forgalom (és az ehhez kapcsolódó károsanyag-kibocsátás) csökkenésére hívták fel a figyelmet, mely összhangban áll a távmunka jelenségének széleskörű terjedésével, mindez pedig előrevetítheti a belvárosi tér felé irányuló kényszerű mobilitási igény visszaszorulását. Jóna (2020) a tágabban értelmezett lakókörnyezettel kapcsolatban a városi közösségi és zöldterületek fontosságát húzta alá a járványhelyzet alatt, a lakosság mozgási és rekreációs szükségletének kielégítésével összefüggésben. Czirfusz (2021), valamint Uzzoli és szerzőtársai (2021) kiemelik, hogy a COVID-19 járvánnyal összefüggő munkanélküliség részben tovább erősítette a hazai területi egyenlőtlenségeket, amely hatással lehet a lakóhelyválasztási preferenciák átalakulására is. A várostervezési formák átalakulásának elemzése kapcsán Salamin (2021) arra hívja fel a figyelmet, hogy a világjárvány az elmúlt évek jellemző trendjeivel szembefordulva olyan modernista várostervezési szemléletek megújulását hozhatja, amelyek ismét a fizikai elkülönülést, a funkciók elválasztását és erőteljesen az autós közlekedés kiszolgálását célozzák.

2.3.A policentrikus városfejlődés, alközpontok és a városok versenyképessége

A képzett és tehetséges csoportokért zajló városversenyben a méretből adódó előnyök felértékelődnek, ami fokozza a térbeli koncentrációs folyamatokat. E tekintetben fontos kiemelnünk az agglomerációs előnyök kulcsszavát. Az egyik korai és jelentős hozzájárulás az agglomerációs előnyök vizsgálatához Alfred Marshall nevéhez fűződik, akinek munkássága részben az agglomerációs előnyök és a városi gazdaságok skálahatásainak vizsgálatára összpontosult. Marshall (1890) "Principles of Economics" című művében írt az agglomerációs előnyökről és azokról az előnyökről, amelyeket a vállalkozások és az iparágak által nyerhetnek, hogy egy adott területen koncentrálódnak. Marshall hangsúlyozta az információáramlás és a munkaerőpiac könnyű elérhetőségének fontosságát a városi koncentrációban. Bár Alfred Marshall volt az egyik korai gondolkodó az agglomerációs előnyök területén, az agglomerációs előnyök kutatása és megértése azóta folyamatosan

fejlődött, és számos közgazdász és kutató járult hozzá ehhez a témához. Krugman (1998) az "új gazdaságként" ismert elmélete szerint az agglomerációkban, vagyis a városi területeken, az azonos vagy hasonló gazdaságok közelsége növeli a gazdasági növekedést és a termelékenységet. Krugman rámutatott arra, hogy az agglomerációs előnyök elsősorban a vállalkozásoknak és az iparágaknak jelentkeznek, amikor egy helyen koncentrálnak. Porter (1990) versenyképességi elméletében hangsúlyozza az agglomerációs előnyök iparágak és vállalatok versenyképességében betöltött szerepét. Porter szerint az agglomerációs előnyök központi szerepet játszanak a vállalatok sikerében, mivel egy adott területen történő koncentráció lehetővé teszi a költségcsökkentést és a szakmai tudás megosztását. Lucas Nobel-díjas közgazdász neve összefüggésbe hozható az emberi tőke és a munkaerő mobilitása kérdéseivel az agglomerációs előnyök kutatásában. Lucas (1988) elmélete szerint a munkavállalók könnyebb hozzáférése a városi területekhez növeli a gazdasági növekedést. Ezek a közgazdászok és kutatók továbbfejlesztették az agglomerációs előnyökkel kapcsolatos elméleteket és vizsgálatokat. Az új gazdaság, a versenyképesség és a munkaerő mobilitásának kérdéseivel kapcsolatos szemléletük és kutatásaik hozzájárultak a városi tervezés és a gazdasági térbeli koncentráció megértéséhez. Fontos továbbá kiemelni, hogy napjaink szakirodalma megkülönbözteti az agglomerációs előnyök témakörén belül az urbanizációs és lokalizációs előnyöket. Lengyel és Szanyi (2011) alapján a lokalizációs előnyök a cégek közötti helyi tudástranszfer eredményeként jönnek létre. Ezen előnyök a termelékenység és a hozzáadott érték növekedéséhez vezetnek, amely hosszú távon hatnak a foglalkoztatás növekedésére is. Az urbanizációs előnyök pedig az általános feltételrendszeren keresztül érvényesülnek, és szorosan összekapcsolódnak a nagyvárosokban történő gazdasági tevékenységgel. Az urbanizációs előnyök a termelékenységre és a gazdasági növekedésre is pozitív hatással vannak.

E tekintetben a kelet-közép-európai térségben a fővárosok és a vidék közötti különbségek erősödtek az elmúlt két évtizedben, amit hazánkban tovább erősít a történelmi okokra is visszavezethető egyközpontú településszerkezet. Magyarországon a legnagyobb vidéki városoknak nem csak Budapest, hanem a külföldi városok erőteljes elszívó hatásával is szembesülnie kell.

A magyar vidék összetett problémakörének egyik kulcspontja a demográfiai egyensúly megbomlása. A magyar települések jelentős részét sújtja a szelektív migráció jelensége (Lócsey & Szalkai, 2008; Kovách, 2012, Váradi & Virág, 2014; Csurgó & Légmán, 2015), melynek keretében a képzett és ambiciózus fiatalok elvándorolnak, így a legtöbb települési hátrány koncentráltan jelentkezik (a vidéki városhálózat történeti jellemzőiről lásd részletesebben

Csomós, 2009, 2011 munkáit). A helyi társadalom összetétele ezáltal kedvezőtlenebbé válik, a helyi vállalkozókésztség és érdekérvényesítő képesség jelentősen csökken. A többközpontú fejlődés egyik meghatározó dimenziója lehet a tehetségek és képzett csoportok vonzása. Miként a policentrikus fejlődés célját és az agglomerációs előnyök fokozását szem előtt tartva több szerző empirikus elemzése alapján is felhívta rá a figyelmet, hazánk sikerességének kulcskérdése lehet, hogy a vidéki térségek képesek lesznek-e érdemi súlyt, kellő fokú versenyképességet elérni. (Salamin et al., 2008; Salamin et al., 2016; Kocsis, 2018; Salamin et al., 2014).

A fejezet célja megvilágítani a policentricitás és a települési versenyképesség kapcsolatrendszerét, valamint feltárni a policentrikus városhálózat értelmezési keretrendszerét, szintjeit, a központok meghatározásának lehetséges módozatait, és a többközpontú fejlődés EU-s valamint hazai vonatkozásait, megvalósulásának gyakorlati kihívásait.

2.3.1. A policentricitás meghatározása, értelmezésének szintjei, versenyképesség-fókuszú jelentősége

A policentrikusság egy több skálán mozgó koncepció, amely helyi, regionális és nemzeti szinten is alkalmazásra került már (Brezzi & Veneri, 2015; Giffinger & Suitner, 2015; Meijers et al., 2007), továbbá városi agglomerációk esetében (pl. Los Angeles, Párizs, London, Rajna-Ruhr és Liverpool-Manchester), valamint az európai terület mag-periféria konceptualizálásának ellensúlyaként (Davoudi, 2003; Johansson, 2002; Meijers & Sandberg, 2008) is használatra került a fogalom.

A policentricitás intra-urbánus szintű értelmezése kapcsán a Chicagói Iskolát fontos megemlíteni, mely jelentős hatással volt a városok belső szerkezetének térbeli felépítéséről folytatott diskurzus alakítására 1925-től az 1960-as évekig (Davoudi, 2003). A Chicagói Iskola archetipikus városa monocentrikus városszerkezettel és határozott városközponttal bírt, azonban hamarosan világossá vált, hogy a városok nem egyetlen tevékenységi központ köré szerveződnek, hanem több magterület is létrejöhet a terület fejlődése során (Harris és Ullman, 1945). Lynch és Rodwin (1958), Lynch (1961) és Wurster (1963) megállapításai alapján létrejött az apolicentrikus város fogalma, Thomas (1973) megállapításai pedig a polinukleáris városszerkezetek előtérbe kerülése irányába mutattak, melyet az ingázási hajlandóság növekedése, a közlekedési lehetőségek javulása és a gazdasági tevékenységek decentralizációja is támogatott. A '80-as évektől az „agglomeráció gazdaságtana” és a „tevékenységi klaszterek”, mint koncepciók térnyerése vált megfigyelhetővé Marshall „ipari körzetek” fogalmának bevezetésével, mely a népesség, a gazdasági aktivitás és a foglalkoztatási minták egymásra

épülő központokba tömörülését jelenti (Krugman, 1991; Porter, 1990; Scott, 1988). Az itt megnyilvánuló erők agglomerációs előnyökként a koncentráció által megfelelő hozzáférést biztosítanak munkaerőhöz és lehetővé teszik a más termelőkkel való közvetlen kapcsolatot, alacsonyabb (térbeli) tranzakciós költségeket eredményezve és hatékony irányítási kapcsolatokat kialakítva; miközben agglomerációs hátrányokként hordozzák a zsúfoltság költségeit, valamint a föld és a munkaerő árának emelkedését, melyek inkább a szétszóródásnak kedveznek.

A policentricitás értelmezésének inter-urbánus szintjének tárgyalása során Geddes (1915) különbséget tett a polinukleáris város és egy olyan város között, amely több város közötti folyamatos funkcionális együttműködésből jött létre (Green, 2007) – mindezt anélkül, hogy a policentricitás szót explicite használta volna. A policentrikus városrégió fogalmát Fawcett (1932), majd Wurster (1963) vezette be és alkalmazta, akik e városrégiók által magukba foglalt városokra, mint különálló, de egymással folyamatos kölcsönhatásba lépő entitásokként tekintettek, azonban a policentricitás városközi értelmezése az 1970-es évektől nyert igazán teret. Davoudi (2003) alapján e korszak kutatásaiban a városi forma elemzése helyett a társadalmi folyamatok és a városi funkciók felé fordult a szerzők érdeklődése, mellyel párhuzamosan a megfigyelések és elemzések skálája az egyes városoktól a városrégió felé tolódott el. Green (2007) alapján ebben az időszakban a policentricitás stratégiai tervezési eszközből elemzési és stratégiai politikai eszközzé fejlődött, melynek folyamatában Geddes (1915), Howard (1898) és Mumford (1938) a városi területek közötti funkcionális kölcsönhatás fontosságának hangsúlyozásával fontos szerepet játszottak.

A policentricitás inter-regionális szintű értelmezése a legkevésbé koherens és következetes, azonban összességében elmondható, hogy olyan politikai állásfoglalást jelöl, mely Copus (2001) alapján alapvetően az EU világgpiaci versenyképességének növelése és a regionális egyenlőtlenségek kiegyenlítése közötti konfliktust foglalja magába. Mindez visszavezethető oda, hogy míg a policentrikusság tudományos jelentése az idők során megváltozott, politikai jelentése is jelentős átalakuláson ment keresztül, így ahogy uniós szakpolitikai szinten kezdetben a kohézió megvalósítása volt a domináns, mára a versenyképesség vált elérendő céllá. A policentrikusság mindkét esetben elősegítheti a kiegyensúlyozott regionális fejlődést, valamint versenyképesebb (nagyvárosi) régiók kialakulását (Faludi et al., 2015). A policentrikusság megvalósítása, vagyis a policentrikus városstruktúra kialakításának elősegítése a nyílt koordinációs módszeren (OMC) keresztül valósul meg. A valóságban ez azt jelenti, hogy az EU és a tagállamok megosztják a hatásköröket ebben a kérdésben (Faludi,

2005). Az OMC lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy megválasszák saját ütemüket a végrehajtási folyamatban, azonban amíg vannak olyan országok, melyek kifejezetten fontosnak tartják a többközpontú fejlődés előmozdítását, vannak, melyek informális politikával rendelkeznek a kérdéskört illetően, akadnak, melyeknek nincs politikája a policentricitás fejlesztésére, és előfordulnak olyanok is, melyek kifejezetten elutasítják a koncepciót. Ennélfogva, a policentrikusság politikai jelentése továbbra is változó, így absztrakt és homályos marad.

Összegezve, a szakirodalomban a policentrikusság fogalma (a) polinukleáris városi struktúrákat jelöl, ahol a funkciók a város több központja között oszlanak meg; b) értelmezhető városi struktúrák, klaszterek vagy városi agglomerációk részeként, és c) politikai stratégiaként, amelynek célja az EU versenyképességének növelése a világpiacon és a regionális különbségek kiegyenlítése az Unió területén.

A policentrikus városfejlődés versenyképesség-fókuszú jelentőségének tárgyalása során elsőként kiemelendő, hogy széleskörű konszenzus látszik kialakulni a policentrikus városrégiók előnyeit illetően. Decamps és munkatársai (2019) valamint Veneri és Buralassi (2012) alapján e területek a monocentrikus régiókban elérhetőhöz képest jelentősen magasabb életminőséggel kecsegtetnek lakóik számára. Li és munkatársai (2022) által előterjesztett álláspont alapján a policentrikus térelrendezés elősegítheti a jobb gazdasági teljesítményt, melynek elméleti alapja, hogy a policentrikus régiókban található városok méretükben általában kisebbek, ami csökkenti az agglomerációs hátrányok kockázatát, mint például a zsúfoltság, magas lakásárak, környezetszennyezés és bűnözés (Meijers & Burger, 2010). Továbbá, a policentrikus régiókon belüli városok "méretet" és/vagy "funkciót" kölcsönözhetnek egymásnak hatékony kapcsolati hálózat révén (Alonso, 1973; Meijers & Burger, 2017).

Volgmann és Münter (2022) arra következtet, hogy ilyen változatos és sűrűn lakott környezet lehetővé teszi a tudás hatékonyabb kombinálását a specializált területekhez képest, ami ösztönzi az ötletek, innovációk és növekedés keresztezett megtermékenyítését (Balland et al., 2020; Duranton & Puga, 2000). Tekintve, ahogy Hall (1998, 2000) gondolatmenetén elindulva Kovács és munkatársai (2011) is kiemelik, továbbá ahogy Glaeser és munkatársai (2016) is alátámasztják, a globális versenyben azok a városrégiók lesznek képesek talpon maradni, melyek kreatív környezetet kínálnak, így napjainkra a policentrikus városszerveződés tudásgazdaságot támogató aspektusa kiemelten jelentős tényezővé vált. Sassen (2002) a csúcstehetségekhez való hozzáférést ráadásként olyan tényezőként azonosította, mely

nagymértékben hozzájárul a központi funkciók és a kapcsolódó agglomerációs gazdaságok városokban való térbeli koncentrációjához.

Ugyanakkor azok a városrégiók, amelyek nem rendelkeznek funkcionális diverzitással vagy heterogenitással, és amelyekből hiányzik a kellő tömeg, kevésbé vonzóak, alacsonyabb növekedési és gyengébb funkcionális kilátásokkal bírnak (Cardoso & Meijers, 2016). A munkaerőpiacok, a tudásintenzív iparágak, a közszolgáltatások és az infrastruktúra nagyfokú változatossága, valamint az áruk és fogyasztási cikkek széles választéka jelentős népességszám mellett valósulhat meg. Emellett a városi szolgáltatások jelenléte (pl. az imázsklíma vagy a kulturális funkciók) határozza meg a város vonzerejét a lakosok és a vállalkozások számára (Alaily-Mattar et al., 2018; Wenting et al., 2011). Volgmann és Münter (2022) szerint a nagyvárosi funkciók széles spektruma a földrajzi hatalom megnyilvánulása, és segít a városok növekedését előmozdító urbanizációs externáliák mértékének meghatározásában.

Mindezzel párhuzamosan megfigyelhető a várostérségi területhasználati mintázatok drasztikus változása az elmúlt évtizedekben, mely a városi területek bővülése, a beépítési sűrűség csökkenése, a városközpontok decentralizációja és a táj széttagoltsága irányába mutat (Irwin & Bockstael, 2007). A városi szétterülés tendenciája Kovács és munkatársai (2022) szerint Magyarországon is folytatódni fog 2040-ig. Mindez még inkább felhívja a figyelmet a megfelelően szervezett alközponti hálózat kialakításának fontosságára a gazdasági teljesítmény, a humán életminőség valamint a környezeti fenntarthatóság szempontjából is.

2.3.2. A policentrikus térstruktúra központjainak és alközpontjainak különböző meghatározásai

A policentrikus térstruktúra kialakulásával tehát oldódik az egyközpontú térszerkezet, több központi (és alközponti) szereppel rendelkező térség, város, vagy városrész jön létre.

Ezen központok és alközpontok definiálása az irodalomban alapvetően indirekt és direkt módszerekkel történik. Az előbbi esetében a szerzők a központok meghatározásának alapjaként a terület „tevékenységsűrűsége” vagy lakásárokra gyakorolt hatását teszik meg (Qin & Han, 2013). Az utóbbi esetében míg bizonyos szerzők (Bogart & Ferry, 1999; Cervero & Wu, 1997; Giuliano & Small, 1991; Baumont et al., 2004; Forstall & Greene, 1997; Guillain et al., 2006; Lee, 2007; McMillen, 2003; Suarez & Delgado, 2009; Li, 2020; Li et al., 2019; Li & Liu, 2018; Liu & Wang, 2016; Mariani et al., 2018) a központokat foglalkoztatás- vagy népsűrűség alapján határolják le, mások olyan fizikai karakterisztikákat vesznek alapul, mint a beépítési sűrűség nagysága (Taubenböck et al., 2017) vagy a területhasználat vegyessége (Escamilla et al., 2016),

azonban akadnak, akik a tevékenységek térbeli disztribúcióját és intenzitását tekintik meghatározónak (Aguilera, 2005; Roca Caldera et al., 2009; Veneri, 2013; Zhong et al., 2017; Lee et al., 2018), míg néhányan többdimenziós megközelítést alkalmazva egyszerre fókuszálnak az intézményi és foglalkoztatássűrűsége (Leslie, 2010) vagy például a beépítési, területhasználati, lakó és foglalkoztatássűrűsége (Krehl & Siedentop, 2019).

A foglalkoztatás, a népesség és a tevékenységek térbeli eloszlása és sűrűsödése egymással szoros összefüggést mutat, és mindezek egyúttal a policentricitás, az alközpontosodás megfelelő proxy mérőszámai is lehetnek Yu és munkatársai (2021) alapján. Fontos azonban kiemelni, hogy míg a foglalkoztatás, a népesség és a tér fizikai jellemzői tükrözhetik a városi, várostérségi térszerkezeti morfológiai adottságait – a központok azonosításának egyik meghatározó analitikus megközelítését -, addig az aktivitási eloszlás a funkcionális dimenziót – a másik fontos irányzatot - írja le (Zhong et al., 2017), így a városi térszerkezet és alközponti hálózat kibontásához többdimenziós perspektívára van szükség, amely integrálja e két megközelítésmódot, tehát a fizikai jellemzőket és az emberi tevékenységeket is (Taubenbock et al., 2017; Zhong et al., 2017).

Fontos mindezek mellett kiemelni, hogy a központok meghatározása, definiálása úgy a fent citált szerzők, mint az ő munkásságukra is ható telephelyelméletek (Von Thünen, 1826; Burgess, 1924; Harris & Ullman, 1945; Christaller, 1933; Lösch, 1944) esetében alapvetően a gazdasági tevékenységek és magasabb szintű szolgáltatások térbeli eloszlásán alapul - tehát a központok képződése szempontjából e tényezők tekinthetők elsődlegesnek a szakirodalmi konszenzus alapján. Ezek mellett azonban megjelennek olyan egyéb, a központiság szempontjából fontos „puha” funkciók, melyek a centrális szerepkör egyfajta indikátorának is tekinthetők – és amelyek a tudásgazdaság térnyerésével egyre fontosabb szerephez jutnak a központok munkaerő és tevékenységkoncentráló potenciálja tekintetében (Kovács et al., 2011; Varga et al., 2020).

2.3.3. A központképző funkciók értelmezései a policentrikus térstruktúrában

Mitković és Dinić (2004) értelmezésében a városi funkciók a társadalmi igények és a városi forma kölcsönös függésének kapcsolatát fejezik ki, ahol a központi funkciók szűk értelemben vett köre lefedi a lakhatáson és termelésen felüli városi igények kielégítéséhez szükséges tevékenységeket. A szerzők szerint e funkciók integráló jellegűek és elkülönülnek a többi városi funkciótól, olyan városi tevékenységköröket tömörítve, mint az üzleti élet, szolgáltatások, társadalmi-politikai funkciók, infokommunikáció, oktatási-tudományos tevékenységek, vendéglátás, kulturális és szórakoztatóipar, sport-rekreáció, egészségmegőrzés.

Az ESPON (2005, 2007) a várostérségi népességnagyságot, az ipar hozzáadott értékét, a felsőoktatás minőségi és mennyiségi jelzőszámait (pl. hallgatószám, ranglista helyezés), a nemzetközi közigazgatási szervek jelenlétét, a döntéshozatali és vállalati központok fellelhetőségét, továbbá a közlekedési (közút, vasút, légi) kapcsolatokat és forgalmat, valamint a turizmust (pl. vendégéjszakák, szálláshelyek férőhelyeinek mennyisége) emelte ki, mint meghatározó központi tényező a policentrikus városkép feltárására irányuló funkció- és mutatókészlete kidolgozása során.

Magyar viszonylatban Lennert (1996) a központi funkciók meghatározása során olyan magasabb szintű szerepköröket vélt irányadónak, amelyek a nem mindennapos szükségletek megfelelő minőségi színvonalon történő kielégítését teszik lehetővé. A szerző alapvetően hatósági központok fellelhetősége alapján határol le központi településeket, ill. megkülönböztet primer, szekunder és terciér hatósági funkciókat a várossal szemben támasztott igények bázisán.

Gerse és Szilágyi (2015) a népesség, szolgáltatások, vendéglátás, egészségügy, szociális ellátás, oktatás, kultúra, ügyintézés, munkaerő-megtartás és -vonzás, valamint gazdasági potenciál alapján végezte a központok lehatárolását. Módszertanuk hard statisztikai adatokon alapul, normalizálási eljárást alkalmazva, az összes tényező számtani átlagát véve képezve komplex mutatót.

Szalkai (2012) a járásközponti szerepkör kijelölése kapcsán vizsgálta a központi karakterisztikák körét, a központiságot a szerző a népesség száma, az adott településhez rendelhető ingázási volumen, a meglévő közfunkciók (hatósági szervek) száma és a kereskedelmi egységekkel való ellátottság alapján határozta meg.

Csomós (2009) a felsőoktatást, az egészségügyet, a gazdaságot és a kultúrát tekintette a regionális centrumokat meghatározó funkcióknak, a központok súlyának megállapítása érdekében olyan statisztikai mutatókat rendelve az egyes tényezőcsoportokhoz, mint például 1) az egyetemi képzésben részt vevő hallgatók száma, 2) az összes működő kórházi ágy, 3) a működő gazdasági szervezetek száma, 4) a mozilátogatók száma.

Végül, de nem utolsó sorban a Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatala (BFFH) (2013) a központi funkciók hármas fontossági tagolását tartotta irányadónak, meghatározó központképző funkciónak tekintve a kereskedelmi, a kulturális, az igazgatási rendeltetésű intézményeket, a központképzésben erősítő tényezőként megjelölve az oktatás és az irodai funkció jelenlétét, valamint harmadlagos, de nem elhanyagolható tényezőnek tekintve az

egészségügy, az egyházi-(templom), illetve kisebb mértékű lakófunkció jelenlétét, majd az így kapott képet a közlekedési elérhetőség alapján árnyalta.

Bár az idézett szervezetek és szerzők – a BFFH kivételével - nem tesznek különbséget a központképző és a központiságot indikáló funkciók között, hanem egyenlő súllyal veszik figyelembe az említett tényezőket, úgy véljük, a jövedelemtermelő és a civilizációs szolgáltatások közötti distinkció a BFFH oldaláról irányadónak tekinthető, alapozva a Központok és alközpontok különböző meghatározásai c. fejezet végkövetkeztetésére is. Az alapvetően gazdasági és magas szintű szolgáltatási tevékenységnek tekinthető kereskedelmi, gazdasági, kulturális-oktatási és igazgatási funkciók elsődlegességét a központképzésben jól megalapozza a központok - az ezen entitások fogalmának meghatározásával foglalkozó fejezetben is kirajzolódott - magas foglalkoztatott-sűrűséggel operáló munkaerőközponti jellege, míg az egyéb jóléti szolgáltatások és funkciók (pl. vendéglátás, turizmus, sport, rekreáció) a városlakók és használók által támasztott „puha” szolgáltatások iránti igényeinek kielégítésében, illetve vonzásukban és megtartásukban játszhat fontos szerepet (Keresneyi & Egedy, 2016; Varga et al., 2020; Varga et al., 2021).

2.3.4. A policentrikus térstruktúra központjainak azonosításának módszerei

Yu és munkatársai (2021) átfogó metaelemzése alapján a központok azonosításának az irodalomban öt, egymástól élesen elhatárolható módszertana különböztethető meg.

A minimális küszöbpont módszer – mely a leginkább elterjedt (Garcia-López & Muniz, 2010) – a magas foglalkoztatási koncentráció alapján határozza meg a központokat, egy minimális küszöbérték beállítása segítségével (Bogart & Ferry 1999; McMillen, 2003; Shearmur et al., 2007). A paraméteres (McDonald & Prather, 1994) és nem-paraméteres (Cleveland & Devlin, 1988; Krehl, 2018; McMillen, 2001; Pan et al., 2015) becslések a foglalkoztatás sűrűségfüggvénye segítségével jelzik a potenciális központok helyét. A térstatisztikai módszerek – melyek a központrendszer átstrukturálódásának idő- és térbeli meghatározására is alkalmasak lehetnek – a hasonló társadalmi-gazdasági, fizikai, tevékenységi jellemzőkkel leírható területegységekből való klaszterképzés útján működnek (Sun et al., 2016; Yu et al., 2020). A funkcionális megközelítés általában az ingázási, vagy egyéb térben leképződő áramlási folyamatok adatait figyelembe véve jelöli ki a csomóponti területeket és a köztük húzódozó hálózatokat (Roth et al., 2011; Veneri, 2013; Wei et al., 2020). Végül de nem utolsósorban a központok meghatározására szolgálhat a hedonikus ármódszer indirekt eszköze, mely a központtól való távolság lakásárakra gyakorolt hatásán keresztül, a területen található lakások szerkezeti jellemzői, a lakókörnyezet karakterisztikái és az elhelyezkedés (központtól való

távolság) függvényében mutatja meg a központi területek potenciális helyét (Heikkila et al., 1989; Qin & Han, 2013).

A legtöbb azonosítási módszertannal kapcsolatban azonban felmerülhet kritikaként a mutatók kiválasztásának és a határértékek beállításának szubjektivitása, a módszertan reprodukálhatóságának akadályai a különböző területi léptékben a rendelkezésre álló adatok eltérései miatt, illetve a helyi ismeretek szükségessége (Yu et al., 2021). Mindezek fényében Yu és munkatársai (2021) véleménye szerint fontos az eltérő központ-értelmezések, a különféle adatkészletek és elemzési módszerek rugalmas, területspecifikus alkalmazása.

2.3.5. A policentrikus városfejlődés nemzetközi, Európai uniós vonatkozásai

A városközi versengés erősödésével párhuzamban az Európai Unió is egyre nagyobb hangsúlyt kezdett fektetni arra, hogy e folyamatot konstruktív irányba fordítva erősítse a policentrikus és kiegyensúlyozott – továbbá fenntartható – városfejlődést, mely aztán a szupranacionális szervezet egyik legfontosabb prioritásává vált, s számos különböző szakpolitikai dokumentumában, továbbá a kohéziós politikai döntésekben egyaránt visszaköszön (Területi Agenda (TA), 2007, 2011).

A kohézió eléréséhez e dokumentumok szerint elengedhetetlen, hogy a legfejlettebb európai városok és régiók egy többközpontú rendszert hozzanak létre, továbbá ennek részeként együtt is működjenek egymással, hozzájárulva saját hozzáadott értékük növelése mellett tágabb régióik fejlődéséhez is.

E tekintetben az Unió fontosnak ítéli a versenyképesség központi „Pentagon térségen” – vagyis az egyre szélesebb funkciókört tömörítő, magas humán erőforrás-koncentrációval bíró, és egyre szorosabbá váló városközi kötéseket mutató London–Párizs–Milánó–München–Hamburg által behatárolt területen (Rechnitzer, 2007) - kívül eső területeken való előmozdítását is, szorgalmazva a városok innovatív módon történő hálózatépítését, s ezáltal az európai és globális versenybe való bekapcsolódását, mely elősegíti e területeken a gazdasági fellendülést, - a méretgazdaságossági előnyöket kiaknázva - a fenntartható fejlődés jegyében.

A Területi Agenda mindemellett kiemeli a fővárosok, nagyvárosi térségek és közepes méretű városok közötti polarizáció mérséklésére való törekvés fontosságát, melyet politikai szinten a régiók közötti jelentős különbségek felszámolásával, a növekedést gátló szűk keresztmetszetek felszámolása révén szükséges elérni (TA, 2007).

Az ESDP (1999) iránymutatásai és a hozzá szervesen kapcsolódó ESPON (2005) tudományos kutatási projektjein alapuló dokumentációi területfejlesztési szempontból szintén kulcsfontosságú elemként kezelik a kiegyensúlyozott területi fejlődés kérdéskörét, melynek oka többek közt, hogy a policentrikus struktúrában lehet az erőforrásokat a legkedvezőbb módon allokálni a világméretű értéktermelés helyi folyamatai számára is (Waterhout et al., 2005; Kovács & Szabó, 2013; Burger et al., 2014).

A policentrikus fejlődés különösen nagy kihívásokkal szembesül a kelet-közép-európai országokban, ami visszavezethető a kelet- és kelet-közép-európai országok város-vidék dichotómiájára és sikertelen integrációjára, a jelentős időt felölölő fővárosokra való koncentrációra a fejlesztéseket tekintve, a szocialista időszakban kialakult koordinálatlan város- és vidékfejlesztési politikára és a hagyományos belvárosok leromlását eredményező épületállomány-felújítás elhanyagolására (Rechnitzer, 2007).

S bár az ESPON program keretében megvalósult európai városhálózattal kapcsolatos vizsgálatok (NORDREGIO, 2004) szerint Varsó, Budapest és Prága még potenciális megaközpontnak tekinthető, a „vidéki” jellegű közép és nagyvárosok a Visegrádi régióban (pl. Katowice, Krakkó, Gdańsk-Gdynia, Wrocław, Poznań, Łódź), továbbá Pozsony csekély esélyekkel indul a megaközponttá válásra kis mérete, a vizsgált városokhoz képest mért alacsonyabb versenyképessége, periférikus helyzete és gyengébb minőségű humán erőforrás állománya miatt.

Azonban, mivel a humán erőforrás a versenyképesség egy fontos tényezője, a megfelelő számú és kvalitású tehetség vonzása, és a városhálózati kapcsolatok erősítése – elméletileg - hozzájárulhat e városok pozíciójának javításához.

2.3.6. A középvárosok és a policentrikus városfejlődés hazai sajátosságai

Hazánkban napjainkban közigazgatási szempontból ötféle településkategória különíthető el, melyek méret szerint növekvő sorrendben a község, nagyközség, város, megyei jogú város és a főváros. E közigazgatási felosztáshoz képest azonban hazánk településhálózata sokkal gazdagabb, hiszen abban a városok és falvak számos olyan típusa (metropolisz, nagyváros, középváros, kisváros, községek, kisfalvak, apró- és törpefalvak, tanyák) lelhető fel, melyek nem csupán nagyságukban mutatnak eltérést, hanem egyúttal különböző gazdasági, társadalmi kontextust, környezeti kapcsolatrendszert és belső viszonyokat is jelentenek.

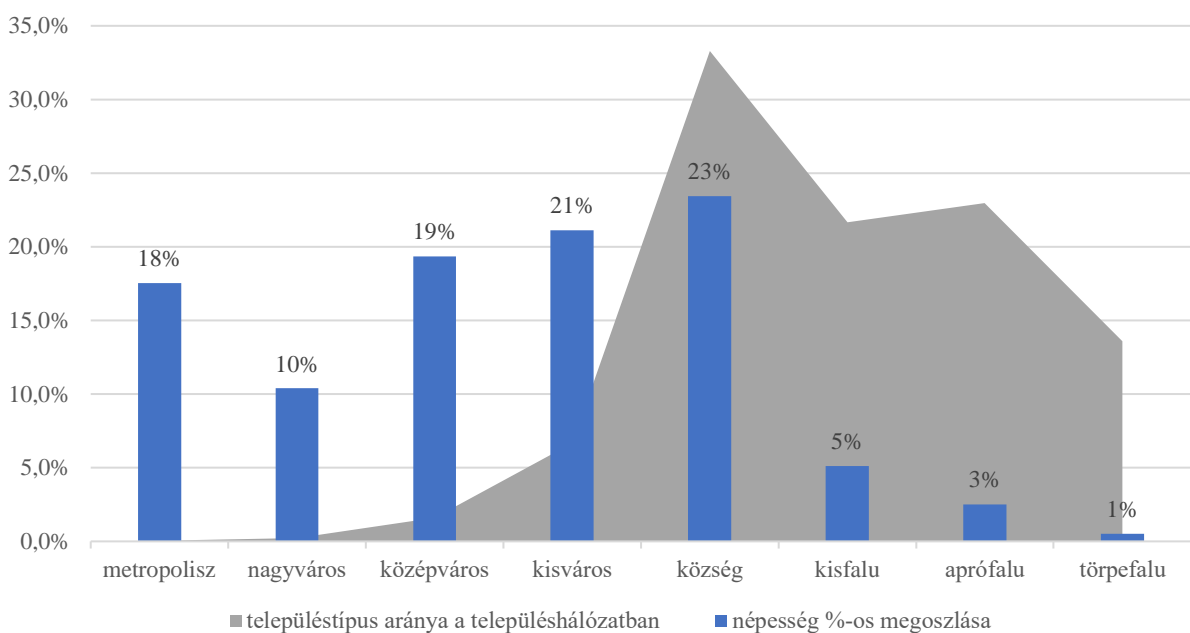
2024-ben az ország 3155 településéből közigazgatási szempontból 346 város (ebből: 1 főváros, 23 megyei jogú város), 2808 község (ebből: 118 nagyközség) van.

Napjainkban a települések között a legnagyobb Budapest, amelynek 525 km² -es területén megközelítőleg 1,7 millióan élnek.

Magyarország településeinek egyharmada 500 főnél kisebb aprófalú volt, ám e településeken az ország népességének mindössze 3%-a élt.

A népesség koncentrációja jelentős, a népesség 68%-a városokban él, a fővárosban 18%, hét 100 ezer fős lélekszámnál népesebb nagyvárosunkban az ország népességének 10%-a, 51 középvárosunk a lakosság 19%-t tömöríti, míg 211 öt- és húszezer fő közötti lakossággal rendelkező kisvárosunk a népesség 21%-ának ad otthont (2. ábra).

És bár a 2. ábra alapján jól látható, hogy bár hazánk településeinek csupán 1,8%-t teszik ki közép és nagyvárosaink, a népesség közel egyharmadát koncentrálják – így e városkör kiemelt jelentőséggel bír hazánk esetében, kutatása, elemzése kardinális jelentőségű.

2. ábra: A települések és a népesség megoszlása népességnagyság-kategóriák szerint, 2014. január 1-jén. Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

A városok közötti versenyben jelentős szerepet játszik egy-egy város demográfiai helyzete (Kőszegfalvi, 2014). Az előregedés, a szelektív migráció és a képzett lakosság arányának csökkenése jelentős kihívás elé állítja az érintett településeket. Ez a folyamat Magyarországon nem csak a kisebb településeket, hanem minden második városi településegüttest is érinti (Lengyel & Vas, 2015). Magyarország jelenlegi térszerkezete, „vízfejűsége” alakulásában fontos szerepet játszott Trianon, a korai és a kései szocialista településpolitikák (Nagy-Budapest létrehozása 1950-ben, az 1971-es Országos Településhálózatfejlesztési Konceptió

implementációja), illetve a rendszerváltozás (Csomós, 2009; Beluszky, 2014). Az államszocialista időszak településhálózat működését leginkább a felülről való irányítotttság, valamint a szabványosított intézményhálózat jellemezte. Az akkori szabályozás homogenizált, hierarchikus és koncentrált településrendszer létrehozására törekedett, amely az – elsősorban ipari profilú – nagyvárosok favorizációja ellenére alulurbanizált maradt. Ezt jól mutathatja az ingázás jelenségének a korszakban való tömegessé válása is (Beluszky & Győri, 1999).

A rendszerváltás után az 1990-es önkormányzati törvény biztosította a települési önrendelkezést és egy decentralizáltabb településhálózatot hozott létre (Beluszky & Győri, 1999), bár ennek a decentralizációs folyamatnak az első kudarcai a 2000-es évek végén újracentralizációs válaszokat eredményeztek (Pálné Kovács, 2014). A túlzottan Budapest súlyú gazdasági térszerkezet oldására szakpolitikai törekvésként, mind a 2005-ös (Salamin et al., 2005), mind a 2014-es országos területfejlesztési koncepció (Salamin et al., 2014) a regionális jelentőségű városok célzott fejlesztését szorgalmazták.

A rendszerváltás utáni térszerkezetet jelentősen befolyásolta, hogy a telephelyválasztást kevésbé a politikai döntések, mint inkább a piaci verseny kezdte meghatározni. Egy másik jelentős változás volt a városhierarchia lazulása, amelyet többek között a várossá nyilvánítás liberalizációja továbbá a megyei szint háttérbe kerülése eredményezett. Harmadrészt, megjelent a „hátrányos helyzetű térség” fogalma a szakpolitikában, illetve a szakpolitikai diskurzusban előtérbe került a kistelepülések feltűnően kedvezőtlen demográfiai helyzete, illetve a településhálózatból hiányzó nagyobb középvárosok (Beluszky & Győri, 1999, Salamin et al., 2008).

A 2008-as gazdasági válság hatással volt a magyar közép- és nagyvárosok versenyképességére, de teljesen eltérő mértékben. A válság nagyobb hatással volt azokra a településekre, amelyek korábban sikeresebben integrálódtak a nemzetközi piacba (Egedy, 2012; Nemes-Nagy & Lőcsei, 2015), illetve azokra, amelyek kevésbé diverzifikált gazdasági profillal rendelkeztek – gyakran egy jelentős foglalkoztatóval (Molnár et al., 2018). A jelenlegi magyarországi térszerkezet vonatkozásában a szakirodalom több tengelyt, törésvonalat megnevez. A duális megközelítések közül a kelet-nyugat megosztottság mellett a Budapest-vidék dichotómia emelendő ki (Beluszky & Győri, 1999; Nemes-Nagy & Lőcsei, 2015). Ezzel szemben a triális (háromosztatú) térségi fejlődés koncepciója Budapest és a vidék között egy harmadik településcsoportot is azonosít: az FDI-vezérelt feldolgozóipari térségeket (Győr, Székesfehérvár, Tatabánya, Kecskemét) (Salamin et al., 2016).

A Budapest körüli agglomerációs gyűrű városainak gazdasági tevékenységkoncentráló tendenciáit említi Barta (2002) a rendszerváltozást követő évtized tekintetében, Kovács & Szabó (2013) pedig történelmi perspektívából vizsgálódva a spontán városfejlődési folyamatok dekoncentrációt és policentricitást eredményező voltára hívják fel a figyelmet Budapest szűkebb várostérségét tekintve, a magváros relatív súlyának csökkenése mellett, előrevetítve a másodlagos, agglomerációs központok - és így a várostérség többközpontúságának – kialakulásának és megerősödésének lehetőségét. A 2010-es évek eleji folyamatokat értékelve a szerzők rámutatnak a magváros és az alközpontok kölcsönös ingakapcsolatainak alacsony hányadára - Budapest kizárólag a belső agglomerációs gyűrű jelentősebb városaival (Szentendre, Gödöllő, Dunaharaszti) és néhány alvóvárossal (Piliscsaba, Csömör, Kerepes, Kistarcsa) tartott fenn többirányú kapcsolatot -, továbbá a kölcsönös inga-relációk kirajzolódásának tendenciájára az agglomerációs központok közt, így Budaörs és Törökbálint viszonylatában, valamint a Gödöllő-Veresegyház, a Vác-Göd-Dunakeszi-Fót, a Szentendre-Pomáz-Budakeszi, vagy a Dunaharaszti-Szigetszentmiklós-Százhalombatta-Érd településegységek között. A periférikus központok erősödésének tendenciáját Szabó (2015) eredményei is alátámasztják.

Egedy (2021) a főváros esetében a lakóhelyek térbeli szétterítődésével párhuzamosan a munkahelyek koncentrált decentralizációjának folyamatára irányítja a figyelmet, melynek keretében policentrikus várostérség alakul ki, egyre erőteljesebb elővárosi vagy szuburbán alközpontokkal. A szerző Christopher és munkatársai (1995) valamint Banister és munkatársai (1997) nyomán a folyamat minőségileg új térkapcsolatokat teremtő voltát hangsúlyozza, melynek folyományaként olyan új ingázási formák jelentek meg, mint a centrumból a szuburbániába irányuló, valamint a szuburbán települések közötti ingázás. E folyamat a kreatív gazdaság kapcsán érhető kiemelten tetten budapesti agglomerációs perspektívában: a Dunakeszi-Vác és ehhez kapcsolódva a Veresegyház-Gödöllő, az Érd-Budaörs tengely mentén, illetve Szigetszentmiklós, Budajenő, Telki és Zsámbék településeken megjelenő magas hozzáadott értéket előállító vállalkozások a mobilitás terén potenciális célterületekké teszik e településeket, hozzájárulva al centrum szerepük megerősítéséhez és egy policentrikus metropolisz-térstruktúra kialakulásához. Kovács és munkatársai (2011) az említett tudásintenzív gazdasági teljesítménykoncentráció tekintetében bizonyos települések esetében a fejlett kulturális és oktatási intézményrendszert (pl. Szentendre, Gödöllő és Vác), míg a magasabb szintű igények kielégítését biztosító szolgáltatásokat és infrastrukturális feltételeket

nélkülöző agglomerációs települések esetében (pl. Érd, Budaörs és Dunakeszi) inkább a Budapest közelségéből fakadó spill-over hatást jelölik meg meghatározó tényezőként.

Kocsis (2012) a főváros várostérségének kelet-közép-európai sajátosságaként azonosítja a metropolisztérség funkcionális átalakulását, új magvak és funkciók megjelenésével, ezzel párhuzamosan a policentrikus térstruktúra kialakulásával, kifejezett hazai karakterisztikaként írja le továbbá a központ és az alközpontok közötti infrastrukturális kapcsolódások hiányát. Az agglomerációs központok közötti inga-relációk tekintetében Budaörs, Törökbálint, Biatorbágy, Páty, Budakeszi és Herceghalom települések az alacsony státuszú munkaerő ingázási célterületeiként kerülnek azonosításra a szerző által.

Összességében tehát az irodalom alapján megfigyelhető a főváros metropolisztérségének többközpontúvá válásának trendje a rendszerváltást felölelő három évtizedben a poszt-szuburbanizációs tendenciák bázisán. A folyamat keretében főként az alcentrumok közti relációk kapnak jelentős szerepet, kiemelkedő pozícióba juttatva a magas hozzáadott értékű gazdasági tevékenységeket és magasabb szintű szolgáltatásokat koncentráló, valamint a budapesti spill-over hatást élvező településeket.

3. AZ EMPIRIKUS VIZSGÁLAT MÓDSZERTANA

Napjaink gazdasági miliójében jelentősen felértékelődött a humán tőke, kiemelt szerepet adva a kreatív, mobil, magasan képzett fiatalok rétegének a versenyképesség tekintetében. E jelenség a területi koncentrációs folyamatok felerősödésének irányába mutat. E tendencia policentrikus folyamatokkal történő ellensúlyozása azonban kiemelkedő cél hazánk gazdasági sikerének biztosítása érdekében. Dolgozatom ennek a lehetőségeit vizsgálja hazánkban.

A kutatás fókusza mindezek értelmében a versenyképesség, a lakóhelyválasztási preferenciák és a policentrikus fejlődés témakörének szintézise, kapcsolatrendszerének feltárása. Kutatásom során célom az volt, hogy feltárjam, hogy a hazai középvárosokban milyen potenciál rejlik a fiatal, kreatív rétegek vonzására. A dolgozat fő kérdése, hogy a fiatal kreatívak lakóhelyválasztási preferenciái, mit a keresleti oldal, és a települési vonzerő mint a kínálat mennyiben tud hozzájárulni hazánk policentrikus fejlődéséhez, ezáltal a területi versenyképességhez. Hogy ezt megválaszoljam, három alkérdés került megfogalmazásra. Az első a vonzerő mérésének lehetőségeire irányul, a második a keresleti tényezőket (a vizsgált célcsoport lakóhelyi preferenciáit) tárja fel, a harmadik a kínálatra (a hazai településrendszer jellemzőit) helyezi a hangsúlyt.

3.1.Módszertani lépések

A módszertan során alkalmazott lépések a következőkben összegezhetők. Kutatásom során egyaránt folytattam kvalitatív és kvantitatív elemzést.

A hazai középvárosok potenciáljának értékelési módszerének kialakítása céljából elsőként egy szakirodalmi feltárást folytattam, melynek során áttekintettem a kurrens humántőke elméleteket, a témám szempontjából releváns versenyképességi településtipológiákat és nemzetközi városrangsorokat, valamint a települési népességmegtartó és -vonzó képesség, a migrációs elméletek, valamint a lakóhelyválasztási preferenciák irodalmát.

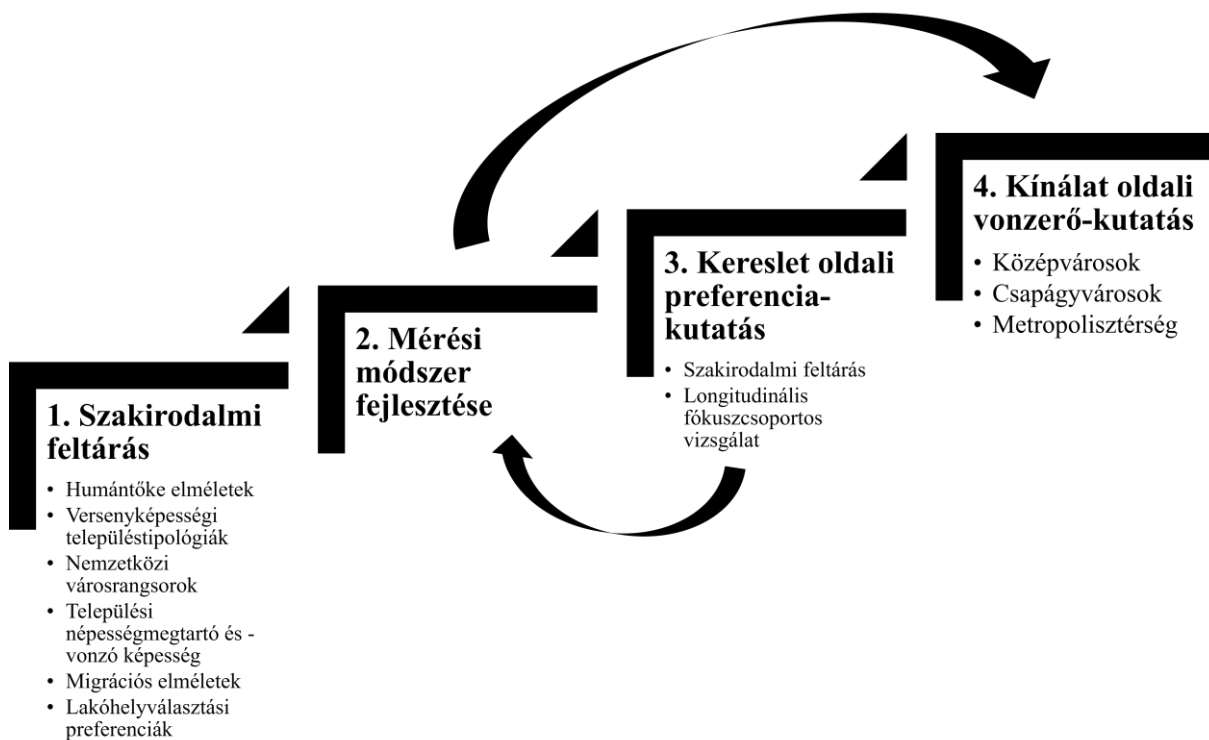
Ezeket a tényezőket alapulán kezdtem hozzá egy mérési módszer fejlesztéséhez, melynek során a célom az volt, hogy a fejlesztett mérőeszköz segítségével számszerűsíthetővé váljon a települések vonzereje.

Annak érdekében, hogy a szakirodalom alapján fejlesztett mérőeszközt validáljam és specifikáljam, longitudinális fókuszcsoportos vizsgálatokat végeztem, mintegy a kereslet oldali preferenciakutatásként. A fókuszcsoportos vizsgálatok 2019-ben, 2021-ben és 2023-ban is megismétlésre kerültek. Ezekkel kapcsolatban elmondható, hogy míg 2019-ben főként a preferenciák köré csoportosult a kutatás, 2021-ben a pandémia preferenciamódosító hatásai is

a vizsgálat tárgyát képezték, majd 2023-ban ennek zajlott az utánkövetése, feltérképezendő a pandémia esetleges hosszútávú hatásait.

Végül kínálat oldal, a hazai középvárosok körében azonosítható vonzerő vizsgálatára került sor, amelynek során a fejlesztett mérési módszer segítségével számszerűen megjelent az egyes elemzett városkörök vonzereje, és ezen eredmények bázisán történt klaszterelemzés, megállapítandó, hogy középvárosaink fiatal, kreatív munkaerőt vonzó potenciáljuk alapján hogyan csoportosulnak, és milyen területi mintázatok figyelhetők meg ez alapján.

Fontos kiemelni, hogy egy iteratív folyamatról van szó (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**), tehát az egyes fókuszcsoportos vizsgálatokat a mérési módszer ismételt fejlesztése, felülvizsgálata követte, és ezt követően kerültek elvégzésre a kínálat oldali vonzerő elemzések az egyes városkörökre.

3. ábra: A kutatás módszertani eszközeinek egymásra épülése, iteratív jellege. Forrás: saját szerkesztés

Az egyes városkörök esetében – metropolisztérség, csapágyvárosok, középvárosok – az elemzés és a modellalkotás tekintetében eltérések figyelhetők meg ennek értelmében. Az eltérések továbbá a vizsgálatok lefolytatásának időbeli különbségeiből, másrészt a COVID-19 preferencia-módosító aspektusaiból származnak. Az elemzés emellett figyelembe veszi az eltérő városkörök eltérő igényekre reagáló voltát – így a metropolisztérség esetében, mely a főváros közelségéből profitál (avagy ennek hátrányait szenved el) más központképző és

lakosságvonzó tényezők kerültek előtérbe, mint a csapágyvárosok, vagy a vidéki középvárosok tekintetében.

Mindezek mellett fontos kitérni arra is, mi indokolja a középvárosok elemzése után a metropolisztérség és csapágyvárosokra kiemelt elemzését. A középvárosi városkör elemzését követően kitűnt, hogy az itt kirajzolódó eredmények alapján a fentebb említett városkörökből kerülnek ki a leginkább potens városok a fiatal kreatív rétegek vonzására, így e városkörök mélyebb vizsgálata indokolt lehet. Budapest régió policentrikussá tétele kiemelt cél hazánk többközpontú fejlődésének előmozdítása tekintetében, így a csapágyvárosok és a metropolisztérség településeinek mélyebb vizsgálata kiemelten fontos eleme a dolgozatnak.

Az egyes kutatási kérdések megválaszolásához választott módszertani eszközöket, és az elemzésekhez használt adatok forrását a 6. táblázat szemlélteti.

I. kutatási kérdésem a kurrens humántőke elméletek, versenyképességi településtipológiák és nemzetközi városrangsorok készítési módszertanának, indikátorainak vizsgálata alapján igyekeztem megválaszolni.

A hazai fiatal, kreatív réteg által támasztott települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciák, mint keresleti tényezők feltárása történt meg, választ adva II. számú kutatási kérdésekre. A tényezők feltárása érdekében egyaránt támaszkodtam szakirodalmi feltárással vonatkozó fejezeteire, és az e szakasz során feltárt tényezők hazai validálására szolgáló empirikus kvalitatív kutatás keretében készített fókuszcsoporthoz.

A lakóhelyválasztási preferenciák bázisán települési vonzerő potenciálok feltárására, vagyis a kínálati oldal vizsgálatára 3. számú kutatási kérdésem megválaszolásához volt szükség. E tekintetben kvantitatív kutatásom keretében a szakirodalomban azonosított, továbbá a fókuszcsoporthoz vizsgálatok keretében feltárt tényezők alapján városkörönként megalkottam a kreatív fiatal munkaerőt vonzó potenciál modelljét, melynek számszerűsítését komplex mutatók segítségével valósítottam meg, és az eredmények alapján városklasztereket alkottam, szemléltetve a fiatal, kreatív osztály tagjainak vonzása tekintetében legpotensebb városok körét.

6. táblázat: A disszertáció kutatási kérdései, és azok megválaszolásához alkalmazott módszertani eszközök és adatforrásaik. Forrás: saját szerkesztés

Kutatási kérdés	A kérdés megválaszolásához alkalmazott módszertani eszköz	Adatforrás
<p>K1. Hogyan lehetséges mérni a városok vonzerejét a fiatal, kreatív osztály számára hazánkban, középvárosi kontextusban?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Szakirodalmi feltárás: <ul style="list-style-type: none"> o Humántőke elméletek, o Versenyképességi településtipológiák o Nemzetközi városrangsorok készítési módszertanának, indikátorainak vizsgálata 	<p>Gleser & Berry (2005), Granovetter (1977), Bourdieu (1989) Putnam (1995), Beluszky & Győri (1999), Beluszky & Győri (2004), Csomós (2016), Egedy (2012), Lengyel & Vas (2015), Rechnitzer et al. (2004), Rechnitzer et al. (2014), Makra & Sümeghy (2010), The Global Creativity Index (2002), Cultural and Creative Cities Monitor (2017), Millennial Cities Ranking (2017), „List of places to live if you’re under 26” (2018), Sustainable Cities Index (2018), Generation Z City Index (2019), Mercer Quality of living (2019), Economist Intelligence Unit Global Liveability Ranking (2019), Mercer Cost of living ranking (2019), EC (2007), ESPON (2006), Egri & Paraszt (2013), Egri & Kőszegi (2018)</p>
<p>K2. Milyen – települési szinten értelmezett - lakóhelyválasztási preferenciák azonosíthatók a hazai, fiatal, kreatív osztály körében?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Szakirodalmi feltárás: <ul style="list-style-type: none"> o Települési népességmegtartó és -vonzó képesség o Migrációs elméletek o Lakóhelyválasztási preferenciák - Fókuszcsoportos vizsgálatok 	<p>Ravenstein (1889), Hicks (1932), Stewart (1948), Sjaastad (1962), Todaro (1969), Sell & DeJong (1978), Dorigo & Tobler (1983), Rudzitis (1991), Clark & Hunter (1992), Greenwood (1997), Tassinopoulos & Werner (1999), Massey et al. (1993), Deléchat (2001), Castles & Miller (2003), Taylor (2003), Kincses & Rédei (2010), De Haas (2014), Hautzinger (2016), Stewart (1948), Alonso (1960), Haug (2008), Németh & Lőrincz (2019), Littlewood & Munro (1997), Clark et al. (1984); Kemeny (1981), Rossi (1955, 1980), Clark & Onaka (1983); Michaelson (1997); Lawton et al. (2013) Fókuszcsoportok kvalitatív eredményei</p>
<p>K3. Mely középvárosainkban rejlik a legnagyobb potenciál a fiatal, kreatív osztály vonzására, egy policentrikus városstruktúra lehetőségét elősegítve?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Fiatal, képzett munkaerőt vonzó potenciál komplex mutatójának kidolgozása - Klaszteranalízis az egyes térségekben 	<p>NAV, KSH, TeIR, Profession.hu, Forbes.hu, HVG, Google Maps, palyazat.gov.hu, ingatlanet.hu</p>

3.2. Az empirikus kutatás alapfogalmainak meghatározása

A kutatás módszertanának, módszertani eszközeinek részletesebb tárgyalása után fontosnak tartok meghatározni néhány, a kutatás során kulcsfogalomnak tekinthető definíciót, melyeket az alábbiakban bemutatottak szerint használok, értelmezek.

Fiatal, kreatív munkaerő

Az alacsonyabb életkorral, így eltérő életkori sajátosságokkal rendelkező csoportok egyes kutatások alapján könnyebben változtatnak lakóhelyet, mint idősebb társaik, melynek egy lehetséges magyarázata, hogy amennyiben a vándorlás költségeit az emberi beruházás egy formájának tekintjük, úgy a fiatalabb egyének számára több idő áll rendelkezésre a beruházás hozamának realizálására, amely miatt akár kisebb bérkülönbség is gazdaságilag előnyös választás számukra a vándorlás (Lengyel & Szántó 2005). Rogers & Castro (1981) migrációs korspecifikus életgörbéje szintén magyarázó erővel bír e témakörben, hiszen a legtöbb olyan életfordulóhoz köthető esemény (pl. tanulás, önállósulás, házasság, családalapítás, munkahelyváltás), mely motiválja a lakóhelyváltozásokat, az ismétlődő vándorlási eseményeket, főként ehhez a korai életszakaszhoz köthető. Agesa (2001), Vadean-Piracha (2009), Massey & Brown (2011) a migráció fő életkori szakaszaként a 20-30 éves kort azonosítja, Valkovics (2001) a 20-35, Böheim & Taylor (2002) a 23-29, míg Franklin (2003) a 25-39 közötti életkort.

A csoport kiválasztását indokolja továbbá, hogy nem csupán a kor és a migráció ténye, de a kor és a migráció távolsága között is kimutatható negatív irányú szignifikáns kapcsolat, vagyis a kor előrehaladtával kisebb távolságokra történik a vándorlás. A kor mellett a képzettség szintén kapcsolatot mutat a migrációval, a magasabb képzettség nagyobb migrációs hajlandósággal és nagyobb távolság megtételével párosul (Huzdik, 2014).

Tekintettel arra, hogy Európában a felsőfokú végzettség (BA diploma) megszerzésének alsó küszöbértéke 21 év, e kort tekintem az elemzésbe bevont csoport korának alsó határának, míg felső határát az irodalomban megismert legmagasabb értékére, 39 éves életkorra terjesztem ki. A vizsgálati célcsoport tehát preferáltan 21-39 éves, diplomás, és a magas hozzáadott értéket előállító, a kreatív iparhoz köthető gazdasági tevékenységet folytat.

A kreatív gazdaságba sorolt tevékenységek Egedy (2021) alapján kerültek lehatárolásra, melyek TEÁOR'08 kódjai:

- Kreatív ipar: 13, 14, 15, 581, 182, 4751, 4753, 4754, 4759, 4761, 4762, 4763, 474, 4771, 4772, 4778, 4779, 6201, 5829, 711, 731, 742, 8211, 8220, 8299, 741, 591, 60, 592, 900, 920, 932, 6391

(kiadói tevékenység, reklám, hírügynökségi tevékenység, software ipar, média, szórakoztatóipar, design, film, divatipar/ruházati-, bőr-, szőrme-, ékszeripar)

- Tudásintenzív ipar:
  - IKT: 262, 2823, 261, 263, 264, 273, 332, 61, 62, 631, 951
(TV, telefon, audiovizuális eszközök, számítógépek stb. gyártása, telekommunikációs tevékenység, adatátvitel, adatfeldolgozás)
  - Pénzügyek: 64, 65, 66
(pénzügyi közvetítés, nemzetközi tőzsdei szolgáltatás, nemzetközi biztosítás)
  - Jog és üzlet: 69, 70, 78, 80, 712, 732
(piackutatás, auditálás, munkaerő-toborzás, nemzetközi könyvelői tevékenység, adótanácsadás)
  - K+F és felsőoktatás: 72, 8542

(természettudományos és mérnöki kutatás-
fejlesztés, társadalomtudományi és humán
kutatás-fejlesztés, felsőoktatás)

Középvárosok

A szakirodalom alapján elmondható, hogy nincs egységesen elfogadott definíció a városméreteket illetően. Az ESPON (2006) TOWN projektje keretében funkcionális, morfológiai és adminisztratív megközelítéseket harmonizáló meghatározást alkotott a kis- és középvárosokra, mely szerint az 5-50 000 fős, 300-1500 fő/km² népsűrűségű települések esnek e kategóriába. Az EC (2012) értelmezésében hat, betűjelekkel kategorizált csoportra osztotta a városokat lakosságuk alapján (S: 50 000-100 000, M: 100 000-250 000, L: 250 000-500 000, XL: 500 000-1 000 000, XXL: 1 000 000-5 000 000, Globális város: >5 000 000). Tóth (2002) szintén a népességszámot figyelembe véve csoportosított, a középváros és nagy középváros kategóriáit 25 000 – 50 000 valamint 50 000 – 100 000 főben határozta meg, míg a 100 000 – 250 000 közötti településeket nagyvárosként, a 250 000 – 500 000 közötti lélekszámmal rendelkezőket regionális központként, az 500 000 – 1 000 000 fő közöttieket pedig nemzetközi regionális központként definiálja. Kovács (2015) a 20 – 100 000 fős településeket középvárosnak, a 100-500 000 közöttieket nagyvárosnak, míg az 500 - 1 000 000 fő lélekszámúakat regionális nagyvárosnak tekinti. Mindemellett fontos megemlíteni Dijkstra & Poelman (2012) városdefinícióját, amely funkcionális várostérségeket határol le – itt a városközpontot népsűrűsége (min. 1500 fő/km²) és lakosság száma (min. 50 000) alapján határozza meg.

A bemutatott kategorizálásokat és a hazai hagyományokat figyelembe véve, munkám során „középvárosok” alatt minden esetben a húszezer főnél népesebb, de az egymillió lélekszámot meg nem haladó településeket értem.

Csapágyváros

A csapágyváros fogalmat a 2014. évi Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (Nemzeti Fejlesztés, 2020) vezette be a hazai területpolitika hivatalos fogalmaként. E városkörhöz soroljuk Dunaújváros, Gyöngyös, Kecskemét, Salgótarján, Székesfehérvár, Szolnok és Tatabánya településeket.

A koncepció lényege, hogy Budapest fejlődése nem értelmezhető a Budapestet körülvevő agglomeráció és várostérség által. Budapest és az azt körülvevő csapágyvárosok között funkcionális munkamegosztás kezd kialakulni, ez a folyamat pedig tudatos területi fejlesztések által egy még sikeresebb metropolisztérség létrejöttét eredményezheti. A csapágyvárosok koncepciójával kapcsolatban azonban fontos néhány kritikai megjegyzést tenni. Egyrészt, a koncepció a várostérségek policentrikus fejlődésének előnyösségéből indul ki, ami bár az európai területi tervezésben nagyon népszerű gondolat, megbízható empirikus vizsgálatok viszont kevésbé bizonyítják a policentrizmus és a versenyképesség kapcsolatát. Másrészt, a csapágyvárosok gyűrűje egyáltalán nem alkot homogén csoportot sem népességszám, sem gazdasági profil vagy versenyképesség szempontjából. A csapágyvárosok vizsgálata – mindezek ellenére – annak újszerűsége miatt mégis új szempontokat hozhat be a magyarországi területi kutatások diskurzusába.

Vonzóerő, vonzó potenciál

A városok vonzerején értekezésemben azokat az attribútumokat értem, melyek a szakirodalom és a fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat tapasztalatai alapján attraktívnak bizonyulnak a vizsgált csoport, a kreatív osztály számára az adott várost illetően – melyek definiálhatók a feltárt keresletre potenciálisan reagáló adottságokként.

Az értekezés földrajzi kerete

A vizsgálat földrajzi kerete Magyarországra terjed ki, ezen belül külön kerül vizsgálatra a budapesti metropolisztérség,

a csapágyvárosok köre, illetve – az ezek egy részét felölelő – magyar középvárosi városkör. Fontos kiemelni azonban, hogy bár az értekezés földrajzi kerete a hazai viszonyok feltárására irányul, a téma szakirodalmának, valamint a területi versenyképesség határokön átívelő voltának köszönhetően nem feledkezhetünk meg a kérdéskör nemzetközi kontextusáról.

Az értekezés időbeli kerete

Az értekezésben keresztmetszeti – és a fókuszcsoporthoz tartozó – vizsgálat keretében longitudinális - vizsgálatot hajtok végre, az adott elemzési szakasz során elérhető legfrissebb adatokkal operálva. A kvantitatív elemzés így 2010-2021 közötti adatokkal operál, a kvalitatív vizsgálat pedig két időpontban került felvételre, 2019-ben és 2021-ben.

3.3.A lakóhelyválasztási preferenciák vizsgálata - fókuszcsoporthoz tartozó elemzés

A fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat célja egy longitudinális kvalitatív vizsgálat keretében hozzájárulni a magyarországi kreatív fiatalok lakóhelyválasztási preferenciáinak megismeréséhez és megértéséhez, illetve árnyalni ezek változásának képét magyar viszonylatban a COVID-19 hatásával összefüggésben.

A szakirodalomban megjelent, a COVID-19 társadalmi-gazdasági hatásaira vonatkozó megállapításokat egy átfogó fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat segítségével kíséreltem meg mélyebben értelmezni. Szerencsés körülménynek bizonyult, hogy a járvány kirobbanása előtt sor került már 4 db fókuszcsoporthoz, amit két, majd négy évvel később azonos összetételű csoporttal lehetett megismételni. Az empirikus kvalitatív vizsgálat az alábbi kérdésekre keres választ:

- Melyek azok a települési szinten értelmezett vonzó és taszító tényezők (mind általánosabb tekintetben, mind város-vidék relációban), amelyek leginkább meghatározzák a fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztását? (2019-es kutatás)
- Hogyan változtak a vonzó és taszító tényezők a COVID-19 hatására, amelyek leginkább meghatározzák a fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztását? (2021-es kutatás)
- Hogyan változtak e tényezők a világjárvány lecsengése után? (2023-as kutatás)

A kreatív osztály definícióit tekintve jelentős eltérések láthatók. Jelen tanulmányban a kreatív osztály alatt Florida (2002) meghatározása értendő, amely szerint azok tartoznak a kreatív osztályhoz, akik a tudás és az innovatív ötletek alkalmazásával a problémamegoldásra és a

magas hozzáadott érték létrehozására specializálódtak. Ezt kiegészítve a karsteni „yuppie”-definícióval (a young urban professional kifejezésből) (Karsten, 2013), akik jellemzően egyedülálló (még nem házas), gyermektelen, fiatal és magasan képzett egyénekből állnak. Életükben előtérbe kerülnek a posztmaterális értékek, a környezetvédelem és a kreatív munkavégzés iránt való igény, miközben munkahelyük gyakran nagy munkabírásukért igen magas jövedelemmel díjazza őket (Kocsis, 2015). Jelen kutatásban egy egzaktabb, könnyebben alkalmazható szempont alapján válogattuk a résztvevőket, hiszen a kreativitás kritériumaként az egyetemi diploma meglétét, valamint Egedy (2021) által a kreatív gazdaságba sorolt tevékenységek területén történő munkavégzést fogadtuk el.

Hozzájárulandó a hazai, magasan képzett réteg lakóhelyválasztási preferenciáinak, motivációs tényezőinek és az ezekben bekövetkezett, COVID-19 hatására megvalósult változások megértéséhez, a kutatás keretében 10 db, egyenként 5-8 fős, kb. 2 órás fókuszcsoport valósult meg. A fókuszcsoportok első ciklusa (4 db) 2019 júniusában, személyesen zajlott 23 fiatal részvételével, majd 2021 júniusában és 2023 novemberében a korábbi résztvevők utánkövetési céllal ismét felkeresésre kerültek, a vizsgálat online módon történő megisméltése mellett. A mintavétel hólabda-módszerrel történt. A fókuszcsoportos módszertan megtervezésére Kitzinger (1994); Síklaki (2006); Vicsek (2006); Hennink (2014); Barbour (2017) és Ságvári (2020) munkái alapján került sor.

A kutatásban résztvevő kreatív fiatalok 1978-1994 között születtek, 2021-ben átlagosan 30, jelenleg átlagosan 32 évesek. 12 megyéből érkeztek az alábbi felosztásban: hatan kistelepülésről vagy kisvárosból (20 ezer fő alatt), tizenketten középvárosból (20-100 ezer fő között), öten pedig nagyvárosból (100 ezer fő felett). Iskolai végzettségüket tekintve – a kreativitást meghatározó – kritérium volt, hogy egyetemi diplomával rendelkezzenek. A résztvevők közül néhányan jelenleg is még doktori tanulmányokat folytatnak, valamint a műszaki, gazdasági, társadalomtudományi és egészségügyi területeken dolgoznak fiatal munkavállalóként. A résztvevők adatait, valamint, hogy az egyes években mely résztvevők mely fókuszcsoportos alkalmakon vettek részt az 5. sz. melléklet rögzíti.

A fókuszcsoportok tartalma szöveges leiratokban került rögzítésre, majd a fókuszcsoportok vezérfonala és a leiratok alapján létrejött egy címkerendszer. A felcímkézett idézetek táblázatos formában kerültek kategorizálásra. A címkézés következtében azonosított 9 lakóhelyválasztási preferencia és ezek változása 2021-re, majd 2023-ra kvantifikálva rögzítésre került (minden résztvevő megadta, mely tényezők fontossága hogyan változott számára). Végül, a

fókuszcsoporthoz vezető vonalak és az elemzéskor kialakult címkerendszer alapján került elemzésre a fókuszcsoporthoz vezető vonalak tartalma.

Az első szakaszban (2019-ben) feltárással került a kutatásban résztvevő, 25-35 év közötti, vidéken született diplomás fiatalok településükről alkotott képe és az ahhoz való attitűdjé, lakóhelyválasztási preferenciáik, valamint az, hogy hol és hogyan képzelik el jövőjüket. A második és harmadik szakaszban (2021-ben és 2023-ban) ismét felkeresésre kerültek a résztvevők, hogy a vizsgálati időszakra vonatkozóan meséljenek a lakóhelyi, munkahelyi, családi, életmódbeli státuszukban és attitűdjükben bekövetkezett változásokról. A mintába került résztvevők közül 8-an ideiglenes vagy állandó jelleggel lakóhelyet változtattak a COVID-19 pandémia alatt, köztük fele-fele arányban találhatunk más területre, ill. vidékre vándorló résztvevőt.

A 2019-es fókuszcsoporthoz vezető beszélgetések során többek között projektív technikák (asszociáció, megszemélyesítés) segítségével sikerült feltárni a résztvevők a vidékről, konkrétan a szülőtelepüléseikről alkotott képét, szembeállítva a résztvevők Budapestről alkotott képével.

Fontos kiemelni, hogy a fókuszcsoporthoz vezető kutatás során „vidékként” került említésre minden olyan magyarországi terület, amely nem Budapest és nem Budapest szűken vett agglomerációja, beleértve a magyarországi törpetelepülésektől a megyei jogú városokig minden településtípust. A „vidék” és a résztvevők „vidékről” alkotott képe tehát Budapest relációjában, azzal szembe állítva jelenik meg a kutatásban.

A kutatási módszertan korlátai között megemlíteném, hogy a fókuszcsoporthoz vezető vizsgálatok bár nagyon sokféle kvalitatív tényezőt képesek feltárni, reprezentatív eredményt nem tudnak adni a teljes populációra nézve. Kiemelendő, hogy a minta nagysága csak érintőleges következtetések levonására alkalmas – épp ezért fontos leszögezni, hogy a vizsgálat célja e dolgozat esetében a szakirodalmi alapokon azonosított lakóhelyválasztási tényezők hazai validációja. Mindemellett az eredmények értelmezésének korlátja az is, hogy sok esetben nem azonosítható be egyértelműen, hogy a résztvevők által tapasztalt érték-átstrukturálódás az életciklus-változásaik természetes folyamánya, avagy a COVID-19 velejárója.

3.4.A középvárosok alközponthálózatának kvantitatív elemzése

Az elemzés során infrastrukturális, gazdasági és társadalmi-kulturális jellemzőik alapján, induktív módon került elkészítésre a magyarországi közép- és nagyvárosok versenyképességi tipológiája humán tőke vonzó potenciáljuk bázisán, majd az elkülönített várostípusok viselkedése további változók alapján kerül bemutatásra. A vizsgált települések körét

Magyarország közép- és nagyvárosai alkották. Hazánkban a népességszám alapján kialakult települési hierarchiát figyelembe véve került kialakításra a közép- és nagyvárosok kategóriáját, amely alapján e várostípusba tartozónak tekinthetők a húszezer főnél népesebb, de az egymillió lélekszámot meg nem haladó települések. Három lépcsőben kerültek végül elemzésre a vizsgált magyarországi városok társadalmi-gazdasági jellemzői.

A szakirodalom által leírt indikátorokat, valamint javaslatokat (Nemes-Nagy, 2007; Gyuris, 2014) felhasználva történt azoknak a változóknak a meghatározása, amelyekkel az egyes szempontok megfelelő módon ragadhatók meg – különös tekintettel a magasan képzett munkaerő vonzására. E réteg a versenyképesség tekintetében már az 1960-as évektől kezdve kiugró szerepet kapott, hiszen egy-egy település fenntartható növekedését hosszútávon – természetesen nem kizárólagosan - képes biztosítani. A humán tőke szerepéről folytatott tudományos vitákban Glaeser & Berry (2005) a képzett lakosság arányát, mint települési sikertényezőt azonosította, Granovetter (1977) a gyenge és erős kötések, a társadalmi háló szerepét hangsúlyozta, Bourdieu (1989) és Putnam (1995) társadalmi bizalmat igyekezett megragadni, míg Florida (2002) ezek mellett a technológiai fejlődés, a tehetséges, kreatív munkaerő, illetve a társadalmi befogadás, tolerancia mértékét emelte ki.

A modell Magyarország-specifikusságának biztosítása érdekében a módszertan validálása a 2019-ben lezajlott négy fókuszcsoportos vizsgálatra épült. A vizsgálatba bevont indikátorok körének kiválasztási bázisát adta, hogy a versenyképességi irányultságú várostipológiák számos esetben csupán gazdasági, kemény mutatókat tartalmaznak, figyelmen kívül hagyva a versenyképesség XXI. századi, egyre inkább ember- és kultúráközpontú megközelítését. Ennek szem előtt tartásával, a vizsgálatba beemelt egyes változók a hivatalos társadalmi-gazdasági statisztikai adatok mellett olyan BigData jellegű puha elemeket is tartalmaznak, melyek a tipológia újszerűségét adják, s amelyeket a rendelkezésre álló információforrások alapján magunk számoltunk. A vizsgálat második lépéseként főkomponens elemzéssel kerültek csoportosításra a változók annak érdekében, hogy a mérhetővé tett szempontokat a városok helyzetének egy-egy átfogóbb aspektusára általánosíthatók legyenek. Ehhez a harmadik lépés, nevezetesen a településtipológia meghatározásához volt szükség, amely klaszterelemzéssel történt.²

---

² A műveletek elvégzéséhez az IBM SPSS Statistics 19.0 verziójának algoritmusai kerültek használatra.

A főkomponenselemzéshez négy dimenzió került elkülönítésre, amelyhez egy-egy, egymással átfedésben nem lévő változószett jött létre. A négy említett dimenziót az 1) alpinfrastruktúra (közlekedési és lakásinfrastruktúra), a 2) szolgáltatásgazdagság (kereskedelem, vendéglátás, szabadidő), a 3) munkaerőpiac (for- és nonprofit szervezetek, álláslehetőségek továbbá jövedelem), illetve az 4) információs társadalom (oktatás, kutatás, kommunikáció) jelentették. A főkomponensek a 7. táblázatban rögzített változók alapján alakultak ki.

7. táblázat: A Középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának számszerűsítéséhez kapcsolódóan alkalmazott főkomponensek, a főkomponensben foglalt változók és adatforrásaik. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)

Főkomponens megnevezése	Főkomponensben foglalt változók	Adatforrás
Alap- infrastruktúra	2012-2017 között épített ("újépítésű") lakások aránya az 2017-es lakásállományból	KSH
	Átlagos ingatlan bérleti ár/m ² reciproka (1/ bérleti ár) (2017 utolsó havi átlag)	ingatlanet.hu
	ezer főre jutó személygépkocsik száma az üzemeltető lakhelye szerint reciproka (2017)	KSH
	Budapesti vagy bécsi nemzetközi repülőtér elérhetősége autóval (perc) nyolc munkaóra vetítve (reciprok) (1 / Elérhetőség percben / 480) (2019)	saját számítás maps.google.com alapján
	Önkormányzati kerékpárút, közös gyalog- és kerékpárút hossza az önkormányzati és állami kiépített út és köztér arányában (2017)	KSH
Szolgáltatás- gazdagság	Bevásárlóközpontok és hipermarketek száma a lakónépesség arányában (2017)	KSH
	Múzeum és színházlátogatók ezer fő népességre vetítve (2017)	KSH
	Büfék száma a népesség arányában ezer főre vetítve (2017)	KSH
	Google-ön 4,5 felett értékelt kávézók száma (2019)	saját számítás maps.google.com alapján
	Google-ön 4,5 felett értékelt éttermek száma (2019)	saját számítás maps.google.com alapján
	Regisztrált (társas) vállalkozások száma a szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban a lakónépesség arányában ezer főre vetítve (2017)	KSH
	Regisztrált (társas) vállalkozások száma a művészet, szórakoztatás, szabadidő nemzetgazdasági ágban a népesség arányában (2017)	KSH
Munkaerő-piac	Működő vállalkozások száma a népesség arányában ezer főre vetítve (2016)	KSH

Főkomponens megnevezése	Főkomponensben foglalt változók	Adatforrás
	Egyetemi végzettségű, egy-három év munkatapasztalattal rendelkező munkavállalóknak kínált állások száma a lakónépesség arányában (2019)	profession.hu
	Összes belföldi jövedelem ezer adózóra vetítve (2017)	NAV
	Nonprofit és civil szervezetek száma lakosságra vetítve (2017)	KSH
Információs társadalom	Regisztrált vállalkozások száma az oktatás nemzetgazdasági ágban az összes vállalkozás arányában (2017)	KSH
	Helyi egyetem(ek) által elnyert EU-s pályázati források ezer főre vetítve (2014-2017 időszak)	palyazat.gov.hu
	Gyapardó tudástőkére fordított EU-s források, ezer főre vetítve (2014-2017)	palyazat.gov.hu
	Regisztrált vállalkozások száma a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység nemzetgazdasági ágban az összes regisztrált vállalkozás arányában (2017)	KSH
	Regisztrált vállalkozások száma az információ, kommunikáció nemzetgazdasági ágban összes vállalkozás arányában (2017)	KSH
	Internet előfizetések száma ezer főre vetítve (2017)	KSH

Fontos felhívni a figyelmet módszertanunk korlátaira: a statisztikai adatgyűjtésben viszonylag kevés az olyan jellegű információ, amivel a települések területi tőkéje, sikeressége a XXI. századi, emberközpontú értelmezésnek megfelelően mérhető lenne. Azonban a puha mutatók bevonása az elemzésbe megbízhatatlanságot, az érvényesség csökkenését is jelentheti, miközben ez lehet a módszer egyik fő erénye. Szintén fontos megemlíteni, hogy az elemzés csak kvantitatív elemekre támaszkodik, így ennek eredményeit tovább árnyalhatja kvalitatív adatfelvétel, esettanulmányi feldolgozás.

A főkomponenselemzés során az egyes dimenziókat több változóval tűnt kívánatosnak megragadni, az adatredukciós módszer során azonban ezek körében egyesek különutasnak bizonyultak. Minthogy az egyes dimenziók e változók nélkül is jól magyarázhatók voltak, továbbá, a későbbi klaszterelemzés során minél kevesebb dimenzióval (változókként értelmezett főkomponensekkel) volt célszerű dolgozni, a különutas változókat kikerültek az elemzésből. A végleges változók csoportjai alapján futtatott főkomponenselemzés eredményesnek bizonyult. Az egyes változószettek változóinak megfeleltethetőségét tesztelő KMO-vizsgálat a közepes megfeleléségi kategóriába tartozó eredményeket mutatott. A változók összesített eredeti információtartalmának az egyes főkomponensek a 8.

táblázatban **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.** rögzített százalékát őrizték meg. Mindezekkel a kapott főkomponensek alkalmasnak tekinthetők arra, hogy az eredeti elképzelésnek megfeleltethető egyes gazdasági-társadalmi dimenziókat egyetlen mérőszámmal lehessen megragadni a vizsgált ötvennyolc közép- és nagyváros vonatkozásában.

8. táblázat: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának számszerűsítéséhez kapcsolódó faktoranalízis KMO értékei és az általuk megmagyarázott hányad. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)

	KMO érték	Megmagyarázott hányad
FA1	0,658	0,428
FA2	0,782	0,545
FA3	0,643	0,658
FA4	0,626	0,508

3.5.A csapágyvárosok elemzésének módszertana

A csapágyvárosoknak nevezett középvárosi városkör mélyebb elemzését indokolja, hogy a középvárosi városkör elemzése során bizonyosságot nyert e városok jelentős potenciálja a fiatal kreatív rétegek vonzására. Mindemellett Budapest régió policentriskussá tételének kiemelt szerepe hazánk többközpontú fejlődésének előmozdítása tekintetében szintén aláhúzza e szűkebb városkör melyre menőbb elemzésének fontosságát.

Az elemzés módszertana a témakörben elérhető nemzetközi vonzerőmérési, rangsorolási módszertanok feldolgozása alapján került kialakításra, melyek a 2.2.1. fejezetben, a 4. táblázatban, valamint az 1. sz. mellékletben kerültek rögzítésre. Ezek közül három lista közvetlenül a települések vonzerejét ragadja meg a célcsoport számára (3., 4., 6.), míg a további négy lista egyéb, a szakirodalom szerint a célcsoport számára fontos attribútumok (kreativitás, fenntarthatóság, „okosság”) szerint rangsorol (1., 2., 5., 7.). A nemzetközi és hazai példák alapján hat tényezőcsoport (dimenzió) vált azonosíthatóvá, melyek befolyásolják a vizsgált célcsoport számára a városok vonzerejét és lakosság-megtartó képességét: alapinfrastruktúra, szolgáltatás-gazdagság, munkahelyek és gazdaság, digitalizáció, oktatás, valamint a lakosság vonzására irányuló kommunikációs tevékenységek (kifejtésüket lásd a **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**). A települések fiatal, képzett lakosság-megtartó (és vonzó) képessége e hat dimenzió alapján került értelmezésre és azonosításra, melynek mérésére a csapágyvárosok körére kidolgozott *kreatív tudás-vonzerő index* (9. táblázat) került megalkotásra, amely azt mutatja meg, hogy városok milyen erős fiatal, képzett lakosság-megtartó potenciállal

rendelkeznek, illetve, hogy milyen fejlődési tendenciákat mutattak e téren 2010 és 2017 között. A *kreatív tudás-vonzó index*, illetve az alkalmazott dimenziók és változók a tekintetben különülnek el a megismert nemzetközi és hazai példáktól, hogy kifejezetten a fiatal, képzett lakosok igényeire koncentráljanak, és a nemzetközi rangsorokkal szemben ezen értékelés minden magyar városra elkészíthető.

9. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzó potenciálját mérni hivatott kreatív tudás-vonzó index dimenziói és azok forrásai. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Dimenzió leírás	Dimenzió forrása ³
„Alapinfrastruktúra”	Lakhatás	A fiatal népesség megtartása szempontjából kiemelten fontos, hogy rendelkezésre állnak-e jó minőségű, megfizethető lakások. A városok sikerességét szolgálja továbbá, ha aktív lakáspolitikával orientálják a helyi lakás piac alakulását.	3., 4., 6., 7.
	Épületek, terek, városi környezet	A fiatalok olyan városban élnek szívesen, ahol jól érzik magukat, melyhez elengedhetetlen a jó minőségű, vonzó városi környezet, a biztonságos, jól karbantartott közterek, városi zöldfelületek.	4., 5., 6.
	Mobilitás	A mobilitás szempontjából egyaránt fontosak a városon belüli és a városon kívülre irányuló közlekedés feltételei. Az utóbbi esetben számos magasabb képzettséget igénylő munkahely megköveteli a rendszeres utazást országhatárokon belül és akár túl is, melyhez jó minőségű közúti és vasúti kapcsolatok szükségesek. Az előbbi esetben pedig a városon belüli hatékony célélérés (munkahely, otthon, szolgáltatások) és a fenntartható közlekedési formák szerepe emelendő ki.	2., 3., 4., 5., 6., 7.
„Szolgáltatásgazdagság”	Minőségi (köz-) szolgáltatások	A magas minőségű, versenyképes képzést biztosító intézményrendszer alapkövetelmény a fiatal népesség megtartása érdekében, csakúgy, mint a helyben fellelhető széles választékot biztosító bevásárlási lehetőségek.	5., 6.
	Rekreáció	A fiatal szakemberek azokat a városokat részesítik előnyben, amelyek gazdag rekreációs kínálattal, közösségi helyek széles választékával rendelkeznek (például: kávézók, éttermek, közterek, sportlétesítmények, kulturális intézmények), mely segít megteremteni számukra a munka- és magánélet egyensúlyát.	2., 3., 4., 6.

³ (Alkalmazott ranglisták 4. táblázatban szereplő sorszáma)

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Dimenzió leírás	Dimenzió forrása ³
„Munkahelyek, gazdaság”	Vonzó, minőségi munkahelyek	A tehetséges, képzett szakemberek a versenyképes jövedelem mellett fontosnak tartják a munkahely minőségét és a helyben fellelhető, széles munkahelyválasztékot.	1., 2., 3., 4., 5., 6., 7.
	Ösztönző vállalkozói környezet	Fontos, hogy egy városban mennyire kedvező a környezet a vállalkozások indításához, igényelhető-e ilyen jellegű támogatás, segítség – például adókedvezmények, inkubátorházak – amelyek kedvező körülményeket biztosítanak vállalkozások indításához és növekedéséhez.	1., 2., 3., 4., 5., 6., 7.
	Szakmai és társadalmi közösségek	A fiatal, szakképzett munkaerő hosszú távú megtartását segítheti elő, ha a városban létrejönnek olyan szakmai és civil közösségek, melyek támogatják ezen szakemberek gyors beilleszkedését, helyi hálózatuk megteremtését.	1., 2., 3., 4., 5., 6., 7.
„Digitalizáció”	Digitális készségek az oktatás középpontjában	A technológia rohamos fejlődése, a digitalizáció és ezek által a digitális gazdaság bővülése új követelményeket támaszt a munkaerővel szemben, így a digitális készségek és ismeretek átadásának be kell épülnie az oktatás rendszerébe is.	6.
	Digitális feltételek	A magas színvonalú digitális környezet a lakosság valamennyi rétege, de különösen a fiatalabb korosztály számára kritikus fontosságú, így a lakosság megtartásához elengedhetetlen a jó minőségű digitális infrastruktúra megléte a településeken.	6., 7.
	Inspiráló digitális közeg	A városban a fiatalok megtartása és vonzása érdekében szükséges egy olyan inspiráló közeg létrehozása, mely nemcsak a digitális fogyasztást ösztönzi, hanem a digitális alkotó tevékenységeket is.	6.
„Oktatás”	Tanárképzés és továbbképzés	A digitális gazdaság támasztotta új kihívásokra való felkészülés tekintetében fontos a tanárképzés ilyen irányú megújítása, a már gyakorló pedagógusok továbbképzése.	6.
	Minőségi karrierorientáció	A versenyképes és a munkaerőpiaci folyamatokra reagáló munkaerő-kínálat megteremtéséhez szükséges a kereslet és kínálat tudatos, proaktív összehangolása, ennek támogatásához a keretrendszer kialakítása.	6.
„Vonzás”	A letelepedés segítése	Fontos lehet, hogy a városba érkező, a munka világába belépő fiatal szakemberek valós segítséget kapjanak letelepedésükhöz, beilleszkedésükhöz, főként a megfelelő lakhatási lehetőségek felkutatása tekintetében.	6.

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Dimenzió leírás	Dimenzió forrása ³
	Marketing	A város egyedi adottságainak koordinált, hagyományos és innovatív csatornákat ötvöző kommunikációja segítségével a célcsoport jól elérhetővé, megszólíthatóvá válik.	6.
	Világos, egyedi „ajánlat”	Fontos, hogy a város képes legyen megfogalmazni egy világos ajánlatot arról, milyen egyedi adottságai vannak, mit tud kínálni az oda érkezők számára.	6.

A csapágyvárosok fiatal, képzett lakosságvonzó és -megtartó potenciáljának idősoros elemzésére létrehozásra került a *kreatív tudás-vonzó változásindikátor* – a *kreatív tudás-vonzó index* egyszerűsített változata, mely csak statisztikai adatokra támaszkodó, fajlagos mutatókat tartalmaz. A vizsgálatba bevont dimenziók és mutatók körét a 2. sz. melléklet rögzíti.

Kiszámítása: $z_i = \frac{x_i}{x_{max}} \cdot 100$ – ahol x_i az adott városhoz, az adott indikátorhoz tartozó érték, x_{max} az adott indikátor tekintetében elért legmagasabb érték a vizsgált városok között. Az egyes dimenziók értékei a dimenzióhoz tartozó változók Z_i értékeinek mediánját véve kerültek kiszámításra, az összes dimenziót tömörítő *kreatív tudás-vonzó változásindikátor* pedig az egyes dimenziókban elért eredményeik mediánját véve.

Annak kimutatására, hogy a csapágyvárosok jelenleg milyen fiatal, képzett lakosság-megtartó potenciállal rendelkeznek, a *kreatív tudás-vonzó állapotindikátora (KTVÁ_i)* szolgál, ami a *kreatív tudás-vonzó index* dimenzióira támaszkodik és két (felszereltség, attraktivitás) alindexet tartalmaz (10. táblázat). A *felszereltség alindex (A_{if})* a különböző szolgáltatások és infrastrukturális feltételek meglétét, minőségét eldöntendő (igen=1, nem=0) kérdésekkel méri (*dummy változók*). Esetében a különböző dimenziókban szerzett „pontszámok” összeadódnak, összegük a legmagasabb pontszámmal rendelkező városéhoz viszonyítandó. Az *attraktivitás alindex (A_{ia})* (2. melléklet) statisztikai és Big Data-jellegű adatokra alapuló, fajlagos mutatókkal méri a város egyes attribútumainak vonzóságát, s kiszámítási módja megegyezik a *kreatív tudás-vonzó változásindikátoréval*. A *kreatív tudás-vonzó állapotindikátora* e két alindexből a következőképpen tevődik össze: $KTVÁ_i = A_{if} \cdot 0,3 + A_{ia} \cdot 0,7$.

10. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzó potenciálját mérni hivatott kreatív tudás-vonzó index felépítése. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

Kreatív tudás-vonzó index		
Kreatív tudás-vonzó állapotindikátor		Kreatív tudás-vonzó változásindikátor
Attraktivitás alindex	Felszereltség alindex	

A *kreatív tudás-vonzó index*, illetve az alkalmazott dimenziók és változók fontos és újszerű vonása a Big Data-jellegű adatforrások alkalmazása. Azonban fontos felhívni a figyelmet

módszertan korlátaira: mivel a *kreatívtudás-vonzerő index* az adatsorok maximumértékeihez történő viszonyítással állt elő, ezért relatív sorrend adható meg vele, tehát a vizsgált városok csak egymással hasonlíthatók össze e módszer segítségével, a Budapesttel vagy a külföldi városokkal történő összevetést nem teszi lehetővé. A puha mutatók bevonása az elemzésbe megbízhatatlanságot, az érvényesség csökkenését is jelentheti, miközben ez lehet a módszer egyik fő erénye. E kockázat és a módszertan szubjektívitasának csökkentése érdekében öt statisztikussal került lebonyolításra konzultáció, valamint a módszertani szakirodalom szerinti elvek kerültek alkalmazásra (Saisana & Tarantola 2002; Freudenberg, 2003; Nardo et al., 2005). A módszertan csak kvantitatív elemekre támaszkodik. Ennek eredményeit tovább árnyalhatja kvalitatív adatfelvétel, esettanulmányok feldolgozása.

A *kreatívtudás-vonzerő index* alkalmazása mellett kiegészítő módszertanként tervdokumentum-elemzés került elvégzésre. Ennek keretében áttekintésre kerültek a csapágyvárosok koncepcióját érintő országos szintű tervdokumentumok, illetve a hét vizsgált település aktuális integrált településfejlesztési stratégiája, településfejlesztési koncepciója, valamint az ifjúságpolitikai és kulturális koncepciók, amennyiben ilyennel rendelkezett a település.

3.6.A budapesti metropolisztérség alközponthálózatának elemzésének módszertana

A fővárosi metropolisztérség agglomerációs alközpontjainak meghatározására szolgáló modellalkotás folyamata során az ennek mérésére szolgáló index összeállításának alapját a szakirodalomban azonosított központi funkciók dimenzióinak integrálása adta, azonban bizonyos mutatók elemzésbe való bevonása elmaradt az adatok elérhetőségével kapcsolatos problémák, illetve a mutatók értékeinek magas korrelációja miatt.

A metropolisztérség értelmezése a dolgozatban eltér a KSH által lehatárolt agglomerációs településköről, a fogalom definiálása során a fővároshoz vonzó tágabb körzet került lehatárolásra, mintegy 203 településsel (ld. 3. sz. melléklet), melyek közül számos olyan akad, amely komoly növekedési lehetőségekkel bír a területigényes szektorokban (feldolgozóipar, a könnyűipar és a logisztika, rekreációs szolgáltatások), míg a térség többi kis- és középvárosa a specializálódás útját járja, kialakítva sajátos termelési profilját az IT, a kereskedelem, a K+F vagy a kulturális szolgáltatások területén.

A feltárt központi funkciókhoz kapcsolódó indikátorok és dimenziók bázisán a 11. táblázatban rögzített modell került megalkotásra.

11. táblázat: A budapesti metropolisztérség kreatív humántőke vonzerő potenciáljának bázisán létrejövő alközpontok meghatározásához javasolt modell. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Kocsis-Varga (2023) nem publikált kézirat

Nagydimenzió	Aldimenzió	Indikátor	Indikátor forrása	
Központképző gazdasági tevékenységek és magasabb szintű szolgáltatások	Munkahely és munkaerő-koncentráció	Bruttó hozzáadott érték (TAO bevallásból számított; magyar számviteli szabályok szerint adózók) az SZJA adófizetők arányában (2015)	NAV	
		SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (1000 Ft) az SZJA adófizetők arányában (2021)	NAV	
		1000 főre jutó meghirdetett állások száma (2023)	profession.hu	
		A helyben foglalkoztatottak aránya, 1000 főre vetítve (2011)	KSH	
		Regisztrált kis- és középvállalkozások száma, 1000 főre vetítve (2021)	KSH	
	Kereskedelem	Bevásárlóközpontok és hipermarketek száma a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2021)	KSH	
	Oktatás	Felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma (képzési hely szerint) a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2021)	KSH	
		Eredményes érettségi vizsgát tett tanulók száma a nappali oktatásban a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2021)	KSH	
		1000 lakosra jutó középfokú oktatási intézmények száma (2021)	KSH	
		1000 lakosra jutó HVG 100-as toplistás középiskolák száma (2020)	HVG	
		Alternatív tanrendű iskolák száma, 1000 főre vetítve (2023)	forbes.hu	
	Egészségügy	Összes működő kórházi ágyak száma a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2021)	KSH	
		Magántulajdonú fogorvosi praxisok száma, 1000 főre vetítve (2023)	Google Maps	
		Magántulajdonú bőrgyógyászati praxisok száma, 1000 főre vetítve (2023)	Google Maps	
	Központiságot indikáló és erősítő "puha" funkciók	Vendéglátás, rekreáció	Regisztrált vállalkozások száma a szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2021)	KSH
			Regisztrált vállalkozások száma a művészet, szórakoztatás, szabadidő nemzetgazdasági ágban a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2021)	KSH

Nagydimenzió	Aldimenzió	Indikátor	Indikátor forrása
		Google-ön 4,5 felett értékelt kávézók száma a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2023)	Google Maps
		Google-ön 4,5 felett értékelt éttermek száma a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2023)	Google Maps
	Kultúra	Kulturális rendezvények résztvevőszáma a lakónépesség arányában, 1000 főre vetítve (2021)	KSH
	Sport	Játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek száma, 1000 főre vetítve (2021)	KSH
	Lakófunkció	"Újépítésű" (2017-2021) lakások aránya a lakásállományból	KSH

Az index kiszámításának módja a következőképp írható le:

$z_i = \frac{x_i}{x_{max}} \cdot 100$ - ahol x_i az adott városhoz, az adott indikátorhoz tartozó érték, x_{max} az adott indikátor tekintetében elért legmagasabb érték a vizsgált városok között. Az egyes aldimenziók értékei a hozzájuk tartozó változók Z_i értékeinek átlagát véve kerültek kiszámításra, az ezeket tömörítő nagydimenziók értékei az egyes aldimenziókban elért eredmények súlyozott átlagaként. Az aldimenziók súlyai a nagydimenziókban a bennük alkalmazott indikátorok száma alapján kerültek meghatározásra.

Ezután az alközponttípusok elkülönítésére és a vizsgált települések alközponti hierarchiában elfoglalt helyének megállapítására hierarchikus klaszterelemzési eljárás (négyzetes euklédesszi távolságokon alapuló between-groups linkage módszer) került alkalmazásra melynek kiválasztását az elemzés induktív módszertana indokolja. A vizsgálat során először a központképző, majd a központiságot indikáló dimenziók alapján került megalkotásra kilenc-kilenc csoport, majd ezek kombinációiból szakértői csoportosítás alapján lett lehatárolva az öt végső településtípus, szem előtt tartva, hogy az egyes településtípusok megfelelő módon elkülöníthetők, mindemellett jól interpretálhatók legyenek.

A két nagydimenzió szerint szétválasztott előzetes elemzést indokolta, hogy a központok meghatározása során a központképző funkciókat kell elsődlegesnek tekinteni – ezek hiányában a központiságot erősítő funkciók jelenléte nem elégséges feltétel egy centrumtértség kialakulásához.

A modell érvényességének tesztelése ezt követően két addicionális elem bevonásával történt: Spearman-féle korreláció segítségével került vizsgálatra, hogy az azonosított központtípusok

leképeződnek-e az ezek esetében tapasztalható ingázás, ill. az ingatlanárak tekintetében. Az előbbihez a KSH Népszámlálási adatai közt rendelkezésre álló naponta bejáró és a más településre dolgozni járó foglalkoztatottak számának hányadosa, az utóbbihoz az ingatlanet.hu weboldalon található ingatlanstatisztikák közül a m²-re vonatkozó statisztikákon belül az átlag m² ár került felhasználásra az elemzéshez.

4. EMPIRIKUS EREDMÉNYEK

A kutatás fókuszja a versenyképesség, a lakóhelyválasztási preferenciák és a policentrikus fejlődés kapcsolatrendszerének feltárása, melyre alapozva kutatásom fő célkitűzése feltárni, hogy a hazai középvárosokban milyen potenciál rejlik a fiatal kreatív rétegek vonzására. A dolgozat fő kérdése, hogy a fiatal kreatívok lakóhelyválasztási preferenciái, mint a keresleti oldal, és a települési vonzerő, mint a kínálat mennyiben tud hozzájárulni hazánk policentrikus fejlődéséhez, ezáltal a területi versenyképességhez. Ezen tényezők metszetének feltárása érdekében a következő fejezetekben bemutatásra kerülnek a szakirodalomelemzés során kirajzolódott és a saját kvalitatív kutatás segítségével validált lakóhelyválasztási - keresleti - tényezők, és az ezek bázisán kikristályosodott kínálat oldali komponensek, területi mintázatok.

4.1. Lakóhelyválasztási preferenciák dinamikája – a fiatal kreatív osztály által támasztott keresleti oldal és annak változása

A kutatás 2019-es szakasza során feltárásra került a magasan képzett fiatalok percepciója a vidéki településekről, szembeállítva a Budapestről való vélekedésükkel. A vidékkel, és kiváltképp szülőtelepülésükkel kapcsolatos asszociációknál (lásd 4. ábra) a leggyakrabban említett fogalom az elvándorlás volt, ami jól mutatja a vidéket érintő, talán legjelentősebb kihívást. Emellett elmondható, hogy a résztvevők közül sokan említették a vidékben rejlő potenciál kihasználásának hiányát, mint legnagyobb veszteséget (pl. „lehetőségeihez képest nagyon gyenge”, „kihasználatlan lehetőségek”). A negatív fogalmak közül kiemelendő még a szegénység, valamint az alkoholizmus, mint gyakran említett kihívások. Ezzel szemben már a 2019-es kutatásban számos pozitívum is említésre került, amelyek a 2021-es kutatásban jelentősen felértékelődtek. Ilyenek voltak például a természeti környezet, a nyugodt, lassú vidéki élet, a család, és a helyi közösség fontossága és összetartó ereje. A helyi közösség erejére így utalt egy résztvevő: *“ha Pesten nem jön öt percig a busz, akkor már ideges vagyok, ott egy óráig nem jön, és ha lekéstem, akkor hazamegyek a Mamához, és megeszem egy kókuszcockát”*.

4. ábra: "Mi az első három szó, ami eszedbe jut a vidékről?" - szófelhő a fókuszcsoporthoz tartozó résztvevők válaszaiból. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)

A megkérdezett fiatalok percepciójában is egyértelműen kirajzolódott, hogy nem lehet általánosságban a magyar vidék állapotát megfogalmazni, hiszen a közbeszédben is evidencia a Nyugat- és Kelet-Magyarország közötti törésvonal. A vidéki városok tekintetében elmondható, hogy hiányoznak a közepes méretű, regionális központi funkciót betöltő városok, leszámítva néhány, a nyugati országrészben elhelyezkedő 100 ezer fő feletti települést. A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések rávilágítottak arra, hogy a fiatalok számára sem a kisebb települések, sem a regionális központok esetében nem meghatározó a helyhez kötődés, nehezen tudtak egyedülálló városi karakterisztikákat azonosítani.

A magasan képzett fiatalok lakóhelyválasztási preferenciáit vizsgálva ezután, a 2019-es fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat eredményeként négy fő tényezőcsoport rajzolódott ki, amely a (1) város alapfelszereltségét, (2) szolgáltatásokban való gazdagságát, (3) a helyi gazdasági életet, valamint (4) a lakosság és városhasználók szubjektív jólétét és a város hangulatát foglalja magába (lásd 12. táblázat).

Az első tényezőcsoport tekintetében a fókuszcsoporthoz tartozó résztvevői a természeti és épített környezettel, valamint a közlekedéssel kapcsolatos feltételeket említették. Míg a természeti és épített értékek tekintetében egyértelműen a vidék előbbrevalóságát hangsúlyozták annak csendessége, nyugodt hangulata, emberléptékűsége és a természet szépségeinek közelsége miatt, szembeállítva mindezt a fővárosi zsúfoltsággal és az utcahigiéncia hiányával, addig a közlekedés megítélése – a sokat emlegetett belvárosi dugók ellenére is – Budapesten bizonyult kedvezőbbnek a tömegközlekedési lehetőségek, illetve ezek igénybevételenek relatíve alacsony költsége miatt. Külföldi tapasztalatok alapján a minőségi közterek, a város kompaktsága,

továbbá az alternatív közlekedési lehetőségek (kerékpározhatóság, sétálhatóság) fontossága is markánsan megjelenő motívum volt.

A második tényezőcsoport a szolgáltatási és infrastrukturális feltételeket, valamint a város kulturális, szociális életét tömörítette. Itt dominánsan olyan – elsősorban a fővárosban jellemző – attribútumok jelentek meg pozitívumként, mint a pezsgő multikulturális környezet, a magaskultúra fellelhetősége, továbbá a megfizethető és színvonalas termékek, szolgáltatások széles választéka. A szolgáltatások elérhetőségének fontosságát így emelte ki egy résztvevő: „hajnali kettőkor el lehet menni bevásárolni, értem, hogy ez kellemetlen rengeteg embernek, de amíg van, addig nagyon kényelmes, nekem ez pozitív”. Erőteljesen kirajzolódott továbbá a minőségi alap-, közép- és felsőoktatási intézmények iránti igény, amely többé-kevésbé ellentmond a fókuszcsoportokban résztvevők életkori sajátosságaiból következő igényeknek. Fontos elemként jelent meg emellett a megfizethető lakhatás iránti vágy, amelyet a résztvevők egyértelmű jelzései alapján nem lehetséges kielégíteni a fővárosban.

A harmadik tényezőcsoportot a fellelhető munkahelyek mennyiségével és minőségével kapcsolatos preferenciák alkották, ahol a munka- és karrierlehetőségek széles választéka, az elérhető magas fizetés, a megfelelő munka- és környezet és munkakörülmények, továbbá a távmunka, illetve a home office lehetősége domborodott ki, mint leginkább meghatározó lakóhelyválasztási tényezők. A tényezőcsoportot nézve a fókuszcsoportokon elhangzottak alapján a vidék egyértelműen verseny képtelennek bizonyult 2019-ben a fővárossal szemben alacsonyabb fizetéseiével, szűkebb, az intenzív munkatapasztalat-szerzéshez elégtelen munkaerőpiaci lehetőségeivel és kevésbé kedvező munkakörülményeivel. Ahogy egy Budapesten élő nő fogalmazta meg: „nem imponál, hogy egy helyen dolgozzak egész életemben”. Érdekes megemlíteni, hogy 2019-ben, még a pandémia előtt egy Budapesten élő férfi részéről pontosan az az igény hangzott el, ami a COVID-19 hatására meg is valósult a távmunka tekintetében: „jó lenne... heti két napot home office-olni, a többi nap bent lenni az irodában”. A Budapesten rendelkezésre álló munkahelyek minőségével kapcsolatban az alábbiakat nyilatkozta egy a fővárosban élő férfi résztvevő: „a lehetőségek nagyobbak Budapesten, de ez, hogy könnyen lehet váltani, nem is ragaszkodsz a cégedhez, kollégáidhoz, elveszi az érzést, hogy identitásod legyen – sokkal több a lehetőség, de nem kötödsz úgy emberekhez, munkahelyekhez”.

Végezetül a negyedik tényezőcsoportba sorolható a tolerancia és nyitottság, a biztonság, továbbá a közösség és helyi identitás tárgyköre. Míg a szociális háló tekintetében a barátok, család helyben való fellelhetősége, a hagyományőrzés, az otthonosság érzése, valamint a helyi

hősök, helyi jó példaértékű személyek fontossága a vidék, mint ideális letelepedési célpont pozitívumaira hívta fel a figyelmet, a tolerancia dimenziójában kirajzolódó, demográfiai szempontból színes, intellektuálisan pezsgő, nemzetközi környezetet leíró komponensek inkább a fővárosi lakhatás preferenciáját támasztották alá. A biztonság faktorát tekintve elmondható, hogy míg az anyagi és létbiztonság a helyi gazdasági stabilitás miatt inkább nagyvárosi, budapesti lakóhelyválasztási tényező, addig a közbiztonság alapvetően inkább a vidéki léttel társítható. A fókuszcsoportok 2019-es eredményei alapján mindezek mellett kiemelendő, hogy a tényezőcsoportok többsége a fókuszcsoportos diskurzusok során megközelítőleg egyenlő súllyal esett latba.

12. táblázat: A 2019-es fókuszcsoporthoz során kirajzolódó lakóhelyválasztási preferenciák a fókuszcsoporthoz tagjai körében. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)

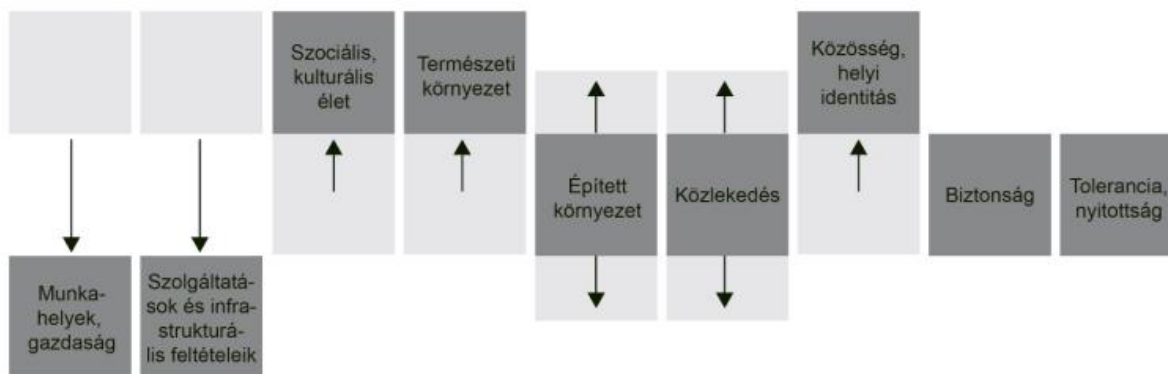
Gazdasági élet	Szolgáltatásgazdagság	Alapfelszereltség	Szubjektív jólét, hangulat
Munkahelyek, gazdaság	Szolgáltatások és infrastrukturális feltételeik	Természeti környezet	Közösség, helyi identitás:
– munka és karrierlehetőségek széles választéka	– megfizethető, színvonalas termékek, szolgáltatások széles választéka	– természeti szépségek	– barátok, család helyben való fellelhetősége
– fizetés nagysága	– színvonalas oktatás, nagy választékkal	– egészséges környezet, jó levegő és vízminőség	– hagyományörzés
– megfelelő munkakörnyezet, munkakörülmények	– megfizethető ingatlanok		– otthonosság érzése
– távmunka, home office lehetősége	– azonnaliság, non-stop működés		– helyi hősök, helyi jó példa értékű személyek fontossága
	– minőségi infrastruktúra		
	Szociális, kulturális élet	Épített környezet	Biztonság
	– jelentős kínálat színvonalas kulturális programokból	– tiszta, rendezett utcák	– közbiztonság
		– minőségi közterek	– anyagi- és létbiztonság
		– kompaktság	
		– emberi lépték	
		Közlekedés	Tolerancia, nyitottság
		– minőségi tömegközlekedés	– szabad gondolkodás, tájékozott, felvilágosult emberek
		– alacsony ingázási idő	– intellektuális környezet
		– kompakt közlekedési rendszer, intermodalitás	– multikulturális, nemzetközi környezet
		– sétálhatóság, kerékpározhatóság	– demográfiai sokszínűség, sok fiatal jelenléte
			– pezsgés

A preferenciák változását tekintve a 2021-ben lekérdezett fókuszcsoporthoz alapján az látható, hogy a 2019-ben azonosított tényezők prioritási sorrendjét jelentősen megváltoztatta a COVID-19, illetve a követett kutatási résztvevők élethelyzetének változása (lakóhely, munkahely, tanulmányi státusz, családi állapot) (5. ábra). A pandémia hatására minden résztvevő elmondása alapján egyértelműen felértékelődött a természeti környezet: a munka és magánélet közötti egyensúlyt biztosító szerepe, stresszoldó funkciója és egyéb, testi és mentális egészségre gyakorolt pozitív hatásai miatt – „Nekem most pozitív lett a covid alatt: ahogy meg lett tiltva, hogy kimenjenek, mindenki ki akart menni, nagy tömegek voltak a természeti csodáknál.”

Felértékelődött továbbá a közösség és a család szerepe – több résztvevő jelezte, hogy fontosabbá vált a szociális háló a lakóhelyválasztása szempontjából. Egy nő résztvevő elmondása szerint: „Most azt érzem, hogy trendi lett önismerettel foglalkozni.” Hasonlóan, egy Budapesten élő férfi emelte ki a kapcsolatok fontosságát: „Szeretnék tudatosan több hangsúlyt fektetni a kapcsolatokra. Elhatároztam, hogy sokat fogok 2021-ben barátokkal találkozni.”

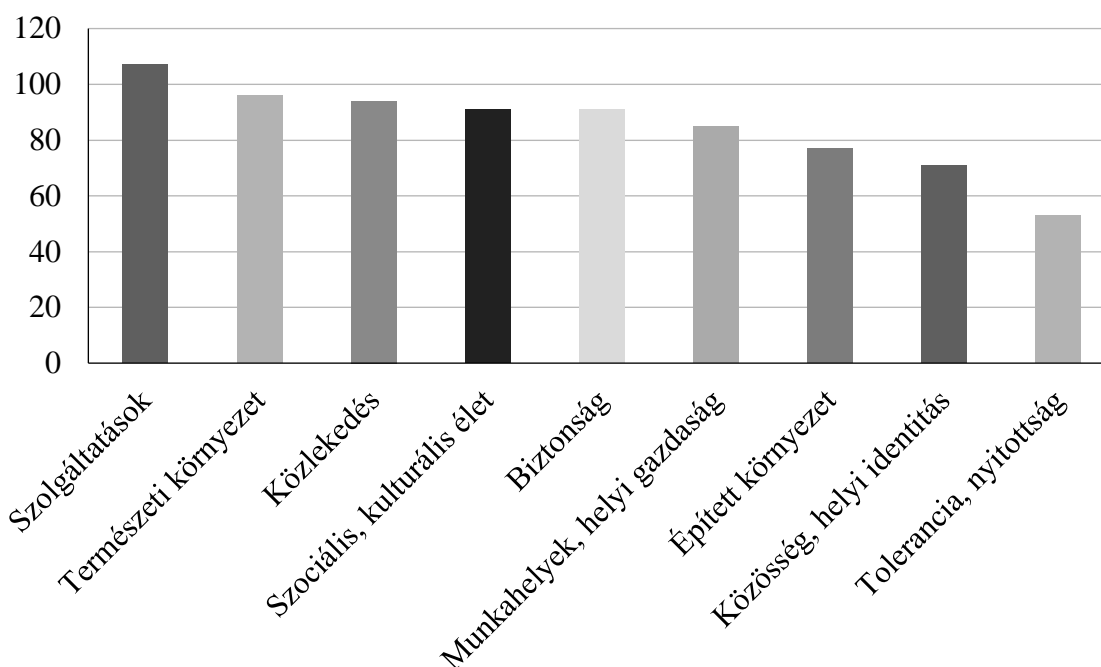
Mindezzel párhuzamosan csökkent a munkahely minőségének és a szolgáltatások elérhetőségének fontossága. Az előbbit indokolhatja, hogy a COVID-19 időszakában a résztvevők elmondása alapján a karriertervek helyett előtérbe kerültek a szociális kapcsolatok. Az utóbbi oka pedig a digitalizáció, az online szolgáltatások és vásárlási lehetőségek térnyerése, valamint ezek igénybevételének otthonra korlátozódása lehet.

Az épített környezet és a közlekedés területén megoszlanak az eredmények: míg azok számára, akik a lezárások idejére és ezt követően is a nagyvárosban maradtak, felértékelődött a közlekedési elérhetőség; azok számára, akik vidékre költöztek, csökkent a közlekedés fontossága a távmunka térnyerésével, és ennek folyományaként az ingázási hajlandóság növekedésével. Ugyanígy az épített környezet fontossága a nagyvárosban maradók számára megnőtt, hiszen napjaik legnagyobb részét otthonukban kellett töltsék, így annak kényelme, minősége alapvetően befolyásolta életminőségüket; míg a vidékre költözők jelentősen nagyobb, nyitott, kertes élettereket is élvezhettek ez időszak alatt, így a lakás nagysága és egyéb fizikai attribútumai számukra kevésbé voltak meghatározók.

5. ábra: A fiatal, kreatív osztály tagjainak lakóhelyválasztási preferencia módosulása, átstrukturálódása 2019-2021 között a kvalitatív elemzésbe bevont 23 kreatív fiatal válasza alapján. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)

Mindezek ellenére a leginkább fontos lakóhelyválasztási szempont 2021-ben még mindig az elérhető szolgáltatások köre, melyet a természeti környezet és a közlekedés követ; míg a résztvevők rangsorolása alapján a legkevésbé fontos a tolerancia, a helyi közösség és az épített környezet (6. ábra).

6. ábra: Lakóhelyválasztási preferenciák prioritási sorrendje pontozás alapján, a megkérdezett 23 fiatal fókuszcsoporthoz tartozó résztvevő szerint, 2021-ben. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Teveli-Horváth & Varga (2023)

Megvizsgálva ezután a magasan képzett fiatalok jövőre vonatkozó terveit lakóhelyválasztási szempontból láthatóvá vált, hogy a 2019-es fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések során a megkérdezettek számos olyan kilépési pontot azonosítottak, ahol az általános vidéki életpálya

szerint a fiatalok elhagyják szülőtelepülésüket. Ilyen pontok például, amikor a gimnáziumi vagy egyetemi tanulmányokért hagyják el településüket, vagy később, amikor szakmailag és pénzügyileg kielégítő munkahelyek hiányában választják a fővárosi vagy a külföldi boldogulást. Így elmondható, hogy a hagyományos vonzó tényezők közül a színvonalas oktatás, a magas hozzáadott értékű munkalehetőségek és a kielégítő infrastruktúra emelhetők ki.

A hagyományos vonzó tényezők mellett azonban minden alkalommal felvetődtek puha tényezőkként megnevezhető elemek is, mint például a helyi közélet transzparenciája, illetve a helyi párbeszéd és bevonás megléte. A résztvevők elmondása szerint elengedhetetlen, hogy a helyi politikai-gazdasági döntéshozók hosszú távú stratégiákban tudjanak gondolkodni, és vonják be a tervezésbe a még helyben lévő érdekcsoportokat, köztük a fiatalokat. Elmondásuk szerint kiemelten kellene kezelni a meglévő civil, kisvállalkozói kezdeményezéseket (pl. mozi, közösségi iroda), ahogy egy résztvevő megfogalmazta: „ha már van egy ötlet, legalább ne nyomd el”.

A COVID-19 alatt lakóhelyet váltó résztvevők – a rangsorral ellentmondásos módon – döntő többségükben az alapvetően kevésbé sűrűn lakott városi, ill. vidéki területek irányába vándoroltak, ahol a szolgáltatás-ellátottság és a közlekedési kapcsolatok megfelelő színvonala megkérdőjelezhető – mindez arra utalhat, hogy bár attitűdjeiket még nem írta felül a pandémiás tapasztalat, cselekedeteikben már komoly lenyomata van. Mindemellett elmondható, hogy amely résztvevő esetében a 2019-es vizsgálat alkalmával is megvolt a komoly vágy a költözésre, és ez 2021-re életciklus-változással is párosult, ott a COVID-19 migrációs katalizátor szerepet töltött be – a résztvevők szavai alapján meggyorsította, megkönnyítette a migrációs döntést. Azokban az esetekben azonban, ahol a résztvevő csak fontolgatta a vándorlást, és a vágy nem párosult életciklusváltással, vagy a résztvevő egyéb körülményeinek megváltozásával (pl. munkahelyváltás, fizikai vagy mentálhigiénés állapot megváltozása), ott a pandémia a költözésben nem játszott szerepet.

A hosszú távú letelepedési tervek tekintetében 2021-ben a megkérdezettek számára a biztonságra törekvés vágya volt a leginkább markánsan jelenlevő motívum a beszélgetések során, ezt illusztrálja a következő idézet, amelyet egy jelenleg Budapesten élő férfi résztvevő fogalmazott meg: „Pesten albérletből albérletbe, koliból-koliba sokat költöztem – ha lesz családom, egyszer akarok elköltözni, de akkor nagyon. És ott is maradni.” A hosszú távú budapesti vagy agglomerációs terveket sokak esetében felváltották a vidékre költözéssel kapcsolatos elképzelések. A home office általánossá válása sok fiatal számára lehetővé tette, hogy vidéki lakóhelyéről dolgozzon, így a megfelelő minőségű munkahelyek elérhetősége,

mint szempont indifferenssé vált. Ahogy egy kistelepülésre kiköltöző férfi résztvevő fogalmazta meg: „A városhoz köthető terveket elengedtem – mert sérülékeny dolgok, kérdéses, hogy mennyire stabilak –: fontosabbnak érzem, hogy amivel foglalkozom, stabil legyen, és nem olyan, ami könnyen lenullázódhat.” Mindezzel összhangban a megkérdezettek a lakhatásban hosszú távon egyértelműen a magántulajdont részesítik előnyben, továbbá mindenki számára fontos volt a zöld környezet – a legtöbben a családi házas konstrukciót preferálták. A budapesti saját lakással rendelkezők közt alapvetően a budapesti és agglomerációs preferált letelepedési helyszínek voltak dominánsak; míg a COVID-19 alatt vidékre költöztek új otthonuk iránt mutattak erősödő elköteleződést. A budapesti albérlettel rendelkezők közt megközelítőleg egyenlő arányban találhattunk Budapesttel és agglomerációjával, ill. vidékkel kapcsolatos terveket. Mindez a saját tulajdon „röghöz kötő” erejére mutat rá. A külföldre való költözést mint lehetőséget csak néhányan említették – azt is inkább, mint egy bizonytalan, de reményt keltő lehetőséget: „A párom édesapjáiék külföldön élnek. Minden beszélgetésen elhangzik, hogy menjünk ki. Mindig itt van a reményszál, hogy maradjunk... Nem tudom.”

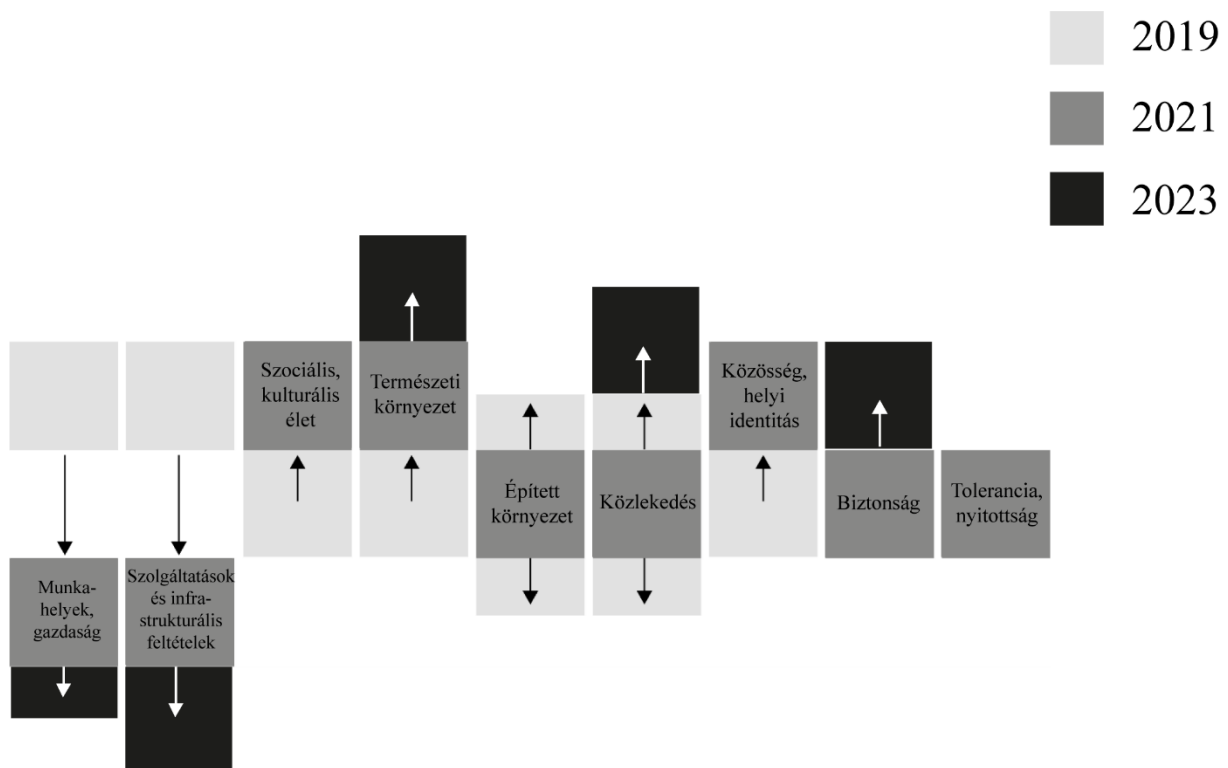
A kutatás harmadik szakaszára a lakóhelyválasztási preferenciák az alábbiak szerint módosultak.

2023-ban is jellemző volt az életciklusváltással járó költözés (főleg gyermekszületés miatt), illetve a költözés tervezése, általában vagy vidékre a gyökerekhez, valamelyik budapesti kertvárosias kerületbe, vagy az agglomerációba. A résztvevők esetében a korábbi lakóhelyükön maradáshoz egy már megtörtént költözés, illetve a későbbi külföldre, vagy az agglomerációba való költözés tervezése indokolta.

Látható tehát, hogy míg 2019-ben a nagyobb hozzáadott értékű munkahelyek budapesti belvárosi térbeli koncentrációja a kreatív fiatalokat e területekre vonzotta, mivel a tacit tudásátadás személyes kapcsolattartást igényelt, melyet e réteg még olyan áldozatokkal szemben is felvállalt, mint a magasabb ingatlanárak vagy a zöld környezet hiánya. 2021-re azonban – egyéb tényezők mellett – a COVID-19 az urbanizáció negatív hatásainak megnyilvánulását (pl. a vírus intenzívebb terjedése, a sűrűbb beépítéssel együtt járó zöldterületek hiánya vagy a biztonság hiányának érzése) szembetűnőbbé tette, mellyel párhuzamosan a pandémiás helyzet következtében a sűrű városszövetre jellemző szolgáltatások elérhetősége korlátozottá vált, ami csökkentette a sűrű beépítésű területek vonzóságát a fiatal kreatívok számára. 2023-ban viszont érezhetővé vált az e területek nyújtotta előnyök kiaknázása iránti vágy részleges növekedése, amihez egy paradox helyzet társult: a kreatív fiatal egyének körében a várossűrűségből fakadó előnyök (például közlekedés, szolgáltatások,

fogyasztáshoz kötődő tényezők stb.) kiaknázása iránti vágy nőtt, de csökkent a lakhatáshoz kapcsolódó sűrűség elfogadási hajlandósága, a sűrűséggel járó externáliákat a belvárostól eltávolodva, kertvárosias, szuburbán területekre települve próbálva enyhíteni.

A 2023-ban végzett fókuszcsoporthoz feltárták, hogy a biztonság, a természeti környezet és a közlekedés azok az értékek, amelyek fontosabbá váltak, különösen a gyermeket vállalók számára (7. ábra). A gyerekek érdekei kerültek előtérbe: a legtöbbször említett értéként a biztonságos közösségi terek, magas minőségi szintet képviselő óvoda és általános iskola, a biztonságos és tiszta tömegközlekedés és a támogató helyi közösség jelent meg. Ahogy az egyik résztvevő elmondta: „Az épített környezetről alkotott felfogásom is megváltozott: nemrég észre sem vettem, hogy a Boráros tér tele van kutyasz*rral, most már nem bírom.” (Budapesten élő férfi) A mobilitás minősége és elérhetősége került a fókuszba, mivel sok résztvevő vidékre vagy Budapest agglomerációjába költözött, ahol kevésbé sűrű a tömegközlekedési hálózat és magas a napi autóhasználatnak való kitettség.

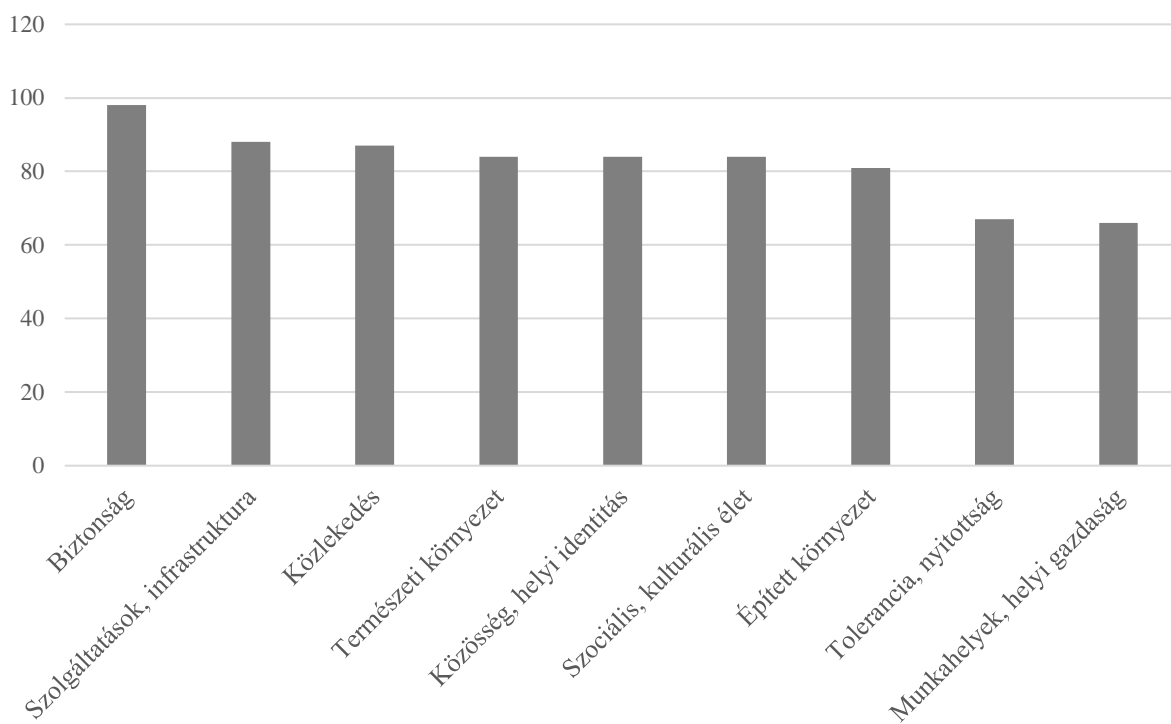
7. ábra: A fiatal, kreatív osztály tagjainak lakóhelyválasztási preferencia módosulása, átstrukturálódása 2019-2023 között a kvalitatív elemzésbe bevont résztvevők válaszai alapján. Forrás: saját szerkesztés, Varga & Teveli-Horváth (2023) nem publikált kézírata

Rangsorolva a lakóhelyválasztási tényezők egymáshoz képesti fontosságát, kitűnt, hogy a résztvevők számára a legfontosabb szempont a biztonság, az elérhető szolgáltatások köre és a közlekedés (8. ábra). Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy a fontosabbá váló biztonság és

természeti környezet miatt többen választottak vidéki, kertvárosias, agglomerációs lakóhelyet, gyermekeik jólétét biztosítandó, melynek következtében a kertvárosból, illetve az agglomerációból való fővárosba történő beengázás miatt megnőtt a közlekedés lakóhelyválasztási döntésben játszott szerepe.

A 2023-as fókuszcsoporthoz tartozók eredményei szerint a helyben elérhető munkahelyek és szolgáltatások fontossága, mint lakóhelyválasztási preferencia, csökkent (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**)

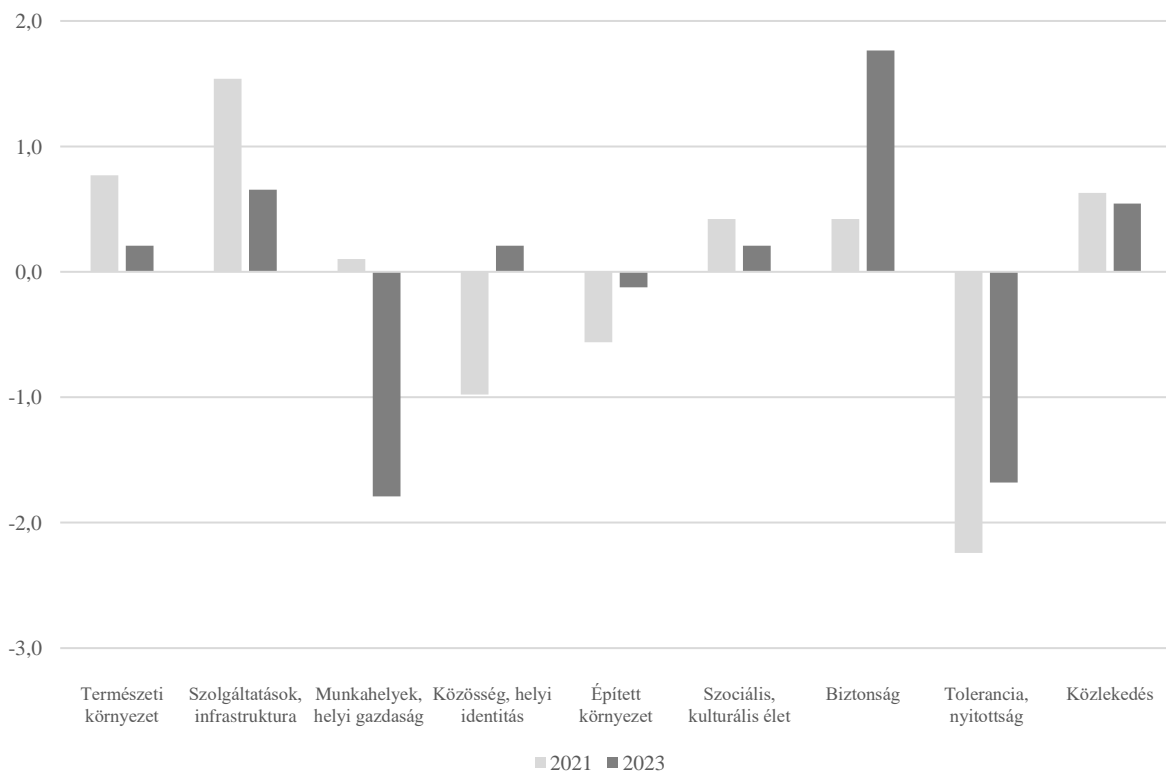

8. ábra: Lakóhelyválasztási preferenciák prioritási sorrendje pontozás alapján, a megkérdezett 23 fiatal fókuszcsoporthoz tartozók szerint, 2023-ban. Forrás: saját szerkesztés, Varga & Teveli-Horváth (2023) nem publikált kézirat

A tényezők egymáshoz viszonyított rangsorában a legkevésbé fontos lakóhelyválasztási tényezővé lépett az épített környezet minősége és a tolerancia szintje, valamint a munkahelyek, helyi gazdaság (9. ábra). Ennek oka, hogy a résztvevők közül többen költöztek Budapest agglomerációjába, így a főváros közelsége miatt kevésbé lényeges számukra a helyben elérhető munkalehetőségek köre. A többi válaszadó közül pedig sokan távmunkában dolgoznak, mely szintén indokolja a helyi munkalehetőségek fontosságának visszaesését. Ennek a tendenciának azonban az ellenkezője is megfigyelhetővé vált a 2023-as fókuszcsoporthoz tartozók alkalmak során, mivel több munkahelyen személyes jelenlétre van szükség, illetve a szabadúszók munkája személyes találkozást, kapcsolatépítést igényel.

A helyben elérhető szolgáltatások köre a munkahelyek döntéshatározó szerepének visszaesésének logikája mentén vált kevésbé meghatározóvá (bár még mindig az egyik leginkább döntő szempont) – hiszen az agglomerációból könnyen elérhetőek a budapesti szolgáltatások, az online ügyintézés és vásárlás térnyerésével pedig a vidéki településeken élőknek sem kell lemondania ezekről. **(Hiba! A hivatkozási forrás nem található.)**

Fontos hangsúlyozni, hogy a 2021-es rangsorrendhez viszonyítva a legjelentősebb növekedés a biztonság mellett a helyi közösséggel, a toleranciával és a nyitottsággal kapcsolatos preferenciák döntéshatározó fontosságában volt megfigyelhető **(Hiba! A hivatkozási forrás nem található.)**, ami azt jelenti, hogy ezek a tényezők jelentősen felértékelődnek a lakóhelyválasztás folyamatában. Ez a COVID-19 következtében kialakult értékrend-átrendeződéssel és a családi állapot megváltozásával magyarázható. Figyelemre méltó továbbá, hogy 2021-hez képest nőtt az épített környezet, mint lakóhelyválasztást befolyásoló tényező preferálása **(Hiba! A hivatkozási forrás nem található.)**, amely elmozdulás a home office térhódításával indokolható. Az otthon töltött idő növekedésével a lakókörnyezet minősége egyre fontosabbá válik.

9. ábra: Lakóhelyválasztási preferenciák prioritási sorrendjének változása 2021-2023 között, pontozás alapján, a fókuszcsoporthoz megkérdezett résztvevői szerint. Forrás: saját szerkesztés, Varga & Teveli-Horváth (2023) nem publikált kézirat

A 2023-ban lakóhelyet változtatók esetében a legtöbb esetben az élethelyzet megváltozása miatt került sor a költözésre, melyet a résztvevők a nagyobb hely, zöldebb, biztonságosabb környezet iránti vágygal indokoltak. A korábbi lakóhelyükön maradóknak egy része esetében a költségek játszottak szerepet a költözés elmaradásában, illetve későbbre halasztásában. A lakásméret és a lakhatási költségek optimumának keresése is meghatározó tényezőként tűnt fel a letelepedés helyének kiválasztása során, így a vidékre költözők esetében az ár és a családdhoz való közelség játszott szerepet leginkább a választásukban.

A résztvevők elmondása alapján a távmunka térnyerésével lehetővé vált a fővárostól való elszakadás lakhelyi szinten, a budapesti munkahely fenntartása mellett is. Azonban a home office sok esetben az „életterek összefolyását” eredményezi, amennyiben a lakóépületen belül nem oldható meg egy irodai rész szeparálhatósága. E tendencia mentén megnövekedett a résztvevők által ideálisnak tartott lakóépület-méret. A lakásméret és a lakhatási költségek optimumának keresése így a távmunka elterjedése mentén is meghatározó jelenséggé vált az árérzékenyebb rétegek körében.

4.2.A magyar középvárosok vonzereje a fiatal-kreatív csoportok számára a policentrikus fejlődés szempontjából – a kínálati oldal elemzése

A policentrikus térstruktúra egyes vizsgált elemeinek humántőke-vonzerejének vizsgálata során elsőként a hazai középvárosok kerültek elemzésre, melyet a csapágyvárosok, végül a budapesti metropolisztérség települései követtek.

4.2.1. A magyar középvárosok tipológiája a humán tőkét vonzó potenciáljuk alapján

Jelen kutatáshoz hasonló elemzéseket végzett Tóth (2011), Lengyel & Vas (2015) és Csomós (2016) is.

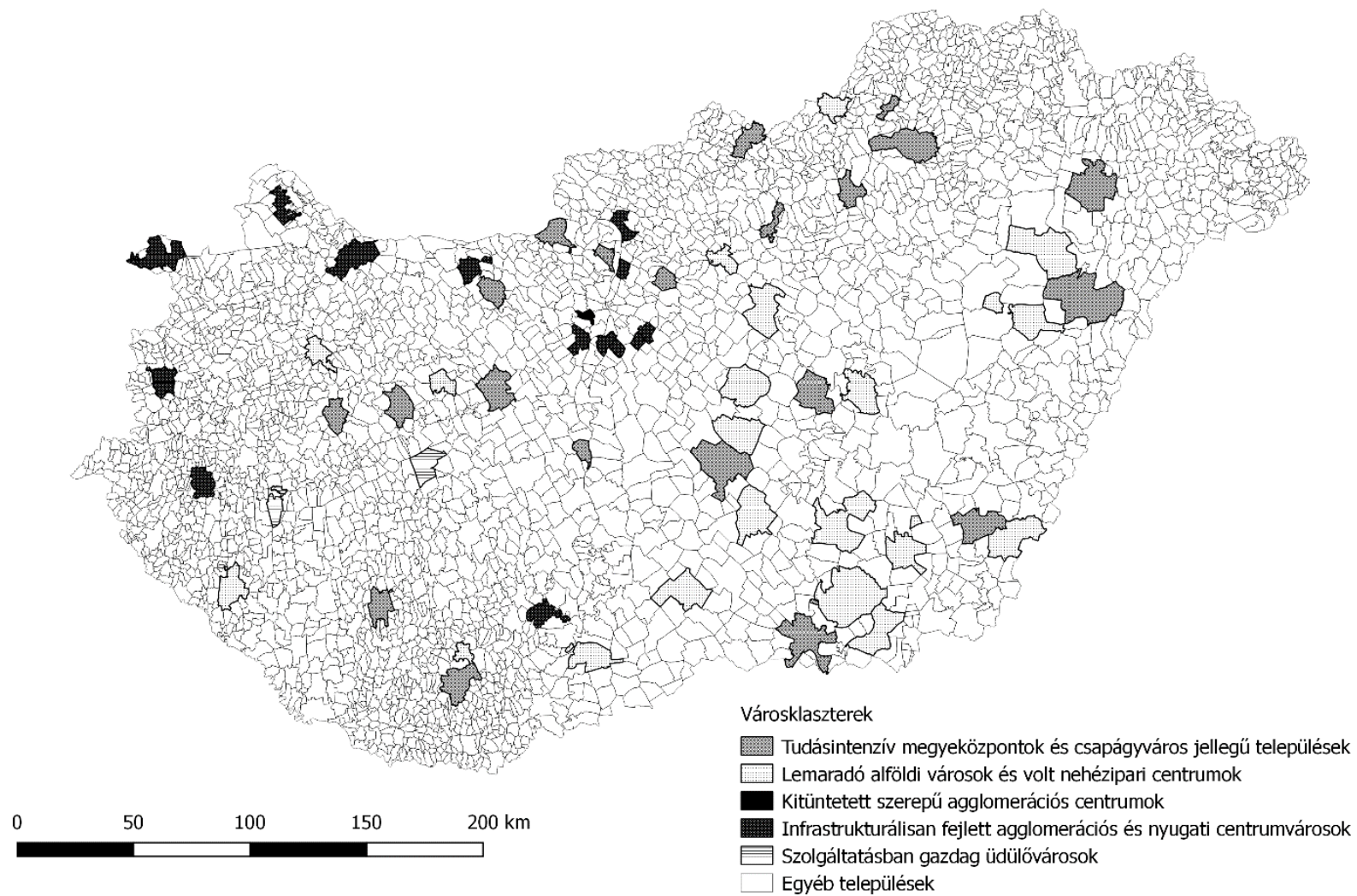
Tóth (2011) kutatásában ötvenkét magyar közép- és nagyváros összehasonlítására kerül sor – a bevont városok köre majdnem azonos a jelen tanulmányban kutatott ötvennyolc magyar közép- és nagyvárossal, illetve a bevont változók köre is összehasonlítható. Tóth (2011) – a területi tőke vizsgálata érdekében – elsősorban gazdasági fejlettséget mérő változókat vont be a kutatásába, amelyeket az alábbi dimenziókba kategorizálta: (1) a település vállalkozásainak jellemzői, (2) a település környezetének jellemzői, (3) a települési szolgáltatások jellemzői, (4) a települési közművelődés, valamint tudáserőforrás jellemzői, (5) a település társadalmának jellemzői, illetve (6) a település attraktivitásának jellemzői.

A megyeközpontok Budapesttel való összehasonlító elemzésére vállalkozott Lengyel & Vas (2015) kutatása, amelynek eredményeként a magyar városok négy fő klaszterét vázolják fel:

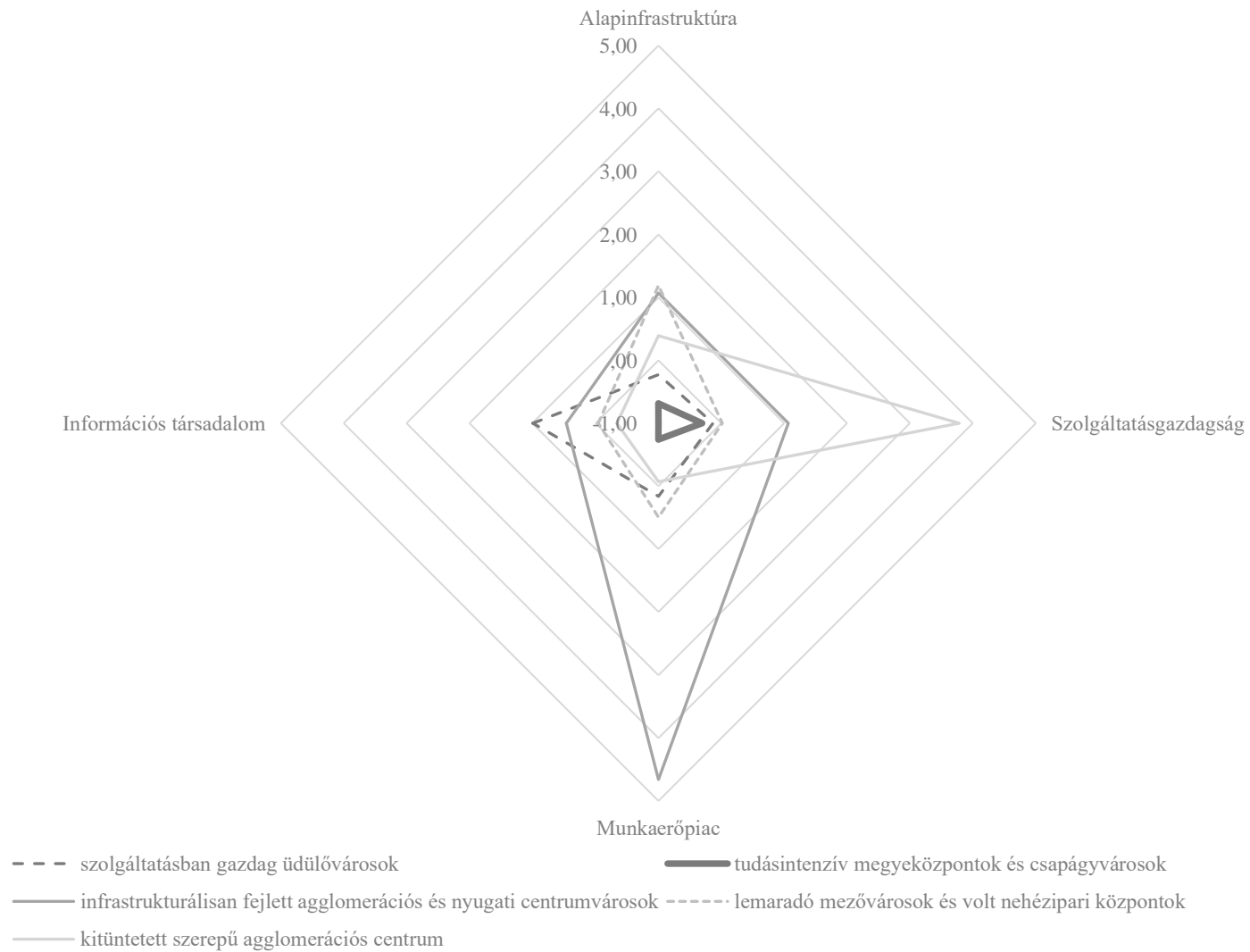
globális gazdaságba integrálódott településegységeket (Budapest és környéke), multinacionális feldolgozóipari településegységeket (Győr, Székesfehérvár, Tatabánya, Szombathely, Kecskemét), nagy egyetemmel bíró településegységeket (Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Veszprém) valamint hazai piacra termelő feldolgozóipari településegységeket különböztetnek meg.

Tóth (2011) továbbá Lengyel & Vas (2015) kutatásához hasonlóan Csomós (2016) is a hazai városok, mint gazdasági központok egymáshoz viszonyított pozícióit elemezte egy általa kidolgozott, településgazdasági súlynak nevezett komplex mutató alapján. Csomós (2016) a vizsgált huszonöt várost hat klaszterbe csoportosítja: míg a Budapest és agglomerációja (Budaörs, Szentendre, Törökbálint, Érd, Szigetszentmiklós), illetve a regionális központok szinte a legtöbb ilyen vizsgálatban elkülönülnek, itt külön klasztert alkotnak a tradicionális ipari központok mellett az új gazdasági központok (Komárom, Jászfényszaru, Esztergom, Hatvan, Tab, Rácalmás, Bicske, Szentgotthárd), az idegenforgalmi központok (Balaton-környéki települések) és az alacsony iparüzési adót kínáló „offshore” települések (Szombathely, Újlengyel, Csomád) is.

Az előképként használt kutatások bemutatása után, rátérve az e dolgozat fókuszát képező önálló kutatásra, a magyar középvárosok központrendszerének versenyképességi tipológiájának megalkotása és humán tőkét vonzó potenciáljuk meghatározása során az elemzésre a dolgozat vonatkozó módszertani fejezete alapján került sor. Az e fejezetben bemutatott főkomponensek segítségével csoportokba foglaltatott az 58 magyarországi középváros (10. ábra). Ennek során a csoportosításra hierarchikus klaszterelemzési eljárás (euklédieszi távolságokon alapuló ún. „within-groups linkage” módszer) került alkalmazásra, melynek kiválasztását az elemzés induktív módszertana továbbá a kis elemszám indokolja. A klaszterezési eljárás dendrogramja alapján összesen öt klaszter (város csoport) megkülönböztetése történt meg, amelyek megfelelő módon elkülöníthetők mindemellett jól interpretálhatók. A két legfőbb klaszter, amelyek együttesen a vizsgált városok kétharmadát tartalmazzák, a „*tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések*” (n=21), illetve „*lemaradó alföldi városok és volt nehézipari centrumok*” (n=20) címkét kapták. Az „*infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok*” képezik a harmadik legnagyobb, az összes eset negyedét (n=14) magába foglaló klasztert, míg a két legkisebb klaszterbe kettő, illetve egy darab város tartozik. Ezek elkülönítése azért fontos, mert a faktorértékek alapján értelmezett viselkedésüket tekintve a többihez képest jelentősen eltérnek. A klaszterhovatartozást a 6. melléklet szemlélteti.

10. ábra: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának számszerűsítése során létrejött, az egyes klaszterekhez tartozó városok elhelyezkedése közigazgatási határaik alapján lehatárolva. Forrás: : saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)

11. ábra: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának modelljében az egyes faktorértékek átlagértékei klaszterenként. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)

A „tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések” klaszterre viszonylag alacsony infrastrukturális ellátottság és szolgáltatásgazdagság jellemző, amelyet azonban ellensúlyoz a kedvezőbb munkaerőpiaci helyzetkép, illetve a rendkívül magas információs társadalmi értékek, amelyek elsősorban az egyetemek jelenlétével magyarázható. Bár a klaszterbe került városok közül néhány (pl.: a Gödöllő-Szentendre páros, vagy Ajka és Kazincbarcika) nem tekinthető klasszikus értelemben vett csapágyvárosnak, hasonlóságokat mutat e városkörrel abban az értelemben, hogy fejlődése a főváros és agglomerációja relációjában értelmezhető, az ezekkel való együttműködés alapvetően meghatározza a települések sikerességét. A klaszterbe került városokról elmondható, hogy az információs társadalom faktoron mért magas értékek ellenére született néhány kiugróan alacsony eredmény, melynek oka, hogy az érintett településeken nincs jelen a felsőoktatás. Szentendre és Eger több szempontból kiemelkedik - leginkább a szolgáltatásgazdagság terén. Kazincbarcika több ízben nyújt kiugróan alacsony eredményt, amelynek oka az egyetemi forrásfelhasználás hiánya továbbá az alacsony számú múzeumlátogató.

Az „*infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok*” klaszter (vagyis azok a városok, amelyek Budapest vonzáskörzetében, vagy a nyugati országrészben helyezkednek el), nagy részük elsősorban épp területi elhelyezkedésük miatt rendelkezik kitűnő infrastrukturális adottságokkal, a munkaerőpiaci helyzetképük rendkívül kedvező, míg szolgáltatásgazdagságukra épp a főváros közelsége lehet negatívabb hatással, ez összességében a „középmezőnybe” sorolja ezeket a településeket. Információs társadalmi értéküket tekintve szintén köztes helyet foglalnak el, amely azzal függhet össze, hogy ezen településeken nincs jelen a felsőoktatás. Az agglomerációs városok közül az ezer adózóra jutó belföldi jövedelem mértéke alapján Dunakeszi emelkedik ki, míg a nyugati centrumvárosok közül az osztrák határhoz, valamint Bécshez és Pozsonyhoz közeli, stratégiai elhelyezkedésű Mosonmagyaróvár említendő, ahol különösen magas az újjépítésű lakások aránya. Érd, Gyál továbbá Vecsés klaszterhovatartozását inkább Budapest közelsége, mint általánosan előnyös területi elhelyezkedésük indokolja, ezek a települések rendelkeznek a legkedvezőtlenebb értékekkel a klaszteren belül.

A „*lemaradó alföldi városok és volt nehézipari centrumok*” klaszter tagjai ezzel szemben egységesen rendkívül kedvezőtlen helyzetben vannak valamennyi vizsgált változóból képzett csoportot tekintve. Alapinfrastruktúra tekintetében rendelkeznek néhány jó eredménnyel a lakásbérleti árak (Komló), az egy főre jutó autók száma (Ózd) valamint az önkormányzati kerékpárút, közös gyalog- és kerékpárút arányát (Hódmezővásárhely) nézve. Az említett

indikátorokban való kiemelkedés önmagában – értelemszerűen – nem előnyt jelent, hanem kifejezetten az elmaradott települések jellemzője. A klaszternek minden faktor esetében vannak mélypontjai, a legtöbb a digitális társadalom esetében. A legtöbb alacsony eredmény Ózdhoz, Hajdúböszörményhez továbbá Ceglédhez kapcsolható.

A klaszterelemzés eredményeképpen létrejött öt klaszter közül két csoport alacsony elemszámú: a „*szolgáltatásban gazdag üdülővárosok*” és a „*kitüntetett szerepű agglomerációs centrum*”. A „*szolgáltatásban gazdag üdülővárosok*” arányított szolgáltatásgazdagságukat tekintve előzik meg a teljes mezőnyt – ideértve a „*kitüntetett szerepű agglomerációs centrumot*” is –, valójában csupán a múzeumlátogatók és a művészeti profilú vállalkozások tekintetében nem értek el maximum értéket ezen a faktoron. Ellenben munkaerőpiaci továbbá információs társadalmi mutatóikat tekintve kedvezőtlen helyzetűnek tekinthetők. Két Balaton-melletti város, Siófok, valamint Keszthely alkotja ezt a csoportot. Egy kiugróan alacsony értékkel találkozunk a klaszter esetében, a munkahelyek tekintetében, Keszthelyen ugyanis nem található a magasan képzett munkavállalóknak meghirdetett állás.

Végül, a „*kitüntetett szerepű agglomerációs centrum*” kategóriájában egyedül Budaörs szerepel, amelyet az adatok tekintetében sem véletlenül szokás Budapest XXIV. kerületének tartani. A város egységesen, minden mutató tekintetében az élmezőnybe tartozik. Munkaerőpiaci tekintetben a vizsgált elemek közül ez a település rendelkezett a legtöbb működő vállalkozással, valamint magasan képzett munkaerő számára kínált állással népességarányosan. A további faktorokat tekintve viszont egy-egy klaszter rendre lekörözi (infrastruktúráját tekintve kevéssel az *infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok*, míg információs társadalmi mutatója tekintetében a *tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések* jócskán). Budaörsnek nincs felsőoktatási intézménye, ezért kapott az ehhez kapcsolódó mutatók terén nulla értéket. Az autók száma – amely a változók értékelésénél negatívumként került értelmezésre az ingázáshoz és környezetterheléshez való kapcsolódása miatt – viszont rendkívül magas. A klaszterek faktorértékeként vett eredményeit a 11. ábra összesíti.

Összességében elmondható, hogy a három nagy elemszámú klaszter tagjai az elmúlt évek hasonló módszertanú magyarországi kutatásaiban hasonlóképp csoportosulnak klaszterekbe.

Tóth (2011) kutatásához hasonlóan a vizsgált városok öt klasztere rajzolódott ki, amelyek közül az említett szerző három klasztere jelentős átfedést mutat jelen kutatás három nagy elemszámú klaszterével, tehát a „*tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések*”

(azonos klaszterben szerepel: Ajka, Békéscsaba, Esztergom, Szentendre, Szolnok), az „infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok” (azonos klaszterben szerepel: Szigetszentmiklós, Vecsés, Dunaharaszti, Gyál, Dunakeszi, Érd) továbbá a „lemaradó alföldi városok és volt nehézipari centrumok” (azonos klaszterben szerepel: Cegléd, Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló, Hódmezővásárhely, Kiskunfélegyháza, Makó, Nagykőrös, Orosháza) klaszterekkel.

Lengyel & Vas (2015) kutatása azonban húsz magyar várostérségre (településeggyüttesre) és nem a közigazgatási határokon belül értelmezett városokra fókuszál, így tehát szembevetendő együttállást csak a „nagy egyetemmel bíró településeggyüttesek” klaszterének tagjai, valamint jelen kutatás „tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések” csoportja között figyelhetünk meg.

Csomós (2016) eredményei és jelen kutatás között viszont egyértelmű összhangot láthatunk a „szolgáltatásban gazdag üdülőközpontok” esetében.

Ezzel szemben a kicsi, egy-két elemszámú klaszterek azok, amelyek a változók körétől függően különböző módon különülnek el: míg a jelen elemzésben a kiemelkedő gazdasági tevékenység mellett magas iparüzési adóval rendelkező Budaörs, illetve a Balaton közelsége miatt speciális helyzetű Siófok és Keszthely emelkedett ki, addig Csomós (2016) kutatásában az offshore településeknek nevezett magyar adóparadicsomok (pl. Csomád, Újlengyel) jellemezhetők nagyon kiugró adatokkal.

A városklaszterek a fentiek értelmében gazdasági-társadalmi-kulturális jellemzőik és szolgáltatásaik alapján kerültek létrehozásra, ezek körében demográfiai jellemzők nem szerepeltek. A hiátusokkal leírható magyarországi településszerkezet megértéséhez azonban nélkülözhetetlen feltárni a gazdasági különbségek demográfiai, továbbá a képzettséget, valamint foglalkoztatottságot leíró tényezőkkel való interakcióját. Amennyiben összevetjük a klaszterhovatartozás összefüggését a klaszterhez tartozó településeken élő húsz-harminckilenc éves népesség lakónépességi arányával, a diplomások arányával, továbbá a helyben dolgozók és az összes foglalkoztatott hányadosával, végül a települések lakónépességének számával, a 13. táblázatban rögzített eredményre juthatunk.

13. táblázat: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálja bázisán létrejött klaszterhovatartozás összefüggése a településeken élő 20-39 éves népesség lakónépességi arányával, a diplomások arányával, a helyben dolgozók és az összes foglalkoztatott hányadosával. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)

	20-39 éves népesség aránya a lakónépesség-ből	Diplomások aránya a lakónépesség-ből	A helyben dolgozók aránya az összes foglalkoztatott-ból	Lakónépesség
Szolgáltatásban gazdag üdülővárosok	---	+	+	-----
Tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések	+++	+++	+++++	+++++
Infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok	+++	o	-----	-
Lemaradó alföldi városok és volt nehézipari centrumok	---	-----	+	-----
Kitüntetett szerepű agglomerációs centrum	-----	+++++	+	-----

A 13. táblázatban⁴ összefoglalt kapcsolatok a „szolgáltatásban gazdag üdülővárosok” esetében azt mutathatják, hogy a nemzetközi, valamint „magasabb igényszintet kielégítő” turizmus terén a felsőfokú végzettséggel rendelkezők akár helyben is képesek munkát találni. A „tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések” minden vizsgált kategóriában mintaátlag feletti eredményt mutattak, mely összefüggésben állhat a térség endogén fejlődési potenciáljával, az információs társadalom faktoron elért eredményével – látható az egyetemvárosok húzóereje mellett Budapest túlsorduló hatása is. Fontos megemlíteni továbbá, hogy e klaszterhez tartoztak az átlagosan legnagyobb népességgel rendelkező városok, mely

⁴ Jelmagyarázat: ----- : erősen mintaátlag alatti; --- : közepesen mintaátlag alatti; - : kissé mintaátlag alatti; o : mintaátlagnak megfelelő; + : kissé mintaátlag feletti; +++ : közepesen mintaátlag feletti; +++++ : erősen mintaátlag feletti

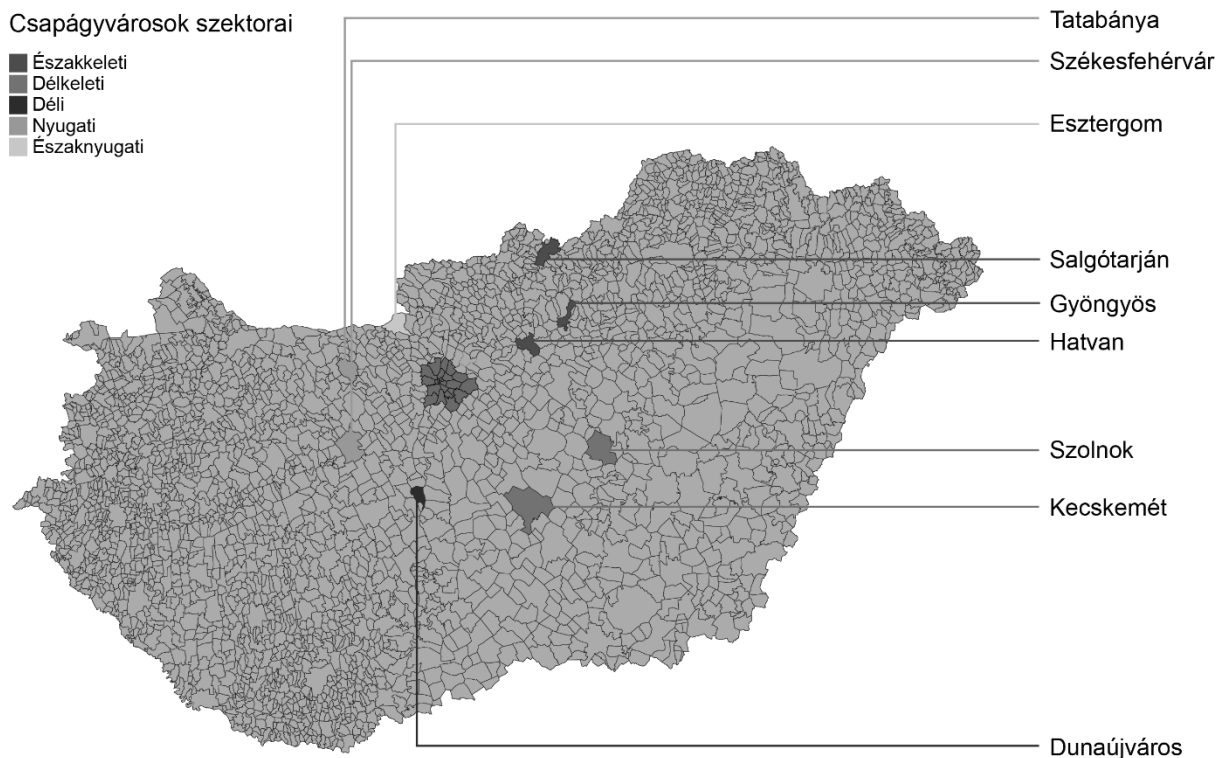
arra enged következtetni, hogy a települési sikeresség és a város mérete kölcsönhatásban van egymással.

Az „*infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok*” klaszter tagjai egyaránt érzékelhetik Budapest mellett Bécs „elszívó” hatását is. A „*lemaradó alföldi városok és volt nehézipari centrumok*” városai a szelektív vándorlás jelenségét tapasztalják, melynek következtében a diplomás munkaerő elvándorol, s helyben marad egy alacsonyabb (bba)n képzett, kevésbé mobil réteg, melynek tagjai a térségen kívül kisebb eséllyel tudnának elhelyezkedni. E klaszter esetében szintén érdemes kiemelni a lakónépeség számával való összefüggést.

A „*kitüntetett szerepű agglomerációs centrum*” egyetlen városa, Budaörs különutas agglomerációs településnek tekinthető: itt kevésbé a főváros elszívó, inkább „túlcsorduló” hatása érvényesül, számos nagyvállalat helyezi – épp a főváros közelsége miatt – ide telephelyét, (felsőfokú képzettséget igénylő) munkát biztosítva ezzel a helyiek számára. A városban növekvő ingatlanbérleti és vételi árak miatt azonban a húsz-harminckilenc éves réteg kevésbé engedheti meg magának a beköltözést, így a város inkább a középkorú, magasan képzett, jómódú családok alternatívája.

4.2.2. A csapágyvárosok vonzereje a kreatív humán tőke számára

A budapesti városrégió külső gyűrűjét 50–100 ezer fő lakónépeségű városok (Székesfehérvár, Dunaújváros, Kecskemét, Szolnok, Hatvan, Salgótarján, Esztergom, Tatabánya) jelölik, mintegy 60–80 km sugarú kört leírva (12. ábra). A kör észak-nyugati, Szlovákiába eső, korábban részét képező szektora történelmi okokból hiányzik.

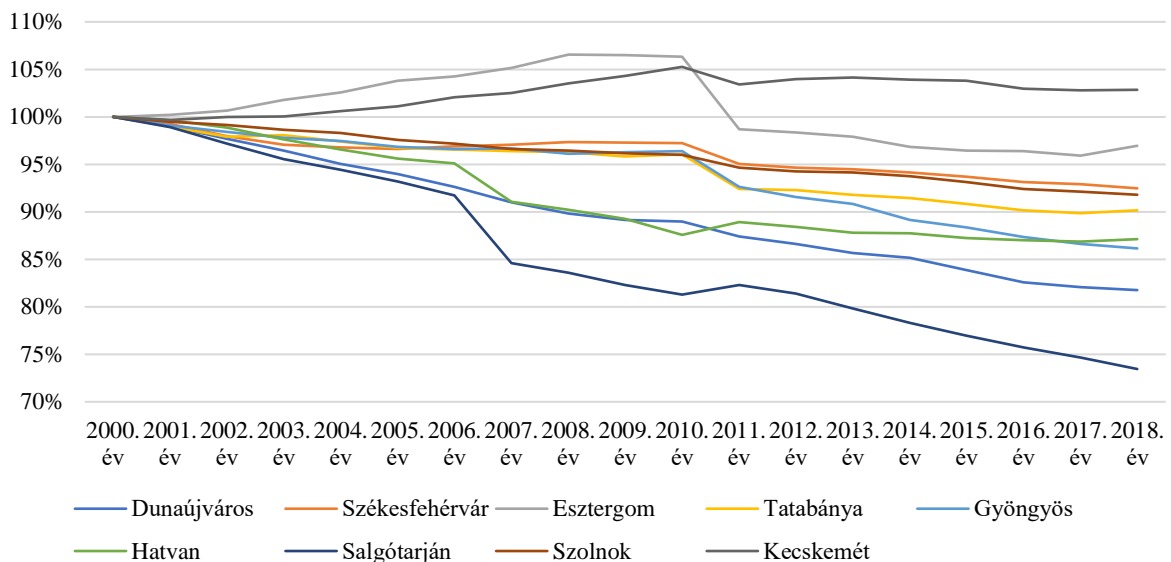
12. ábra: A csapágyvárosok elhelyezkedése. Forrás: saját szerkesztés, Budapest Versenyképességi Munkacsoport (2020) nem publikált tanulmánykötete

Ezek az elsődleges metropoliszközpontok **befektetési helyszínt** jelentenek a gépkocsigyártás és -összeszerelés, az IT és a logisztika, valamint a K+F területén a külföldi tőke számára. A középvárosi gyűrű jelentősége azonban valójában abban **közvetítővárosi szerepben** rejlik, ami által a globális trendeket, termelési módokat és szervezeti-működési formákat átadják közvetlen vonzáskörzetüknek, segítve ezzel a korábbi periferikus területek globális termelési körökbe történő integrálódását.

Ezeket a városokat csapágyvárosoknak nevezzük, amelyeknek modellje az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióban (OFTK) 2014-ben jelent meg. A koncepció lényege, hogy Budapest fejlődése nem értelmezhető a Budapestet körülvevő agglomeráció és várostérség által. Budapest és az azt körülvevő csapágyvárosok között funkcionális munkamegosztás kezd kialakulni, ez a folyamat pedig tudatos területi fejlesztések által egy még sikeresebb metropolisztérség létrejöttét eredményezheti. A modell a több központú fejlődés célját és az agglomerációs előnyök erősítését kombinálja a Budapest körüli tágabb tér városrégióvá szervezésének víziójával. E metropoliszrégió-modell sikerességének kulcskérdése – a térség infrastrukturális, közlekedési és kormányzási integrációja mellett – az, hogy a csapágyvárosok képesek lesznek-e érdemi súlyt, kellő fokú versenyképességet elérni.

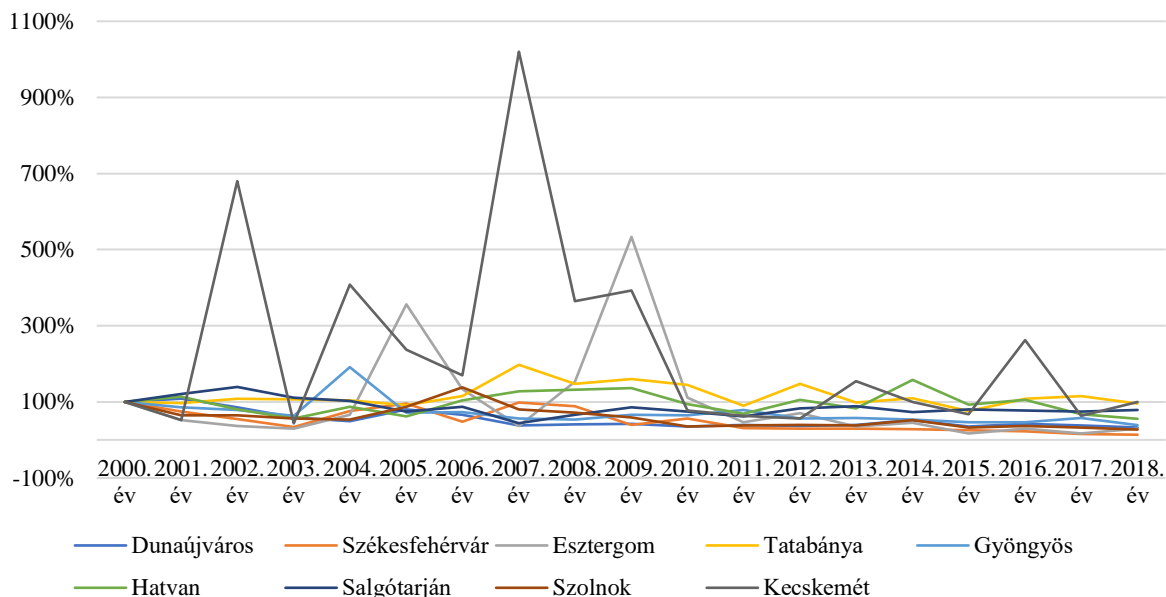
4.2.2.1. A csapágyvárosok humántőke-vonzerejét befolyásoló adottságainak elemzése

A csapágyvárosok szinte mindegyikének közös demográfiai jellemzője a **csökkenő népességszám és az elöregedési trend** – ez alól Kecskemét kivételt képez, hiszen e település népessége 2003 óta növekedő-stagnáló trendet mutat, illetve a többi településtől eltérően, az öregedési trend ellenére, e városban megfigyelhető a fiatalok számának növekedése is, mely alacsonyabb mértéket ölt, mint az időskorúak számának gyarapodása (13. ábra).

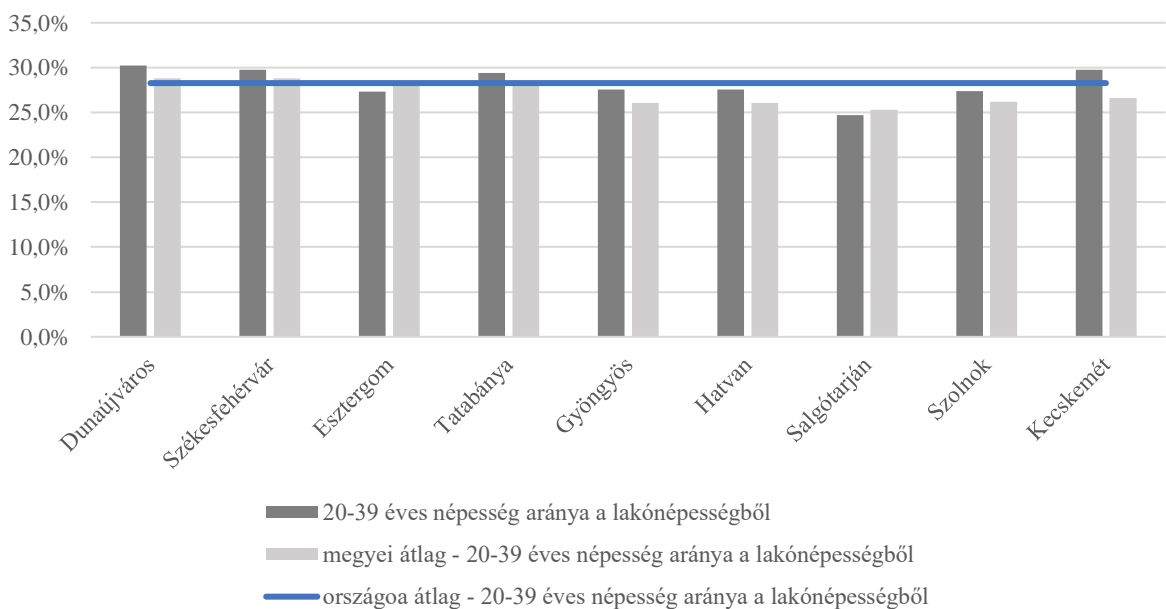
13. ábra: A csapágyvárosok lakónépességének változása (2000 év = 100%). Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

A csapágyvárosokban a természetes szaporodás is kivétel nélkül negatív – tehát Kecskemét lakossága is a (gazdasági indokok miatti) újonnan beköltözők által gyarapszik (14. ábra).

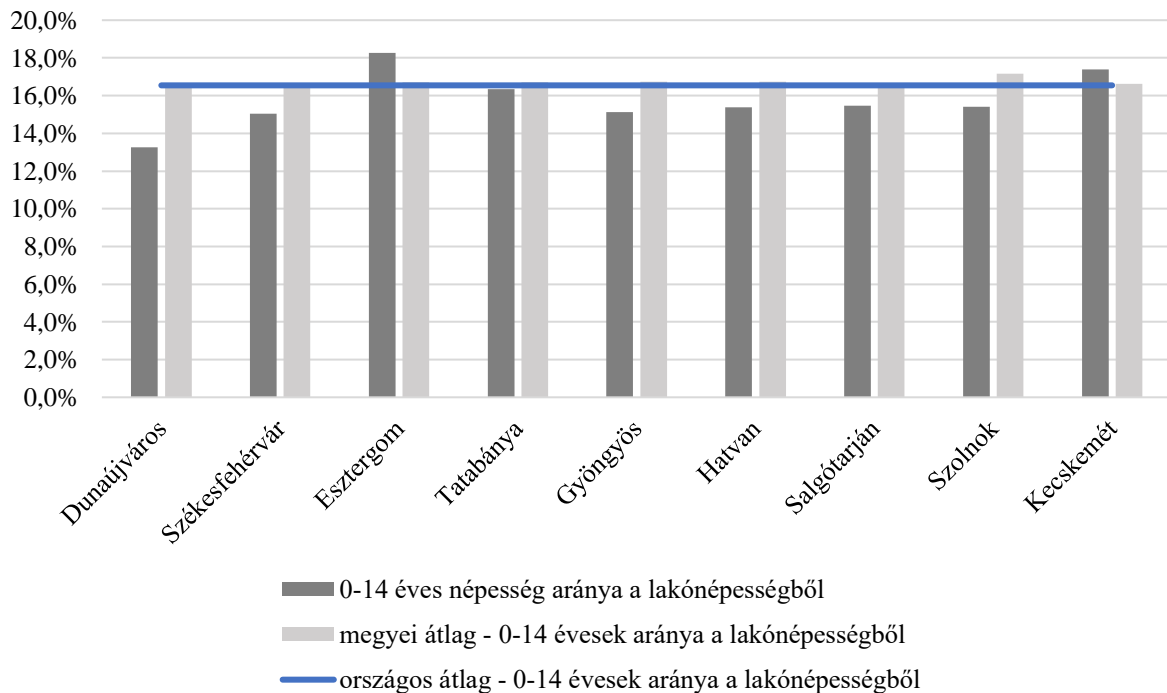
14. ábra: Természetes szaporodás / fogyás változása a csapágyvárosokban (2000. év = 100%). Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

A lakónépességből a **20-39 évesek aránya** inkább a **nagyobb településeken magasabb**, míg a kisebb méretű Gyöngyös, Hatvan és Esztergom jelentősen alacsonyabb aránnyal rendelkezik e rétegből (15. ábra).

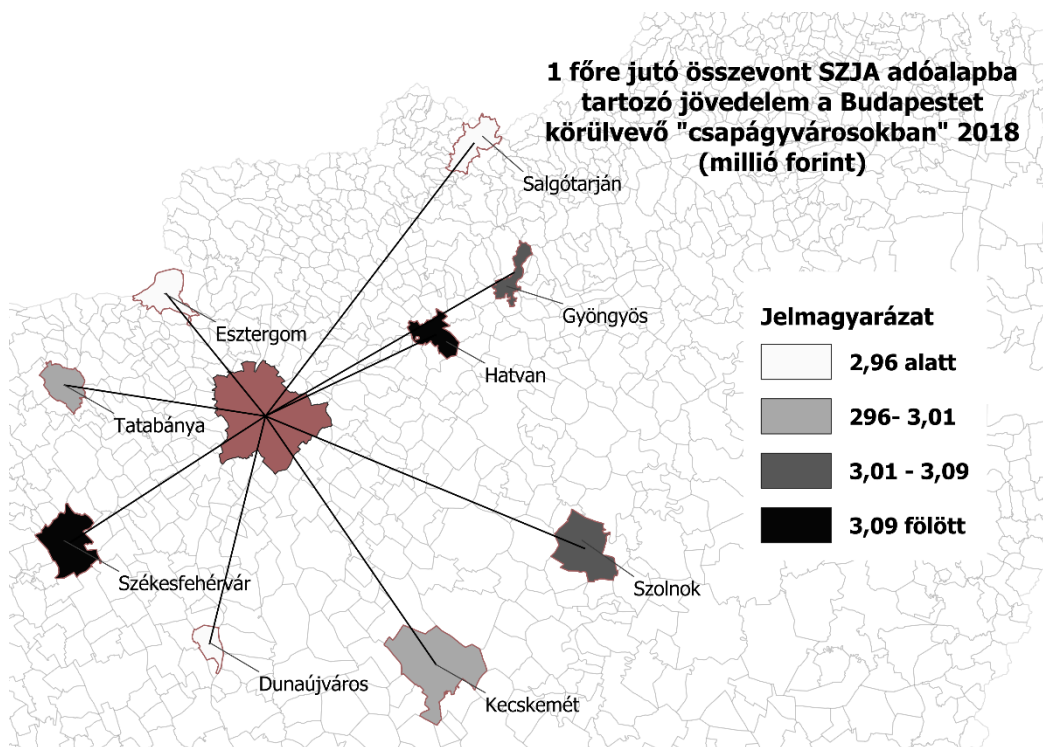
15. ábra: 20-39 évesek aránya a népességből a csapágyvárosokban. Forrás: saját szerkesztés a KSH (2011) adatai alapján

A gyermekkorúak népességben belüli arányát tekintve – mely fontos dzsentrifikációs mutatóként is szolgál – elmondható, hogy a megyei és országos átlagot egyedül Esztergom és Kecskemét haladja meg (16. ábra).

16. ábra: 0-14 éves népesség aránya a lakónépességből a csapágyvárosokban. Forrás: saját szerkesztés a KSH (2011) adatai alapján

Mindezt összevetve a helyi jövedelmi viszonyokkal, kaphatunk teljes képet arról, milyen mértékben gyarapszik a magasabb státuszúak aránya az adott településen. A települések közül egyedül **Székesfehérvár** – és némiképp Gyöngyös és Hatvan – **emelkedik ki** az egy főre vetített összevont SZJA alapba tartozó **jövedelem tekintetében**, tehát nem látszik szoros, pozitív kapcsolat a gyermekek népességben belüli arányával, ilyenfajta jelei nincsenek egy erősödő dzsentrifikációs folyamatnak (17. ábra).

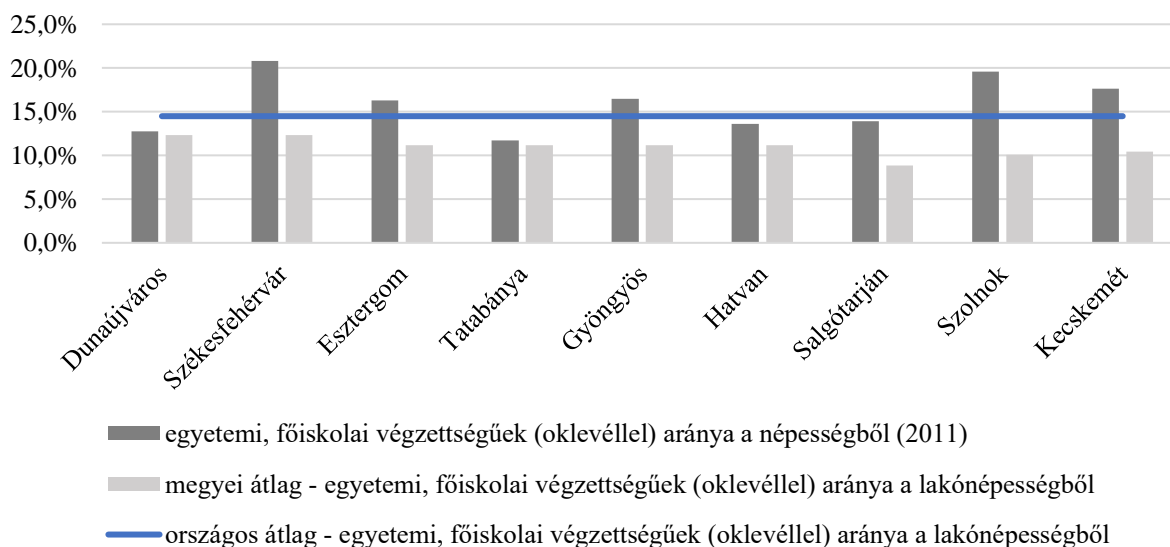
17. ábra: 1 főre jutó összevont SZJA alapba tartozó jövedelem a Budapestet körülvevő csapágyvárosokban (2018). Forrás: Budapest Versenyképességi Munkacsoport (2020) nem publikált tanulmánykötete. Az ábrát szerkesztette: Bauer Ádám

Az egy főre jutó összevont SZJA adóalapba tartozó jövedelmet dinamikájában vizsgálva, 2014-et bázisévnek tekintve megfigyelhető **Hatvan és Tatabánya jelentős fejlődése**, valamint **Dunaújváros, Szolnok és Esztergom leszakadása** a többi csapágyvárostól a mutatót illetően.

A munkanélküliségi ráta mindegyik városban csökkent 2012 óta, melynek két legjelentősebb oka a válság utáni gazdasági fellendülés, illetve az átfogó közmunkaprogram. 2010 óta Salgótarján rendelkezik a legmagasabb munkanélküliségi rátával.

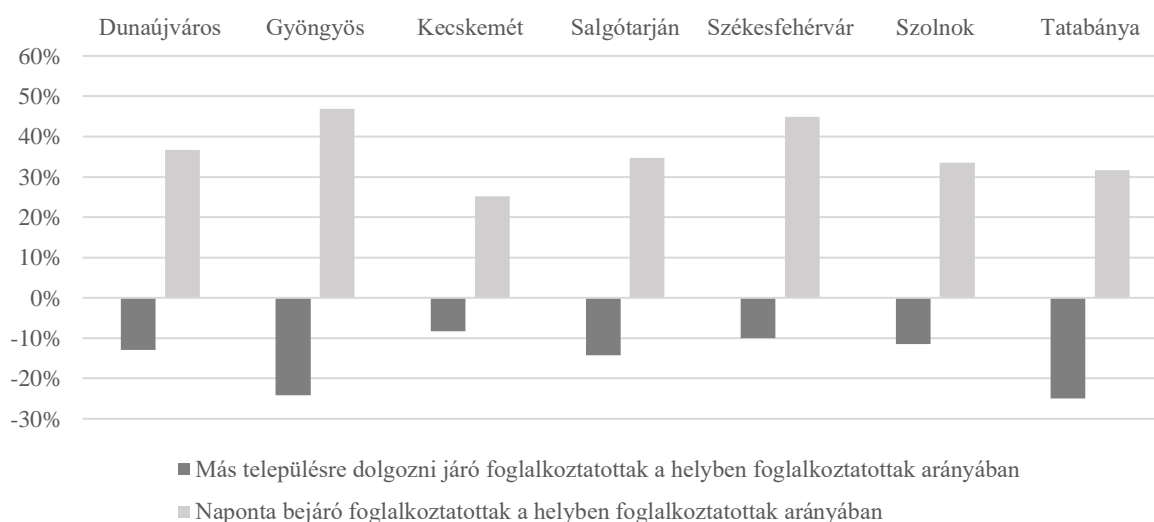
A főiskolai és egyetemi diplomával rendelkezők aránya összefüggést mutat a település méretével: **Székesfehérvár, Szolnok és Kecskemét rendelkeznek a képzett lakosság legnagyobb arányával**, **Tatabánya** azonban jelentősebb lakónépessége ellenére a diplomások igen **alacsony arányát** mutatja. A felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma egyre csökken mindegyik településen (18. ábra).

18. ábra: Egyetemi, főiskolai végzettségűek aránya a lakónépességből a csapágyvárosokban. Forrás: saját szerkesztés a KSH (2011 adatai alapján)

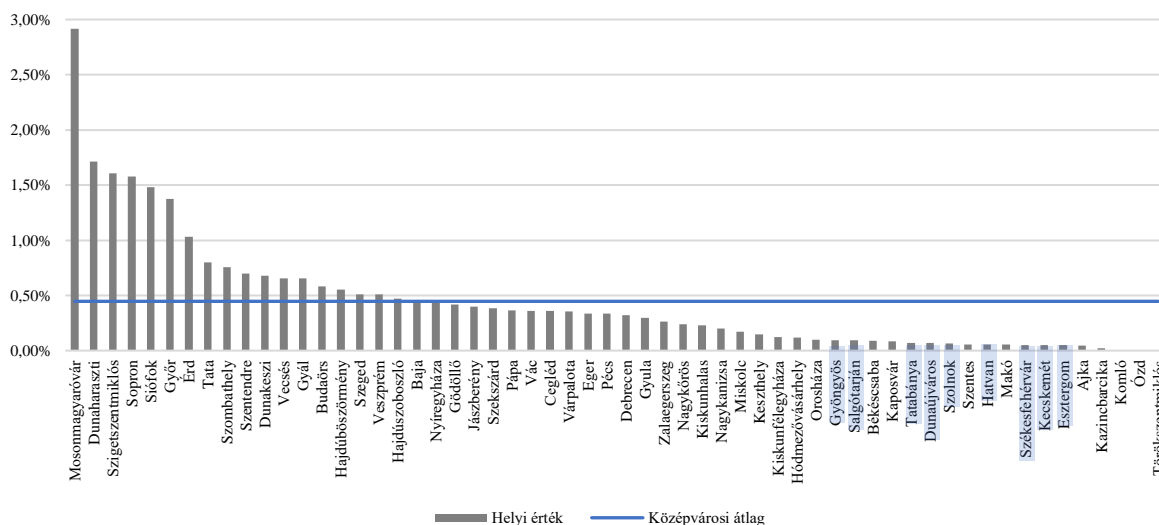
Az elingázók arányáról legfrissebb adatok 2011-ből származnak, amelyekből kitűnik, hogy **Gyöngyöst és Tatabányát érinti jelentősebb elingázás**, míg Kecskemét kiemelkedik igen alacsony elingázási arányával. A településre nap, mint nap beingázók aránya a helyben foglalkoztatottakból ehhez képest Gyöngyösön a legmagasabb, ezt követi Székesfehérvár és Dunaújváros (19. ábra).

19. ábra: Az el- és beingázók aránya a csapágyvárosokban, 2011. Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

A hazai középvárosokkal (20.000-nél népesebb városok, a főváros nélkül) összehasonlítva, bár Győr után **Kecskeméten és Székesfehérváron épült a legtöbb új lakás**, az összlakásállomány csekélyebb %-át teszik ki a csapágyvárosokban a 2012 óta épült ingatlanok – míg a teljes minta átlaga az összlakásállomány 0,45%-át teszi ki, a csapágyvárosokban ez a szám csupán 0,07%.

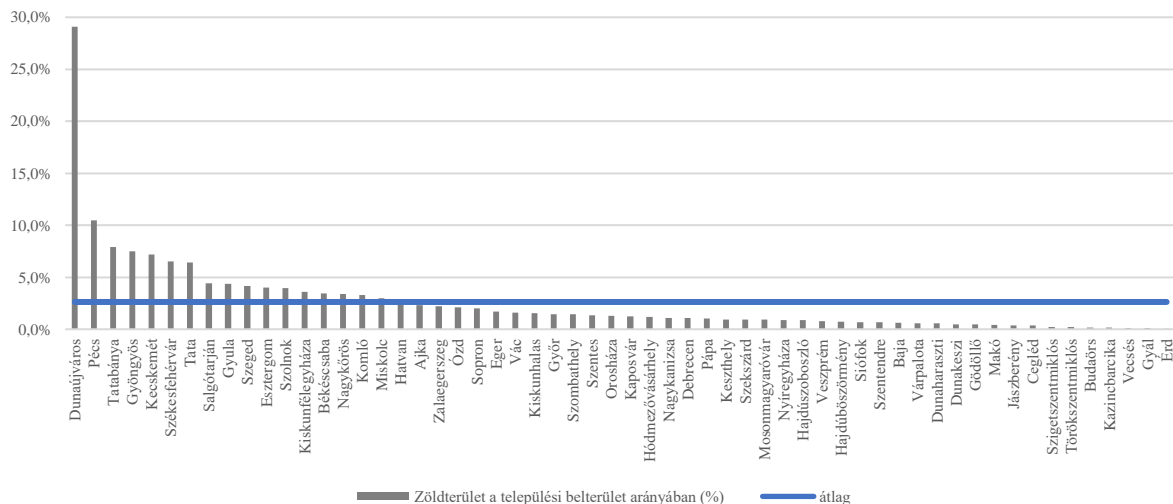
A csapágyvárosok közül Esztergom és – meglepő módon – Kecskemét, valamint Székesfehérvár mutatja az arány tekintetében a legalacsonyabb eredményt (20. ábra).

20. ábra: Újépítésű lakások aránya a helyi lakásállományból (2017) Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

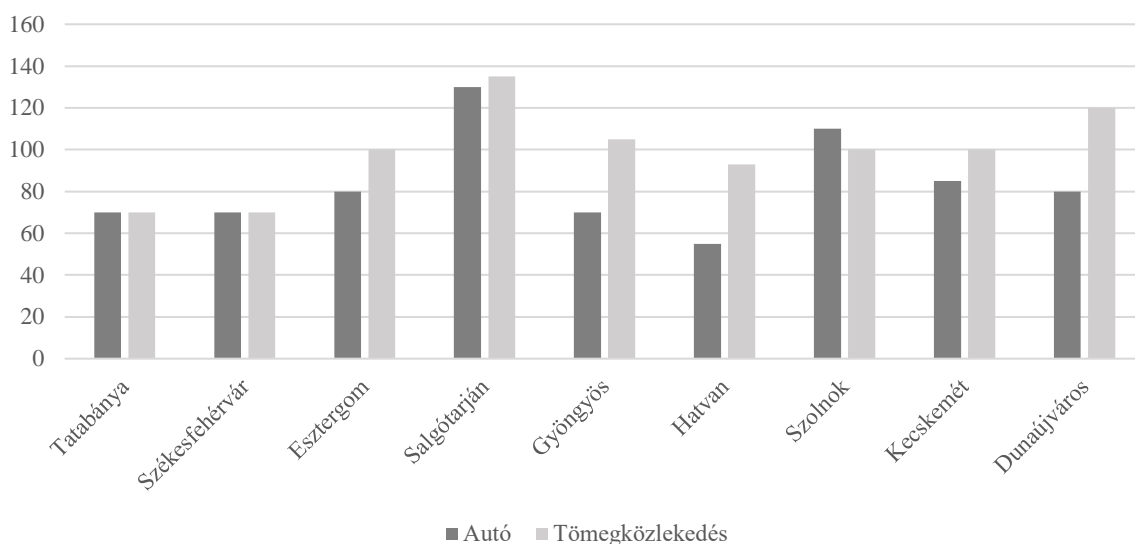
Az átlagos **ingatlanbérleti árak** tekintetében nagyfokú heterogenitás figyelhető meg: míg a keleti országrészben található, átlagosan hátrányosabb helyzetű településeken (Gyöngyös, Salgótarján) alacsony bérleti árakat látunk (1060-1070 Ft/m²), az ipari profilú Tatabánya és Dunaújváros szintén mintaátlag alatti bérleti árakat mutatnak (1513 Ft/m² alatti értékek), míg Székesfehérvár, Kecskemét és Esztergom több mint 25 százalékponttal meghaladja a mintaátlagot.

A települési belterület arányában mért **zöldterület** nagysága viszont e településeken a legmagasabb a hazai középvárosok között, míg népességarányosan a játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek száma csupán Tatabánya, Gyöngyös, Székesfehérvár és Hatvan esetében mutat átlag feletti értéket (21. ábra).

21. ábra: Zöldfelület a települési belterület arányában (2017). Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

A közlekedési viszonyokat elemezve látható, hogy az adott településről egy nap Budapestre közlekedő **vasúti járatok** számát tekintve **két részre szakad** a településcsoport: Hatvan, Dunaújváros, Salgótarján és Gyöngyös – népességarányosan – igen magas számot produkál (a legmagasabb értékeket mutató települések közt sorakoznak fel), míg a többi csapágyváros a legalacsonyabb aránnyal rendelkező települések közt tartható számon. A települést érintő helyközi és távolsági buszvonalak számát illetően – népességarányosan - igen diverz kép tárul elénk, azonban itt is elmondható, hogy Dunaújváros és Gyöngyös igen jó kapcsolatokkal rendelkezik, míg Tatabánya és Esztergom kevésbé bekötött e hálózatba. Helyi járatokkal legkevésbé Esztergom és Gyöngyös, leginkább Salgótarján ellátott, míg a többi településről szintén elmondható a többi középvárosokhoz képesti megfelelő bekötöttség. A nemzetközi repülőterek elérhetősége a középvárosokhoz képest átlagon (~90 perc) felülinek mondható (átlagosan ~63 perc a csapágyvárosokból).

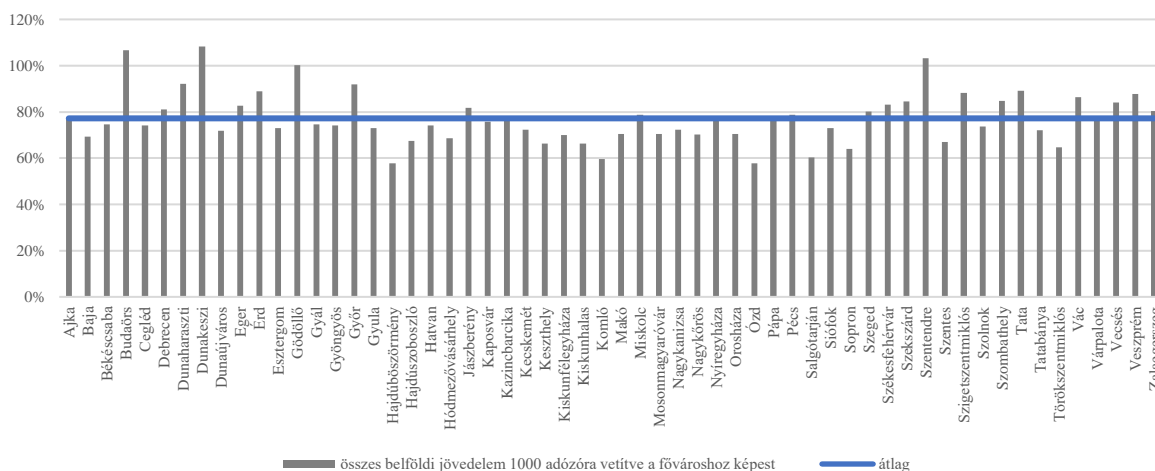
22. ábra: Átlagos eljutási idő a csapágyvárosokból Budapest belvárosába (V. kerület Szabadság tér) hétköznap délelőttönként, perc, autóval és tömegközlekedéssel. Forrás: saját szerkesztés a Google Maps adatai alapján

A budapesti belváros megközelíthetőségében jelentős különbségek vannak a tömegközlekedéssel és autópályával jól ellátott települések (Tatabánya, Székesfehérvár, Szolnok, Kecskemét), inkább autós közlekedés számára gyorsan megközelíthető (Gyöngyös, Hatvan, Dunaújváros) és mindennel nehezen megközelíthető (Esztergom, Salgótarján) között (22. ábra).

A **csapágyvárosok közötti elérhetőség** vegyes, és általában **alacsony színvonalú**, kivéve az autópályákkal és vasúti fővonalakkal összekötött viszonylatokat. Sok esetben akár közeli csapágyvárosok között is csupán a fővároson keresztül lehetséges használható tömegközlekedés, ahol is az átszállás, a pályaudvarok közötti utazás jelentős időt vesz el átmenő viszonylatok gyengesége miatt – ezen a folyamatban lévő, déli vasúti összekötő hidat érintő fejlesztés segít középtávon, a tervezett Duna-alagút pedig hosszú távon. A hálózatban jelentős kapcsolathiány tapasztalható, Salgótarján esetében a közeli Gyöngyössel földrajzi okokból, illetve a távolabbi Esztergommal, és Székesfehérvárból nézve Esztergom – Tatabánya és Dunaújváros – Kecskemét viszonylatában.

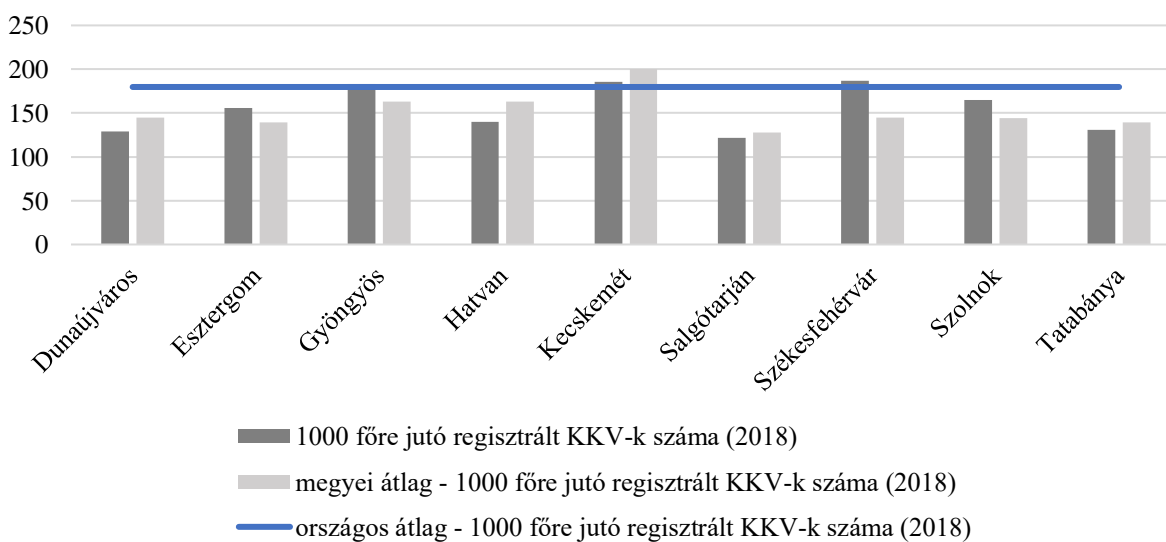
A **szolgáltatásokat** tekintve, a bevásárlóközpontok és hipermarketek népességarányos mennyisége átlagon felüli a középvárosok közt e településeken (majd' 10 százalékponttal meghaladja azt), azonban a mintaátlagnál alacsonyabb mennyiségű minőségi vendéglátóhely (büfék, Google-n 4,5 felett értékelt éttermek és kávézók) található e városokban. Mindezek mellett Dunaújváros és Székesfehérvár kivételével alacsony a fiatalokat targetáló rendezvények, fesztiválok népességarányos mennyisége a csapágyvárosokban.

Az összes **belföldi jövedelem** 1000 adózóra vetítve is egyedül Székesfehérváron kiugró, ahogy e település mellett csupán Kecskeméten található a középvárosi – népességarányos - átlagnál (39 db/1000 fő) több működő vállalkozás (~47 db/1000 fő), a többi csapágyvárosban ezek az arányok mind átlagon aluliak (23. ábra).

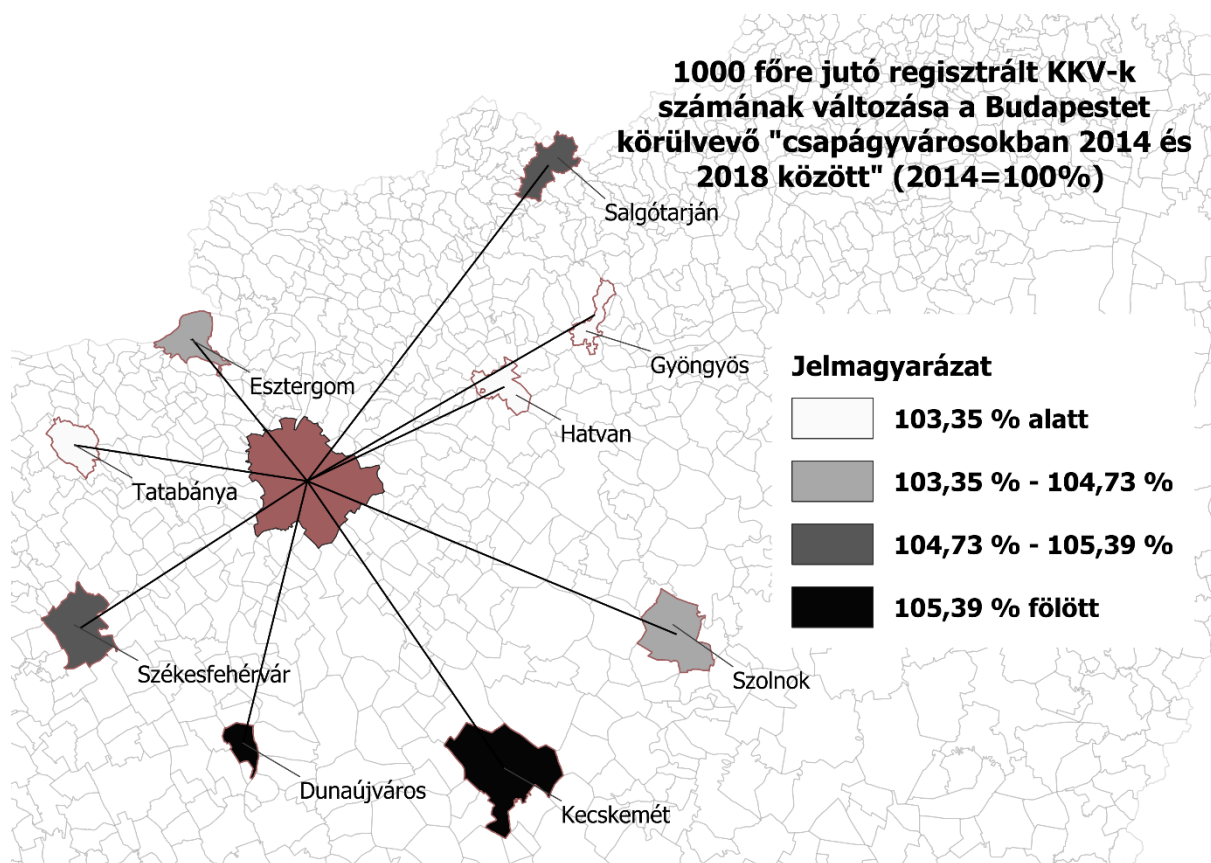

23. ábra: Az összes belföldi jövedelem 1000 adózóra vetítve (Budapest = 100%), 2017. Forrás: saját szerkesztés a NAV adatai alapján

Az **1000 főre jutó regisztrált kis- és középvállalkozások** tekintetében szintén **Székesfehérvár, Kecskemét és Gyöngyös előjárósága** látható, ami az utóbbi kettő esetében a nagyfoglalkoztató, az előbbi pedig a számos jelenlevő (ám kisebb) multinacionális cég tevékenységéhez kapcsolódó beszállítói hálózat kiépülésére vezethető vissza, ami teret engedett a kis- és középvállalkozó réteg megerősödésének (24-25. ábra).

24. ábra: 1000 főre jutó regisztrált KKV-k száma a csapágyvárosokban. Forrás: saját szerkesztés a KSH (2018) adatai alapján

25. ábra: 1000 főre jutó regisztrált KKV-k számának változása a csapágyvárosokban 2014-2018 között (2014=100%). Forrás: Budapest Versenyképességi Munkacsoport (2020) nem publikált tanulmánykötete. Az ábrát szerkesztette: Bauer Ádám

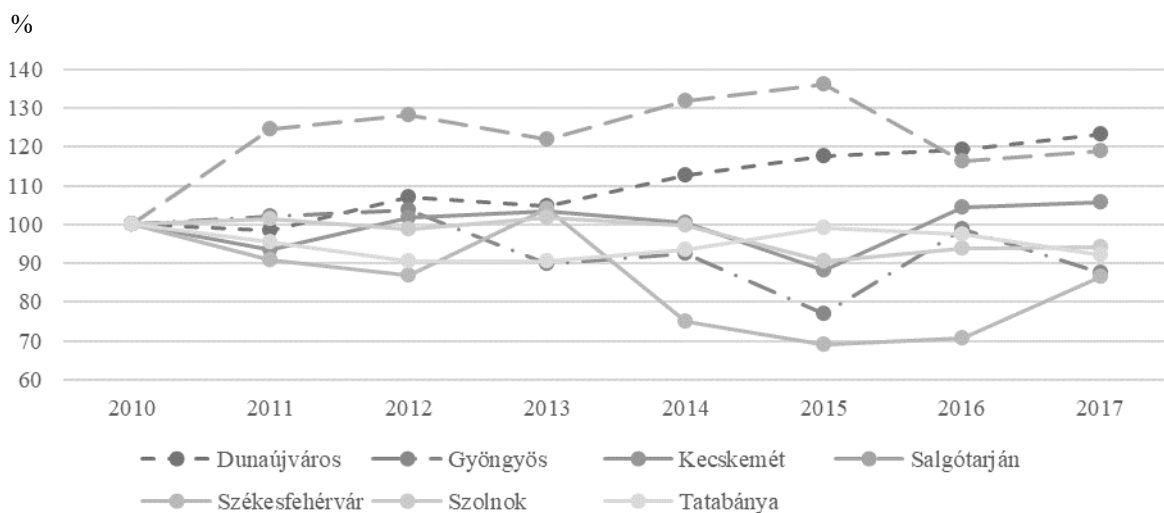
Népességarányosan Székesfehérvár és Kecskemét mellett Esztergom és Hatvan azok a települések, ahol középvárosi átlagon felüli a fiatal, képzett munkaerő számára kínált állások mennyisége – ám az ezek közül legmagasabb számot mutató Hatvan is jelentősen lemaradva (~40 százalékponttal) követi a legtöbb lehetőséget kínáló fejlett agglomerációs városokat.

A csapágyvárosok humántőke-vonzó képességének modellje alapján felállított városrangsor

A dolgozat vonatkozó módszertani fejezetében bemutatásra került az elemzés ezen fázisának elkészítésének menete. Az elemzés lefolytatását követően a *kreatívtudás-vonzó változásindikátor* láthatóvá tette, hogy 2015 kivételével a vizsgált időszak minden évében Salgótarján indikátora volt a legalacsonyabb, mely főként a „digitalizáció” és az „oktatás” dimenziókhöz köthető. Ezt a várost az idősor legtöbb évében – az átlagos indikátorral és alacsony digitalizációs teljesítménnyel rendelkező – Tatabánya követi, melynek 2015-re sikerült megelőznie Gyöngyöst. Székesfehérvár 2013-ban erőteljes kiugrást mutat, ami számos dimenzióban elért kiváló teljesítményére vezethető vissza: ilyen például a „digitalizáció”, a „szolgáltatásgazdaság” (kiemelten a rekreációs lehetőségek), a „munkahelyek, gazdaság” (helyi szakmai és társadalmi közösségek), továbbá az „oktatás” (tanárképzés). Szinte az egész

vizsgált időszakban Kecskemét és Szolnok indikátora a legmagasabb, miközben megfigyelhető Dunaújváros lassú felfelé ívelő pályája is. Kecskemét vezető pozícióját főként kiemelkedő rekreációs lehetőségeinek, helyi szakmai és társadalmi közösségeinek, illetve a városban található kedvező lakhatási feltételeknek köszönheti. Szolnok azonban kevésbé mutat kimagasló értékeket, a városnak ugyanis az idősoros lista számos dimenziójában kiegyensúlyozottan magasak az eredményei – mindazonáltal az idősor első felében inkább a lakhatásban és a minőségi szolgáltatásokban, második felében pedig az oktatásban, a minőségi karrierorientációban emelkedik ki. Dunaújváros felfelé ívelő pályáját főként a „digitalizáció” dimenziójában elért eredményei határozzák meg, illetve a városban megtalálható ösztönző vállalkozói környezet, valamint a helyi épített és természeti környezet, a városi terek, melyben meghatározó szerepe van a városban található jelentős zöldfelületi hányadnak.

Megállapítható, hogy a csapágyvárosok változásindikátorai leginkább 2014-ben konvergáltak és 2010-ben különböztek.

26. ábra: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérő modell Kreatívtudás-vonzerő változásindikátorának különbségei a vizsgált városok 2010. évi teljesítményének százalékában. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

A vizsgált városok fejlődését saját, 2010. évi teljesítményükhöz viszonyítva látható (26. ábra), hogy Salgótarján fejlődése a legnagyobb mértékű, amit Dunaújvárosé követ, és 2013 óta Székesfehérváré visszaesést mutat.

A többi város fejlődése viszonylag stabil volt, egyenletes teljesítménnyel, kisebb törésekkel. Fontos azonban megjegyezni, hogy az indikátor relatív pozíciót mér, így egyes városok alacsonyabb indikátora nem feltétlen saját eredményük romlását, hanem akár a többi város eredményeinek javulását mutatja. Például a vizsgált településhez képest Székesfehérváron

2013-tól kedvezőtlen tendencia figyelhető meg az oktatási létesítmények kihasználtságában és számában, továbbá a működő vállalkozások számában és a munkahelyteremtésben, valamint a rekreációs lehetőségekben részt vevők száma is csökkent. A 4. *melléklet* településismertetéséből megállapítható, hogy az országos és megyei átlaghoz képest több, az imént említett tényező esetében Székesfehérvár átlagon felül teljesít, így az említett leágazó időszak egyértelműen a többi településhez való viszonyítással és azok kiváló teljesítményével magyarázható.

A *felszereltség alindex* eredményei (14. táblázat) azt mutatják, hogy a vizsgált települések közül Székesfehérvár a legprosperálóbb, majd kevéssel lemaradva követi Szolnok és Kecskemét. Míg Dunaújváros, Gyöngyös és Tatabánya egyfajta „középmezőnyt” alkot, addig Salgótarján felszereltsége a legkedvezőtlenebb.

14. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának modelljében alkalmazott felszereltség alindex eredményei, 2017. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Felszereltség alindex (igen [X]/nem)	Székesfehérvár	Szolnok	Kecskemét	Gyöngyös	Dunaújváros	Tatabánya	Salgótarján
„Alapinfrastruktúra”	Lakhatás	Aktív önkormányzati lakáspolitikai megléte	X	X	X	X		X	X
	Városi környezet	Történelmi városközpont megléte	X	X	X	X			
		Egyetemi campus megléte	X		X	X	X		
	Mobilitás	Alternatív közlekedési módok (bike/car sharing) megléte		X	X				
„Szolgáltatásgazdaság”	Minőségi közszolgáltatások	HVG 100 legjobb középiskola rangsorában szerepel-e a legjobb 50 között	X	X	X				
		HVG felsőoktatási rangsorában szerepel-e legjobb 100 között	X	X	X				
	Rekreáció, “harmadik helyek”	Kulturális koncepció megléte				X	X	X	
„Munkahelyek, gazdaság”	Vonzó, minőségi munkahelyek	Inkubátorház megléte	X	X	X	X	X		X
	Szakmai és társadalmi közösségek	Önkormányzat-egyetem együttműködés	X	X	X	X	X	X	X
	Ösztönző vállalkozói környezet	Adókedvezmények megléte vállalkozóknak	X	X	X	X	X	X	X
„Digitalizáció”	Digitális készségek az oktatás középpontjában	Digitális készségeket fejlesztő szakkörök, versenyek megléte az oktatási intézményben	X	X	X	X	X	X	X
	Inspiráló digitális közeg	Közösségi (coworking) irodák megléte	X	X		X		X	
	Digitális feltételek	Free wifi spotok megléte	X	X	X	X	X	X	
„Oktatás”	Tanárképzés és továbbképzés	Tanár- (tanító-)képzés a helyi egyetemen			X		X		
		Ifjúsáspolitikai megléte	X		X	X	X	X	
„Vonzás”	A letelepedés segítése	Lakhatási támogatás biztosítása az önkormányzat részéről	X	X				X	

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Felszereltség alindex (igen [X]/nem)	Székesfehérvár	Szolnok	Kecskemét	Gyöngyös	Dunaújváros	Tatabánya	Salgótarján
	Marketing, kommunikáció	Lakónépességvonzó kampány megléte	X	X					
	Világos, egyedi „ajánlat”	Szlogen megléte	X	X	X		X	X	
		Imázsfilm megléte	X	X	X		X		
		Fiataloknak szóló fesztivál megléte	X			X		X	
Összpont			1 7	1 5	1 5	1 2	1 1	1 1	5

Az attraktivitás alindex eredményeit a 27. ábra mutatja.

27. ábra: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérő modell attraktivitás alindexének eredményei, 2017. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

Az *attraktivitás alindex* Kecskemét esetében volt a legkedvezőbb. A 27. ábrán látható, hogy e település elsősorban a „munkahelyek, gazdaság” és az „oktatás” dimenziókban emelkedett ki – ösztönző vállalkozói környezetével és a helyi tanárképzéssel összefüggésben –, magas értékű továbbá a „digitalizáció” terén, ellenben a „vonzás” dimenzióban nem volt kedvező az értéke. Dunaújváros a „digitalizáció” és a „vonzás” dimenzióban, a fiataloknak szóló fesztiváljai és aktív helyi Facebook közössége miatt – az *attraktivitás alindex* tekintetében szintén kimagasló, a „szolgáltatásgazdagság” dimenzióban azonban alacsony az indikátor, ami a helyben fellelhető alacsony számú és/vagy minőségű rekreációs lehetőséggel magyarázható.

Gyöngyös és Székesfehérvár *attraktivitás alindexe* átlagos teljesítményt mutat. Gyöngyös kiemelkedik a „szolgáltatásgazdagság” tekintetében – mely többek között minőségi szolgáltatásainak és közszolgáltatásainak köszönhető – és kedvezőek az értékei a „munkahelyek, gazdaság” dimenzióban is. Székesfehérvár egyenletesen magas teljesítményt mutat szinte az összes dimenzióban, a „digitalizáció” tekintetében azonban kedvezőtlen a helyzete.

Tatabánya és Szolnok átlagosan kedvezőtlen pozíciót értek el indikátorértékeik alapján, az előbbi szolgáltatásokban gazdagabb, azonban szinte az összes többi dimenzió esetében az alsó harmadban foglalt helyet. Szolnok alapinfrastruktúrája bizonyult a legjobbnak a vizsgált városok közül, mely magában foglalja a megfelelő lakhatási, lakókörnyezeti és mobilitási feltételeket, „munkahelyek, gazdaság”, illetve „vonzás” tekintetében azonban e város rendelkezik a leggyengébb indikátorral, ami a vonzó, minőségi munkahelyek hiányára, továbbá a fiatalokat célzó városmarketing tevékenység, és az e célcsoportnak szóló programok, fesztiválok hiányára vezethető vissza. A lista legkedvezőtlenebb pozíciója Salgótarjáné, amely az „oktatás” tekintetében jelentősen lemarad a többiektől, s a többi dimenzióban is kedvezőtlenek a mutatói.

A bemutatott rangsort tekintve fontos megemlíteni, hogy egy település sem teljesített egyöntetűen gyengén, minden város esetében voltak kiemelkedő dimenziók, a sereghajtó eredmény bizonyos esetekben azzal magyarázható, hogy átlagosan az alsó – alsó közép harmadban teljesített a város, nem volt jelentős számú kiemelkedően rossz vagy jó eredménye.

A *kreatívtudás-vonzó index* összesített rangsorában Kecskemét érte el a legmagasabb eredményt, míg Salgótarján mindkét alindex szerint, és az összesített rangsorban is a lista legvégén szerepel (15. táblázat).

15. táblázat: A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának modelljében alkalmazott kreatív tudás-vonzerő index részeredményei, 2017. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

	Attraktivitás alindex		Felszereltség alindex		Kreatív tudás-vonzerő index	
	Érték	Rangsor	Érték	Rangsor	Érték	Rangsor
Kecskemét	73,5	1.	88,2	2.	79,6	1.
Székesfehérvár	62,9	4.	100	1.	74,1	2.
Dunaújváros	70,9	2.	64,7	4.	70,2	3.
Szolnok	53,1	6.	88,2	2.	65,3	4.
Gyöngyös	63,2	3.	70,6	3.	63,0	5.
Tatabánya	55,6	5.	64,7	4.	57,7	6.
Salgótarján	49,2	7.	29,4	5.	43,8	7.

Az idősoros elemzés és a két alindex eredményeit megvizsgálva két vagy három csoportot lehet elkülöníteni.

Két csoport esetén „fejlett” városként jellemezhető Kecskemét, Székesfehérvár és Szolnok hármasát, és „fejlődő” településként a Dunaújváros, Tatabánya, Gyöngyös, Salgótarján csoport az őket jellemző *kreatív tudás-vonzerő index* alapján.

Három klasztert elkülönítve a „fejlett” települések közé sorolható Kecskemét és Székesfehérvár, „feltörekvő” várostípus Dunaújváros és Szolnok, a harmadik csoport pedig jelentős belső heterogenitást mutat, így ezek vagy egységesen „fejlődőnek” vagy „nem besorolhatónak” tekinthetők. Főként a „feltörekvő” városok esetében fontos kiemelni a „vonzás” dimenzió, a városmarketing és kommunikáció szerepét, mely döntő mértékben hozzájárult a klaszter városainak eredményéhez, s egyébként az e dimenzióban elért eredményeknek a legnagyobb a szórása a vizsgált városok esetében.

A vizsgálat meglepő eredménye a posztszocialista iparvárosok eltérő pozíciója, fejlettségi szintje. Tatabánya – amely a rendszerváltozás után talpra állt volt ipari központként él a köztudatban – „sereghajtó” pozíciója éppen annyira nem várt, mint Dunaújvárosé – az emberarcú, de ikonikusan szocialista imázsú településé – jelentős potenciáljával a fiatal, képzett munkaerő vonzására. Gyöngyös méretéből fakadó funkcióhiányosságánál fogva tért el a többi vizsgált várostól, így az általa elért, az *attraktivitás alindex* alapján még Székesfehérvárt is maga mögé utasító eredménye szintén nem vártan tekinthető.

Fontos továbbá, hogy az elingázók/beingázók aránya alapján a vizsgált települések sorrendje igen hasonlít a *kreatívtudás-vonzó index* szerintihez.

4.2.3. A budapesti metropolisztérség alközponthálózata azok humántőke-vonzó potenciálja szempontjából

A kvantitatív vizsgálat harmadik lépéseként elemzésre kerültek a budapesti metropolisztérség települései humántőke-vonzó potenciáljuk szempontjából.

A dolgozat vonatkozó módszertani fejezete alapján elkülönített és azonosított központtípusok a 16. táblázatban kerülnek jellemzésre.

16. táblázat: A budapesti metropolisztérség kreatív humántőke vonzó potenciáljának modelljében alkalmazott központtípusok jellemzése. Forrás: saját szerkesztés, Kocsis & Varga (2023) nem publikált kézirat

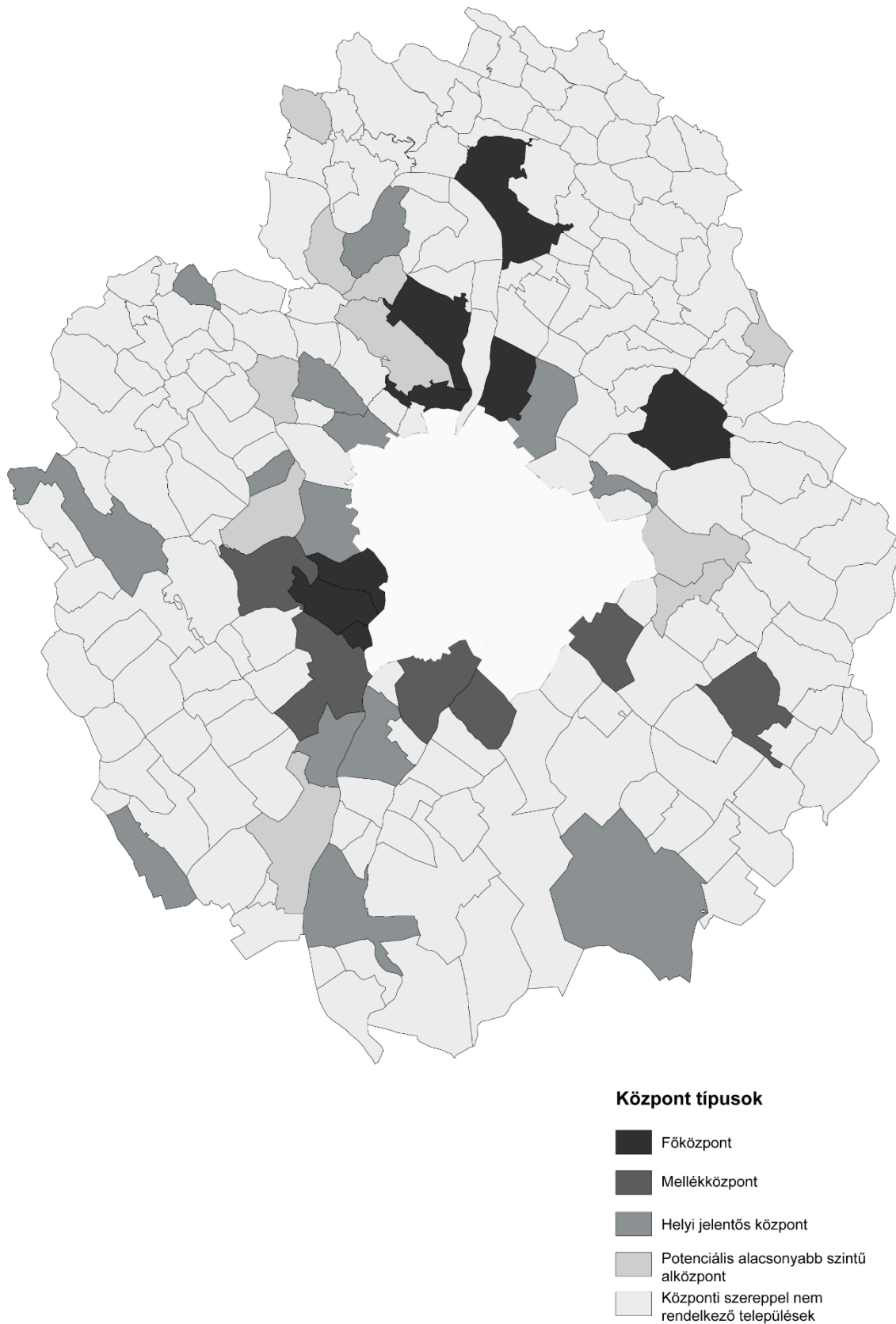
Központtípus	Központ jellemzése	Központok száma	Példatelepülés
Főközpontok	A főközpontok zömében az agglomeráció nagyobb méretű települései, amelyek tágabb vonzáskörzetük viszonylatában erős központképző gazdasági tevékenységekkel és magasabb szintű szolgáltatásokkal jellemezhetők, amelyek mellett közepesen erős vendéglátás és lakófunkció is megjelenik e városokban.	8	Budaörs, Gödöllő
Mellékközpontok	A mellékközpontok a főközpontokhoz igen hasonló jellemzőkkel rendelkeznek: tágabb viszonylatban közepesen erős központképző gazdasági tevékenységek és magasabb szintű szolgáltatásaik mellett közepesen erős vendéglátás és lakófunkció azonosítható e településeken.	6	Dunaharaszti, Biatorbágy
Helyi jelentős központok	A helyi jelentős központok főként szűkebb környezetük központi szereppel nem rendelkező, kisebb településeire fejtik ki munkaerőpiaci vonzó hatásukat. E települések helyi viszonylatban erős központképző gazdasági tevékenységekkel és magasabb szintű szolgáltatásokkal rendelkeznek, melyek mellett lakó ill. rekreációs és lakó-fókusz rajzolódhat ki az esetükben.	14	Dabas, Százhalombatta
Potenciális alacsonyabb szintű központok	A potenciális alacsonyabb szintű központok jelenleg nem funkcionálnak teljesértékű alközpontként, azonban van bennük potenciál, hogy kisebb vonzáskörzettel rendelkező centrumtérségekké váljanak a fellelhető kulcsfontosságú funkciók fejlesztése, valamint a fővárossal való közlekedési összeköttetésük erősítése révén – főként a metropolisztérség	9	Piliscsaba, Pomáz

	vérkeringésébe már alapvetően jobban bekötött települések esetében. E településeket helyi viszonylatban erős munkaerőpiac, közepesen erős kereskedelmi fókusz, valamint puha funkciók (leszámítva lakó rendeltetést) hiánya jellemzi.		
Központi szereppel nem rendelkező települések	A központi szereppel nem rendelkező településeknek a központképző funkciók alapvető hiánya a közös jellemzője. A településtípuson belül azonosíthatunk – a kemény és puha funkcióbeli hiányosságokkal rendelkező települések (n=149) mellett – alvótelepüléseket (n=9), melyek erős lakófunkcióval rendelkeznek, illetve üdülőtelepüléseket (n=8), amelyek az alapvető központképző funkciók hiánya mellett erős kulturális, vendéglátási és/vagy sport funkcióval bírnak.	166	Taksony, Kisoroszi

Annak tesztelésére, hogy a morfológiai értelemben vett csomópontosulások között kirajzolódó funkcionális kapcsolódásokat sikerült-e leképeznie a modellnek, a központtípust ordinális változóként definiálva (5=Főközpont, 1=Központi szereppel nem rendelkező települések) Spearman-féle korreláció került kiszámításra a központtípus és az ingázás (a településre munkába bejárók az eljárók arányában) között, amely alapján elmondható, hogy pozitív irányú, közepesen erős összefüggés mutatható ki a település központi szerepe és munkaerővonzó képessége tekintetében ($r_s(203)=0,450$, $p<0,001$).

Az ingatlanárakban szintén leképeződhet a központiség bizonyos szerzők szerint. Spearman-féle korrelációt számítva az átlagos ingatlan adásvételi m^2 ár és a központtípus között, az tapasztalható, hogy pozitív irányú, közepesen erős összefüggés mutatható ki a két tényező között ($r_s(203)=0,345$, $p<0,001$) – mely szintén validálja a modellt.

A metropolisztérség alközpontrendszerének területi mintázatai a .28. ábrán kerülnek bemutatásra.

28. ábra: A budapesti metropolisztertség kreatív humántőke vonzerő potenciáljának bázisán kialakult alközponti hálózata.
 Forrás: saját szerkesztés, Kocsis-Varga (2023) nem publikált kézirat

A budapesti metropolisztérség humántőke-vonzó potenciál alapján kialakított alközpontrendszerén belül érzékelhető területi mintázatokat megvizsgálva látható, hogy míg a belső északi, észak-keleti és nyugati agglomerációs szektor rendelkezik saját fő központi térséggel, addig a déli, dél-keleti szektorban nem található megfelelő közlekedési adottságokkal bíró, munkaerőpiaci szempontból kiemelkedő helyzetben levő, szolgáltatásgazdag centrumváros. Mindemellett a 28. ábra a magas státuszú észak-nyugati térség magasabb szintű központokkal való lefedetlenségére is felhívja a figyelmet.

Mindezt összevetve a BFFH (2013) által előirányozott fővárosi alközpontrendszerrel, szintén megjelenik a magas státuszú észak-nyugati, hegyvidéki területek magasabb szintű alközpontokkal való ellátatlansága, amely a terület domborzati-közlekedési adottságaiból fakad. Azonban e központrendszert elemezve a főváros dél-pesti városrészeinek esetében látható, hogy az elővárosi öv déli szektorában több, nagyobb vonzáskörzetel bíró alközpont található, amelyek potenciálisan gyengítik a déli agglomerációs szektorban az erősebb központok kialakulásának esélyeit – mely magyarázatként szolgálhat a kutatás során kirajzolódó területi mintázatokra e metropoliszrégiós szektor esetében.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Összegezve a dolgozat legfontosabb eredményeit, a kreatív humántőke települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciáit, mint a települések irányába támasztott keresleti tényezőket feltérképezve láthatóvá vált, hogy míg 2019-ben a város alapfelszereltsége, szolgáltatásokban való gazdagsága, a helyi gazdasági élet, valamint a lakosság és városhasználók szubjektív jóléte és a város hangulata megközelítőleg hasonló fontosságú tényezőkként jelentek meg a lakóhelyválasztásban; addig 2021-re a (feltehetőleg főként az életciklus-váltások és a pandémia hatására) jelentősen felértékelődött a természeti környezet, a helyi közösség és a szociális háló szerepe – feltételezhetően mindezek mentális egészségre gyakorolt pozitív hatásai miatt. A kutatás 2023-as szakaszában a természeti környezet döntéshatásoló erejének további növekedése volt tapasztalható, mely együtt járt a közlekedés fontosságának erősödésével is.

A kvalitatív adatgyűjtés alapján tehát következtethetünk arra, hogy a fentebb is említett két tényező (COVID-19 és családi helyzet változása) jelentősen felértékelte és katalizálta a fővárosból való kiköltözést – elsősorban azok körében, akik már korábban is fontolgatták azt. Az ő esetükben azonban a lakóhely áthelyezése mellett a munkahely megtartása volt jellemző, ez indokolta a közlekedés szerepének további felértékelődését, és a helyben elérhető munkalehetőségek leértékelődését. Fontos azonban kiemelni, hogy a 2023-as fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat rávilágított, hogy bár a COVID-19 folyamánként létrejött új munkaforma lehetővé tenné a fővárostól való távolabbi letelepedést, és attitűd szinten meg is jelenik ennek a vágya, valamint a fővárosban jelentkező urbanizációs externáliák kompenzálása iránti igény, a 2023-as vizsgálat tapasztalatai alapján képződött egy mentális határ a migrációs hajlandóság tekintetében: ezen a térbeli ponton túl, mely a főváros tágan értelmezett agglomerációjának határáként írható le, már nagyobbak a veszteségkerülés költségei, mint a költözés által elérhető haszon a válaszadók fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat során felszínre kerülő attitűdjei alapján.

A biztonságra törekvés vágyának markáns erősödése a lakóhelyválasztás és jövőtervezés tekintetében szintén a kutatás fontos eredménye – ez jól reflektál Kemeny (1981) megállapítására, miszerint a magyarok az individualista, ám családcentrikus, ezáltal biztonságra törekvő „lakástulajdonos-társadalmak” közé sorolhatók. Fontos kiemelni azonban, hogy míg a biztonság iránti vágy a kutatás 2021-es szakaszában főként a lakástulajdonhoz kapcsolódott (a tulajdont szembeállítva a lakásbérlettel, az előbbi esetében a létbiztonság magasabb fokát hangsúlyozva), addig a 2023-as etap során már egyértelműen a

gyermekvállalás vonatkozásában került elő (utalva a közterek és a lakókörnyezet magasabb fokú biztonságosságára a kertvárosias és vidéki területeken).

Míg a 2019-es fókuszcsoporthoz lakóhelyválasztási preferenciákra vonatkozó eredményei megerősítik a hazai irodalomban sokak által kiemelt és a kvantitatív vizsgálatokból is kitűnő puha tényezők vonzerejének szerepét (lásd pl. Kocsis, 2015a; Kocsis, 2015b; Hack-Handa & Kocsis, 2018; Kocsis & Gere, 2021; Varga et al., 2020; Varga et al., 2021), valamint Glaeser (2011) életstílus-alapú lakóhelyválasztási koncepcióját, addig a 2021-es és 2023-as fókuszcsoporthoz alapján kirajzolódik Németh és Lőrincz (2019) életciklus-eseményekhez kapcsolódó migrációs modelljének igazolódása is.

A keresleti szempontú kvalitatív elemzés eredményei továbbá alátámasztják Guglielminetti és munkatársai (2021), valamint Zarrabi és munkatársai (2021) eredményeit az otthon mentálhigiénés új szerepeivel és funkcióival, valamint az ezek mentén történő, kevésbé beépített, alacsonyabb sűrűségű területek felé való migrációval kapcsolatban. Mindezek nyomán a vizsgálat megállapításai összecsengenek továbbá Szirmai (2021) a nagyvárosi lét COVID-19 kontextusában jelentkező árnyoldalait hangsúlyozó és a fővároson kívüli, vidékies települések felértékelődését prognosztizáló eredményeivel. Bár az átalakulások tartósságát illetően a fókuszcsoporthoz résztvevői közül is többen kételkedtek, mint amennyien meggyőződéssel állították, hogy hosszútávú változásokat hozott az életükbe a pandémia, mégis látható, hogy a kételkedők többsége inkább a tudatos életmód mellett való kitartásban volt bizonytalan. Azonban a távmunka további térnyerése, a digitális vívmányok további fejlődése (mint pl. az önkormányzatok online kommunikációja és közszolgáltatás-biztosítása, lásd pl. Baranyai et al., 2020) és a vidéki szolgáltatások elérhetőségének javulása, valamint mindezek hatásaként a vidékre való kiköltözés mellett többen érveltek a kutatás résztvevői közül is. E tendencia mentén a vidék jövőjével kapcsolatos, 2019-ben még markánsan jelen levő pesszimista kép átalakulhat, és Lennert (2020) prognózisának megfelelően felértékelődhetnek azok a rurális területek, amelyek tudatosan építenek a COVID-19 mentén megjelent igényekre és jelenségekre.

A keresleti oldal feltárása után a dolgozat a humántőkét vonzó tényezők települési kínálatának feltárására vállalkozott. A térszerkezetben megjelenő, humántőke-vonzó potenciál tekintetében mutatott települési kínálatot elemezve láthatóvá vált, hogy a vártnál még nagyobb térszerkezeti hatása van Budapestnek és agglomerációjának. Ez jól látható abból, hogy a Budapest közvetlen környezetében fekvő agglomerációs közép- és nagyvárosok

fejlettségükben felveszik a versenyt a hagyományosan fejlett, nyugati határhoz közeli centrumvárosokkal. Hasonlóan, a Budapest környéki csapágyvárosok méretükhöz, valamint gazdasági-társadalmi múltjukhoz képest szintén megközelítik, vagy akár túllépi a történelmi regionális központok fejlettségi szintjét.

A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy felhívta a figyelmet a vonzerő potenciál szempontjából sikeresebb települések fővárosi viszonylatban értelmezett komplementer szerepére, illetve a főváros túlcsoportoló hatásának kiaknázásának fontosságára. Kovács és munkatársai (2011) munkájával összhangban láthatóvá vált, hogy a budapesti metropolisztérségben például Budaörs és Dunakeszi tekintetében a központi szerepet elsősorban a Budapest közelségéből fakadó erős munkaerőpiaci vonzerőnek tulajdonítható, és nem a puha infrastruktúrának vagy a magasabb szintű szolgáltatásoknak. Az elemzés eredményei továbbá Kocsis (2012) munkájával összecsengve szintén kiemelik a dél-nyugati agglomerációs szegmens munkaerőpiaci – és ennél fogva ingázási – célterület voltából fakadó központi szerepét. A csapágyvárosok esetében továbbá láthatóvá vált, hogy bár e városkör – kreatív humántőke-vonzerő potenciál szempontjából - Budapesttel nem képes versenyre kelni, azonban nagyon fontos komplementer szerepe lehetne egy tágabb, több központú metropoliszrégióban. A legnagyobb eséllyel Kecskemét és Székesfehérvár válhat ennek számottevő alközpontjává.

A fókuszcsoportos elemzés 2023-as szakasza során kirajzolódó, a migrációs hajlandóság tekintetében megfigyelhető „mentális határ” is jól reflektál erre az eredményre: a főváros tágran értelmezett metropolisztérsége a csapágyvárosok legpotensebb tagjaival együtt képesek lehetnek Budapest túlcsoportoló hatásának kiaknázására, építve a fővárosnál kedvezőbb ingatlanár-helyzetükre (mely az árérzékeny fiatal családok első lakás vásárlók számára fontos tényezővé vált 2023-ra), valamint a főváros (belső kerületeinél) „zöldebb”, mégis megfizethető imázsukra, főként, amennyiben közlekedési tekintetben is kedvező helyzetben vannak. Mindezek mellett a „diplomák szuburbanizálódásának” (Németh & Dövényi, 2018) trendjének folytatódásával és erősödésével, a jelenlegi tendenciákat szem előtt tartva további települések (a metropolisztérség esetében például Budakeszi és Fót) központi szerepének növekedésével számolhatunk.

Fontos kiemelni, hogy a közlekedési kapcsolatok fejlesztése, illetve a funkcióbővítő fejlesztések hatással lehetnek a kreatív humántőke vonzerő potenciál tekintetében kialakuló alközpontrendszerben létrejövő erőviszonyokra: míg egyes települések központi szerepének erősödését, mások további gyengülését hozhatják magukkal az előirányzott változások. A

budapesti metropolisztérség esetében például az M0 körgyűrű elkészülése Pomáz, Solymár és Pilisvörösvár központi területként való kiemelkedését eredményezheti, míg a H5 HÉV fejlesztése Szentendre szerepének további erősödését idézheti elő. A déli metropoliszrégiós szektor esetében pedig elmondható, hogy az 5-ös metró létesítése e térség elérését javítja bár, de a déli városkapu fejlesztései esetlegesen elszívó hatást is gyakorolhatnak, meggátolva az érdemi munkamegosztás kialakulását eredményező funkciógazdag déli agglomerációs főközpont kialakulását.

Az elemzés egyértelműen rávilágított Magyarország kelet-nyugat irányú megosztottságára is: például, amennyiben megfigyeljük a középvárosok elemzése során kirajzolódó „*lemaradó alföldi városok és volt nehézipari központok*” továbbá a „*infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok*” klaszterek tagjainak térbeli elhelyezkedését, látható, hogy az első klaszter húsz településéből tizenöt alföldi, és a fennmaradó öt dunántúli település közül is három nehézipari múltú (Komló, Ózd, Várpalota), míg kettő stagnáló, de inkább belső perifériának számító feldolgozóipari múltú (Nagykanizsa, Pápa). Ezzel szemben a második említett klaszter tizennégy települése kivétel nélkül dunántúli (hét db) vagy Budapest agglomerációs övezetében helyezkedik el (hét db).

A kínálati szempontú elemzések mindemellett rávilágítottak a települési sikeresség népességszámmal való összefüggésére: azon települések tudják sikerebben megtartani lakosságukat, amelyek nagyobb lélekszámúak. Külföldi példák szerint a népességszámmal való összefüggés nem kizárólagos, de csak hosszú távú tervezéssel érhető el, hogy az oktatásba, a kultúrába, a közösségek fejlesztésébe való befektetés népességszámtól függetlenül jelentős sikereket eredményezzen. A kutatás eredményei alapján kirajzolódott továbbá, hogy a települési vonzerő nemcsak a népességszámmal arányos, hanem a diplomások népességén belüli arányával is. Ez egyfajta önerősítő (a kisebb települések szempontjából öngerjesztő) folyamatként azt eredményezi, hogy a diplomások arányában egyre nagyobb különbség lesz a kisebb és nagyobb lélekszámú települések között.

Ez utóbbi gondolatra rácsatlakozva, fontos kiemelni az oktatás szerepét a települési sikeresség és vonzerő tekintetében. A fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálatok 2023-as szakasza során láthatóvá vált az életciklusváltással, családalapítással összhangban a megfelelő színvonalú oktatási létesítmények letelepedési döntéshozatalban játszott kiemelkedő szerepe. Noha e szakaszban főként az alapfokú oktatási intézmények, illetve az oktatáshoz kapcsolódó fejlesztő infrastruktúra és szolgáltatáshálózat kiemelt szerepe került elő, a kutatás 2019-es szakasza a

magasabb fokú, kiemelten a felsőoktatási intézmények kínálatának fontosságára hívta fel a figyelmet, hiszen a felsőoktatási intézmény kiválasztása a letelepedési döntéshozás egyik első mérföldköveként tartható számon. Ezt támasztotta alá a kínálat oldali kutatás is, melynek során láthatóvá vált, hogy a csapágyvárosok esetében például a fiatal, képzett lakosságot vonzó potenciáljuk tekintetében Kecskemét, Székesfehérvár, Szolnok és Dunaújváros 2010 és 2017 közötti jelentős felsőoktatás-fejlesztésének köszönhető vonzó- és népességmegtartó erejét, addig Tatabánya, Gyöngyös és Salgótarján esetében a jelen nem levő, vagy nem elégséges felsőoktatási lehetőségek magyarázták a komplex mutató több alindexében elért alacsony teljesítményt. A metropolisztárság esetében pedig a fejlett kulturális és oktatási intézményrendszerrel rendelkező települések fő központi szerepére adott magyarázatot Szentendre, Gödöllő és Vác esetében, alátámasztva Kovács és munkatársai (2011) eredményeit.

A városok globalizáltsága szintén fontos tényező lehet a humántőke-vonzerő potenciál tekintetében. A csapágyvárosok esetében meghatározó tényezőnek bizonyult például, hogy a város mennyire kitett a globális piacnak és mennyire kapcsolódik össze a nyugati országokkal való kereskedelmi hálózatokkal: a *kreatív tudás-vonzerő változásindikátor* alapján Székesfehérvár mutatta a legnagyobb változásokat, mind pozitív, mind negatív irányba, melyben szerepe lehet a globális piaccal való összekapcsoltságának és a külfölddiműködőtőke-befektetések arányának., s míg Székesfehérvárhoz hasonlóan változott Kecskemét és Szolnok, addig a többi csapágyváros teljesen más változási irányokat mutatott 2011 és 2017 között.

A városok (nehéz)ipari múltja, illetve a gazdasági szerkezetváltásra való képesség kreatív humántőke-vonzerő potenciál szempontjából szintén meghatározó tényezőnek bizonyult. Ahogy a középvárosok elemzése során is kitűnt a konjunktúraváltásra képtelen települések lemaradása, úgy a csapágyvárosok esetében is hasonló tendencia volt tapasztalható. A jelentős (nehéz)ipari múlttal rendelkező három csapágyváros közül míg Tatabánya és Dunaújváros újra sikeresebb pozícióba került 2017-re, addig Salgótarjának egyáltalán nem sikerült gazdasági profilt váltania. A jelentős ipari parkkal rendelkező Tatabánya relatív sikerében jelentős szerepet játszik a földrajzi elhelyezkedése, tehát a Budapest–Bécs-tengelyen való meghatározó szerepe.

5.1.Összegző válaszok a kutatás kérdéseire

A kutatás azt a fő kérdést járta körül, hogy a fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztási preferenciái, mint keresleti tényezők, és a települések népességvonzó és megtartó képessége, mint a kínálati oldal, képes-e hozzájárulni hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez.

Mindezen belül, a kutatás fő kérdésének megválaszolása érdekében az értekezés három alkérdésre kereste a választ, melyekre a dolgozat eredményei és a levont következtetések alapján az alábbiakban tételesen felsorolt válaszok adhatók.

K1. Hogyan lehetséges mérni a városok vonzerejét a fiatal, kreatív osztály számára hazánkban, középvárosi kontextusban?

A szakirodalomfeltárásban ismertetett humántőke elméletek, versenyképességi településtípológiák, valamint a nemzetközi és hazai városrangsorok készítési módszertanának és indikátorainak vizsgálata, továbbá az ezek irányvonalán elinduló, a hazai kreatív fiatalok körében a települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciákat feltáró kvalitatív vizsgálat alapján összeállításra került a települések kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérni hivatott modell, mely komplex mutató segítségével számszerűsíthetően határozza meg a fentebb említett konstruktumot. A vizsgált városkörökre az elkészítés módszertanát a 3. Az empirikus vizsgálat módszertana című fejezet vonatkozó alfejezetei tartalmazzák.

Az említett források alapján a következők szerint összegezhető a humán tőke vonzása szempontjából leginkább meghatározó kemény és puha tényezőket tartalmazó dimenziók: alapinfrastruktúra (lakhatási körülmények, városi épített környezet, közlekedési feltételek, digitális infrastruktúra), szolgáltatásgazdagság (rekreáció, egészségügy és közszolgáltatások, bevásárlási lehetőségek, sport, kulturális kínálat), oktatás (közép és felsőfokú intézményi kínálat, alternatív oktatási létesítmények, tanárképzés, karrierorientáció), természeti környezet (parkok, víz és levegőminőség), helyi gazdaság (bérszínvonal, alternatív foglalkoztatási formák elérhetősége, kreatív munkahelyek mennyisége, innovációs ökoszisztéma, vállalkozói környezet), imázs (városmarketing tevékenység), közösség és helyi identitás (szociális háló jelenléte, hagyományőrzés), közbiztonság.

A H1. hipotézis így részlegesen igazolódott, azonban olyan szubjektív tényezők, mint a városlakók által érzékelt biztonság, valamint a szociális háló (elsősorban a család) szintén kiemelt szerepet játszanak a városok vonzereje, illetve a letelepedési döntések meghozása során. Mindezek mellett elmondható, hogy a COVID-19 pandémia folyamányaként teret nyerő távmunka mentén a helyben elérhető munkalehetőségek veszítettek korábbi prominens szerepükből a vonzerő tekintetében, ellentétben a H1 hipotézisben megfogalmazottakkal.

A H2 hipotézis, mely szerint a városok vonzerejének mérése során a kemény tényezők nagyobb súllyal esnek számításba, mint a puha tényezők, részben igazolást nyert. Az empirikus vizsgálatokból ugyanis kiderül, hogy bár a kemény tényezők, mint a munkahelyek minősége és

a helyi gazdasági élet, jelentős szerepet játszanak a fiatal, képzett munkaerő vonzásában (noha szerepük csökkent 2019 óta), a puha tényezők, mint a társadalmi és kulturális elemek, ugyancsak fontosak, különösen a hosszú távú megtartás szempontjából.

K2. Milyen – települési szinten értelmezett - lakóhelyválasztási preferenciák azonosíthatók a hazai, fiatal, kreatív osztály körében?

Az értekezés szakirodalomfeltárásában tárgyalt települési népességmegtartó és -vonzó képességre vonatkozó elméletek és modellek, a bemutatott migrációs elméletek és a lakóhelyválasztási preferenciák elméletei, továbbá a hazai kreatív fiatalok körében a települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciákat feltáró kvalitatív vizsgálat alapján azonosításra kerültek a fentebb nevezett csoportot vonzó települési attribútumok, mint keresleti tényezők.

Láthatóvá vált, hogy olyan tényezők, mint a munkahelyek és helyi gazdaság, a városok nemzetközisége, kulturális és rekreációs lehetőségek, természeti és épített környezeti tényezők, közlekedés, az élet megfizethetősége, a helyi oktatási lehetőségek, az alap- és magasabb szintű szolgáltatások mennyiségi és minőségi kínálata (pl. egészségügyi létesítmények), alapvető infrastrukturális feltételek (pl. közműszolgáltatások, digitális lehetőségek és kapacitások), közbiztonság, a helyi közösség, demográfiai adottságok, valamint a jövedelem szintje és egyenlőtlenségei kiemelt szerepet kapnak a települési vonzó tényezők között a szakirodalomban. Azonban magát a települési szinten értelmezett lakóhelyválasztást befolyásolhatják ezek mellett például az életciklusváltozáshoz kapcsolódó események, vagy akár olyan nem várt jelenségek is, mint a COVID-19 pandémiás helyzet, mely – az egyébként is költözési szándékot megfogalmazók esetében – katalizálta, felgyorsította a migrációs döntéshozatal folyamatát. A kutatás tanulságai alapján ugyanis e két tényező jelentősen felértékelte a preferenciák sorában a természeti környezet, a biztonság, a helyi közösség és a szociális háló települési szintű lakóhelyválasztási döntésekben játszott szerepét. Mindezeknek megfelelően mind a H3, mind a H4 hipotézis igazolást nyert.

K3. Mely középvárosainkban rejlik a legnagyobb potenciál a fiatal, kreatív osztály vonzására, egy policentrikus városstruktúra lehetőségét elősegítve?

A hazai fiatal, kreatív osztályt vonzó potenciál komplex mutatójának kidolgozása és az ennek bázisán végzett klaszteranalízis az egyes térségekben – nem meglepő módon – rávilágított Magyarország kelet-nyugati megosztottságára, továbbá a főváros túlcsoportul (vagy éppen elszívó) hatásának települési vonzerőre gyakorolt szerepére.

Láthatóvá vált, hogy Budapest közelében öngerjesztő módon működik a települési adottságok kiaknázása: míg a pozitív adottságaikat önerősítő módon aknázhatják ki az előnyösebb helyzetben levő települések, addig a negatív adottságokat is felerősíti a főváros térszerkezeti hatása, és ezekre a településekre erőteljes elszívó hatást fejthet ki.

A COVID-19 kapcsán a fizikai és digitális értelemben vett elérhetőségnek kifejezett jelentőséget adott ez a jelenség – azok a települések, amelyek építenek a pandémiás helyzethez kapcsolódó vívmányokra, még inkább kiemelkedhetnek.

A lakóhelyválasztási preferenciák – pandémiához is köthető – módosulása, és a korábban is jellemző tendencia, mely a „diplomák szuburbanizálódásaként” írható le, szintén rávilágít a vidékies települések potenciális felértékelődésére, mely szintén öngerjesztő folyamat lehet, akárcsak a magasan képzett, fiatal, kreatív réteg kevésbé potens térségekből való kiáramlása. A felsőoktatás jelenlétének kérdése az adott településen tovább erősítheti a folyamatot: hiánya a fiatal, egyetemre készülő korosztály korai elvándorlásához, jelenléte a település saját értelmiségének kitermeléséhez is vezethet.

Mindezek alapján elmondható, hogy a kritikus diplomáсарánnyal és lakosságsszámmal rendelkező, megfelelő (felső)oktatási körülményeket biztosító, a főváros túlcsoorduló hatását alapvetően előnyösebb adottságaikból fakadóan kiaknázni képes települések a jelenleg is zajló dezurbanizációs folyamatok és a pandémiás helyzethez kapcsolódó digitalizációs vívmányok (táv munka arányának növekedése) mentén jelentős potenciállal rendelkezhetnek a hazai fiatal, kreatív osztály tagjainak vonzása szempontjából, míg az alapvetően előnytelenebb helyzetben levő települések további leszakadása prognosztizálható. Mindezeknek megfelelően elmondható, hogy a kutatási kérdéshez tartozó H5. hipotézis is igazolást nyert.

Összegezve, és választ adva a kutatás fő kérdésére, elmondható, hogy a fentebbiekben leírt tendencia mentén, a térség adottságaira tudatosan alapozó városfejlesztéssel, és a kreatív humántőke vonzásának folyamányaként előálló lokális tudás helyes, magas szintű kiaknázásával lehetségessé válhat e települések (és szűkebb térségük dinamizálása által a települések vonzaskörzetének) endogén fejlődési pályájának megalapozása, elősegítve a területi versenyképesség növekedését és ezáltal hozzájárulva hazánk többközpontú fejlődéséhez.

Ennek folyamányaként egy funkciómegosztáson alapuló, a főváros vonatkozásában értelmezhető központrendszer képezhető le, ahol az agglomerációs tudásközpontok (Szentendre, Gödöllő), a csapágyvárosok élmezőnye (Kecskemét, Székesfehérvár,

Dunaújváros) és a megyeközpontok (Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Veszprém, Eger...) mint tudásintenzív K+F mellék- és főközpontok; a metropolisztérség mellékközpontjai (Dunaharaszti, Dunakeszi, Érd, Szigetszentmiklós, Vecsés, Vác) és a nyugati centrumvárosok (Győr, Mosonmagyaróvár, Sopron, Szombathely...) pedig mint infrastrukturálisan fejlett mellék- és fő-munkaerőközpontok jelenhetnek meg.

Mindezek alapján összességében amellet érvelek, - megválaszolva a kutatásom fő kérdését – hogy a fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztási preferenciái, mint keresleti tényezők, és a települések népességvonzó és megtartó képessége, mint a kínálati oldal, képesek lehetnek hozzájárulni hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez. Az 5.2. fejezetben megfogalmazott szakpolitikai ajánlások mentén kialakított tudatosabb fejlesztések nyomán hazánk többközpontú fejlődése előmozdítható; a jelenleg – a fővárossal, és a külföldi nagyobb városokkal szembeállítva - korlátozott mértékű potenciállal rendelkező középvárosi városkör képessé válhat a kreatív fiatalok vonzására, hozzájárulva hazánk versenyképességének növekedéséhez.

5.2.Szakpolitikai ajánlások a policentrikus városstruktúra kialakulását elősegítő központi funkciók megerősítéséhez és a középvárosok humán tőke vonzerejének növeléséhez

A központi funkciók megerősítését és a középvárosok humán tőke vonzerejének növelését, ennek nyomán egy policentrikus városstruktúra kialakulását elősegítendő az alábbiakban bemutatott policy javaslatok fogalmazhatók meg.

A megyei központok és centrumvárosok, mint fő központok humántőke-vonzerejének növelése érdekében számos fejlesztési javaslat fogalmazható meg. Lakáspolitikai tekintetben elmondható, hogy elengedhetetlen a lakáskínálat bővítése szabályozási eszközökkel, mely magába foglalhatja a megfelelő infrastruktúrával ellátott területeken a beépítés intenzitásának növelését, a kihasználtság fokozása az üresen álló épületek funkcióváltásának elősegítésével, valamint a lakóterület-fejlesztésre alkalmas területek előkészítését az intézményi szereplők által, a lakásépítések ösztönzése céljából. Javasolt továbbá családi bérlakásprogramok kialakítása és a lakásbérlés áfájának jelentős csökkentése, hogy az intézményi bérbeadás versenyképesebb legyen a magánszférával szemben. Továbbá kiemelten fontos a kompakt városok kialakításának elősegítése és a barnamezős területek komplex lakóterületi fejlesztése. Mindezek mellett az életmódváltozók lakóhelyválasztásban játszott szerepére való tekintettel városi kultúra, kulturális miliő, kulturális szolgáltatások, szórakozási és rekreációs lehetőségek, az építészeti és kulturális örökség fejlesztésének és megőrzésének célzott támogatása szükséges.

Tekintve, hogy az életciklusváltás komoly szerepet játszik a lakóhelyválasztási döntéshozatal során, valamint, hogy a fiatal családok elsősorban gyermekeik jólétét és jóllétét szem előtt tartva hozzák meg a fókuszcsoportos vizsgálatok tapasztalatai alapján költözési döntéseiket, ösztönözni szükséges a családbarát fejlesztéseket. Mindez amgába foglalja az oktatási, köznevelési és képzési intézmények magas szintű karbantartását és minőségi fejlesztését, valamint a közösségi terek fejlesztése ezen intézmények közelében. Ezen túlmenően, a családbarát szolgáltatások bővítése és azoknak az érintett intézmények környékén történő megvalósítása is javasolt.

A természeti környezet felértékelődése a lakóhelyválasztási preferenciák sorában elengedhetetlenné teszi a városi és városkörnyéki zöldhálózat rekreációs célú fejlesztését is, melynek érdekében szükséges a közparkok további fejlesztése, modern megoldások alkalmazásával és a lakosság igényeinek figyelembevételével, különös tekintettel a közbiztonságra. Ezenkívül szintén javasolt a városi közparkok számának növelése és integrálása a városi szövetbe, valamint a város környéki parkerdők fejlesztése és összekapcsolása a zöldhálózati elemekkel.

A közlekedés szerepe szintén felértékelődést mutat a preferenciák sorában, a távmunka térnyerésével a fővárossal való összeköttetés is kulcsfontosságúvá válik. Így ennek fejlesztése érdekében javasolt a helyközi buszok vasútvonalakra való ráhordó szerepének erősítése, valamint a kötöttpályás közlekedési vonalak fejlesztése. Ezenkívül szükséges a HÉV pályák felújítása és összekapcsolása a vasúti vonalakkal.

A fő központi városok oktatási és tudásközpont szerepének betöltéséhez elengedhetetlen az innovációs ökoszisztéma, és a versenyképes vállalati szektor fejlesztése. Ehhez a meglévő innovatív klaszterek és potenciális városi helyszínek azonosítása, valamint az inspiráló épített környezet és szolgáltatási mix kialakítása és fenntartása nélkülözhetetlen. Egy inspiráló miliő megteremtéséhez fontosak a városmegújító fejlesztések és a hagyományos városmagok rehabilitációja, továbbá komplex innovációs programok kidolgozása versenyképes ökoszisztéma létrehozásával. Javasolt továbbá a technológia transzfer intézményrendszerének kialakítása és a felsőoktatási támogatások kiterjesztése is. A magas hozzáadott értékű versenyképes vállalati szektor fejlesztése érdekében pedig szükséges az outsourcing támogatása és a külföldi vállalatok irányítási tevékenységének átszervezését segítő rendszer kialakítása, továbbá, kreatív iparági klaszterek létrehozása és a kreatív vállalatok nemzetközi piacra jutásának támogatása.

A csapágyvárosok, mint mellékközpontok fejlesztési lehetőségei humántőke-vonzerejük növelése érdekében olyan intézkedéseket integrálnak, mint a központok közötti közlekedésfejlesztés, a közlekedési tengelyek megerősítése és a várostérségi szerepük betöltéséhez szükséges fejlesztések meghatározása. Mindez magába foglalja a harántirányú gyorsforgalmi utak fejlesztését a csapágyvárosok között, a városok közötti mobilitás elősegítése, valamint kötöttpályás közlekedési kapcsolataik erősítését és intermodális csomópontok létrehozását és fejlesztését. Ezenkívül a tömegközlekedési elérhetőség javítása is szükséges a csapágyvárosok és a főváros, illetve a csapágyvárosok között a fővárost átjárva és szükség esetén kikerülve. E fejlesztések lehetővé tennék a csapágyvárosok, valamint a csapágyvárosok és a főváros közötti kapcsolatokat, munka és funkciómegosztás elmélyítését.

E funkciómegosztás másik eleme lehetne a célzott iparfejlesztés, mely a triple helix modellre alapuló együttműködést foglalná magába az egyes városokban található felsőoktatási intézmény, az önkormányzat, és a cégek között, ipari klaszterek kialakítására – akár csapágyvárosokon átívelően. Emellett pedig a városspecifikus telephelyfejlesztés és innovációösztönzés, valamint a barnamezős területek gazdaságfejlesztési célú hasznosítása javasolható a helyi gazdaság fejlesztése céljából, mely a városok vonzerejét is pozitívan befolyásolná.

A megfelelő lakáskínálat a csapágyvárosok esetében is fontos tényező a humántőke vonzerő tekintetében, így e települések számára is indokolt a célzott lakáspolitikai és önkormányzati bérlakásprogramok bevezetése.

Az agglomerációs tudásközpontok, mint mellékközpontok fejlesztése érdekében szintén elengedhetetlen a közlekedési hálózat integráltságának emelése, hiszen ez a városkör a leginkább érintett a fővárosba történő ingázás által: szükséges a metropolisz-térség integráltságának fokozása a hiányzó mikro- és makroszintű kapcsolatok meg- és kiépítésével, a közösségi – kiemelten kötöttpályás – közlekedés fejlesztése az agglomerációs térség kevésbé feltárt részeinek bekapcsolására, valamint a kötöttpályás tömegközlekedés megállóinak körzetében városias fejlesztések megvalósítása.

A településkör élhetőségének fokozása szempontjából pedig elengedhetetlen lenne az alközpontok fejlesztése a hagyományos településközpontokban a központképző funkciók sűrítésével és fejlesztésével (kereskedelem, kulturális létesítmények, igazgatási funkció, oktatási intézmények, munkahelyek, egészségügy, lakó funkció), minőségi településképi

beavatkozásokat eredményezve. Emellett pedig az újonnan kiépülő lakónegyedek szolgáltatásokkal való fejlesztése lenne indokolt.

E fejlesztési javaslatok hozzájárulhatnak egy funkciómegosztáson alapuló, a főváros vonatkozásában értelmezhető központrendszer megerősödéséhez, mely hazánk policentrikus fejlődése irányába mutat.

5.3.Jövőbeli kutatási irányok

Míg a kutatás megválaszolta célkitűzéseiben felállított kutatási kérdéseit, számos új, jövőbeli kutatási irányt is felrajzolt.

A kutatás kvalitatív szakasza – mely nem tekinthető reprezentatívnak – alapján kirajzolódni látszik, hogy a hazai pályakezdő fiatalok esetében, akik esetében még nem esedékes a családalapítás, valóban megfigyelhető a Florida (2002) és Glaeser (2011) által is leírt életstílus alapú lakóhelyválasztás, azonban a későbbiekben erősebb hatása mutatkozhat a magasan képzett kreatív rétegek esetében is az életciklusváltással (családalapítás) összefüggő lakóhelyválasztásnak és/vagy módosításnak a mintába került fiatalok által elmondottak alapján. Az életstílus alapú lakóhelyválasztás a kutatás tapasztalatai alapján a hazai fiatal kreatívak körében egyúttal azért is lehet népszerűbb, mert az ingatlanpiaci árrobbanás miatt e csoport inkább a bérleti szegmensben tudja kielégíteni lakásigényét, jövedelmének jelentős részét nem befektetve, hanem inkább fogyasztási céllal elköltve – életstílusukat támogató cikkekre és szolgáltatásokra. Ennek feltárása további kutatásokat igényel.

A helykötődés, illetve a közgazdaságtani megközelítés alapján a helyben eszközölt befektetések (helyi szolgáltatások, vásárlási lehetőségek, szokások, útvonalak, intézmények, stb. ismerete) döntő szerepe a lakóhelyválasztásban szintén felsejlett jelen kutatásban: a fővárosból annak agglomerációjába költözők esetében az igénybe vett szolgáltatások körének helyszíne, illetve az egyének munkahelye a fővárosban maradt; a vidékre költözők pedig saját, vagy a párjuk szülőtelepülésére, illetve annak közelébe, agglomerációjába helyezték át lakóhelyüket, ahol szintén megfigyelhető a helyhez kötődő ismeretek megléte. A helykötődés mellett mindez a szociális háló migrációs döntéshozatalban betöltött fontos szerepét is jelezheti. A szociális hálónak azonban a vizsgálatok tapasztalatai alapján nem csupán a kapcsolódások érzelmi értékkel bíró volta miatt van fontos szerepe, hanem egyaránt fontosak az így létrejövő potenciális „cserekapcsolatok” (élelmiszer, gyermekfelügyelet), valamint annak hagyatéki, öröklési vonatkozásai is szerepet játszhatnak a letelepedési döntéshozásban. Ez utóbbi kifejezetten az ingatlanárak emelkedése miatt értékelődhet fel napjainkban e csoport esetében

is: kevésbé frekventált területeken fekvő, kisebb települések ingatlanjainak áraiban tükröződik a lokációban rejlő alacsonyabb gazdasági potenciál, így ezeknek az értékesítése csak olyan alacsony áron lenne lehetséges, melyből frekventáltabb, potensebb területeken fekvő ingatlan nem vásárolható, így az örökös nagyobb eséllyel dönthet a megtartás, beköltözés mellett, amennyiben családi életciklusváltása is párosul a döntéshelyzettel, és a település (illetve annak napi szintű ingázás szempontjából egyszerűen elérhető környezete) is megfelelő mértékben vonzó adottságokkal rendelkezik. E kérdéskör feltárása szintén további, jövőbeli kutatási irányt jelölhet ki.

A kutatás mentén több, a településekről történő „kiugrási pont” vált azonosíthatóvá az életciklusváltások mentén: ilyen például a fiatalok felsőoktatási intézmény választása, munkahelyválasztás és/vagy váltás, illetve a családi életciklusváltások, így a házasság és a gyermekek születése. Ezek a pontok az életciklusban olyan szakaszhatárokat jelölnek a szakirodalomban is, melyek migrációs döntésmotiváló tényezőként hatnak, vagyis e pontokon valószínűbb a lakóhelyváltás, amennyiben az adott településen az egyén nem képes – vagy túl nagy erőforrásokat emésztene fel a részéről – átalakuló szükségleteinek kielégítése. Tekintve, hogy a helykötődéssel, és szociális kapcsolatokkal már helyben rendelkező egyéneket könnyebben tarthatják meg a települések, mint amekkora ráfordítással újonnan betelepülőket vonzhatnak, ezeken a „kiugrási pontokon” szükséges a leginkább beavatkozniuk, amennyiben pozitív változást szeretnének elérni népességmegtartó képességük tekintetében. Mindezek értelmében e pontok azonosítása kiemelten fontos kutatási irányt jelenthet a jövőben.

6. ÖSSZEGZÉS

Napjaink gazdasági miliójében jelentősen felértékelődött a humán tőke, mely kiemelt szereppel ruházta fel a kreatív, mobil, magasan képzett fiatalok rétegét a városok között zajló versenyben. Mindez a területi koncentrációs folyamatok felerősödésének irányába mutat. E tendencia policentrikus folyamatokkal történő ellensúlyozása kiemelkedő cél hazánk gazdasági sikerének biztosítása érdekében. Dolgozatom ennek a lehetőségeit vizsgálta hazánk esetében.

A kutatás azt a fő kérdést járta körül, hogy a fiatal kreatív munkaerő lakóhelyválasztási preferenciái, mint keresleti tényezők, és a települések népességvonzó és megtartó képessége, mint a kínálati oldal, képes-e hozzájárulni hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez?

Mindezen belül, a kutatás fő kérdésének megválaszolása érdekében az értekezés az alábbi kérdésekkel foglalkozott:

K1. Hogyan lehetséges mérni a városok vonzerejét a fiatal, kreatív osztály számára hazánkban, középvárosi kontextusban?

K2. Milyen – települési szinten értelmezett - lakóhelyválasztási preferenciák azonosíthatók a hazai, fiatal, kreatív osztály körében?

K3. Mely középvárosainkban rejlik a legnagyobb potenciál a fiatal, kreatív osztály vonzására, egy policentrikus városstruktúra lehetőségét elősegítve?

Kutatási kérdéseim megválaszolása érdekében komplex módszertannal dolgoztam, egyaránt alkalmaztam kvalitatív és kvantitatív jellegű módszertani eszközöket.

A hazai középvárosok vonzerő potenciáljának értékelési módszerének kialakítása céljából elsőként szakirodalmfeltárás valósult meg a kurrens humántőke elméletek, versenyképességi településtipológiák, nemzetközi városrangsorok, valamint a települési népességmegtartó és -vonzó képesség, a migrációs elméletek, és a lakóhelyválasztási preferenciák irodalma terén.

Annak érdekében, hogy a szakirodalom alapján fejlesztett mérőeszközt validáljam és specifikáljam, longitudinális fókuszcsoportos vizsgálatokat végeztem 2019-ben, 2021-ben és 2023-ban, mintegy a kereslet oldali preferenciakutatásként. Az egyes fókuszcsoportos vizsgálatokat a mérési módszer ismételt fejlesztése, felülvizsgálata követte.

Végül a kínálat oldal, a hazai középvárosok körében azonosítható vonzerő vizsgálatára került sor, amelynek során az iteratív módon fejlesztett mérési módszer segítségével számszerűsítettem az egyes elemzett városkörök vonzerejét, majd klaszteranalízisük alapján bemutattam a középvárosaink fiatal kreatív munkaerőt vonzó potenciálja alapján kirajzolódó területi mintázatokat.

Összegezve a dolgozat legfontosabb eredményeit, elmondható, hogy míg a lakóhelyválasztási preferenciák bázisán értelmezett kereslet tekintetében 2019-ben a város alapfelszereltsége, szolgáltatásokban való gazdagsága, a helyi gazdasági élet, valamint a lakosság által tapasztalt szubjektív jólét és a város hangulata megközelítőleg hasonló fontosságú tényezőkként jelentek meg; addig 2021-re a (feltehetőleg főként az életciklus-váltások és a pandémia hatására) jelentősen felértékelődött a természeti környezet, a helyi közösség és a szociális háló szerepe; 2023-ra pedig a természeti környezet döntéshatásoló erejének további növekedése volt tapasztalható, mely együtt járt a közlekedés fontosságának erősödésével is az ingázási hajlandóság növekedése miatt.

A COVID-19 és a családi helyzet változása jelentősen felértékelte és katalizálta a fővárosból való kiköltözést – elsősorban azok körében, akik már korábban is fontolgatták azt, melynek nyomán, amennyiben a távmunka további térnyerése, a digitális vívmányok további fejlődése és a vidéki szolgáltatások elérhetőségének javulása valósul meg a következő időszakban, a vidék jövőjével kapcsolatos, 2019-ben még markánsan jelen levő pesszimista kép átalakulhat, és felértékelődhetnek azok a rurális területek, amelyek tudatosan építenek a COVID-19 mentén megjelent igényekre és jelenségekre.

A térszerkezetben megjelenő, humántőke-vonzerő potenciál tekintetében mutatott települési kínálatot elemezve láthatóvá vált Budapest és agglomerációjának minden várakozást felülmúló térszerkezeti hatása, mely a térség legpotensebb településeit és a csapágyvárosokat a hagyományosan fejlett történelmi regionális központok és a nyugati határhoz közeli centrumvárosok vetélytársaivá emeli.

A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy felhívta a figyelmet a vonzerő potenciál szempontjából sikeresebb települések fővárosi viszonylatban értelmezett komplementer szerepére, illetve a főváros túlcsonduló hatásának kiaknázásának fontosságára.

Fontos kiemelni, hogy a közlekedési kapcsolatok fejlesztése, illetve a funkcióbővítő fejlesztések hatással lehetnek a kreatív humántőke vonzerő potenciál tekintetében kialakuló

alközpontrendszerben létrejövő erőviszonyokra: míg egyes települések központi szerepének erősödését, mások további gyengülését hozhatják magukkal az előirányzott változások.

A dolgozat felhívta a figyelmet továbbá az oktatás szerepére a települési sikeresség és vonzerő tekintetében, kiemelve az életciklusváltással, családalapítással összhangban a megfelelő színvonalú oktatási létesítmények letelepedési döntéshozatalban játszott kiemelkedő szerepét, melyet a kínálat oldali kutatás is alátámasztott mind a csapágyvárosok, mind a metropolisztérség központképződése esetében.

A terület egységek között (is) zajló versenyben a tudástőke, és ezen belül a tehetségek vonzása a fejlődés kulcstényezőjévé válik. Dolgozatom a témát nem az országok vagy a nagyvárosok között, hanem a középvárosok mezőnyében vizsgálja, amely ilyen értelemben az országon belüli többközpontú fejlődés egyik kulcstényezőjévé válik. A policentrikus fejlődés világszerte a területi társadalmi-gazdasági kutatások homlokterében áll, Európában kifejezett területpolitikai célként jelenik meg, Magyarország esetében pedig az ország fejlődésének legfontosabb olyan, évszázados térszerkezeti kihívása, amely az ország egészének versenyképességét és fenntarthatóságát egyaránt jelentős mértékben meghatározza. Mindez megadja a téma nemzetközi jelentőségét is, hiszen annak empirikus magyarországi vizsgálata és a tágabb földrajzi kitekintésű szakirodalmi vizsgálat rámutat, hogy a kis- és középvárosokban hagyományosan gazdag közép- és kelet-európai térségben különösen releváns a középvárosi policentrikusság: térségünk globális munkamegosztásban betöltött helye, geopolitikai viszonyrendszerben elfoglalt pozíciója és fenntartható fejlődése egyaránt sok tekintetben függ a városhálózati szegmens fejlődésétől (és mégis, ez az aspektus sokkal kevésbé feltárt tudományosan, mint térségünk nagyvárosi térszínei).

A dolgozat nemzetközi jelentőségét támasztja alá továbbá, hogy fókusza a nemzetközi összefüggésrendszeren és forrásanyagban van, és a hazai helyzetre vonatkozó eredmények minden esetben ezek összefüggésrendszerében kerültek értelmezésre.

A disszertáció hozzáadott értéke több forrásból táplálkozik. Kiemelendő a középvárosok fiatal, kreatív munkaerőt vonzó potenciáljának mérésére létrehozott módszertan innovativitása, mely a megszokott statisztikákon túlmenően számos információforrást bevont a mutató számszerűsítése érdekében, különösen a Budapest körüli csapágyvárosok potenciáljának elemzése esetében, továbbá idősoros vizsgálatra is vállalkozott ebben.

Fontos kiemelni továbbá a magyarországi középvárosok megjelölt körének teljes körű elemzésének és klaszterezésének tudományos értékét, valamint a szűkebb kör, a csapágyvárosok sokváltozós vizsgálatának innovatív jellegét.

Mindezek mellett a disszertáció igen jelentős hozzáadott értékének tekinthető a longitudinális fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat, amely jelentős változásokat is képes volt feltárni, különös tekintettel a COVID-19 járvány következményeire.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Nagyon hálás vagyok konzulensemnek, Dr. Salamin Gézának, valamint Dr. Kocsis János Balázsnak, akik mind kutatásaim, mind a közös munkáink során egyaránt támogattak. Köszönöm nekik a szakmai iránymutatást és a bátorító szavakat.

A Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszék és a Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola oktatóinak is szeretném kifejezem hálámat a szakmai fejlődésért és az inspiráló légkörért.

Nem feledkezhetek meg doktori hallgató társaimról sem, akikkel együtt tanultam és tanítottam, mindig öröm volt mellettük lenni. Köszönettel tartozom nekik is. Kiváltképp szeretném megköszönni Teveli-Horváth Dorottyának a közös munkát, aki értékes gondolataival, világlátásával, lendületével és a szakma iránti lelkesedésével engem is mindig motivált.

Nagyon köszönöm továbbá a családomnak, hogy lehetővé tették e munka megszületését. Külön köszönöm férjemnek, Kristófnak a sok támogatást és a bátorító szavakat, amikor a dolgozat elkészülte szinte lehetetlennek tűnt. Gyermekeimnek, Sámuelnek és Bíborkának is köszönöm a türelmét, és hogy kedvességükkel mindig mosolyt csaltak az arcomra a nehéz pillanatokban is. Édesanyámnak a rengeteg időt és energiát: nem lettem volna képes e sorokat papírra vetni nagymamai segítségével nélkül. Hálás vagyok édesapámnak, egyik legnagyobb motiválómnak, akit mindig igyekeztem büszkévé tenni – remélem, hogy sikerül.

7. IRODALOMJEGYZÉK

- A Nemzeti Fejlesztés 2020 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióról szóló 1/2014 (1.3.) OGY határozat. (2014). *Magyar Közlöny*, 1.
- Agesa, R. U. (2001). Migration and the urban to rural earnings difference: A sample selection approach. *Economic Development and Cultural Change*, 49(4), 847-865.
- Aguilera, A. (2005). Growth in commuting distances in French polycentric metropolitan areas: Paris, Lyon and Marseille. *Urban Studies*, 42(9), 1537-1547. <https://doi.org/10.1080/00420980500185389>
- Aiginger, K., & Firgo, M. (2015). Regional competitiveness under new perspectives. *WWWforEurope Policy Paper No. 26*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2685585>
- Alaily-Mattar, N., Dreher, J., & Thierstein, A. (2018). Repositioning cities through star architecture: How does it work? *Journal of Urban Design*, 23(2), 169-192. <https://doi.org/10.1080/13574809.2017.1408401>
- Alonso, W. (1973). Urban zero population growth. *Daedalus*, 109, 191-206.
- Alonso, W. (1960). A theory of the urban land market. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 6, 149-157. <https://doi.org/10.1111/j.1435-5597.1960.tb01710.x>
- Ambrus, Z., Kissné, M. M., Kólyáné, Sz. Á., & Malakucziné, P. M. (2008). Nagyvárosok összehasonlító vizsgálata. *Területi Statisztika*, 11(48)(2), 136-163.
- Andersen, K. V., Hansen, H. K., Isaksen, A., & Raunio, M. (2010). Nordic city regions in the creative class debate—Putting the creative class thesis to the test. *Industry and Innovation*, 17(3), 215-240.
- Az Európai Unió Területi Agendája 2020. (2011).
- Bakos, L.-né, Deák, J.-né, Hárs, P.-né, Tatár, S.-né, & Varga, I.-né. (1985). A szomszédos megyék középfokú vonzáskörzetébe tartozó települések Hajdú-Bihar megyei helyzete és népességmegtartó-képessége. *Területi Statisztika*, 35(3), 295-315.
- Balland, P. A., Jara-Figueroa, C., Petralia, S. G., Steijn, M. P. A., Rigby, D. L., & Hidalgo, C. A. (2020). Complex economic activities concentrate in large cities. *Nature Human Behaviour*, 4(3), 248-254.
- Banister, D, Watson, S. & Wood, C. (1997). Sustainable Cities: Transport, Energy, and Urban Form. *Environment and Planning B: Planning and Design* 24(1): 125-143. <https://doi.org/10.1068/b240125>

- Baranyai, N., Barsi, B., & Nárai, M. (2020). Helyi önkormányzatok online kommunikációja a COVID-19 járvány idején Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 34(3), 281–294. <https://doi.org/10.17649/TET.34.3.3294>
- Baráth, G., & Hardi, T. (2014). Az európai városállomány fejlődésének irányai. In T. Hardi & E. Somlyódyne Pfeil (Eds.), *Városfejlesztési trendek és állami szerepek* (pp. 7-11). Győr: Universitas Győr Kht. (A Győri Járműipari Körzet, mint a térségfejlesztés új iránya és eszköze c. kutatás monográfiái; 2.). ISBN: 978-615-5298-38-7
- Barbour, R. (2017). *Doing Focus Groups*. Sage.
- Barca, F. (2009). An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report/_barca_report_en.pdf (Letöltés: 2020.01.10.)
- Barta, Gy. (2002). *A magyar ipar területi folyamatai 1945-2000*. Dialóg Campus.
- Barta, Gy. (2002). Budapest és az agglomeráció gazdasági szerepkörének átalakulása. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 30, 201-216.
- Baumont, C., Ertur, C., & Le Gallo, J. (2004). Spatial analysis of employment and population density: The case of the agglomeration of Dijon 1999. *Geographical Analysis*, 36(2), 146–176. <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.2004.tb01130.x>
- Beluszky, P. (2014). *Budapest–zászlóshajó vagy vízfej?* Szent István Egyetemi Kiadó.
- Beluszky, P., & Győri, R. (1999). A magyarországi városhálózat és az EU-csatlakozás. *Tér és Társadalom*, 13(1-2), 1-30. <https://doi.org/10.17649/TET.13.1-2.510>
- Beluszky, P., & Győri, R. (2004). Fel is út, le is út... Városaink településhierarchiában elfoglalt pozícióinak változása a 20. században. *Tér és Társadalom*, 18(1), 1-41. <https://doi.org/10.17649/TET.18.1.929>
- Bereitschaft, B. (2017). Do “creative” and “non-creative” workers exhibit similar preferences for urban amenities? An exploratory case study of Omaha, Nebraska. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 10(2), 198–216.
- BFFH. (2013). *Budapest 2030. Hosszú távú Városfejlesztési Koncepció*. Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatala.
- Bódi, F., & Böhm, A. (2000). *Sikeres helyi társadalmak Magyarországon*. Agroinform Kiadóház.

- Bontje, M., & Musterd, S. (2009). Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinion critically appraised. *Geoforum*, 40, 843–852. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.07.001>
- Boterman, W. (2012). Residential mobility of urban middle classes in the field of parenthood. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 44(10), 2397-2412.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7(1), 14-25. <https://doi.org/10.2307/202060>
- Bourdieu, P. (2004). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In R. Angelusz (Ed.), *A társadalmi rétegződés komponensei* (pp. 122-137). Új Mandátum Könyvkiadó.
- Böheim, R., & Taylor, M. P. (2002). Tied down or room to move? Investigating the relationship between housing tenure, employment status, and residential mobility in Britain. *Scottish Journal of Political Economy*, 49(4), 369-392. <https://doi.org/10.1111/1467-9485.00237>
- Brezzi, M., & Veneri, P. (2015). Assessing polycentric urban systems in the OECD: Country, regional and metropolitan perspectives. *European Planning Studies*, 23(6), 1128-1145. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.905005>
- Brome, H. (2009). Smart places, getting smarter: Facts about the young professional population in New England states. *New England Public Policy Center Discussion Paper 09-1*. Federal Reserve Bank of Boston.
- Brown, A. L., & Longbrake, D. B. (1970). Migration flows in intraurban space: Place utility considerations. *Annals of the Association of American Geographers*, 60(2), 368-384. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1970.tb00726.x>
- Budapest Versenyképességi Munkacsoport. (2020). Budapest versenyképességi stratégia. Nem publikált tanulmánykötet.
- Burger, M., van der Knaap, B., & Wall, R. S. (2014). Polycentricity and the multiplexity of urban networks. *European Planning Studies*, 22(4), 816-840. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.771619>
- Burgess, E. W. (1924). The growth of the city: An introduction to a research project. In J. M. Marzluff, E. Shulenberger, W. Endlicher, M. Alberti, G. Bradley, C. Ryan, U. Simon, & C. Zum Brunnen (Eds.), *Urban ecology: An international perspective on the interaction between humans and nature* (pp. 71-78). Springer.
- Camagni, R. (2005). The rationale for territorial cohesion: Issues and possible policy strategies. In P. Boscaïno (Ed.), *Present and future of the European spatial development perspective* (pp. 121-138). Alinea.

- Camagni, R. (2008). Towards a concept of territorial capital. In R. Capello, R. Camagni, B. Chizzolini, & U. Fratesi (Eds.), *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe* (pp. 33-48). Springer.
- Camagni, R. (2009). Territorial capital and regional development. In R. Capello & P. Nijkamp (Eds.), *Handbook of regional growth and development theories* (pp. 118-132). Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781848445987.00014>
- Capello, R. (2015). *Regional economics* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315720074>
- Cardoso, R. V., & Meijers, E. J. (2016). Contrasts between first-tier and second-tier cities in Europe: A functional perspective. *European Planning Studies*, 24(5), 996-1015. <https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1120708>
- Castles, S., & Miller, M. J. (2003). *The Age of Migration*. MacMillan Press.
- Cervero, R., & Wu, K. L. (1997). Polycentrism, commuting, and residential location in the San Francisco Bay area. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 29(5), 865-886. <https://doi.org/10.1068/a290865>
- Christaller, W. (1933). *Die zentralen Orte in Süddeutschland*. Fischer.
- Christopher, E. J., Rogus, M., & Soot, S. (1995). Changes in the direction of urban travel for the Chicago area, 1970–1990. *Transportation Research Record*, 1477, 48-57.
- Clark, D. A., & Hunter, W. J. (1992). The impact of economic opportunity, amenities and fiscal factors on age-specific migration rates. *Journal of Regional Science*, 32(3), 349-365. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.1992.tb00191.x>
- Clark, W., Deurloo, M., & Dieleman, F. (1984). Housing consumption and residential mobility. *Annals of the Association of American Geographers*, 74(1), 29-43. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1984.tb01432.x>
- Clark, W., & Onaka, J. (1983). Life cycle and housing adjustment as explanations of residential mobility. *Urban Studies*, 21(1), 47-57. <https://doi.org/10.1080/00420988320080041>
- Cleveland, W. S., & Devlin, S. J. (1988). Locally weighted regression: An approach to regression analysis by local fitting. *Journal of the American Statistical Association*, 83(403), 596-610. <https://doi.org/10.1080/01621459.1988.10478639>
- Cloke, P. (1985). Counterurbanisation: A rural perspective. *Geography*, 70(1), 13-23.
- Conde-Ruiz, J. I. (2020). Informe sobre las medidas de protección a los colectivos vulnerables durante la crisis del Covid-19. *Fedea Policy Papers*.

- Copus, A. K. (2001). From core-periphery to polycentric development: Concepts of spatial and aspatial peripherality. *European Planning Studies*, 9(4), 539-552. <https://doi.org/10.1080/09654310120049899>
- Montalto, V., Tacao Moura, C. J., Langedijk, S., & Saisana, M. (2017). *Cultural and creative cities monitor*. Publications Office of the European Union.
- Czene, Zs., & Ricz, J. (2010). *Területfejlesztési füzetek 2. – Helyi gazdaságfejlesztés - Öletadó megoldások, jó gyakorlatok*. VÁTI Nonprofit Kft. ISBN: 978-963-7380-21-1
- Czirfusz, M. (2014). Obliterating creative capital? Urban governance of creative industries in post-socialist Budapest. *EUROPA XXI*, 26, 85-96. <https://doi.org/10.7163/Eu21.2014.26.5>
- Czirfusz, M. (2021). A COVID-19-válság és a térbeli munkamegosztás változásai Magyarországon. *Területi Statisztika*, 61(3), 320-336. <https://doi.org/10.15196/TS610303>
- Csomós, G. (2016). Magyarország gazdasági központjainak pozícióváltozása 1992 és 2011 között. *Területi Statisztika*, 53(6), 529-550.
- Csomós, Gy. (2009a). A monocentrikus térszerkezet kialakulásának okai és a policentrikus területfejlesztés jövőképe: különbségek és hasonlóságok Franciaország és Magyarország területi tervezésében. *Társadalomkutatás*, 27(2), 163-184. <https://doi.org/10.1556/Tarskut.27.2009.2.5>
- Csomós, Gy. (2009b). A regionális központok szerepének változása Magyarország városhálózatában a szabad királyi városoktól a NUTS régióközpontokig. *Tér és Társadalom*, 23(2), 97-111. <https://doi.org/10.17649/TET.23.2.1237>
- Csomós, Gy. (2011). A közép-európai régió nagyvárosainak gazdaságirányító szerepe. *Tér és Társadalom*, 25(3), 129-140. <https://doi.org/10.17649/TET.25.3.1872>
- Csomós, Gy. (2017). A kelet-közép-európai városok pozícionálása a posztindusztriális gazdasági térben: egy empirikus elemzés az APS cégek irodáinak területi koncentrációja alapján. *Tér Gazdaság Ember*, 5(1), 44-59.
- Csurgó, B., & Légmán, A. (2015). Lokális közösség, megtartó közösség. *Socio.hu*, 4(1). <https://www.socio.hu>
- Darchen, S., & Tremblay, D. G. (2010). What attracts and retains knowledge workers/students: The quality of place or career opportunities? The cases of Montreal and Ottawa. *Cities*, 27, 225-233.
- Davoudi, S. (2003). European briefing: Polycentricity in European spatial planning: From an analytical tool to a normative agenda. *European Planning Studies*, 11(8), 979-999. <https://doi.org/10.1080/0965431032000146169>

- De Haas, H. (2014). Migration theory. Quo vadis? *International Migration Institute, Oxford Department of International Development, University of Oxford*. <https://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/wp/wp100-14.pdf> (Letöltés: 2020.04.27)
- Decamps, A., Gaschet, F., Pouyanne, G., & Virol, S. (2019). Spatial pattern of housing prices in polycentric cities. Paper presented at the 26th Annual European Real Estate Society (ERES) Conference, Cergy-Pontoise, France.
- Deléchat, C. (2001). International migration dynamics: The role of experience and social networks. *Labour*, 15(3), 457-486. <https://doi.org/10.1111/1467-9914.00173>
- Devaraj, S., & Parel, P. C. (2020). Change in psychological distress in response to changes in residential mobility during COVID-19 pandemic: evidence from the US. *SSRN*, 1-28. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3603746>
- Dijkstra, L., & Poelman, H. (2012). Cities in Europe, the new OECD-EC definition. *Regional Focus RF 01/2012*. Európai Bizottság Regionális és Várospolitikai Főigazgatósága. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_hu.pdf (Letöltve: 2020.04.27.)
- Dorigo, G., & Tobler, W. (1983). Push-pull migration laws. *Annals of the Association of American Geographers*.
- DRO Szakértői Munkacsoport. (2019). Bács-Kiskun megye Területrendezési Terve. https://www.bacs-kiskun.hu/uploads/files/fejlesztési-iroda/bkmtrt-javaslattevo/Javaslattevo_munkareszek_0920.pdf
- Duranton, G., & Puga, D. (2000). Diversity and specialisation in cities: Why, where and when does it matter? *Urban Studies*, 37(3), 533–555. <https://doi.org/10.1080/0042098002104>
- European Commission. (2007). State of European cities report – Adding value to the European urban audit. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/urban/stateofcities_2007.pdf (Letöltve: 2020.04.27.)
- European Commission. (2012). Cities in Europe the new OECD-EC definition. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2012_01_city.pdf
- European Commission. (1999). Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union. European Commission.
- Economist Intelligence Unit. (2019). Global Liveability Ranking.
- Egedy, T. (2012). A gazdasági válság hatása a nagyvárosok versenyképességére Magyarországon. *Földrajzi Közlemények*, 136(4), 420–438.

- Egedy, T. (2021). A kreatív gazdaság városföldrajza a budapesti agglomeráció példáján. Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont.
- Egri, Z., & Paraszt, M. (2013). Urbanizáció Kelet-Közép-Európában – A várostipológia kísérletei. In M. Lukovics & P. Savanya (Eds.), *Új hangsúlyok a területi fejlődésben* (pp. 79-98). JATEPress.
- Egri, Z., & Kőszegi, I. R. (2016). Az egészségi állapot szerepe hazánk területi gazdasági fejlődésében. *Területi Statisztika*, 56(5), 520–548.
- Ehrenreich, B., & Ehrenreich, J. (1977). The professional-managerial class. *Radical America*, 11(2), 7-25.
- Enyedi, Gy. (1995). Városverseny, várospolitika, városmarketing. *Tér és Társadalom*, 9(1-2), 1-3.
- Erdősi, F. (2002). Gondolatok a közlekedés szerepéről a régiók/városok versenyképességének alakulásában. *Tér és Társadalom*, 16(1), 135-159. <https://doi.org/10.17649/TET.16.1.840>
- Escamilla, J. M., Cos, C. C., & Cardenas, J. S. (2016). Contesting Mexico City's alleged polycentric condition through a centrality-mixed land-use composite index. *Urban Studies*, 53(11), 2380–2396. <https://doi.org/10.1177/0042098015588685>
- European Commission. (1999). *European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. European Commission.
- ESPON. (2005). *ESPON III Potentials for polycentric development in Europe*. Luxembourg.
- ESPON. (2006). *ESPON 1.4.1 "The Role of Small and Medium-Sized Towns (SMESTO)" Final Report*. https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/fr-1.4.1_revised-full.pdf (Letöltve: 2020.04.27.)
- ESPON. (2007). *Study on urban functions. ESPON 1.4.3. Project report*. http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/StudiesScientificSupportProjects/Urban-Functions/fr-1.4.3_April2007-final.pdf (Letöltve: 2022.02.01.)
- Európai Unió. (2017). *Cultural and Creative Cities Monitor*.
- European Commission. (2007). The 'Territorial Agenda of the EU – Towards a More Competitive and Sustainable Europe of Diverse Regions' adopted at the Informal Council of Ministers responsible for spatial planning and urban development held in Leipzig on 24–25 May 2007.

- European Commission. (2011). Territorial Agenda of the EU 2020 agreed at the Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development of 19 May 2011 in Gödöllő.
- Fabbro, S., & Mesolella, A. (2010). Multilevel spatial visions and territorial cohesion: Italian regional planning between the TEN-T corridors, ESDP polycentrism and Governmental 'Strategic Platforms'. *Planning, Practice and Research*, 1, 25-48. <https://doi.org/10.1080/02697451003625364>
- Faludi, A. (2005). Polycentric territorial cohesion policy. *Town Planning Review*, 76(1), 107–118. <https://doi.org/10.3828/tpr.76.1.9>
- Faludi, A., Stead, D., & Humer, A. (2015). Conclusions: Services of general interest, territorial cohesion and competitiveness in Europe. In H. Fassmann, D. Rauhut, E. Marques da Costa, & A. Humer (Eds.), *Services of general interest and territorial cohesion. European perspectives and national insights* (pp. 259–267). Göttingen: V&R unipress.
- Fawcett, C. B. (1932). Distribution of the urban population in Great Britain, 1931. *The Geographical Journal*, 79, 100–113. <https://doi.org/10.2307/1785089>
- Fekete, D.–Morvay, Sz. (2019): Creative cities in Central and Eastern Europe—Examining the position of Győr from the creative and cultural aspects of this macro-region *Regional Statistics* 9 (2): 45–66. <https://doi.org/10.15196/RS090209>
- Ferincz, A., & Szabó, Zs. R. (2012). Z generáció hatása a munkaadói szervezetekre. *Munkaügyi Szemle*, 56(2), 88-93.
- Fischer, M., & Nijkamp, P. (Eds.). (2014). *Handbook of regional science*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-23430-9>
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class, revisited*. Basic Books.
- Forstall, R. L., & Greene, R. P. (1997). Defining job concentrations: The Los Angeles case. *Urban Geography*, 18(8), 705–739. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.18.8.705>
- Franklin, R. S. (2003). Migration of the young, single, and college educated: 1995 to 2000. *Census 2000 Special Reports*. U.S. Department of Commerce.
- Garcia-López, M. Á., & Muniz, I. (2010). Employment decentralisation: Polycentricity or scatteration? The case of Barcelona. *Urban Studies*, 47(14), 3035–3056. <https://doi.org/10.1177/0042098009360229>
- Geddes, P. (1915). *Cities in evolution*. Williams and Margate.
- Gen-Y City URBACT-projektben kidolgozott szakmai javaslat. (2016).

Generation Z City Index. (2019).

Gerse, J., & Szilágyi, D. (2015). *Magyarország településhálózata 2. Városok-falvak*. Központi Statisztikai Hivatal.

Giffinger, R., & Suitner, J. (2015). Polycentric metropolitan development: From structural assessment to processual dimensions. *European Planning Studies*, 23(6), 1169–1186. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.905007>

Giuliano, G., & Small, K. A. (1991). Subcenters in the Los Angeles region. *Regional Science and Urban Economics*, 21(2), 163–182. [https://doi.org/10.1016/0166-0462\(91\)90032-I](https://doi.org/10.1016/0166-0462(91)90032-I)

Glaeser, E. L., Ponzetto, G. A. M., & Zou, Y. (2016). Urban networks: Connecting markets, people, and ideas. *Papers in Regional Science*, 95, 17–59. <https://doi.org/10.1111/pirs.12216>

Glaeser, E. L., & Berry, C. (2005). The divergence of human capital levels across cities. *National Bureau of Economic Research*. Cambridge, MA.

Glaeser, E. (2011). *Triumph of the City: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. Penguin Books.

Glossop, C. (2008). *Housing and economic development - Moving forward together*. Housing Corporation, Centre for Cities.

Granovetter, M. (1977). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.

Greenwood, M. J. (1997). Internal migration in developed countries. In M. R. Rosenzweig & O. Stark (Eds.), *Handbook of Population and Family Economics* (Vol. 1B, pp. 647–720). Elsevier. <https://ideas.repec.org/h/eee/popchp/1-12.html>

Guglielminetti, E., Loberto, M., Zevi, G., & Zizza, R. (2021). Living on my own: the impact of the Covid-19 pandemic on housing preferences. *Banca D'Italia Eurosystema*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3891671>

Guillain, R., Le Gallo, J., & Boiteux-Orain, C. (2006). Changes in spatial and sectoral patterns of employment in ile-de-France, 1978-97. *Urban Studies*, 43(11), 2075–2098. <https://doi.org/10.1080/00420980600945203>

Gyuris, F. (2014). Az egyenlőtlen földrajzi fejlődés koncepciója. *Földrajzi Közlemények*, 138(4), 293–305.

Hack-Handa, J., & Kocsis, J. B. (2018). A lakóhelypreferenciák változásai és az Y generáció. In L. Józsa, E. Korcsmáros, & E. Seres Huszárik (Eds.), *A hatékony marketing*. EMOK

- 2018 Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete (pp. 406-415). Selye János Egyetem.
- Hall, P. (1998). *Cities in civilization*. Weidenfeld and Nicholson.
- Hall, P. (2000). Creative cities and economic development. *Urban Studies*, 4, 639–649.
- Hammond, J. (1986). Yuppies. *Public Opinion Quarterly*, 50(4), 487–501. <https://doi.org/10.1086/268999>
- Hardi, T. (2014). Városnövekedési tendenciák Európában – demográfiai háttérrel. In T. Hardi & E. Somlyódyné Pfeil (Eds.), *Városfejlesztési trendek és állami szerepek* (pp. 7-11). Universitas Győr Kht.
- Harris, C. D., & Ullman, E. L. (1945). The nature of cities. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 242(1), 7–17. <https://doi.org/10.1177/000271624524200103>
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. *The American Economic Review*, 60(1), 126–142. <http://www.jstor.org/stable/1807860>
- Haselbach, D. (2019). Kultúra - város - gazdaság. Urban21 Konferencia, Veszprém.
- Haug, S. (2008). Migration networks and migration decision-making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 585–605. <https://doi.org/10.1080/13691830801961605>
- Hautzinger, Z. (2016). *Szemelvények a migráció szabályozásáról*. And Ann Kft.
- Heikkila E, Gordon P, Kim JI, Peiser RB, Richardson HW, Dale-Johnson D (1989) What happened to the CBD-distance gradient? Land Values in a Polycentric City Environment and Planning A: Economy and Space 21 (2): 221–232. <https://doi.org/10.1068/a210221>
- Hennink, M. M. (2014). *Focus Group Discussions*. Oxford University Press.
- Herbert, D., & Smith, D. (1989). *Social Problems and the City*. Oxford University Press.
- Hicks, J. (1932 [1963]). *The Theory of Wages*. Macmillan.
- Horváth, Gy. (2013). The regional structure and decentralisation of science in Central and Eastern Europe. In I. Pálné Kovács, J. Scott, & Z. Gál (Eds.), *Territorial cohesion. For the 70th anniversary of the Transdanubian Research Institute* (pp. 196-207). Institute for Regional Studies Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences.

- Houston, D., Findlay, A., Harrison, R., & Mason, C. (2008). Will attracting the "creative class" boost economic growth in old industrial regions? A case study of Scotland. *Geografiska Annaler: Series B. Human Geography*, 90(2), 133–149.
- Howard, E. (1898). *Tomorrow: A path to real reform*. Swan Sonnenschein.
- Hur, M., & Morrow-Jones, H. (2008). Factors that influence residents' satisfaction with neighborhoods. *Environment and Behavior*, 40(5), 619-635.
- Huzdik, K. (2014). Migrációs potenciál alakulása, és az azt befolyásoló tényezők a XXI. század első évtizedében Magyarországon. *Doktori (PhD) Értekezés, Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő*.
- IMD – Smart City Index. (2019).
- Irwin, E., & Bockstael, N. (2007). The Spatial Pattern of Land Use in the United States. In R. J. G. M. Florax, H. L. F. de Groot, & P. Nijkamp (Eds.), *Applied Economics and the Critical Realist Critique* (pp. 143-168). <https://doi.org/10.1002/9780470996225.ch5>
- Jancsó, T., & Szalkai, G. (2017). A magyarországi felsőoktatási vonzáskörzetek jellemzői, az intézmények elérhetősége és a középiskolák szerepe a jelentkezésekben. *Földrajzi Közlemények*, 141(4), 370–385.
- Johansson, M. (2002). Polycentric urban structures in Sweden – conditions and prospects. In C. Bengs (Ed.), *Facing ESPON* (pp. 99–117). Nordregio.
- Jóna, Gy. (2013). A területi tőke fogalmi megközelítései. *Tér és Társadalom*, 27(1), 30-51. <https://doi.org/10.17649/TET.27.1.2449>
- Jóna, L. (2020). A COVID-19 járvány hatása a közösségi terek használatára és jövőjére. *Tér és Társadalom*, 34(3), 295–306. <https://doi.org/10.17649/TET.34.3.3289>
- Jones, C., & Czerniewicz, L. (2010). Describing or debunking? The net generation and digital natives. *Journal of Computer Assisted Learning*, 26(5), 317-320.
- Karsten, L. (2007). Housing as a Way of Life: Towards an Understanding of Middle Class Families' Preference for an Urban Residential Location. *Housing Studies*, 22(1), 83-98.
- Karsten, L. (2013). From yuppies to yupps: Family gentrifiers consuming places and re-inventing cities. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 105(2), 175–188. <https://doi.org/10.1111/tesg.12055>
- Kemeny, J. (1981). *The myth of home-ownership: Private versus public choices in housing tenure*. Routledge & Kegan Paul.

- Keresnyei, K., & Egedy, T. (2016). A pécsi kreatív osztály helyzetének értékelése statisztikai és empirikus kutatások alapján. *Tér és Társadalom*, 30(1), 57-78.
- Kersloot, J., & Kauko, T. (2004). Measurement of housing preferences: A comparison of research activity in the Netherlands and Finland. *Nordic Journal of Surveying and Real Estate Research*, 1, 44-163.
- Kincses, Á., & Rédei, M. (2010). Centrum-periféria kérdések a nemzetközi migrációban. *Tér és Társadalom*, 4, 301–310.
- Kiss, C., Nagy, A., Salamin, G., Sóvágó, K., Rechnitzer, J., Lados, M., Grosz, A., Barsi, B., Edelényi, B., & Németh, K. (2003). A gazdasági térszerkezet vizsgálatát elősegítő új dimenziók illetve az ezzel kapcsolatos módszerek kutatása. *VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. (Kutatási Jelentés)*, 218 p.
- Kitzinger, J. (1994). The methodology of Focus Groups: The importance of interaction between research participants. *Sociology of Health & Illness*, 16(1), 103-121. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.ep11347023>
- Kocsis, J. B. (2012). A városi szétterülés folyamatai Budapesten és környékén – Az OTKA PD 77410-es számú kutatás beszámolója. Budapesti Műszaki és Gazdálkodástudományi Egyetem Társadalmi és Térbeli Kutatások Központja.
- Kocsis, J. B. (2015a). A nagyváros útjában: A helyi társadalmak átalakulása Budapest délnyugati agglomerációjában. In A. Keszei & Zs. Bögre (Eds.), *Hely, identitás, emlékezet* (pp. 163-184). L'Harmattan Kiadó.
- Kocsis, J. B. (2015b). *Főutcák, üzletutcák. Megújulás és fejlesztés*. L'Harmattan Kiadó.
- Kocsis, J. B. (Ed.). (2018). *Helyi településfejlesztési fókuszú közszolgáltatások inkluzív faktorainak azonosítása*. BM ÖKI KÖFOP-2.3.4-VEKOP-15-2016-00002 „Önkormányzati Fejlesztések Figyelemmel Kísérése II.” Kutatás keretében készült kutatási jelentés. BM.
- Kocsis, J. B., & Gere, L. (2021). Okos város globális nézőpontból. *Századvég*, 1(1), 101-129.
- Kocsis, J. B., & Varga, V. (2023). Analysis of the sub-centre network of the Budapest metropolitan area. Kézirat.
- Koltai, Z. (2005). A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése. *Tér és Társadalom*, 19(3-4), 23-41. <https://doi.org/10.17649/TET.19.3-4.1017>
- Koltai, Z. (2019). Magyarországi gazdasági központok és mobilitási hajlandóság a telephelyi tényezők tükrében. *Földrajzi Közlemények*, 143(4), 324–338.

- Kovács, Z., & Egedy, T., & Szabó, B. (2011). A kreatív gazdaság földrajzi jellemzői Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 25(1), 42–62. <https://doi.org/10.17649/TET.25.1.1772>
- Kovács, Z., Farkas, J., Lennert, J., Szabó, B., & Egedy, T. (2022). Az urban sprawl (városi szétterülés) és a területhasználat változásának vizsgálata a budapesti városrégióban – múlt, jelen, jövő. *city.hu Várostudományi Szemle*, 2(3), 53–74.
- Kovács, P., & Bodnár, J. (2016). Az endogén fejlődés értelmezése vidéki térségekben PLS-útelemzés segítségével. *Statisztikai Szemle*, 94(2). <https://doi.org/10.20311/stat2016.02.hu0143>
- Kovács, Z. (2015). *Népesség és településföldrajz*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Kovács, Z., & Szabó, T. (2013). A policentrikus városfejlődés térfolyamatai Közép-Európában. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 2(1), 6-19.
- Köszegfalvi, Gy. (2014). A magyarországi község-hálózat a 2011-es népszámlálás adatainak tükrében. *Területi Statisztika*, 54(3), 271-288.
- Krehl, A. (2018). Urban subcentres in German city regions: Identification, understanding, comparison. *Papers in Regional Science*, 97(S1), S79–S104. <https://doi.org/10.1111/pirs.12235>
- Krehl, A., & Siedentop, S. (2019). Towards a typology of urban centers and subcenters – Evidence from German city regions. *Urban Geography*, 40(1), 58–82. <https://doi.org/10.1080/02723638.2018.1500245>
- Krugman, P. (1991). *Geography and trade*. MIT Press.
- Lawton, P., Murphy, E., & Redmond, D. (2013). Residential preferences of the ‘creative class’. *Cities*, 31, 47-56. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2012.04.002>
- LECHNER TUDÁSKÖZPONT. (2015). *Településértékelés és Monitoring módszertani javaslata*.
- Lee, B. (2007). “EDGE” or “edgeless” cities? Urban spatial structure IN U.S. Metropolitan areas, 1980 to 2000. *Journal of Regional Science*, 47(3), 479–515. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2007.00517.x>
- Lee, K. S., You, S. Y., Eom, J. K., Song, J., & Min, J. H. (2018). Urban spatiotemporal analysis using mobile phone data: Case study of medium- and large-sized Korean cities. *Habitat International*, 73, 6–15. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2017.12.010>

- Leff, S., & Petersen, B. (2015). *Beyond the Scorecard: Understanding Global City Rankings*. The Chicago Council on Global Affairs. <http://www.thechicagocouncil.org/sites/default/files/BeyondtheScorecardReport.pdf>
- Lengyel, B. (2012). *Tudásalapú regionális fejlődés*. L'Harmattan.
- Lengyel, B., & Szanyi, M. (2011). Agglomerációs előnyök és regionális növekedés a felzárkózó régiókban – a magyar átmenet esete. *Közgazdasági Szemle*, 58(10), 858–876.
- Lengyel, Gy., & Szántó, Z. (2005). *A gazdasági élet szociológiája*. AULA Kiadó Kft.
- Lengyel, I. (2000). A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 12, 962-987.
- Lengyel, I. (2012). A hazai területfejlesztés zsákutcái: a triális Magyarország. In Rechnitzer, J., & Rácz, Sz. (Eds.), *Dialogus a regionális tudományról* (pp. 140–150). Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Magyar Regionális Tudományi Társaság.
- Lengyel, I., & Kotosz, B. (2018). Felzárkózás és/vagy távolságtartó követés? A visegrádi országok térségeinek fejlődéséről. *Tér és Társadalom*, 32(1).
- Lengyel, I., & Vas, Zs. (2015). Várostérségek eltérő fejlődési pályái Magyarországon. In Ricz, A., & Takács, Z. (Eds.), *A régió TÍZpróbája*. Regionális Tudományi Társaság.
- Lennert, T. (1996). Központi funkciók feltárása Vas megyében. *Tér és Társadalom*, 10(2-3), 69-76. <https://doi.org/10.17649/TET.10.2-3.366>
- Leslie, T. F. (2010). Identification and differentiation of urban centers in Phoenix through a multi-criteria kernel-density approach. *International Regional Science Review*, 33(2), 205–235. <https://doi.org/10.1177/0160017610365538>
- Li, W., Sun, B., Zhang, T., & Zhang, Z. (2022). Polycentric spatial structure and its economic performance: evidence from meta-analysis. *Regional Studies*, 56(11), 1888-1902. <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.2012142>
- Li, Y. (2020). Towards concentration and decentralization: The evolution of urban spatial structure of Chinese cities, 2001–2016. *Computers, Environment and Urban Systems*, 80, 101425. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2019.101425>
- Li, Y., & Liu, X. (2018). How did urban polycentricity and dispersion affect economic productivity? A case study of 306 Chinese cities. *Landscape and Urban Planning*, 173, 51–59. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2018.01.007>

- Li, Y., Xiong, W., & Wang, X. (2019). Does polycentric and compact development alleviate urban traffic congestion? A case study of 98 Chinese cities. *Cities*, 88, 100–111. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.01.017>
- Lipták, K. (2021). Maradj otthon, dolgozz otthon! A koronavírus-járvány hatása a távmunkára Észak-Magyarországon. *Területi Statisztika*, 61(2), 153–169. <https://doi.org/10.15196/TS610202>
- List of places to live if you're under 26.* (2018).
- Littlewood, A., & Munro, M. (1997). Moving and improving: Strategies for attaining housing equilibrium. *Urban Studies*, 34(11), 1771-1787. <https://doi.org/10.1080/0042098975240>
- Liu, X., & Wang, M. (2016). How polycentric is urban China and why? A case study of 318 cities. *Landscape and Urban Planning*, 151, 10–20. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.03.007>
- Löcsei, H., & Szalkai, G. (2008). Helyzeti és fejlettségi centrum-periféria relációk a hazai kistérségekben. *Területi Statisztika*, 2008(3), 305-314.
- Lőrincz, K., Kóvári, E. M., & Banász, Zs. (2020). Miért jó Szentesen élni? – Egy hazai kisváros lakosságának életminősége és helyi kötődése. *Földrajzi Közlemények*, 144(1), 112–131. <https://doi.org/10.32643/fk.144.1.8>
- Lösch, A. (1944). *The economics of location*. Yale University Press.
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Lukács, G. (2008). *Sikeres vidék*. Szaktudás Kiadó Ház.
- Lukovics, M., & Vizi, N., & Kézy, B. (2018). Tehetségek vonzásának és megtartásának szempontjai a Dél-Alföldön. In Lengyel, I. (Ed.), *Térségek növekedése és fejlődése* (pp. 243–260). JATEPress.
- Lukovics, M., & Zuti, B. (2014). Sikeres egyetemek a régiók versenyképességének javításáért: "negyedik generációs" egyetemek. *MPRA Paper No. 78276*. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/78276/>
- Lux, G. (2013). Az ipari parkok a területi versenyképességben: telephelyek vagy fejlesztési csomópontok? In Kiss, É. (Ed.), *A hazai ipari parkok különböző dimenzióban* (pp. 294-309). Dialóg Campus Kiadó.
- Lynch, K. (1961). The pattern of metropolis. *Daedalus*, 90(Winter), 79–98.

- Lynch, K., & Rodwin, L. (1958). A theory of urban form. *Journal of the American Institute of Planners*, 24(Fall), 201–214.
- Makra, L., & Sümeghy, Z. (2010). Magyarországi városok és megyék osztályozása infrastrukturális és környezeti indikátorok alapján. *Földrajzi Közlemények*, 134(2), 203–215.
- Mariani, F., Zambon, I., & Salvati, L. (2018). Population matters: Identifying metropolitan sub-centers from diachronic density-distance curves, 1960–2010. *Sustainability*, 10(12), 4653. <https://doi.org/10.3390/su10124653>
- Markusen, A. (2006). Urban development and the politics of a creative class: Evidence from the case study of artists. *Environment and Planning A*, 38(10), 1921–1940.
- Marshall, A. (1890). *Principles of Economics*. Macmillan.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 3, 431–466. <http://doi.org/fpbvf4>
- Massey, D. S., & Brown, A. E. (2011). New migration stream between Mexico and Canada. *Migraciones Internacionales*, 6(1), 119–144.
- Matolcsi, L. (1982). Az urbanizáció hatása a közigazgatásra, egy középfokú szerepkörű település tükrében. Szakdolgozat, Budapest.
- McDonald, J. F., & Prather, P. J. (1994). Suburban employment centres: The case of Chicago. *Urban Studies*, 31(2), 201–218. <https://doi.org/10.1080/00420989420080201>
- McGranahan, D., & Wojan, T. (2005). Recasting the creative class to examine growth processes in rural and urban counties. *Regional Studies*, 41(2), 197–216.
- McMillen, D. P. (2001). Nonparametric employment subcenter identification. *Journal of Urban Economics*, 50(3), 448–473. <https://doi.org/10.1006/juec.2001.2228>
- McMillen, D. P. (2003). Identifying sub-centres using contiguity matrices. *Urban Studies*, 40(1), 57–69. <https://doi.org/10.1080/00420980220080161>
- Meijers, E. J., & Burger, M. J. (2010). Spatial structure and productivity in US metropolitan areas. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 42(6), 1383–1402. <https://doi.org/10.1068/a42151>
- Meijers, E. J., & Burger, M. J. (2017). Stretching the concept of ‘borrowed size’. *Urban Studies*, 54(1), 269–291. <https://doi.org/10.1177/0042098015597642>

- Mercer. (2019). Cost of living ranking.
- Meyer-Stamer, J. (2008). Systemic competitiveness and local economic development. *Mesopartner*.
- Michaelson, W. M. (1997). *Environmental Choice Human Behavior and Residential Satisfaction*. Oxford University Press.
- Millennial Cities Ranking. (2017).
- Mitković, P., & Dinić, M. (2004). City center organization and its influence on the city structure. *Facta Universitatis*, 3(1), 41-56.
- Molnár, E., Dézsi, GY., Lengyel, I., & Kozma, G. (2018). Vidéki nagyvárosaink gazdaságának összehasonlító elemzése. *Területi Statisztika*, 58(6), 610-637. <https://doi.org/10.15196/TS580604>
- Morvay, S., Rechnitzer, J., & Fekete, D. (2020). Európa Kulturális Fővárosai Kelet-Közép-Európában. *Tér és Társadalom*, 34(1), 119–139. <https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3147>
- Mukharlyamova, L. R., Zharkynbekova, S. K., Zadanova, E. B., & Shayakhmetova, L. (2022). Yuppie as a phenomenon of success in American culture. *Res Militaris*, 12(2).
- Nemes-Nagy, J. (2007). Kvantitatív társadalmi térelemzési eszközök a mai regionális tudományban. *Tér és Társadalom*, 21(1), 1-19.
- Nemes-Nagy, J., & Lócsei, H. (2015). Hosszú távú megyei ipari növekedési pályák (1964–2013). *Területi Statisztika*, 55(2), 100–121.
- Németh, Á., & Dövényi, Z. (2018). Kiművelt emberfők a térben – A diplomások területi eloszlása valóban a kiegyenlítődés irányába mutat? *Területi Statisztika*, 58(2), 129–150. <https://doi.org/10.15196/TS580201>
- Németh, B., & Lőrincz, L. (2019). Hálózati hatások a belföldi migrációban. *Szociológiai Szemle*, 29(1), 117-145.
- NORDREGIO. (2004). *The Role, Specific Situation and Potentials of Urban Areas as Nodes in a Polycentric Development* [ESPON project 1.1.1]. <http://www.espon.eu/>
- OECD. (2001). *OECD Territorial Outlook, Territorial Economy*. http://www.vwl.tuwien.ac.at/hanappi/AgeSo/SecReps/Territorial_Outlook_F.pdf (Letöltés: 2020.01.10)

- Pagani, A., Fritz, L., Hansmann, R., Kaufmann, V., & Binder, C. R. (2021). How the first wave of COVID-19 in Switzerland affected residential preferences. *Cities & Health*. <https://doi.org/10.1080/23748834.2021.1982231>
- Pahl, M. (2016). *Moving Professionals. Structure and Agency in the Migration and Place Decisionmaking of High-skilled Chinese in Guangzhou and Dongguan, China*.
- Palfrey, J., & Gasser, U. (2008). *Born digital: Understanding the first generation of digital natives*. Basic Books.
- Pálné, K. I. (2014). Miért hagytuk, hogy így legyen? A területi decentralizációs reformok természetrajza Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 22(4), 7-34.
- Pan, F., Guo, J., Zhang, H., & Liang, J. (2015). Building a “Headquarters Economy”: The geography of headquarters within Beijing and its implications for urban restructuring. *Cities*, 42, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2014.08.004>
- Paniagua, A. (2008). Counterurbanisation and new social class in rural Spain: The environmental and rural dimension revisited. *Scottish Geographical Magazine*, 118(1), 1-18. <https://doi.org/10.1080/00369220218737133>
- Peck, J. (2005). Struggling with the creative class. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(4), 740–770.
- Péli, L., Káposzta, J., & Némethiné, K. K. (2017). A megyei jogú városok átfogó gazdaságfejlesztése a modern városok programon keresztül - középpontban az infrastruktúra-fejlesztés. *Studia Mundi-Economica*, 4(4). <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2017.04.04.49-58>
- Pinkster, F., & Van Kempen, R. (2002). *Leefstijlen en woonmilieuvoorkeuren*. Urban and Regional Research Center, Universiteit Utrecht.
- Porter, M. E. (1990). *The competitive advantage of nations*. Free Press.
- Putnam, R. (1995). Bowling Alone: America’s Declining Social Capital. In J. Lin & C. Mele (Eds.), *The urban sociology reader*. Routledge. <https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002>
- Qin, B., & Han, S. S. (2013). Emerging polycentricity in Beijing: Evidence from housing price variations, 2001–05. *Urban Studies*, 50(10), 2006–2023. <https://doi.org/10.1177/0042098012471979>
- Ravenstein, E. (1889). The laws of migration: Second paper. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52, 241–305. <https://doi.org/10.2307/2979333>
- Rechnitzer, J. (2004). A városhálózat és a régiók formálódása. *Magyar Tudomány*, 9, 948–959.

- Rechnitzer, J. (2007). Az európai regionális politika és városfejlődés. *Magyar Tudomány*, 2007(6), 692-703.
- Rechnitzer, J., Csizmadia, Z., & Grosz, A. (2005). A magyar városhálózat tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón. *Tér és Társadalom*, 18(2), 117-156. <https://doi.org/10.17649/TET.18.2.949>
- Rechnitzer, J., & Grosz, A. (Eds.). (2005). *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon*. MTA-RKK.
- Roca Cladera, J., Marmolejo Duarte, C. R., & Moix, M. (2009). Urban structure and polycentrism: Towards a redefinition of the sub-centre concept. *Urban Studies*, 46(13), 2841–2868. <https://doi.org/10.1177/0042098009346329>
- Rogers, A., & Castro, L. J. (1981). Model Migration Schedules. IIASA Research Report. IIASA, Laxenburg, Austria: RR-81-030.
- Rogers, D., & Power, E. (2020). Housing policy and the COVID-19 pandemic: The importance of housing research during this health emergency. *International Journal of Housing Policy*, 20, 177–183. <https://doi.org/10.1080/19491247.2020.1756599>
- Rossi, P. H. (1955). *Why Families Move. A Study in the Social Psychology of Urban Residential Mobility*. The Free Press.
- Rossi, P. H. (1980). *Why Families Move*. Sage Publications.
- Roth, C., Kang, S. M., Batty, M., & Barthélemy, M. (2011). Structure of Urban Movements: Polycentric Activity and Entangled Hierarchical Flows. *PLoS ONE*, 6(1), e15923. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0015923>
- Rudzitis, G. (1991). Migration, sense of place, and nonmetropolitan vitality. *Urban Geography*, 12, 80–88. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.12.1.80>
- Ságvári, B. (2020). Fókuszcsoport. In A. Jakab & M. Sebők (Eds.), *Empirikus jogi kutatások* (pp. 409-432). Osiris Kiadó.
- Salamin, G., Kígyóssy, G., Borbély, M., Tafferner, B., Szabó, B., Tipold, F., & Péti, M. (2014). Az Országos fejlesztési és területfejlesztési koncepció és a 2005-ös országos területfejlesztési koncepció érvényesítésének tapasztalatai. *Falu Város Régió*, 20(1), 5-24.
- Salamin, G. (2004). A gazdasági térszerkezet alakulásának legújabb folyamatai. *Falu Város Régió*, 11(9), 14-24.

- Salamin, G., Lengyel, I., & Gutpintér, J. (2016). Regionális különbségek a gazdasági növekedésben Magyarországon. In D. Palotai & B. Virág (Eds.), *Versenyképesség és növekedés* (pp. 321–381). Magyar Nemzeti Bank.
- Salamin, G., Péti, M., & Czira, T. (2005). Paradigmaváltás küszöbén: Az új Országos területfejlesztési koncepció és a területi tervezés. *Területi Statisztika*, 8(5), 423-439.
- Salamin, G., Radvánszki, A., & Nagy, A. (2008). A magyar településhálózat helyzete. *Falu Város Régió*, 2008(3), 6-26.
- Salánczi, I., & Fekete, T. (1985). A településfejlesztés és a falusi népesség változásának összefüggései Győr-Sopron megyében. *Területi Statisztika*, 35(3), 331-342.
- Sassen, S. (2002). Locating cities on global circuits. *Environment and Urbanization*, 14(1), 13–30. <https://doi.org/10.1177/095624780201400102>
- Scott, A. J. (1988). *Metropolis: From the division of labour to urban form*. University of California Press.
- Scott, A. J. (2006). Creative cities: Conceptual issues and policy questions. *Journal of Urban Affairs*, 28(1), 1–17.
- Sell, R. R., & Dejong, G. F. (1978). Toward a Motivational Theory of Migration Decision Making. *Journal of Population: Behavioral, Social and Environmental Issues*, 1, 313-335. <https://doi.org/10.1007/BF00972555>
- Shearmur, R., Coffey, W., Dube, C., & Barbonne, R. (2007). Intrametropolitan employment structure: Polycentricity, scatteration, dispersal and chaos in Toronto, Montreal and Vancouver, 1996-2001. *Urban Studies*, 44(9), 1713–1738. <https://doi.org/10.1080/00420980701426640>
- Síklaki, I. (2006). *Vélemények mélyén*. Kossuth Kiadó.
- Sjaastad, L. A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy*, 70(5), 80–93.
- Skifter Andersen, H. (2011). Explanations for Long-Distance Counter-Urban Migration into Fringe Areas in Denmark. *Population, Space and Place*, 17(5), 627–641. <https://doi.org/10.1002/psp.568>
- Speck, J. (2013). *Walkable City: How Downtown Can Save America, One Step at a Time*. North Point Press.
- Stewart, J. Q. (1948). Demographic Gravitation: Evidence and Application. *Sociometry*, 11(1-2), 31-58. <https://doi.org/10.2307/2785468>

- Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). *Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress*. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.
- Storper, M. (1997). *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. The Guilford Press.
- Suárez, M., & Delgado, J. (2009). Is Mexico city polycentric? A trip attraction capacity approach. *Urban Studies*, 46(10), 2187–2211. <https://doi.org/10.1177/0042098009339429>
- Sun, Y., Fan, H., Li, M., & Zipf, A. (2016). Identifying the city center using human travel flows generated from location-based social networking data. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(3), 480–498. <https://doi.org/10.1177/0265813515617642>
- Sustainable Cities Index*. (2018).
- Szabó, T. (2015). Tértermelés a budapesti várostérség peremén – amit a gazdaság morfológiája elárul. *Tér és Társadalom*, 29(4), 60–78.
- Szabó, B. (2014). *Lakóhelyi mobilitás a poszt szocialista nagyvárosokban*. Földrajztudományi Központ, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék.
- Szalkai, G. (2012). A járások kialakításának módszertani megalapozása. *Területi Statisztika*, 2012(3), 215–229.
- Szász, A. (1984). Aprófalvak - nagy felelősség. In F. Sükösd (Ed.), *Az aprófalvak közélete és ifjúsága* (pp. 153–165). Kisz Baranya megyei Bizottsága.
- Szirmai, V. (2021). Nagyvárosok a COVID-19 vírusjárvány idején. *Földrajzi Közlemények*, 145(1), 1–16. <https://doi.org/10.32643/fk.145.1.1>
- Tassinopoulos, A., & Werner, H. (1999). *To move or not to move? – Migration of labour in the European Union*. IAB.
- Taubenbock, H., Standfuß, I., Wurm, M., Krehl, A., & Siedentop, S. (2017). Measuring morphological polycentricity - A comparative analysis of urban mass concentrations using remote sensing data. *Computers, Environment and Urban Systems*, 64, 42–56. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2017.01.005>
- Taylor, E. J. (2003). Migration models. In P. Hall, H. Gracey, R. Drewett, & R. Thomas (Eds.), *The planning systems, objectives, operations, impacts*. Allen and Unwin. http://www.novelguide.com/a/discover/epop_02/epop_02_00230.html
- The Global Creativity Index. (2002). Retrieved from tspace.library.utoronto.ca

- Thomas, R. (1973). The separation of home and workplace. In P. Hall, H. Gracey, R. Drewett, & R. Thomas (Eds.), *The planning systems, objectives, operations, impacts*. Allen and Unwin.
- Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less-developed countries. *American Economic Review*, 59, 138–148.
- Tomay, K. (2019). Az összekötő társadalmi tőke (újra)termelődésének terei - A városi és vidéki dzsentifikáció szerepe a vállalkozói és innovációs ökoszisztémákban. *Replika*, 2019(111), 43–62. <https://doi.org/10.32564/111.4>
- Tóth, B. I. (2011). A magyar középvárosok teljesítménye a területi tőke tükrében. *Területi Statisztika*, 51(5), 530–543.
- Tóth, B. I. (2013). *A területi tőke szerepe a regionális és városfejlesztésben – Esettanulmány a magyar középvárosok példáján* [Doctoral dissertation, Nyugat-magyarországi Egyetem].
- Tóth, G., & Nagy, Z. (2013). Same or different development paths? A comparative study of the large cities and regions in Hungary. *Regional Statistics*, 4(1), 100–119. <https://doi.org/10.15196/RS04107>
- Tóth, J. (2002). *Általános társadalomföldrajz I*. Dialóg Campus Kiadó.
- Tóth, K. (1982). Tények és érvek a Békés megyei községek népességmegtartó képességéről. *Területi Statisztika*, 32(1-2), 40–59.
- Uzzoli, A., Kovács, S. Zs., Páger, B., & Szabó, T. (2021). A hazai COVID–19-járványhullámok területi különbségei. *Területi Statisztika*, 61(3), 291–319. <https://doi.org/10.15196/TS610302>
- Vadean, F., & Piracha, M. (2009). Circular migration or permanent return: What determines different forms of migration? *IZA Discussion Papers* (No. 4287).
- Valkovics, E. (2001). *Demográfia I*. Osiris Kiadó.
- Váradi, M. M., & Virág, T. (2014). A térbeli kirekesztés változó mintái vidéki terekben. *Szociológiai Szemle*, 25(1), 89–113.
- Varga, A. (2009). *Térszerkezet és gazdasági növekedés*. Akadémiai Kiadó.
- Varga, V., & Teveli-Horváth, D. (2023). Examination of individual attitudes regarding the willingness to reap the benefits of urban and household-level economies of scale [Kézirat].
- Varga, V., Teveli-Horváth, D., & Salamin, G. (2020). A fiatal, képzett lakosságot vonzó potenciál a Budapest körüli csapágyvárosokban. *Területi Statisztika*, 60(2), 179–210.

- Varga, V., Teveli-Horváth, D., & Horzsa, G. (2021). Magyar közép- és nagyvárosok versenyképességi tipológiája és humán tőkét vonzó potenciálja. *Földrajzi Közlemények*, 145(2), 135–153. <https://doi.org/10.32643/fk.145.2.4>
- Varjú, V., Farkas, O., Farkas, Z. J., & Vér, C. (2020). Az egyéni munkacélú személygépkocsi-közlekedés COVID-19 járvány következtében történő változásának néhány környezeti aspektusa Budapesten. *Tér és Társadalom*, 34(2), 183–188. <https://doi.org/10.17649/TET.34.2.3266>
- Veneri, P. (2013). The identification of sub-centres in two Italian metropolitan areas: A functional approach. *Cities*, 31, 177–185. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2012.04.006>
- Veneri, P., & Burgalassi, D. (2012). Questioning polycentric development and its effects: Issues of definition and measurement for the Italian NUTS-2 regions. *European Planning Studies*, 20(6), 1017–1037. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.673566>
- Vicsek, L. (2006). *Fókuszcsoport*. Osiris Kiadó.
- Volgmann, K., & Münter, A. (2022). Understanding metropolitan growth in German polycentric urban regions. *Regional Studies*, 56(1), 99–112. <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1807491>
- Von Thünen, J. H. (1826). *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*. Pergamon Press.
- Waterhout, B., Zonneveld, W., & Meijers, E. (2005). Polycentric development policies in Europe: Overview and debate. *Built Environment*, 31(2), 163–173. <https://doi.org/10.2148/benv.31.2.163.66250>
- Wei, L., Luo, Y., Wang, M., Cai, Y., Su, S., Li, B., & Ji, H. (2020). Multiscale identification of urban functional polycentricity for planning implications: An integrated approach using geo-big transport data and complex network modeling. *Habitat International*, 97, 102134. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2020.102134>
- Wenting, R., Atzema, O., & Frenken, K. (2011). Urban amenities and agglomeration economies? *Urban Studies*, 48(7), 1333–1352. <https://doi.org/10.1177/0042098010375992>
- Wolpert, J. (1965). Behavioral aspect of the decision to migrate. *Papers of the Regional Science Association*, 15, 159–169. <https://doi.org/10.1007/BF01947871>
- Wurster, C. B. (1963). The form and structure of the future urban complex. In L. Wingo (Ed.), *Cities and space*. John Hopkins Press.

- Yu, L., Yu, T., Wu, Y., & Wu, G. (2020). Rethinking the identification of urban centers from the perspective of function distribution: A framework based on point-of-interest data. *Sustainability*, *12*(4), 1543. <https://doi.org/10.3390/su12041543>
- Yu, L., Zheng, W., Yu, T., & Wu, Y. (2021). How to identify urban centers/subcenters in metropolises? An analytical review. *Habitat International*, *115*, 102397. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2021.102397>
- Zarrabi, M., Yazdanfar, S.-A., & Hosseini, S.-B. (2021). COVID-19 and healthy home preferences: The case of apartment residents in Tehran. *Journal of Building Engineering*, *35*, 102021. <https://doi.org/10.1016/j.jobbe.2020.102021>
- Zhong, C., Schlapfer, M., Müller Arisona, S., Batty, M., Ratti, C., & Schmitt, G. (2017). Revealing centrality in the spatial structure of cities from human activity patterns. *Urban Studies*, *54*(2), 437–455. <https://doi.org/10.1177/0042098015601599>

8. PUBLIKÁCIÓK

- Teveli-Horváth, D. & Varga, V., 2023. A magyar kreatív fiatalok lakóhelyválasztási preferenciái és annak változása a COVID-19 fényében. *Tér és Társadalom*, 37(1), pp.71–91.
- Varga, V., Salamin, G. & Teveli-Horváth, D., 2021. Versenyben a tehetségekért. In *Városok - tervezés - ingatlanpiac*. pp. 214–227.
- Varga, V., Teveli-Horváth, D. & Horzsa, G., 2021. Magyar közép- és nagyvárosok versenyképességi tipológiája és humán tőkét vonzó potenciálja. *Földrajzi Közlemények*, 145(2), pp.135–153.
- Varga, V., Teveli-Horváth, D. & Salamin, G., 2020. A fiatal, képzett lakosságot vonzó potenciál a Budapest körüli csapágyvárosokban. *Területi Statisztika*, 60(2), pp.179–210.
- Varga, V., 2019c. Budapest100. *Hungarian Geopolitics*, 2019(4), pp.204–207.
- Varga, V., Salamin, G. & Teveli-Horváth, D., 2019. A kreatív osztályt vonzó városi tényezők budapesti nézőpontból. *Hungarian Geopolitics*, 2019(4), pp.136–145.
- Varga, V., 2019b. Az okos közösséggé válás elméleti és gyakorlati kérdései Paks példáján. In *XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia*. pp. 255–255.
- Varga, V., 2019a. A Z generáció pénzügyi kultúrájának fejlesztésére irányuló nemzetközi és hazai gyakorlatok értékelése. In *Geopolitikai tényezők hatása a Kárpát-medencei magyar oktatási struktúrákra*. pp. 84–96.
- Varga, V. & Teveli-Horváth, D., 2019. Measuring retention and attraction potential of Hungarian middle size cities. In *1st International PhD Conference of the International Relations Multidisciplinary Doctoral School of CUB*. pp. 110–115.
- Varga, V., 2018. Az okos közösséggé válás elméleti és gyakorlati kérdései Paks példáján. In *Közgáz diáktudós - Információ és pszichológia*. pp. 43–58.

9. MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet - A fiatal tehetségek vonzására és megtartására koncentráló nemzetközi városrangsorok és fókuszterületeik – részletes lista

RANGLISTA SZERZŐJE, NEVE	FÓKUSZ, VIZSGÁLT DIMENZIÓK ÉS AZOK VÁLTOZÓI
1. Florida (2002) The Global Creativity Index	<p>TEHETSÉG (felsőoktatásba beiratkozott hallgatók száma; a „kreatív iparban” - informatika és a matematika; építészet, mérnöki munka; élet-, fizikai és társadalomtudományok; oktatás, képzés és könyvtári tudomány; művészet és formatervezés, szórakozás, sport és média; valamint a menedzsment, az üzleti és pénzügyek, a jog, az értékesítés menedzsmentje és az egészségügy -dolgozók aránya az összes foglalkoztatottból;),</p> <p>TECHNOLÓGIA (K+F kiadások a GDP %-ában; 1 millió főre jutó K+F-fel foglalkozó kutatók száma, egy főre jutó szabadalmak),</p> <p>TOLERANCIA (a Gallup Organization’s World Poll-jából származó eredmények: tolerancia az etnikai kisebbségek és az LMBTQ közösség tagjai felé)</p>
2. Európai Unió (2017) Cultural and Creative Cities Monitor	<p>KULTURÁLIS VIBRÁLÁS (láttnivalók, múzeumok, mozik, színházak, terek- és használóiik száma a TripAdvisor és az OpenStreetMap alapján),</p> <p>KREATÍV GAZDASÁG (a kreatív gazdasághoz kapcsolódó összes és az elmúlt 1 évben létesített új munkahely – művészet, szórakoztatóipar, média és kommunikáció, tudományos és mérnöki területek, design – száma; Európai Szabadalmi Hivatalhoz (EPO) benyújtott IKT-szabadalmi bejelentések; Belső Piaci Harmonizációs Hivatalhoz (OHIM) benyújtott közösségi formatervezési minták),</p> <p>„KÉPESSÉ TEVŐ” KÖRNYEZET (művészeti és IT területen diplomázottak száma; egyetemi helyezés a QS, Shanghai, Leiden és a Times rangsoraiban; diplomások száma; helyben tartózkodó külföldön születettek száma; az Eurobarometer 'Quality of life in cities' felmérés adatai; 1,5 óra autóúttal elérhető nemzetközi repterek; autós és vonatos közlekedési elérhetőség)</p>
3. Millennial Cities Ranking (2017)	<p>ÜZLETI ÖKOSZISZTÉMA (munkanélküliségi ráta, startupok száma, turisták száma),</p> <p>ALAPSZOLGÁLTATÁSOK (39 m²-es szoba havi ára, élelmiszerek ára, Uber és bicikli-megosztó szolgáltatás jelenléte, várható életkor, internet sebesség, egyetemi rangsorban elért hely, fogamzásgátlási lehetőségekhez való hozzáférés az ENSZ Estimates and Projections of Family Planning Indicators alapján),</p>

RANGLISTA SZERZŐJE, NEVE	FÓKUSZ, VIZSGÁLT DIMENZIÓK ÉS AZOK VÁLTOZÓI
	<p>EGYENLŐSÉG (nemi egyenlőség a The Global Gender Gap Report alapján, bevándorlási tolerancia a The Social Progress Imperative alapján, személyes választás szabadsága a The Social Progress Imperative alapján, LMBTQ tolerancia a 'Best LGBT Cities' és a Spartacus' Gay Travel Index alapján),</p> <p>SZABADIDŐ (klubok nyitvatartási ideje, fél liter sör ára a helyi bárokban, helyi fesztiválok száma)</p>
4. Generation Z City Index (2019)	<p>DIGITALIZÁCIÓ (online szolgáltatások, telekommunikációs infrastruktúra fejlesztések kiadásai, humán tőke beruházások-; szélessáv sebesség, 5G elérhetősége; elektronikus fizetési lehetőségek; kerékpár és autó megosztás-; lakossági mobil szociális média használat és digitális szolgáltatás igénybe vétel a Hootsuite/We Are Social 2018 Global Digital Report alapján; IT, mérnöki és innovációs fókuszú képzéseket kínáló felsőoktatási intézmények száma a városközponttól 200 km-re; digitális adatbiztonság a CNIL, National Cyber Security Index, Kaspersky és a TheBestVPN adatai alapján),</p> <p>GENERÁCIÓS ALAPELVEK ÉS ALAPVETÉSEK (<i>nemzetköziség</i>: külföldi születésű állampolgárok aránya; <i>társadalmi egyenlőség</i>: nemi egyenlőség a World Economic Forum Global Gender Gap Report, WalletHub Best States for Womens' Rights adatai alapján; LMBTQ egyenlőség a Nestpick Best LGBT Cities, Spartacus 2019 Gay Travel Index, Teleport, Nomadlist adatai alapján; <i>klíma-elkötelezettség</i>: kormányzati környezeti intézkedések száma; <i>szállópor koncentráció</i>; <i>egészség</i>: mentális egészség policy, egészségügyi szolgáltatások ára, elérhetősége; <i>biztonság</i>: személyes, infrastrukturális és érzékelt biztonság; <i>tiltakozás joga</i> – jogszabályok megléte),</p> <p>SZABADIDŐ (e-sport események száma, internet sebesség, gaming cégek száma, gaming hub szerep értékelése, Steam forgalom nemzeti szinten a globális érték %-ában; koncertek száma),</p> <p>ÜZLETI ÖKOSZISZTÉMA (vállalkozás indításához szükséges költségek és idő, startupok száma, logisztikai ökoszisztéma, a Coworker.com-on regisztrált coworking space-ek száma, havi megélhetési költségek, Crunchbase-en regisztrált társadalmi vállalkozók száma, vállalkozásindító támogatások)</p>
5. „List of places to live if you're under 26” (2018)	<p>4G LEFEDETTSÉG (megfelelő 4G lefedettséggel rendelkező területek aránya a települési teljes területéből)</p> <p>SZÓRAKOZÁS (bárok, klubok és kocsmák száma; zenei események száma)</p> <p>MENTÁLIS EGÉSZSÉG (NHS mentális egészségterápiára vonatkozó havi célkitűzéseinek elérésének aránya)</p> <p>ALBÉRLET (egy hálósobára jutó átlagos bérleti díj)</p> <p>FIATAL LAKOSSÁG (16-25 évesek aránya a népességből; elköltöző fiatalok száma)</p> <p>TÖMEGKÖZLEKEDÉS (naponta közlekedő buszjáratok száma; 1 km²-re jutó buszjáratok száma)</p> <p>FOGLALKOZTATÁS (1000 főre jutó munkanélküli segélyt igénylő fiatalok száma)</p> <p>TERMÉSZET (természetes, zöld területek aránya a település teljes területének arányában)</p> <p>SPORT (sport létesítmények száma)</p>

RANGLISTA SZERZŐJE, NEVE	FÓKUSZ, VIZSGÁLT DIMENZIÓK ÉS AZOK VÁLTOZÓI
6. Mercer – Quality of living (2019)	<p>POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI KÖRNYEZET (politikai stabilitás, bűnözés, bűnüldözés)</p> <p>GAZDASÁGI KÖRNYEZET (pénzváltási szabályok, banki szolgáltatások)</p> <p>SZOCIOKULTURÁLIS KÖRNYEZET (a média elérhetősége és cenzúrája, a személyes szabadság korlátozásai)</p> <p>EGÉSZSÉGÜGY (orvosi ellátás és szolgáltatások, fertőző betegségek, szennyvíz, hulladékártalmatlanítás, légszennyezés)</p> <p>OKTATÁS (a nemzetközi iskolák színvonala és elérhetősége)</p> <p>KÖZSZOLGÁLTATÁSOK ÉS KÖZLEKEDÉS (áram, víz, tömegközlekedés, forgalmi torlódások)</p> <p>SZABADIDŐ (éttermek, színházak, mozik, sport és szabadidő)</p> <p>FOGYASZTÁSI CIKKEK (étel / napi fogyasztási cikkek elérhetősége, autóhasználat lehetősége)</p> <p>LAKHATÁS (bérlakások, háztartási gépek, bútorok, karbantartási szolgáltatások)</p> <p>TERMÉSZETI KÖRNYEZET (éghajlat, természeti katasztrófák száma)</p>
7. Economist Intelligence Unit – Global Liveability Ranking (2019)	<p>STABILITÁS (bűnelkövetés gyakoriság, terrorfenyegetettség, katonai vagy civil konfliktus veszélye),</p> <p>EGÉSZSÉGÜGY (magán egészségügy elérhetősége és minősége, közegészségügy elérhetősége és minősége, vény nélkül kapható gyógyszerek elérhetősége, általános egészségügyi mutatók a Világ Bank adatai alapján)</p> <p>KULTÚRA ÉS TERMÉSZET (pára és hőmérséklet, klímadiszkomfort az utazóknak, korrupció szintje, társadalmi és vallási korlátozások, cenzúra mértéke, sport- és kulturális lehetőségek elérhetősége, élelmiszerek, fogyasztási cikkek és szolgáltatások elérhetősége)</p> <p>OKTATÁS (magánoktatás elérhetősége és minősége, közoktatási mutatók a Világ Bank adatai alapján)</p> <p>INFRASTRUKTÚRA (úthálózat és tömegközlekedés minősége, nemzetközi közlekedési kapcsolatok minősége, lakhatási lehetőségek minősége, energia és vízellátás minősége, telekommunikáció minősége)</p>
8. Mercer – Cost of living ranking (2019)	<p>A MEGÉLHETÉSI KÖLTSÉGEKET BEFOLYÁSOLÓ TERMÉKEK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK ÁRA (étel, alkohol és cigaretta, háztartási kellékek és szolgáltatások, lakhatás, ruházat, közművek, személyes gondoskodás és egészségügy, szabadidő, közlekedés)</p>
9. Sustainable Cities Index (2018)	<p>EMBEREK (általános iskolába beiratkozottak száma, egyetemi rangsorban oktatási intézmény helye, diplomások aránya a népességből; várható élettartam, csecsemőhalálozási ráta; munkaképes korúak aránya a népességből; jövedelmi egyenlőtlenségek Gini koefficiense; átlagos fogyasztói kosár egy főre jutó GDP-hez viszonyított aránya, lakásbérleti díj egy főre jutó GDP-hez viszonyított aránya; átlagos éves munkaórák száma; öngyilkossági ráta; 1 km²-re jutó busz és metró megálló, városi közlekedési rendszer elérhetősége a Google Maps-en, közlekedési hatóság által létrehozott alkalmazás, digitális jegyvásárlás lehetősége;</p>

RANGLISTA SZERZŐJE, NEVE	FÓKUSZ, VIZSGÁLT DIMENZIÓK ÉS AZOK VÁLTOZÓI
	<p>TripAdvisoron elérhető helyi programok száma; szélessávú internet költsége az egy főre jutó GDP arányában, online ingatlanadó-fizetés lehetősége; ingyenes publikus wifi elérhetőség)</p> <p>BOLYGÓ (természeti katasztrófa kitettség; zöldfelületi arány; energia használat, megújuló energia használat, energiafogyasztás a GDP arányában; légszennyező anyagok középértéke, CO2 kibocsátás (t/fő), kezelt szennyvíz; ivóvízhez való hozzáférés (háztartások %-a), beltéri toalettal rendelkező háztartások aránya, vízellátás veszélyeztetettsége; bicikli megosztó rendszerek és az 1 főre jutó biciklik száma; nemzeti és helyi ösztönzők az elektromos autó használatra; CO2 leválasztó és -tároló létesítmények / projektek; katasztrófa riasztási rendszerek és online riasztók mennyisége)</p> <p>PROFIT (forgalmi torlódások, vasúti infrastruktúra, reptéri elégedettség, közlekedésfejlesztésre fordított közforrások; 1 főre jutó GDP; vállalkozásindítás nehézsége, 1 főre jutó turisták száma; 100 főre jutó mobilinternet előfizetések száma, internethasználók aránya az össznépeességből, globális hálózatok fontossága, internet sebesség; a városban alkalmazottak aránya az össznépeesség arányában; a város legjobban teljesítő egyetemének helye a QS rangsorában)</p>
10. IMD – Smart City Index (2019)	<p>EGÉSZSÉGÜGY ÉS BIZTONSÁG (<i>struktúrák:</i> alapvető higiénia a legalacsonyabb státuszú területeken, újrahasznosító szolgáltatások minősége, közbiztonság megfelelése, légszennyezés mértéke, megfelelő minőségű orvosi ellátás; <i>technológia:</i> városi problémák online bejelentésének lehetősége, app. városi megléte a feleslegessé vált fogyasztói cikkek továbbadására, ingyen wifi, CCTV köztér megfigyelési rendszer megléte, weboldal/app a légszennyezés monitorozására, online egészségügyi időpont foglaló rendszer megléte),</p> <p>MOBILITÁS (<i>struktúrák:</i> forgalmi torlódások meg (nem) léte, tömegközlekedés megfelelése; <i>technológia:</i> autó megosztó alkalmazás megléte, okos parkolási rendszer megléte, bicikli bérlés lehetősége, online jegyrendszer),</p> <p>SZABADIDŐ (<i>struktúrák:</i> megfelelő minőségű zöldfelületek, megfelelő minőségű szórakozási lehetőségek – események, bárók, múzeumok -; <i>technológia:</i> online jegyvásárlási lehetőség a városi programokra),</p> <p>MUNKA- ÉS OKTATÁSI LEHETŐSÉGEK (<i>technológia:</i> álláskeresési szolgáltatások elérhetősége, megfelelő minőségű oktatáshoz való hozzáférés lehetősége, life-long learning lehetőségek a helyi intézményekben, helyi üzletek által teremtett új munkahelyek, kisebbségek iránt tanúsított tolerancia; <i>struktúrák:</i> online álláskereső felületek megléte, IT oktatás az iskolákban, online szolgáltatások a vállalkozásindításhoz),</p> <p>GOVERNANCE (<i>struktúrák:</i> helyi önkormányzat döntéseiről szóló információk elérhetősége, korrupciómentesség, helyi döntéshozatalba való közösségi bevonás, önkormányzati projektekről közösségi visszajelzés adásának lehetősége; <i>technológia:</i> városi költségvetés nyilvánossága, online szavazás által biztosított közösségi részvétel, online platform megléte a fejlesztési ötletek megosztására, személyazonosításra szolgáló dokumentumok online feldolgozása)</p>

RANGLISTA SZERZŐJE, NEVE	FÓKUSZ, VIZSGÁLT DIMENZIÓK ÉS AZOK VÁLTOZÓI
11. Gen -Y City URBACT-projektben kidolgozott szakmai javaslat (2016)	<p>PLACEMAKING (lakhatás; épületek, terek, városi környezet; mobilitás; minőségi közszolgáltatások; digitális feltételek; rekreáció, „harmadik helyek”),</p> <p>MEGTARTÁS (vonzó, minőségi munkahelyek; ösztönző vállalkozói környezet; szakmai és társadalmi közösségek),</p> <p>FEJLESZTÉS (minőségi karrier orientáció; digitális készségek az oktatás középpontjában; inspiráló digitális közeg; tanárképzés és továbbképzés),</p> <p>VONZÁS (a letelepedés segítése; marketing, kommunikáció; világos, egyedi „ajánlat”)</p>
12. Lechner Tudásközpont Településértékelés és Monitoring módszertani javaslata (2015)	<p>OKOS MOBILITÁS (<i>szállítás, fuvarozás</i>: főutakon átmenő forgalom, áruszállító járművek típusainak megoszlása, személygépjármű hivatásforgalom utas km, önkormányzati kerékpárút – közös gyalog- és kerékpárút, közösségi kerékpárkölcsonzó rendszert használók száma; <i>multimodális elérhetőség</i>: multimodális közl. központ megléte, P+R parkoló megléte, távolsági közlekedési kapcsolatok száma/fő, naponta ingázó foglalkoztatottak aránya, utas km, helyi tömegközlekedésben szállított utasok száma, közösségi közlekedéssel való elégedettség indexe; <i>műszaki infrastruktúra</i>: egységes okoskártya rendszerből származó beszerzés a teljes tömegközlekedési rendszeren belül, közl. kártyarendszert használó lakosok aránya, igényalapú árképzés a közösségi közl.-ben, okos jelzőlámpa rendszer megléte, valós idejű közl. információs rendszer megléte, multimodális tranzit app elérhetősége, intelligens utastájékoztató rendszer elérhetősége, elektromos autótöltő állomások száma, közúti közl. balesetek száma, halálos közúti balesetek aránya),</p> <p>OKOS KÖRNYEZET (<i>okos épületek</i>: energetikai tanúsítvánnyal rendelkező háztartások/önkorm. tulajdonú épületek aránya, energetikai tanúsítvánnyal rendelkező háztartások/önkorm. tulajdonú épületeken belül a különböző kategóriák aránya, IT vezérelt épületenergetikai rendszerrel ellátott önk. intézmények száma, egyedi emgújuló energiát termelő berendezéssel rendelkező háztartások/ipari/köz- és mg. épületek aránya, intelligens közmű mérőket használó közintézmények/háztartások aránya; <i>távlatos erőforrás-gazdálkodás</i>: háztartások villamosenergia fogyasztása, háztartásoknak szolgáltatott villamosenergia mennyisége, háztartási gázfogyasztók aránya, összes szolg. gáz mennyiségéből háztartások fogyasztása, távfűtésbe bekapcsolt háztartások aránya, távhőellátásra felhasznált hőmennyiség a lakosság részére, melegvízhálózatba bekapcsolt háztartások aránya, szolgáltatott melegvíz mennyisége a lakosság részére, önkorm. lakóházak felújítására fordított költségek, energiahatékonysági beruházással érintett lakások aránya, megújuló energiát használó közintézmények/lakások aránya, alacsony energiafogyasztású közvil. révén a világításra használt villamosenergia-felhaszn. csökkenése az adott településen, CO2 kibocsátás t/fő, üvegház gáz kibocsátás t/fő, levegőminőségi határérték túllépések éves száma, digitális zaj és levegőminőség mérő állomások száma, légzőrendszeri betegek aránya az összbetegszámhoz, lakosságtól elszállított települési szilárd hulladék kg/fő, újrafeldolgozással/komposztálással/égetéssel hasznosított települési szilárd hulladék, közüzemi ivóvíz hálózatba bekapcsolt lakások aránya, háztartásoknak szolgáltatott víz</p>

RANGLISTA SZERZŐJE, NEVE	FÓKUSZ, VIZSGÁLT DIMENZIÓK ÉS AZOK VÁLTOZÓI
	<p>mennyisége; <i>klímabarát város</i>: városi klímastratégia megléte, SEAP megléte, fenntartható energiamedzsmet szervezet megléte, népsűrűség, 1 főre jutó városi zöldterület, lakossági környezettudatosság foka),</p> <p>OKOS LAKOSSÁG (<i>befogadás, integráció</i>: szélessáv bekötöttség, digitális eszközökkel ellátott lakosok/hátrányos helyzetű lakosok aránya, intelligens városkártyával rendelkező lakosok száma, civil szervezetek száma, önkorm. választási részvétel, támogatott közösségi hozzáférési pontok száma, nők aránya az önkorm. képviselők között, nemzetiségi önkorm.-ok száma, Facebook felhasználók száma, városi Facebook csoport megléte; <i>iskolázottság, képzettség</i>: diplomások aránya a megfelelő korú népességből, általános iskolai végzettségük aránya, legalább érettségizettek aránya a megfelelő korú népességből, EDLS vizsgával rendelkezők aránya, nyelvi kurzuson résztvevők száma, intelligens városi szolgáltatásokkal kapcsolatos képzésen résztvevők száma, ügyfélkapuval rendelkezők aránya, elektronikus adóbevallást benyújtók aránya; <i>kreativitás</i>: aktívkorúak aránya, külföldön született városlakók aránya, idegen nyelvet beszélők aránya, EU választások részvételi aránya, migránsokkal szembeni attitűd, hálózati együttműködés megléte a városi szereplők között, kreatív iparban foglalkoztatottak aránya, magyar bejelentők szabadalmi bejelentései, magyar bejelentők engedélyezett szabadalmi bejelentései száma, tudásközpont megléte, közösségi részvétellel megvalósult fejlesztés megléte, elindított digitális konzultációk száma, digitális konzultációkban résztvevő lakosok száma),</p> <p>OKOS ÉLETKÖRÜLMÉNYEK, ÉLETMINŐSÉG (<i>jólét</i>: nem megfelelő komfortfokozatú lakások aránya, szegregátum megléte, szegregátumban élők aránya, lakhatási feltételekkel való elégedettség, 1 főre eső adózott jövedelem, SZJA fizetők aránya, munkanélküliségi ráta, elvándorlási ráta, szociális segélyezés/adófizető, 100 főre jutó személygépkocsik száma, ingatlanpiaci mutató – ingatlanár Ft/m², kultúrára fordított önkormányzati költségvetési összeg, 1000 főre jutó színház/múzeumlátogatók száma, 1000 főre jutó közösségi központok száma; <i>biztonság</i>: 1000 főre jutó erőszakos bűncselekmények száma, közbiztonsággal való elégedettség, biztonságos szórakozóhelyek száma, kamerarendszerrel lefedett településrészek aránya, távriasztási rendszerrel felszerelt háztartások aránya, térfigyelő rendszerrel azonosított szabálysértések száma, rendőrségi elemző rendszerek száma; <i>egészségi állapot</i>: átlagos várható élettartam, halálozások száma, állandó népességből 60+ évesen száma, táppénzes napok száma, sportklubok/fitness centrumok száma/forgalma, lakosság számára rendezett sportrendezvények száma, bio boltok/bio piacok száma),</p> <p>OKOS KORMÁNYZÁS (<i>online folyamatok</i>: 1 ügyintézőre jutó eljárások száma, elmúlt 1 évben digitális közszolgáltatási igénybe vevők száma, E-számlázási rendszert alkalmazó vállalkozások aránya, papírmentes folyamatok aránya közigazgatásban, digitális formanyomtatványokat visszaküldő vállalkozások/lakosság aránya, elektronikus kérvényezési módok a lakosság számára; <i>infrastruktúra</i>: kül típusú (30/100/100+) szélessávú internet előfizetéssel rendelkező lakossági/üzleti ügyfelek aránya, nyilvános közösségi wifi hotspotok száma, nyilvános ingyenes wifi hotspotot használó lakosok aránya, közösségi internet hozzáférési pontok</p>

RANGLISTA SZERZŐJE, NEVE	FÓKUSZ, VIZSGÁLT DIMENZIÓK ÉS AZOK VÁLTOZÓI
	<p>száma, installált szenzorral rendelkező infrastruktúra elemek száma, valós idejű adatokat gyűjtő szolgáltatások, open data használat, városi adatpolitika megléte; <i>önkormányzati működés</i>: 1 főre jutó önkormányzati kiadások, közig átláthatóságával kapcsolatos elérhetőség, korrupció elleni harccal való elégedettség, Web 2.0 alkalmazásokat használók aránya, online döntéshozatali rendszerben elindított témák/döntések száma; <i>oktatási, kulturális és művelődési intézmények felszereltsége</i>: ált. iskolai/gimnáziumi/szakközépiskolai/szakiskolai tanulók / felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma a nappali oktatásban, interaktív táblával rendelkező iskolák száma, iskolai tanítás során digitális eszközt használó tanulók aránya, 100 tanulóra jutó számítógépek száma az ált. iskolai/gimnáziumi/szakközépiskolai/szakiskolai feladatellátási helyen, oktatás színvonalával való elégedettség, e-naplót használó iskolák aránya, informatikai tanfolyamok és résztvevőik száma, 16-74 éves alapszintű számítógépes ismeretekkel rendelkezők aránya, intelligens városi szolgáltatásokról információt nyújtó közintézmények száma; <i>egészségügy</i>: 1000 lakosra jutó kórházi ágyak száma, 1 házi/gyermekorvosra jutó betegek száma, egészségügyi szolgáltatásokkal való elégedettség, E-egészségügyi szolgáltatások száma, digitális egészségkártyával rendelkező lakosok száma, távmonitoring / tele-medicina rendszerekkel elért lakosok száma; <i>közművek, hulladék</i>: E-ügyintézés/számlázás/fizetés megléte, igényalapú hulladékszállítás megléte, hulladékszigetek száma, veszélyes hulladék gyűjtőhelyek száma, lomtalanítások száma, lakossági szelektív hulladékgyűjtésben elszállított települési szilárdhulladék),</p> <p>OKOS GAZDASÁG (<i>e-gazdaság, innováció</i>: IT startup vállalkozások száma, valódi új vállalkozások összesen, GDP arányos K+F befektetések, működő vállalkozások száma, társas vállalkozások száma, KKV-k száma, foglalkoztatottak száma, KSH foglalkoztatási főcsoportok szerinti besorolások megoszlása, alkalmazottak száma FEOR 02/3, önfoglalkoztatottak aránya, teljes munkaidőben foglalkoztatottak aránya, közösségi távmunka helyek száma, távmunkások aránya, E-kereskedelem db/1000 fő, online kereskedelem használata áruk és szolgáltatások megrendelésére a lakosság/vállalkozások körében az összes megrendelés arányában, internetes weboldallal rendelkező vállalkozások/KKV-k aránya, városi innovációs index – képzés (turizmus, foglalás, navigáció, városmarketing), működő vállalkozások száma az információ, kommunikáció/szakmai tudományos, műszaki tevékenység nemzetgazdasági ágban, elindított helyi vállalkozásfejlesztési programok száma, felhőalapú szolgáltatásokat igénybe vevő vállalkozások száma; <i>termelékenység/hatékonyság</i>: megyei GDP/fő, település bruttó nemzeti összterméke; <i>helyi és globális összeköttetések</i>: export értékesítés nettó árbevétele, nemzetközi konferenciák/vásárok száma, külföldi vendégéjszakák aránya a szálláshelyeken)</p>

2. sz. melléklet – A csapágyvárosok vonzerejének elemzésébe bevont mutatók köre

Az állapotindikátor dimenziói és azok forrásai

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Indikátor	Adatforrás
„Alapinfrastruktúra”	Lakhatás	2012–2017 között épített („új építésű”) lakások aránya a lakásállományból	KSH
		Átlagos ingatlan bérleti ár/m ² (2017 utolsó havi átlag) (reciprok)	ingatlanet.hu
	Épületek, terek, városi környezet	Rendszeresen tisztított közterület a belterület arányában (km ²)	KSH
		Regisztrált bűncselekmények száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR)
		Zöldterület a települési belterület arányában (%)	takarnet.hu
	Mobilitás	Ezer főre jutó személygépkocsik száma az üzemeltető lakhelye szerint (reciprok)	KSH
		A településről egy nap közlekedő vasúti járatok száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	elvira.hu
		Települést érintő helyközi buszvonalak száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	Középkelet-magyarországi Közlekedési Központ Zrt. (KMKK), Középnnyugat-magyarországi Közlekedési Központ Zrt. (KNYKK), Dél-alföldi Közlekedési Központ Zrt. (DAKK) hivatalos honlapja
		Helyi buszjáratok száma a településen a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	Tatabányai Közlekedési Kft. (T-Busz), KNYKK, KMKK, DAKK hivatalos honlapja
		Egy nap közlekedő helyi buszjáratok száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	T-Busz, KNYKK, KMKK, DAKK hivatalos honlapja
		Önkormányzati kerékpárút, közös gyalog- és kerékpárút hossza az önkormányzati és állami kiépített út és köztér arányában	KSH
		Önkormányzati kiépített járda hossza (km) az önkormányzati és állami kiépített út és köztér arányában	KSH

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Indikátor	Adatforrás
		Budapesti vagy bécsi nemzetközi repülőtér elérhetősége autóval (perc) 8 munkaóra vetítve (reciprok)	saját számítás maps.google.com útvonaltervezője alapján, 2019
„Szolgáltatásgazdaság”	Minőségi (köz-) szolgáltatások	Felsőoktatásban részt vevő hallgatók aránya a nappali képzésben (képzés helye szerint) a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Bevásárlóközpontok és hipermarketek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	TeIR
		Kiskereskedelmi üzletek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	TeIR
	Rekreáció	Játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Múzeum- és színházlátogatók a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Alkotó művelődési közösségek tagjainak száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Kulturális rendezvényeken részt vevők száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Rendszeres művelődési formákban részt vevők száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Büfék száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Google-ön 4,5 felett értékelt kávézók száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	maps.google.com
		Google-ön 4,5 felett értékelt éttermek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	maps.google.com
		Regisztrált (társas) vállalkozások száma a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
		Regisztrált (társas) vállalkozások száma a művészet, szórakoztatás, szabadidő nemzetgazdasági ágban a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Indikátor	Adatforrás	
„Munkahelyek, gazdaság”	Vonzó, minőségi munkahelyek	Működő vállalkozások száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve (2016)	KSH	
		Egyetemi végzettségű, 1–3 év munkatapasztalattal rendelkező fiataloknak kínált állások száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	profession.hu	
		Munkanélküliségi ráta (reciprok)	KSH	
		Összes belföldi jövedelem ezer adózóra vetítve	NAV	
	Ösztönző vállalkozói környezet	Adókedvezmény vállalkozásoknak az összes vállalkozás arányában (2016)	NAV	
		EU-s pályázati K+F-támogatás értéke a 2014–2017-es időszakban, az összes kifizetett támogatás arányában	TeIR, palyazat.gov.hu	
	Szakmai és társadalmi közösségek	Településhez kötődő Facebook-csoportok száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	facebook.com	
		Nonprofit és civil szervezetek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
	„Digitalizáció”	Digitális készségek az oktatás középpontjában	Helyi egyetem(ek) által elnyert EU-s pályázati források a 2014–2017-es időszakban, az összes kifizetett támogatás arányában	palyazat.gov.hu
			Gyarapodó tudástökére fordított EU-s források a 2014–2017-es időszakban, az összes kifizetett támogatás arányában	TeIR, palyazat.gov.hu
Digitális feltételek		Internet-előfizetések száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Ezer lakosra jutó könyv, számítástechnika és egyéb iparcikk kiskereskedelmi üzlet	KSH	
		Nyilvános, ingyenes közösségi wifi hotspotok száma az adott településen a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	wifispc.com	
Inspiráló digitális közeg		Regisztrált vállalkozások száma a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység nemzetgazdasági ágban az összes regisztrált vállalkozás arányában	KSH	
		Regisztrált vállalkozások száma az információ, kommunikáció nemzetgazdasági ágban összes regisztrált vállalkozás arányában	KSH	

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Indikátor	Adatforrás
„Oktatás”	Tanárképzés és továbbképzés	Egy egyetemi hallgatóra jutó oktatók száma	KSH
		Tanárképzésbe felvettek száma az összes felvett arányában	Felvi.hu
	Minőségi karrierorientáció	Önkormányzati szakmai/tudományos ösztöndíjprogramok száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	önkormányzati honlapok
		Regisztrált vállalkozások száma az oktatás nemzetgazdasági ágban az összes vállalkozás arányában	KSH
„Vonzás”	A letelepedés segítése	Önkormányzat által piaci alapon bérbeadott lakások száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
	Marketing	Facebook-kedvelők a lakónépesség arányában ezer főre vetítve (hivatalos oldalak – helyi lakosoknak)	facebook.com
		Hivatalos online felületek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	települési honlap, Facebook, Instagram, YouTube
	Világos, egyedi „ajánlat”	Facebook-kedvelők száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve (informális, turisztikai oldalak – nem csak helyi lakosoknak)	facebook.com
		Helyi, fiataloknak szóló fesztiválok Facebook oldalait kedvelők száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	facebook.com

A változásindikátor dimenziói és azok forrásai

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Indikátor	Adatforrás
„Alapinfrastruktúra”	Lakhatás	2012–2017 között épített („új építésű”) lakások aránya a lakásállományból	KSH
		Átlagos ingatlan bérleti ár/m ² (2017 utolsó havi átlag) (reciprok)	ingatlanet.hu
	Épületek, terek, városi környezet	Rendszeresen tisztított közterület a belterület arányában (km ²)	KSH
		Regisztrált bűncselekmények száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	TeIR
		Zöldterület a települési belterület arányában (%)	takarnet.hu
	Mobilitás	Személygépkocsik ezer főre jutó száma, az üzemeltető lakhelye szerint (reciprok)	KSH
		Önkormányzati kerékpárút, közös gyalog- és kerékpárút hossza az	KSH

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Indikátor	Adatforrás	
		önkormányzati és állami kiépített út és köztér arányában		
		Önkormányzati kiépített járda hossza (km) az önkormányzati és állami kiépített út és köztér arányában	KSH	
„Szolgáltatásgazdagság”	Minőségi (köz) szolgáltatások	Felsőoktatásban részt vevő hallgatók aránya a nappali képzésben (képzés helye szerint) a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Bevásárlóközpontok és hipermarketek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	TeIR	
		Kiskereskedelmi üzletek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	TeIR	
	Rekreáció	Játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Múzeum- és színházlátogatók a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Alkotó művelődési közösségek tagjainak száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Kulturális rendezvényeken részt vevők száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Rendszeres művelődési formákban részt vevők száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Regisztrált (társas) vállalkozások száma a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
		Regisztrált (társas) vállalkozások száma a művészet, szórakoztatás, szabadidő nemzetgazdasági ágban a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH	
	„Munkahelyek, gazdaság”	Vonzó, minőségi munkahelyek	Működő vállalkozások száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve (2016)	KSH
			Munkanélküliségi ráta (reciprok)	KSH
		Ösztönző vállalkozói környezet	Fejlesztési adókedvezmény vállalkozásoknak az összes vállalkozás arányában (2016)	TeIR

Nagy dimenzió	Kis dimenzió	Indikátor	Adatforrás
		EU-s pályázati K+F-támogatás értéke az összes kifizetett támogatás arányában a 2014–2017-es időszakban	TeIR, palyazat.gov.hu
	Szakmai és társadalmi közösségek	Nonprofit és civil szervezetek száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
„Digitalizáció”	Digitális készségek az oktatás középpontjában	Helyi egyetem(ek) által elnyert EU-s pályázati források az összes kifizetett támogatás arányában	palyazat.gov.hu
	Digitális feltételek	Internet-előfizetések száma a lakónépesség arányában, ezer főre vetítve	KSH
	Inspiráló digitális közeg	Regisztrált vállalkozások száma a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység nemzetgazdasági ágban az összes regisztrált váll arányában	KSH
		Regisztrált vállalkozások száma az információ, kommunikáció nemzetgazdasági ágban összes regisztrált vállalkozás arányában	KSH
„Oktatás”	Tanárképzés és továbbképzés	Egy egyetemi hallgatóra jutó oktatók száma	KSH
	Minőségi karrierorientáció	Regisztrált vállalkozások száma az oktatás nemzetgazdasági ágban az összes vállalkozás arányában	KSH

3. sz. melléklet – A metropolisztérség egyes központtípusaihoz tartozó települések felsorolása

Fő központ	Mellékközpont	Helyi jelentős központ	Potenciális alacsonyabb szintű központ
Budakalász	Biatorbágy	Bicske	Aszód
Budaörs	Dunaharaszti	Budakeszi	Dömös
Diósd	Érd	Dabas	Ercsi
Dunakeszi	Monor	Dorog	Márianosztra
Gödöllő	Szigetszentmiklós	Fót	Páty
Szentendre	Vecsés	Kistarcsa	Pécel
Törökbálint		Pilisvörösvár	Piliscsaba
Vác		Ráckeve	Pilisszentlászló
		Solymár	Pomáz
		Százhalombatta	
		Telki	
		Tököl	
		Velence	
		Visegrád	

Központi szereppel nem rendelkező települések: Acsa, Alcsútdoboz, Alsónémedi, Alsópetény, Annavölgy, Apaj, Áporka, Bag, Bajna, Bánk, Baracska, Beloiannis, Bénye, Berkenye, Besnyő, Budajenő, Bugyi, Csabdi, Csévharaszt, Csobánka, Csolnok, Csomád, Csömör, Csörög, Csóvár, Dág, Dány, Délegyháza, Domony, Dömsöd, Dunabogdány, Dunavarsány, Ecsér, Epöl, Erdőkertes, Etyek, Felcsút, Felsőpakony, Felsőpetény, Galgaguta, Galgagyörk, Galgamácsa, Gomba, Göd, Gyál, Gyermely, Gyömrő, Gyúró, Halásztelek, Herceghalom, Hernád, Iklad, Inárcs, Isaszeg, Ivánca, Kajászó, Kakucs, Kápolnásnyék, Káva, Kerepes, Keszeg, Keszölc, Kiskunlacháza, Kismaros, Kisnémedi, Kisoroszi, Kóka, Kosd, Kóspallag, Leányfalu, Leányvár, Legénd, Lórév, Maglód, Majosháza, Makád, Mány, Máriahalom, Martonvásár, Mende, Mogyoród, Monorierdő, Nadap, Nagykovácsi, Nagymaros, Nagysáp, Nagytarcsa, Nézsa, Nógrád, Nógrádsáp, Nőtincs, Nyáregyháza, Óbarok, Ócsa, Órbottyán, Ósagárd, Pázmánd, Penc, Perbál, Péteri, Pilis, Pilisborosjenő, Piliscsév, Pilisjászfalu, Pilismarót, Pilisszántó, Pilisszentiván, Pilisszentkereszt, Pócsmegyer, Pusztazámor, Püspökhatvan, Püspökszilágy, Ráckeresztúr, Rád, Remeteszőlős, Rétság, Romhány, Sárisáp, Sósút, Süllyás, Szada, Szendehely, Szigetbecse, Szigetcsép, Szigethalom, Szigetmonostor, Szigetszentmárton, Szigetújfalu, Szob, Szokolya, Szomor, Sződ, Sződliget, Tabajd, Tahitótfalu, Taksony, Tápiószecső, Tárnok, Tinnye, Tokod, Tokodaltáró, Tolmács, Tordas, Tök, Újbarok, Újhartyán, Újlengyel, Úny, Úri, Üllő, Üröm, Vácduka, Vácegres, Váchartyán, Váckisújfalu, Vácrátót, Vácszentlászló, Vál, Valkó, Vasad, Vereb, Veresegyház, Verőce, Vértesacs, Zebegény, Zsámbék

4. sz. melléklet - A csapágyvárosok bemutatása

Település	Történeti bemutatás	Nagyfoglalkoztató
Kecskemét	<p>Kecskemét mezővárosi hagyományokkal és erőteljesen polgárosodott múlttal rendelkezik, mely építészeti arculatában is látszik, továbbá kellemes, nagy terekkel bíró belvárosával. A várost a szocializmusban erős élelmiszeripari orientáció jellemezte, amikor is a gyümölcsstermesztés központjaként funkcionált: konzervgyár létesült a településen, megnyitotta kapuit a kertészeti főiskola, mely később aztán műszaki karokkal is kibővült. Gazdasági szárnyalásának megindulása az M5 autópálya megépítésétől datálható - mely a '90-es évek végére tehető –, hiszen ez a momentum közlekedéscsoporthoz értelembe Budapest közelébe hozta a várost. A következő, gazdasági értelemben kiemelt fontosságú esemény a Mercedes gyár betelepülése (2009-2010) volt Kecskemét életében, mely valóban új gazdasági növekedési pályára állította a várost, hiszen autógyártási központtá téve azt gondoskodott róla, hogy az egész helyi gazdaság új lendületet kapjon. Mindez az oktatás fejlesztésében is lecsapódott, hiszen az új gazdasági profilnak megfelelő egyetemi karok fejlesztése is megindult a Magyar Nemzeti Bank támogatásával, előbb Pallas Athéné, majd Neumann János Egyetem néven. Az OFTK Kecskemétet az iparát, mező- és élelmiszergazdaságát megújító modern, szolgáltató alföldi centrumként írja le, melynek kitörési pontjaként szolgálhatnak az innovatív iparágak, gép- és járműipar, élelmiszeripar, logisztika, kulturális ipar. A térség vonzáskörzete kiterjed a Nagykőrös és Cegléd agrár-élelmiszeripari és közlekedési csomóponti potenciális logisztikai térségére is.</p>	<p>A városban nagyfoglalkoztatóként van jelen a Mercedes-Benz, kisebb, helyi szinten jelentős foglalkoztatóként pedig a Knorr-Bremse Fékrendszerek, az ACPS AUTOMOTIVE, valamint a PHOENIX MECANO Kecskemét Kft.</p>
Székesfehérvár	<p>2018-os adatok alapján a Fejér megyei Székesfehérvár lakónépesség 96 940 fő, amellyel még épphogy a középvárosok közé sorolhatjuk. Fogyó népesség, ingadozó, de döntően negatív vándorlási egyenleg és természetes fogyás jellemzi a várost az elmúlt 10 évben (KSH), az aktív korúak aránya a népességből pedig 2009-hez képest 2018-ra 7 százalékponttal csökkent (TeIR). A város élénk gazdaságára enged következtetni, hogy az országos, és a megyei értékeknél is alacsonyabb, 4,7%-os munkanélküliségi ráta jellemezte 2018-ban, az egy lakosra jutó nettó jövedelem is felülmúlta az országos (30,3 százalékponttal) és megyei járásközpontok értéket (7,5% százalékponttal), ahogy a regisztrált gazdasági társaságok száma, és az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték is</p>	<p>A város jelentősebb árbevételű és legnagyobb foglalkoztatói az ipari anyagtechnológiában (Alcoa, Alufe, Bericap, CSI, General Plastics, Jüllich Glas, Karsai, Oerlikon, Sapa, VT Metál, VT Plastic), a mechatronika, gép/alkatrész gyártás terén (Brooks Instrument, Denso, Elme Automatika, Emerson, Grundfos, Halla-Visteon, Harman, Xomox), az elektronikában (Videoton, VT Autóelektronika), informatikában</p>

Település	Történeti bemutatás	Nagyfoglalkoztató
	<p>kecsegtetőbb képet festett az országos (73 százalékponttal) és megyei járásközpontok átlagánál (28,7 százalékponttal) (TeIR).</p>	<p>(Albacomp, IBM, Seawing), valamint az élelmiszeriparban (Alföldi Tej, Mondelez, Naponta, Fevita) tevékenykednek. A várost sokrétű iparszerkezet jellemzi, közel 12 ezer vállalkozással, melyek közül két, helyi szinten igen jelentős árbevétellel rendelkező cége, az Alcoa-Köfém Kft és a Sapa Profiles Kft alkotják Magyarország alumíniumiparának velejét.</p> <p>A város prosperáló gazdaságát azonban némiképp beárnyékolja, hogy vállalkozásai jelenleg is munkaerőhiánnyal küzdenek, melynek egyik fő oka Budapest elszívó hatása, amely az M7-es autópálya kiépülésének köszönhetően kvázi agglomerációs településsé tette a várost.</p>
<p>Salgótarján</p>	<p>Salgótarján a szocialista iparosítás során nagyra nőtt szocialista újjváros, nehézipari város, jelentősebb üvegyártással, vaskohászattal, szénbányászattal, valamint a szocializmus épített örökségével, s nagy kiterjedésű és mennyiségű hátrahagyott barnamezős területtel. A város sajátossága továbbá egyedi morfológiája, hiszen egy szűk völgybe és annak oldalvölgyeibe „beszorult” hosszan elnyúló településről van szó. Azon megyeszékhelyünk, ami a legkevésbé tudott a gazdasági szerkezetváltásból adódó válságból kilábalni: leépültek energia- és nyersanyag-igényes iparágai, felsőoktatási intézményét nem tudja fenntartani, lakossága és a város gazdasági aktivitása folyamatosan csökken. Salgótarján az OFTK értelmezésében egy megújulásra kész, vonzó középváros, melynek kitörési pontjai lehetnek a meglévő húzóágazatai mellett (fém- és építőipar, üvegyártás, autóipar) a magas szintű technológiai iparágak, ipar, autóipar, üvegyártás és a turizmus. A térség vonzáskörzete kiterjed a Zagyva völgy ipari térségére is.</p>	<p>A településen nem emelhető ki egyetlen nagyfoglalkoztató, jellemzően inkább kisebb, helyi szinten jelentős foglalkoztatók találhatók meg a városban, mint például a Wamsler SE Háztartástechnikai Európai Rt, a Mitsuba Automotive Systems of Europe Kft, vagy a SALGGLAS Üvegyipari Zrt.</p>
<p>Szolnok</p>	<p>Szolnok a Közép-Tisza-vidék központi települése. Közlekedési csomópont szerepe a szocializmus időszakára tekint vissza, amikor is számos közintézmény, gyár, lakótelep</p>	<p>A településen inkább kisebb, helyi szinten jelentős foglalkoztatók (Eagle Ottawa, Derula,</p>

Település	Történeti bemutatás	Nagyfoglalkoztató
	<p>létesült a városban, s 1975-ben létrehozták az akkori Közép-Európa egyik legnagyobb vasúti csomópontját. Az alapvetően ipari, és kisebb mértékben mezőgazdasági profilú város a rendszerváltozást követően nehéz korszakot élt meg, napjainkban is belső perifériájának tekinthető vonzáskörzetével együtt, amely mind társadalmi, mind gazdasági szempontból hátrányosnak számít, a térség gazdasági mutatói többnyire az országos átlag alatt helyezkednek el. A hátrányos gazdasági helyzet mellett megjelenik a felsőoktatás hányatatott sorsa is, számos átalakítást követően a korábban kihelyezett képzésként működő, majd önállóságot nyert Szolnoki Főiskola először a Neumann János Egyetemmel olvadt össze, majd ennek gazdasági kara kivált és a Debreceni Egyetembe integrálódott. A szolnoki képzés jelenleg is alacsonyszámú hallgatóval és minimális mennyiségű képzéssel operál. Szolnokot az OFTK élhető és fenntarthatóan fejlődő alközpontként írja le, melynek kitörési pontját jelentheti hagyományosnak tekinthető húzóágazatai megtartása és fejlesztése mellett (feldolgozóipar, kereskedelem, logisztika, távközlés, élelmiszer-, papír, vegy- és gyógyszeripar, elektronika, autóipar) a logisztika, az ipar, a turizmus, az infokommunikációs szolgáltatások. A térség vonzáskörzete kiterjed Abony és Törökszentmiklós ipari és agrár-élelmiszeripari térségére is.</p>	<p>Tiszamenti Regionális Vízművek Zrt., Tisza-Coop Zrt, KMKK Középkélet-magyarországi Közlekedési Központ Zrt) jelenléte jellemző.</p>
Tatabánya	<p>Tatabánya a Tatai -árok települése, a Gerecse és Vértes szénhidrogénekben gazdag hegyeinek találkozásánál. Az itt megtalálható ásványkincsek alakították úgy, hogy a szocialista iparosítás nyomán igazi szocialista újjárossá fejlődött, bár az ennek alapját megteremtő szénbányászat már a XIX. század legvégétől megjelent a településen. A szocializmus időszakában Tatabánya igazi bányavárossá vált, ahova hőerőmű és egyéb nyersanyag-és energiaigényes iparok települtek (pl. alumínium kohó, cement gyár). Itt a többi szocialista városhoz képest érdemi könnyűipar nem alakult ki, tehát különösen egyoldalú profillal rendelkező várossal beszélhetünk, mely a korban betöltött nagy jelentőségének betudhatóan megyeszékhelyi státuszt is szerzett magának. Mindezeknek megfelelően Tatabánya arculata és városszerkezete egyaránt hordozza a szocialista város imázs jellegzetes ismertetőjegyeit. Azonban egyedisége, hogy ez az egyetlen szocialista újjáross, amely a rendszerváltozás után igazán megújult, s a 2000-es évek elejére már ismét vezető gazdasági –ipari központ lett. Mindezt elsősorban a felértékelődő Bécs - Budapest tengelynek, az autópályakapcsolatnak köszönheti, melynek hatására újra vonzóvá vált a</p>	<p>A településen inkább kisebb, helyi szinten jelentős foglalkoztatók (Delphi, AGC, Bridgestone, Otto Fuchs, SCS Stahlschmidt, Impreglon, Sanmina), főként autóipari beszállítók jelenléte jellemző.</p>

Település	Történeti bemutatás	Nagyfoglalkoztató
	<p>külföldi befektetők számára. A gazdasági fejlődéssel párhuzamban itt azonban nem tudott létrejönni érdemi felsőoktatás, és a gazdasági-ipari (kevésbé szolgáltatási) szerepkör mellett kulturális szerepkörrel esetében nem beszélhetünk. Tatabánya az - OFTK értelmezésével egyetértésben - Komárom-Esztergom megye gazdasági központja, versenyképes, innovációt és befektetéseket támogató, családbarát település jövőképét festi fel, melyhez kapcsolódóan húzóágazatai az autóipar, gumipar, elektronika, gépipar, orvosi műszergyártás, környezetvédelmi ipar, legfontosabb kitörési pontjai pedig a feldolgozóipar (gép-, és elektronikai ipar, high-tech ipar), és a logisztika. A város Oroszlány, Tata és Komárom városával alkot városhálózati csomóponti térséget.</p>	
Dunaújváros	<p>Dunaújváros – korábbi nevén Sztálinváros - az '50-es évek ipari előzmények nélküli, történelmére büszkén visszatekintő szocialista újvárosa, amely a Dunán szállított vasra és szénre épülő vasmű köré szerveződött. A szocialista várostervezés és fejlesztés nem csupán az ipar fellegvárává, de az amerikai jólétet imitáló szimbólummá is akarták tenni a várost nagyberuházásai által. A lakótelep építések mellett jelentős mennyiségű zöldfelület is létesült, így a mai napig egy zöld, élhető, városszerkezetében emberi település, ahol a sportinfrastruktúra telepítése is nagy szerepet kapott. A '80-as-'90-es évek válsága óta némi gazdasági élénkülés is megjelent – köszönhetően az M6-os autópálya építésének - ám jövedelmi összehasonlításban továbbra is elmarad a központi régiótól és a nyugat-magyarországi megyéktől. Az enyhe gazdasági élénküléssel párhuzamosan az oktatás fejlesztése is megjelent a Dunaújvárosi Egyetemet érintő beruházás által, amellyel a város a térség sokoldalú felsőoktatási centrummá kívánt válni. Dunaújváros - az OFTK-val összhangban - megújuló és élhető iparváros, mely a monostrukturális ipari fellegvárból innovációs és szolgáltató térségközponttá fejlődhet, amennyiben tovább fejleszti hagyományos húzóágazatai (ipar, fémkohászat, élelmiszeripar, gumiabroncs- és papírgyártás) mellett a kitörési pontjainak tekinthető tudásintenzív, innovatív (KFI intenzív) ágazatait, specializálódó vas- és acélgyártását, logisztikai szerepét, valamint a helyi üzleti és konferenciaturizmust.</p>	<p>A településen nagyfoglalkoztatóként van jelen az ISD Dunafer, a Hankook Tire (Rácalmás), és a HAMBURGER Hungaria papírgyár.</p>
Gyöngyös	<p>Gyöngyös, a vásárvonalon fejlődött történelmi mezőváros a Mátra lábánál terül el, történelmi múltját hangulatos városarculata tükrözi. Alig 33 ezret meghaladó lakossága</p>	<p>A településen inkább kisebb, helyi szinten jelentős foglalkoztatók (Stanley Electric</p>

Település	Történeti bemutatás	Nagyfoglalkoztató
	<p>csökkenő tendenciát mutat, nem rendelkezik megyei jogú város címmel, s hiányoznak a központi funkciói, hiszen – a vizsgált településeknél lényegesen kisebb - mérete bekorlátozza lehetőségeit a szolgáltatási, szórakoztatási, munkahely kínálat biztosítása terén egyaránt. A település jelentőségét és a beruházások szempontjából kedvező adottságait Budapest közelsége adja, jelentős számú a fővárosba ingázó helyi munkaerő. A városban jelen van a felsőoktatás is, a Károly Róbert Főiskola integrációjával az egri Eszterházy Károly Egyetembe, Gyöngyösön kihelyezett campus kezdett működni, főként vidékfejlesztési, turisztikai, gazdasági profillal, levelező munkarendben. Gyöngyös - az OFTK-val összhangban - Heves megye második legjelentősebb gazdasági központjaként definiálható Eger után, ahol jelentős az energiaipar, vegyipar, gépipar, kereskedelem, elektronika, logisztika, turizmus, valamint a gyümölcsstermesztés. A város kitörési pontjaként szolgálhat a meglévő ágazatok versenyképességének javítása mellett a diverzifikált turizmus, valamint az innovatív iparágak meghonosítása.</p>	<p>Hungary Kft., VAMAV Kft., MAGYAR HÚS Kft., MAGNETEC-UNGARN Kft., SEISSENSCHMIDT Precision Components Kft.) jelenléte jellemző.</p>
Hatvan	<p>Hatvan térségi szerepkörének felértékelődése az 1860-as évekre tehető, a várost is érintő Pest-Ruttka, majd Hatvan-Miskolc és Hatvan-Szolnok vasútvonal megépítésének idejére, melyek által a város közlekedési csomóponti szerepet kezdett öltetni. A Hatvani Cukorgyár megalapításával, majd a dualizmus korabeli gazdasági fellendülésével és a Hatvani Paradicsomkonzervgyár megalapításával állt dinamikusnak mondható fejlődési pályára a város. A várost a kommunista korszakban erőteljes iparosítás jellemezte. A város fő gazdasági profilja jelenleg az elektronika és szállítmányozás köré épül. Hatvan 2016 óta felsőoktatási képzőhellyel is rendelkezik: a Robert Bosch Elektronika Kft. szerepvállalásával ebben az évben jött létre a Hatvani Közösségi Felsőoktatási Képzési Központ, amely lehetőséget biztosít a villamosmérnöki alapképzésében (BME-VIK) valamint gazdálkodástudományi felsőoktatási szakképzésben (BGE-KKK) való részvételre. Hatvan az OFTK-ban mint közlekedési és potenciális logisztikai csomópont jelenik meg, a gyöngyösi várostérség közlekedési kapcsolatainak kulcsaként.</p>	<p>A településen nagyfoglalkoztatóként van jelen a Robert Bosch Elektronikai Kft, kisebb, helyi szinten jelentős foglalkoztatóként pedig az LKH Leoni Kábelgyár.</p>
Esztergom	<p>Esztergom az esztergomi érsek székvárosaként a római katolikus egyház magyarországi központja. A város közel története kezdete óta vallási- kulturális szerepkört tölt be, melyből fakadóan jelentős vonzáskörzettel is bírt. Esztergom turisztikai potenciálját már a 20. század elején felfedezte, amikor is a város gazdaságát az artézi fürdőkre alapozott</p>	<p>A településen nagyfoglalkoztatóként van jelen a Suzuki, kisebb, helyi szinten jelentős foglalkoztatóként pedig a TYCO ELECTRONICS HUNGARY KFT,</p>

Település	Történeti bemutatás	Nagyfoglalkoztató
	<p>idegenforgalom útján próbálták fellendíteni. Esztergom kulturális, építészeti értékei, sajátos egyházi szerepköre miatt ma is komoly idegenforgalmi lehetőségeket rejt, a Dunakanyar „nyugati kapujaként” pozicionálhatja magát, ugyanakkor a Duna menti ipari térség szerves részeként is értelmezhető. Jelenlegi húzóágazataiként írható le az autóipar, elektronika, gépgyártás, logisztika, gumiipar. Az OFTK-val összhangban a város kitörési pontjai lehetnek a K+F+I igényű iparágak és az autóipar. A város vonzáskörzete jelenleg közel 50 településre terjed ki, amelynek egy része szlovákiai területre esik (Ister-Granum EGTC), mely jól mutatja a város növekvő súlyát, térségi munkaerő-piaci központoszerepét</p>	<p>KIRCHHOFF HUNGÁRIA – gépjármű- és elektronikai ipari beszállító cégek.</p>

5. sz. melléklet: a fókuszcsoporton résztvevők adatai.

Nem	Születési év	Szülőtelepülés	Foglalkozási terület	Részvétel		
				2019	2021	2023
Nő	1993	Kunszentmiklós	Humán K+F	2019/2	2021/1	2023/2
Férfi	1991	Bugyi	Design	2019/1	2021/3	2023/2
Nő	1991	Leányvár	Szórakoztatóipar	2019/2	írásos válaszadás	
Férfi	1994	Hévízgyörk	Társadalomtudományi és humán kutatás-fejlesztés	2019/3	2021/4	2023/2
Férfi	1978	Tiszapalkonya	Software ipar	2019/3		
Férfi	1991	Bugyi	Software ipar	2019/1	2021/2	2023/1
Férfi	1993	Esztergom	Felsőoktatás	2019/4	2021/1	
Férfi	1993	Mosonmagyaróvár	Felsőoktatás	2019/4	2021/3	2023/1
Férfi	1987	Békéscsaba	Software ipar	2019/1	2021/4	
Nő	1990	Ózd	Társadalomtudományi és humán kutatás-fejlesztés	2019/3	2021/2	2023/2
Férfi	1992	Gödöllő	Software ipar	2019/4		2023/2
Férfi	1988	Salgótarján	Software ipar	2019/2	írásos válaszadás	2023/1
Férfi	1989	Salgótarján	Software ipar	2019/4		
Férfi	1990	Salgótarján	Design	2019/3	írásos válaszadás	2023/1
Férfi	1990	Salgótarján	Software ipar	2019/1	2021/2	2023/1
Férfi	1990	Szekszárd	Társadalomtudományi és humán kutatás-fejlesztés	2019/3	2021/3	
Nő	1991	Ózd	Társadalomtudományi és humán kutatás-fejlesztés	2019/2	2021/4	2023/1
Nő	1989	Zalaegerszeg	Társadalomtudományi és humán kutatás-fejlesztés	2019/4	írásos válaszadás	2023/1
Nő	1993	Kecskemét	(természettudományos és mérnöki kutatás-fejlesztés)	2019/3		
Nő	1990	Székesfehérvár	Média	2019/3		
Férfi	1992	Pécs	Telekommunikációs tevékenység	2019/3		
Férfi	1988	Debrecen	Média	2019/3	2021/1	2023/2
Férfi	1982	Debrecen	Software ipar	2019/1		

6. sz. melléklet: A középvárosok kreatív humántőke vonzerő potenciáljának számszerűsítése során létrejött, az egyes klaszterekhez tartozó városok. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2021)

1. klaszter <i>szolgáltatásban gazdag üdülővárosok</i>	2. klaszter <i>tudásintenzív megyeközpontok és csapágyváros jellegű települések</i>	3. klaszter <i>infrastrukturálisan fejlett agglomerációs és nyugati centrumvárosok</i>	4. klaszter <i>lemaradó alföldi városok és volt nehézipari centrumok</i>	5. klaszter <i>kitüntetett szerepű agglomerációs centrum</i>
Keszthely Siófok	Ajka Békéscsaba Debrecen Dunaújváros Esztergom Gyöngyös Kaposvár Kazincbarcika Kecskemét Miskolc Nyíregyháza Pécs Salgótarján Szeged Székesfehérvár Szolnok Tatabánya Eger Veszprém Gödöllő Szentendre	Dunaharaszti Dunakeszi Érd Gyál Győr Mosonmagyaróvár Sopron Szekszárd Szigetszentmiklós Tata Vecsés Szombathely Vác Zalaegerszeg	Baja Cegléd Gyula Hajdúböszörmény Hajdúszoboszló Hatvan Hódmezővásárhely Jászberény Kiskunfélegyháza Kiskunhalas Komló Makó Nagykanizsa Nagykőrös Orosháza Ózd Pápa Szentés Törökszentmiklós Várpalota	Budaörs